

వాస్తుశాస్త్రవివేకము

చతుర్థభాగము

శ్రీ
శ్రీ మహాగణాధిపతయేనమః

వాస్తుశాస్త్రవివేకము

చతుర్థభాగము

ప్రథమ ప్రకరణము

అయాది ప్రయోజనము

నిర్మాణముల నిమిత్తము తీసికొనబడిన భూమి, గృహ, భవన, పార్శ్వ ప్రాకారాది నిర్మాణములకు వాతీకూపతటాకాదులకు మానసాత్రి (కొలమానమునకుపయోగించు పాత్ర) లకు కేయనాసనాదులను మొదలగు కర్తవ్యస్థానముచాయమునకు ఆయాదిసృష్టి యుండవలయునని భారతీయవాస్తు శాస్త్రజ్ఞుల నిర్ణయమై యున్నది. ఈ ఆయాది ప్రయోజన సాధనోపాయములు ధిన్న ధిన్నములుగ నాయా గ్రంథములలో చెప్పబడినవి. ఈ ప్రకరణమందు ఆయాది కమర్చనము చేయబడుచున్నది.

1. ఆయనములు

ధ్వజోధూమకారిత్యాగోః భరణోభావనోఽష్టకః :

భార్యణి తిగు వాప్తానాం ధ్వజాశివానుకీర్తితిః

1

ఈ ధ్వజము, ధూమము, సింహము, శ్వాసము, వృషభము, భరిణు, గజము, పాయసము అని ఆయనములు ఎనిమిది విధములు గలవు. తూర్పుదిక్కున ధ్వజాయము, అగ్నేయమున ధూమాయము, పక్షణమున సింహాయము, వైశ్వానరమున

కానానాయము, పశ్చిమమున వృషభాణాయము, వాయువ్యమున శుభ్రాయము, ఉత్తరమున గజాయము, ఈశాన్యమున కాకాయము నివాసము గలది. అనగా ప్రాగాద్యక్ష దిక్కులందఱు భృజాద్యక్ష విధాయములు స్వస్థానములుగలవిగ నున్నవి.

స్వస్థానాశ్చ దిక్కుః స్థానైరశ్వంక బహుకృతః ।

ఈ తమ తమ స్వస్థానములనుండి . తమ స్థానము క్రతు స్థాన మగును.

దిక్కులందు నున్నదిక్కుల భృజాణాయమునకు స్వస్థానము. దానికి తమ దిక్కులను అగు పశ్చిమము క్రతువర్గము అగును. దక్షిణము సింహాయమునకు స్వస్థలము. దానికి తమ దిక్కులను ఉత్తరము క్రతువర్గము. వృషభాణాయమునకు పశ్చిమము స్వస్థానము. దీనికి తమ దిక్కులను కూర్పు క్రతువర్గము, గజాయమునకు ఉత్తరము స్వస్థానము. దానికి తమ దిక్కులను దక్షిణము క్రతువర్గము.

ధ్రువాయమునకు అగ్నేయము స్వస్థానము. వాయువ్యము క్రతువర్గము ఇట్లు వాయువ్యమునకు అగ్నేయము క్రతువర్గము. కానానాయమునకు నైర్ఘ్రి విస్థానము. దీనికి తమ దిక్కులను ఈశాన్యము క్రతువర్గము. ఇట్లు ఈశాన్యమునకు నైర్ఘ్రి క్రతువర్గము అగుచున్నది.

దిక్కులందు నున్నదిక్కులను దేవతా నివాసములను ఏర్పాటు చేయవలయును. విదిక్కులందు నిర్మాణములను చేయరాదు. కొన్ని నిర్మాణభేదములకు, వారి పరమగు వృత్తి పరమగు నిర్మాణములకు విదిక్కులుగూడ ఉపయోగించును.

వినుయాజుకృతః ప్రోక్షః సయాజుకృతః ।

స్వస్థానానానిర్మాణ్యుః నిర్మాణస్థానానిర్మాణాః ।

ఈ విషయములగు ధ్వజ, సింహ, వృషభ, గజాయువులు శుభకరములు. పమాయములగు యోమ, క్వశ, ఖర, కాకాయములు అశుభకరములు. ధ్వజాద్యాయములు స్వస్వస్థానములందు బలము గలవి. అన్యవిక్కులందు బలములేకొక గలవగును.

వి విర్యాణములకు అవసరమైన పౌడవు వెడల్పులనుబట్టి వైకాల్యమును సాధించినచో దానిని క్షేత్రీకృత పదమందురు దీనికే పదమిది, లిండమని వ్యవహారముగలదు. అట్టి పదమువలన ఆయాములను సాధించునపుడు ధ్వజాద్యాయములలో విషయములు వచ్చు క్షేత్రీకృతములు శుభకరములు. పమాయములు వచ్చు క్షేత్రీకృతములు అశుభకరములని అట్టి పదములు వచ్చు పౌడవు వెడల్పులను గ్రహించరాదని శాస్త్రకర్తల యభిప్రాయము.

ధ్వజాద్యాయ సాధనవిషయమై విశేషము చెప్పియుండెను. దూగ్బదికొను గృహమును నిర్మించదలచినచో ధ్వజాయములను పౌడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును. దక్షిణములో గృహమును నిర్మించునప్పుడు సింహాయమువచ్చు పౌడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును. పశ్చిమమందు గృహమును కట్టదలచినప్పుడు వృషభాయమువచ్చు పౌడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును. ఉత్తరమున గృహవిర్యాణమును చేయునపుడు గజాయము వచ్చు పౌడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును. నవి భావము.

ధ్వజాద్యాయ సాధనమందు విశేషము.

ఈ ధ్వజ, సింహ, తాల గజాద్యాయ గణితసూత్రము :

వృషభాయతో వ్యాజ్యక ధ్వజ స్వస్వస్థాన భావకః

8

ఈ ధ్వజాయముతో కూడిన గృహపదము సింహాయమందు అవగా దక్షిణమునందు, ధ్వజ, సింహాయములతో కూడిన గృహపదము గజాయమందు అవగా ఉత్తరమునందు, ధ్వజ, సింహ,

గజాయములతో కూడిన స్మహాపదము వృషభాయముందు అవగా పశ్చిమమునందు స్వీకరింపబడును. వృషభాయముతో కూడిన స్మహా పదము పశ్చిమముందు కట్టు స్మహామునఃః మాత్రమే ఉపయోగించును. ధ్వజాయముతో కూడిన పదము శర్వనిర్మాణములందు సర్వ దిక్కులందు గ్రహించవగును.

విక స్మహాది నిర్మాణములకు స్వీకరింపబడిన పోడిత్ర చెడల్పు లనుబట్టి సాధించబడిన వైశాల్యమునుబట్టి ధ్వజాద్యాయములు వచ్చును. గణితక్రమము తరువాతి చెప్పబడుచున్నది.

(1) తూర్పు, దక్షిణ, పశ్చిమోత్తరములందు ఏదిక్కు శంకు స్మహానిర్మాణమును చేసినను ధ్వజాయముగల స్మహాపదము (క్షేత్రీకృత పదము) శ్రేష్ఠము.

(2) దక్షిణ పశ్చిమోత్తరములందు ఏదిక్కునందు స్మహా నిర్మాణమును చేసినను ధ్వజసింహాయములుగల స్మహాపదము (క్షేత్రీకృత పదము) శ్రేష్ఠము.

(3) పశ్చిమదిక్కునందు ఉత్తరదిక్కునందు ఏ దిక్కునందు స్మహానిర్మాణమును చేయదలచినను, ధ్వజ, సింహ, గజాయములు గల స్మహాపదము శ్రేష్ఠము.

(4) పశ్చిమముందు స్మహానిర్మాణము చేయునప్పుడు ధ్వజ, సింహ, వృష, గజాయములుగల స్మహాపద మేదియైనను శ్రేష్ఠము.

అవగా తూర్పుదిక్కున స్మహాము కట్టునపుడు ధ్వజాయము గల స్మహాపదమునే స్వీకరించవలయును. దక్షిణదిక్కునందు స్మహా మును కట్టునపుడు ధ్వజ సింహాయములుగల స్మహాపదమును స్వీక రించవలయును; పశ్చిమదిక్కునందు స్మహామును కట్టునప్పుడు ధ్వజ, సింహ, వృషభ, గజాయములుగల ఏస్మహాపదమునైతే తను గ్రహించ

వచ్చును. ఉత్తరదిక్కునందు గృహమును నిర్మించుటప్పుడు భృజు, సింహ, గజాయములుగల గృహపదములలో దేనినైనను గ్రహించ దగును.

ఉదాహరణమునకు గృహపదము 49 ని గ్రహించినచో దీనికి భృజాయమువచ్చును. ఈపదముతో బాలుగు దిక్కులందు గృహమును నిర్మించవచ్చును. 38 గృహపదమును గ్రహించినచో దీనికి సింహాయమువచ్చును. ఈపదముతో దక్షిణ, పశ్చిమ, ఉత్తరదిక్కులందు గృహనిర్మాణములను చేయవచ్చును. ఊర్బదిక్కున గృహమును నిర్మించరాదు. 39 పదమును గ్రహించినచో దీనికి గజాయము వచ్చును. ఈపదముతో పశ్చిమోత్తర దిక్కులందు గృహ నిర్మాణమును చేయవచ్చును. తూర్పు, దక్షిణములందు నిర్మించు గృహముల కీపదముతో గృహమును నిర్మించరాదు. 21 పదమునకు వృషభాయమువచ్చును. ఈపదముతో పశ్చిమ దిక్కునందు గృహనిర్మాణమును చేయవచ్చును. తూర్పు, దక్షిణోత్తరములందు నిర్మించు గృహముల కీపదము పనికిరాదు. మరియు 21, 25, 35, 39, 49 ఈ పదములలో ఏపదముతోనైనను పశ్చిమమందు నిర్మాణమును చేయవచ్చును.

- 1 వృషభింహగజాశ్చైవ త్రిటకర్మలకోటయోః
- ద్వింశతిః ప్రయోక్తాన్తి వాసితుపసరిక్ష్పచి 4
- బృగేంద్రయాననీ దక్ష్యాకృణ శేఖ గజంతసః
- వృషభోజసశ్రేణు ఛత్రానిభుత్తిర్భ్యుజ్జితా 5
- అస్మి నేకృణుపశ్చేభు గృహేకస్తూపతీవివాం (కప్రోజితీవివాం) ఛాః
- ధూమ్రుందియోబయేకే చిర్వాసం మేచ్ఛానికాతిభాః 6
- భరోనేకృగృహేకప్రోక్త్యాంయః శేషుజీవుః
- వృషభింహగజాశ్చైవ త్రిటకకర్మలకోటయోః 7

కా: వృషభ, సింహ, గజాయములను పుట, కర్కట, కోట
 లందు శుభములనిచ్చును. గజాయము బాహి, కూష, తటాకములందు
 శుభఫలములనిచ్చును. అపవనములందు (సింహాసనము, స్థిరముగ
 కూర్చుండుటకు అనువైన అవనములందు) సింహాయము శుభకరము,
 కేంపములందు (ఎరుండటకువయోగిలను నుంచునందు) గజా
 యము మంచిది. భోజనపాత్రలందు (స్వర్ణలేదాకాది లోహములలో
 చేయుటకు భోజనపాత్రలందు) వృషభాయమును, ధర్మము(గొడుగు)
 లందు ధ్వజాయము లాభకరము అగ్నితో సంబంధముగల శృవాము
 లందు (కొలిచి కర్మాగారములు, అగ్నిప్రమేయముగలబాగారము
 పెండి, రాగి, ఇత్తడి మొదలగు లోహాకరముల నియంత్రము నిర్మించు
 శృవాములు, విద్యుత్కర్మచాపాకాలలు, మొదల) వస్తుక్రియలవలన
 జనించు వారిశృవాములందు భూసూయమునా గ్రహించవలయును.
 మేచ్చారీబాకుల శృవాములకు క్షావాయము శ్రేష్ఠము. వేళ్ళా
 శృవాములందు భారాయము మంచిది చిన్నపడినెలకు ధ్యాంక్షో
 యము మంచిది. (కొందిరి అభివాయముగా క్రిందబాకులచాప గుడి
 సెలకు ధ్యాంక్షోయము మంచిదని చెప్పబడినది.) వృషభ, సింహ,
 ధ్వజాయములు ప్రాసాద (రాజశృవా, నేతకాశృవాములు) పుర
 ములకు, శృవాములకు శ్రేష్ఠము.

శ్లో: గజాయే వాధ్వజాయే వా గజాయాంబరసంకరకం,
 అధ్యాయం ధ్వజాయేచభరాయే కృషిభేజిం | 8
 ఉష్ణాకాంబరంకర్కటం గజాయేవాశృవధ్వజే |
 కనుపక్వ శృవాదేవధ్వజాయేవాశుభక్రవణి | (వి. ప్ర.) | 9

కా: ఏనుగుల కాలలకు గజాయ, ధ్వజాయములు మంచిది.
 గుట్టపుకాలలకు ధ్వజాయ, భారాయ, వృషభాయములకు శ్రేష్ఠములు
 పంటల కాలలకు ధ్వజాయ, గజాయ, వృషభాయములు శ్రేష్ఠములు
 కోమహిషాది పశుకాలలకు వృషభాయ, ధ్వజాయములు శ్రేష్ఠములు.

విః వీరుగులు, గుణములు, ఒంటలు, గ్రోత్రలు, గోదలు, మొదలగు పశువులకు సంబంధించిన పశుస్త్రాత్రాలకు సింహాయము నిషేధించబడినది.

శ్లో శయ్యానా వృషభశ్చుక్తః | శేపింహః కుభ్రుషభః |
అశుక్రచ్చక్ర తప్త్రాణాం వృషాదేవా ధ్వజేపివా | 10

ఈ శయ్యలందు వృషభాయమునుంచిది. పీఠములకు సింహాయము శ్రేష్ఠము. తోచవస్త్రాలు, నీటిలిండలు, ఇతరములైన పశుస్త్రాత్రాలకు, ఛత్రములకు వస్త్రములకు ధ్వజ, వృషభాయములలో నేదియైనను సుఖకరముగనుండును.

శ్లో పాదకో పాదభాగా వాక్యా సింహాయే వ్యభవా ధ్వజే |
వృషరూపాది భాగానా నుశ్యే హంతుధ్వజస్పృశిణి | 11

ఈ పాదకలను, చెప్పులను ద్వజసింహాయములలో నిర్మించవలయును. బంగారము, వెండి మొదలగు భాతువులలో చేయబడు వస్త్రువులకు ధ్వజాయము శ్రేష్ఠము నది.

విః శుభైన చెప్పులదిన విషయములో గ్రంథాంతరములందు గల విశేషము లీ కింద వివరించ బడుచున్నవి.

పదురొంగణ సూత్రభారము 12 వ అధ్యాయములో

ప్రవర్త్యాదాపకే సింహాయాత ప్రశేష తుధ్వజః |
అహ్నివ్యపిత సర్వేషు చాదురవ్యజసాదిభిః |
సింహాంగణం బాశస్త్రేషు రక్షేషు కరక్షేషుచ |
చార్యశ్చ గణవర్త్యానేష్యేథం వృషభపేజభిః |
అథ భారణ ప్రశేష శయనీషు మంత్రగణః |
యానేజనానా శ్చైవ కుతియాన్ యోజయేత్ గణః |
ప్రసాదాత్ ప్రతియోగింక ఒకమండపశుభిషుః |
మంత్రేషుః ధ్వజంబర్త్యాత్ కేదోపారణిషుః |
అహోగృహానబర్త్యాత్ శశి మండలంబర్త్యాత్ |

వాస్తు శాస్త్ర వివేకము - చతుర్థ భాగము

కుహారే వృషంబద్ధ్యాత్ జలాధారే బలాశయే |
 స్థూల్యాం భోజనపాత్రేష శోభాగారేషు భారణే |
 ఏతద్వైశా తథావద్ధ్యాత్ కృతాః ౧౪౪ శేషుః |
 వృషధం గజ కాలాయాం బ్రహ్మద్వై ద్దశరూపహః |
 వృషం కురగ కాలాను శోకాలా శోకుశేషుః |
 గజాశ్వ వృషకాలాను నీలయాం యశ్మేష వర్ణయేత్ |
 అథమాశాం భరద్వాంశ్ చూషకాశ్చ ౧౪౫ కుభావహః |
 భూషాః స్మిలేదివాక శప్తాభ్యాంశ్ ౧౪౬ ప్నాస్తిశాం హితాః |
 శ్వగజానాం శ్వపాశానాం శ్వశేకానాం భరః కుభః |
 కటకర్తవ శక్తేషు ప్నాస్త్రిణాం భరః కుభః |
 కులూం రజకాశీనాం తథా గర్భిణ శేషిణాం |

తా|| సింహాసనమునందు, (అధికారుల శ్రేయరచుస్థి గాసనము లందు) సింహాయమును, ఆలేఱియ, చామరము, వ్యజనము, (విరిజా మర=రిపవికల్ప) మొదలగువర్వరాజదిహ్నములందు సింహాయమును, శక్త్రములయందు, రథములందు, కవచములందు సింహ, గజాయములను పాధించవలయును. సారి (పక్షిపిశేషము) ఆశ్వము, గజము, పర్వరాము (పల్లపుత్రు) వీనియందు గజ, వృషభాయములను వినియోగించవలయును. ధవనమును వినివచేయపాత్రలకు, శయనము (చుంచము) లకు గజాయమును వినియోగించవలయును. మాసములు (రథాదిమాసవిశేషములు) వాహనములు (గజాదివాహనములు) వీనియందు గజాయమును వినియోగించవలయును. (జేవాశాదిగ్రహములను ఉత్సవసమయములందు పల్లకీయందు, రథములయందు, స్థూలము, ఏరుగు, శంది, గరుడము మొదలగు జంతుపక్షివిశేషములందు యోగింపు జరుపు చొందురు. మరియు వాహనములకు కర్పి ఠోను, శిలలతోను, చేయుదురు. అట్టి సమస్త వాహనవిశేషములకు గజాయము శేషమనిభావము.)

పాపాదము (జీవతాగృహములు) ప్రతిమ (జీవతావిగ్రహములు) లింగము దీకము (జీవతాదీకము) మండపము కల్యాణమండపము, ఉత్పవ మండపము, నాట్యమండపము, అలంకారమండపము, మొగివి, వేదికలు (అగులు కల్యాణవేదిక, సరావేదిక చర్పావేదిక మొది) కుండము (హోమకుండములు) ఇతరములైన జీవతోపకరణములు వీనిని ధ్వజాయముతో నేర్పరువవలయును. ఇండ్లకువలె వివాహ వేదిక, వివాహమండపములకు, చూడవలెను. (అనగా ధ్వజాయముతోకట్టిన గృహమునందు ధ్వజాయముతో వివాహవేదిక, లేక వివాహమండపమును కట్టవలయును. గృహమునకు ఏ ఆయము గలదో అట్టాయముతోనే వీనిని నిర్మించవలయును. అని భావము).

మహోపసమును (వంటయిండ్లు లేక పాకశాలలు) వృషభాయముతోకట్టవలయును. జలాభారవస్తువులకు, జలాశయములకు పంటలాలకు భోజనపాత్రలకు అన్నాదీక్షవ్యములను దామలకు కట్టెనుకోష్ఠాగారములకు గృహోపకరణములకు వృషభాయము శ్రేష్ఠము. గజశాలలకు వృషభాయముగాని గజాయమును గాని గ్రహించవలయును. గుడ్డభృశాలలకు గోశాలలకు గోకులములకు వృషభాయమును గ్రహించవలయును. (గోకులమునగా అవులమిండ, దానిని కట్టుటకు గ్రహించబడినప్రదేశము) వృషభాయముతో మండవలయునని తొత్పర్కము) గజ, అశ్వ, గోశాలలకు సింహాయమును పెట్టరాదు. అధమునకు ఖర, భ్యాంక్షధూమి శ్యానాయములు శుభకరములు. అన్నిచే జీవించువారికి ధూమాయము శ్రేష్ఠము. సన్యాసుల నివాసములకు (మఠములకు) భ్యాంక్షాయము శ్రేయస్కరము.

కుక్కలతోవేటూడిచంపువారికి, చండాలులకు కుక్కలనివాసములకు ఖరాయముమందిది. మరియు పట్ట, పర్తకగృహములందు

పణ్యస్త్రీ (భోగపుస్త్రీ) గృహములందు భార్యయు ముగిచిది. మరియు కుమ్మరివారికి, చాకలివారికి, గాడిదెలతో జీవనము చేయువారికి భార్యయునునుందిది.

అపరాజితపుచ్చలో మరీకొన్ని విశేషములు తెలుపబడవి.

- శ్లో: ప్రాణాద ప్రతివారింశ జగతి పీతమండలే ।
 పీతమండ కుచిష్టేనం పతాకాన్పుత్రచామరే । 12
- శా! భూప తటా కాణాం కుండావాంఠ జలాశయే ।
 క్వలోత్పజుస్య సంస్థానే క్వజంత త నివేశయేత్ । 13
- జననే దేవతీశేషు పస్త్రాణంకార యోజనే ।
 శేయారసుఖటాద్యే చ నేశయేద్వ క్వజంకుభవే । 14

ఈ ప్రాసాదములు, ప్రతిమలు, లింగములు, జగతీనిర్మాణము, పీతములు, మండపములు, వేదికలు (అరుగులు) కుండములు, పరిశుద్ధవస్తువులు, పతాకములు, ఛత్రములు, చామరములు, వాహి (నిగుడుబావి) కూపములు (నాలుగుచోస్తములునుండి ప్రవహించునూరులు) కుండములు, జలగుండములు, జలాశయములు (చెలువులు) క్వజస్తంభము, దేవతానికములు, దేవపీతములు, దేవతలను అలంకరించు వస్తువులు, అలంకారములు, శేయూరములు ముకుటము (శిరము) వీటికి ధ్వజాయము శ్రేష్ఠము.

- శ్లో: అగ్నికర్మకు సర్వేషు శోమకాలా మహానినే ।
 ధూమ్యాగ్నికుండే సంస్థానే హోమకర్మ గృహేఽపిచా । 15
- జయధావాం సమస్తావాం కృపాశాం భవశేషుచ ।
 స్పృశాపనే శింషావ్యాఠే సింహం తత్ర నియోజయేత్ । 16

ఈ అగ్నిశోచేయబడ సమస్తకర్మలను, హోమకాలలను పంతుయిండ్లను, అగ్నికుండములను, నిత్యాగ్నిహోత్రగృహమును ధూమాయముతో నిర్మించవలయును.

సమస్త ఆయుధములను, రాజధవజములను, రాజసింహుపవ
మును, సింహద్వారమును (ప్రభావద్వారమును) సింహాయముతో
నిర్మించవలయును.

శ్లో॥ క్షాంతిశ్చమేనైవ కాశాః శతాశ్చాశోఽపిహం ।
తథానాశుర్ధంబానే ప్రకప్తః క్షాంతశోమకః ।

17

తా॥ కుక్కలనివాసమునకు, మైచ్చకాతి నివాసములకు,
కుక్కలతో జవజము చేయువారి గృహములకు, ఆశుద్ధస్థానము
(యశుగుడొడ్లు, మూత్రవిసర్జనప్రదేశము, (చెత్తకుడిలు మొ॥)
లకు శ్వానాయము శ్రేష్ఠము.

శ్లో॥ కడకైక్యమైక్యేషు భోజ్యపాత్రేషు మండపే ।
వృష్యుర్మంకశాలాయాం గోశాలామండ గోకులే ।
తతఃకతాది వ్యవహారై నిర్ధేకభాః ।

18

తా॥ వ్యాపార పరకరములను, భోజనపాత్రలను, భోజనార్థ
ముపయోగించు మండపమును గుట్టపుశాలలను, గోశాలను, గోకుల
మును, వృషభాయముతో నిర్మించుట యుక్తవము. పర్వవిధ
వాద్యపరికరములను స్వరములను పలికించు సాధనములను వృష
భాయముతో నిర్మించవలయును.

శ్లో॥ కలాకరకాశిహం భూః గర్భభజీనిహం ।

19

తా॥ కుమ్మరివారికి, చాకలివారికి. గర్భభములతో జీవించు
వారికి ఖరాయము శ్రేష్ఠము.

శ్లో॥ గజశ్చ గజాలాయాం యాన రుంబానయోర ఛే ।

శయ్యాయాం తిలకాయాంక గజయద్రా చకుష్కతః ।

20

అంతఃపురే గృహ్యేతోత్తః సింహా నాహ్వాదికోక్మకః ।

అహ్వానస్మర కాశాం మదనాశరకే గజః ।

21

తా. గజశాలను, యావములను, ఝంపాసమును! రథము
లను, కయ్యలను, కలిక (పల్లకీ)ను, అంతఃపురమును, ఇతిరములైన
గదులను, రతికృపాములను, గజాయముతో నిర్మించవలయును.

శ్లో. తథారఘట్టాంశ్రేణు తపశాలా దిశేషుచ ।

ధ్యాంతుః కల్మాషకృత్తైరం క్షుకశ్మోప తపిజాహుః ।

22

తా. నూరిగిలకలను, తపశాలలను, (త్రైవసుందిరములను
శిల్పకర్మలతో జీవించు వారికృపాములను ధ్యాంతుయముతో
నిర్మించవలయును.

వి. పై వ వివరింపబడినదావినిబట్టి విషమాయములనే కాకుండ
సమాయములను గూడ నిర్మాణ భేదమునుబట్టి గ్రహించవచ్చునని
భావము. కొన్ని సందర్భములలో విషమాయములనే గ్రహించ వల
సరము లేకుండ నాయా భేదములనుబట్టి సమాయములను గూడ
గ్రహించి నిర్మాణములను చేసుకొనవచ్చునని స్పష్టమగుచున్నది.

వి. శ్లోక్తి బంధమందు "శిల్పశాస్త్ర" గ్రంథోపాసృత
శ్లోకములందిట్లున్నది.

వ స్త్రు లే ధర్మశాలాయాం కుంభే స్తంభేర్మోర్మణః ।
నోగ్గో ధూక్యశీలైః తా ధాంక కృషీకళాః ॥
గా నేక శ్రేయోభ సంహో భాండా గారే కళోగః ॥

కాన్యాంబు త్నాక నాశ్చేభశాలాయాం వృషిర్యోరః ।
వాల్మీకో గోర్మహ కన్యాం గణ సంహాతృ ముక్కుభః ॥

అనగా వస్త్రాలయము, వస్త్రములను చేయు యిల్ల తాగారము
వస్త్రక్రయవిక్రయముల వలన నేవనము చేయువారు నీరి విషయ
మందు, ధర్మశాలయందు కుంభము (కుండ)ను చేయుటయందు,
కుమ్మరి వారికి, కుండలను విక్రయించు ప్రదేశములయందు, స్తంభ
నిర్మాణమందు, ధ్వజము (తెంప)లను నిర్మించుటయందు, కీర్తి

పతాకము లను, దేశపతాకములను, శక్తిధ్వజమునను దేవతా పతాకమును, వాసానాదుల కుపయోగించు పతాకములను ధ్వజాయము శ్రేష్ఠము. భూగర్భ గృహమును, భూగర్భమును విడచియు ధాన్యము మొదలగు వానినిముత్తము త్రవ్వబడు గోసు లను, యితర భూగర్భ నిర్మాణమును, సాధారణ గృహములను వృషభ, గజాయములు శ్రేష్ఠములు. గావశాలలను, గావపరికరము లను, శస్త్రములను, శస్త్రగృహములను, శస్త్రనిర్మాణములను చేయుకర్మాగారములను, రథములను, సింహాయము కుఠకరము- ఛాండాగారమును, ధనమును నిలువ చేయుపేటికలను, గజాయము ప్రకారము. ధాన్యశాల, జలశాల, పానీయశాల, చలివేందములు, న్నారగృహము, గోశాల, ఆశ్వశాల, గజశాల, వీనియందు వృష భాయము శ్రేష్ఠము. నాట్యశాల భోగముందిరములు, ఏవాసా వేదికలు వీనియందు గజ, పిహ, వృష గాయములు శ్రేష్ఠము.

.....శ్యావం యజనాస్త్యజఃకృహే ।
 భరోకీగ్మ్యహే యోశ్శోధ్యాంకుః లక్ష్మీసకీర్ణహే ।
 వృషం పిహం గజం కర్మా శ్చావోవో తరణిందిరః ।
 (బాహుప్రసీపము)

యవములు, అస్త్యజలకు శ్యానాయము కేథ పదము. వేశ్యాగృహమును భరాయము పక్షులవలన తీరియ వానికీ ధ్యావోయము, శ్రేష్ఠము ప్రాసాదమును, పురములను, మంది రములను లేక పురముందిరమును వృషభ సింహగజాయములు శ్రేష్ఠములు అని తెలుపబడినది.

ధ్వజాద్యాయ ఫలములు.

శ్లో: ధ్వజేరైవ్యా లాభశ్చ । ధూమే సంకాప ఏకః ।
 సింహేకు విథలాభోఃగా । కలిః శ్యావేపదా భజత్ ।

ధవభాగ్యం కృష్ణైశ్చ | శ్రీ ధూపం చ కాండే |
 సేవకానీ చక్రంతి | ధ్యాంకే చ మరణం భుజంతి |

24

తా|| ధ్వజాణుము భవలాభమును, ధూపాణుము సంతాపమును, సింహాణుము విశేషమైన భోగములను, క్వానాణుము మహాపాపమును, వృషభాణుము ధవభాగ్యాలివృద్ధి కలిగించును. ఖరాణుము శ్రీ విరోధము, గజాణుము మంగళకార్యములందు జయమును, ధ్యాంకాణుము మరణమును కలిగించును.

విశేషము

శ్లో|| ధ్వజానిహా భవభాగ్యం శుభం తే మహాకృణి |
 అభయానాం ఖరభ్యాంకే ధూపాణాః కుభావహాః |

25

తా|| దేవతాగృహములకు (దేవాలయములకు, దేవమందిరములకు) ధ్వజ, సింహ, వృషభ, గజాణుములు శ్రేష్ఠములు. అభయజాతీయకు ఖర, ధ్యాంక, ధూప, క్వానాణుములు శుభకరములు.

శ్లో|| స్వశిష్యే శిష్యాశ్చ తవ సర్వే బ్రాహ్మణకాంకాః |
 మిత్రశిష్యాశ్చాశ్చైవ సర్వేకాక కామరాః |

25

స్వశిష్యే గణం బ్రాహ్మణే సింహం కృషభానిహాః |
 ధ్వజ సుశిష్యాశ్చాశ్చైవ సర్వేకాకాకాంకాః |

26

తా|| ధ్వజాది అయములు తమ తమ స్థానములందు సేవకలముల నిచ్చును. తమమందిర వ వర్ణము క్రతువర్ణము. పాశ్చాత్యములందు వర్ణములు మిత్రవర్ణములగును. అందుచే పాశ్చాత్య వర్ణములందు సేవకములనిచ్చును. వృషభాణుస్థానముగు పడమటి దిక్కుయందు గజాణుముతో గృహాదులను నిర్మించవచ్చును. వృషభ గజాణు స్థానములగు పడమర, తీర్థరము లందు సింహాణుముతో గృహాదులను నిర్మించవచ్చును. ధ్వజాణుముతో ఎ క్వ దిక్కు లందు

గృహాదులను నిర్మించవచ్చును. వృషభాయములో కడనుటి దిక్కు లోనే గృహనిర్మాణములను చేయవచ్చును గాని మిగిలిన 3 దిక్కులందు కట్టవోవు గృహాదులకు వృషభాయము పనికిరాదు.

వికి పై వ్రాసిన అయోధి విభాగములుబట్టి నాలుగు దిక్కులందును గృహములను నిర్మించవచ్చునని స్పష్టమగు చున్నది. ఈ కాలపు వాస్తుశాస్త్రములను తూర్పు, ఉత్తరపు దిక్కులందు వనిత మైన నిర్మాణములను చేయరాదని చెప్పుచున్నాడు. అది బాస్త్రీ యముకాదు. ఎవరికి ఏదిక్కులో నివసించుట యుక్తమో వారికా దిక్కులోగాని, క్రతువర్గమును తప్పించి మిగిలిన దిక్కులలోగాని, గృహములను నిర్మింపజేయువలయును. తూర్పుదిక్కు అర్విణము గల వారికి తూర్పు, దక్షిణము, ఉత్తరములందు గృహములను నిర్మించ వచ్చును. వీరికి కవవర్గమును పశ్చిమము కల్లవర్గములనుచేత ఆ దిక్కుయందు నిర్మాణము పనికిరాదు. అట్లే ఉత్తరపు దిక్కు అర్విణముగలవారికి ఉత్తర, తూర్పు, పశ్చిమములందు గృహాది నిర్మాణములు శ్రేష్ఠములు. దక్షిణము వీరికి క్రతువర్గములనుచేత ఆదిక్కు యందు గృహనిర్మాణమును చేయరాదు. దీనికి విప్రులమై పరివరాణము తగునాత వ్రాయబడుచున్నది.

ధ్వజాయుల దృష్టి వ్యూహములు

లోక గణాధిపతిః సింహస్వాత్ । వాననాధి యోధ్యకః ।
 వృషభః త్రావిధియతో గజో యామ్యయ భద్రధా । 28
 కుంభభాయ మ్యాత్త రాశ్య ఆకస్తా వృషతో యథా ।
 వ్యకేవ్యకేచై షాసేవప్రకస్తాశ్య త్రివిధుః । 29

(అపరాజిత వృద్ధ)

ఈ సింహాయము గజాయమందు దృష్టిగలది. ధ్వజాయము, పశ్చిమదిక్కునందు (వృషభాయమందు) దృష్టిగలది. వృషభాయము

తూర్పుదిక్కునందు దృష్టిగలది. (అనగా ధ్వజాక్షయమందు దృష్టి గలది) గజాక్షయము దక్షిణదిక్కునందు దృష్టి (ముఖము) గలది. పంతులు ముఖమునకు నున్నది యామోక్షాత్తర ముఖములు గలిగి యుండుట శుభప్రదము. పృష్ఠమందు ముఖములు గలిగియుండుట అప్రకృష్టము. తమతమ స్థానములందు తమ మోక్షకుశియోగములందు ప్రకృష్టములు అగుచున్నది.

వి. ధ్వజాద్యక్షయములలో ధ్వజాక్షయము తూర్పు దిక్కునందుండి పశ్చిమమును చూచును. కుడి, ఎడమలను చూచును. పృష్ఠముఖముగలిగియుండుట శ్రేష్ఠముగాదు. సింహాయము దక్షిణదిక్కునందుండి ఉత్తరమును చూచును. కుడి, ఎడమలను చూచును. పృష్ఠముఖముగలిగియుండుట శ్రేష్ఠముగాదు. వృషభాయముపశ్చిమదిక్కునందుండి తూర్పుదిక్కును చూచును. కుడి ఎడమలను చూచును. పృష్ఠమును చూచుట శ్రేష్ఠముగాదు. గజాయము ఉత్తరదిక్కునందుండి దక్షిణమును చూచును. కుడి ఎడమలను చూచును. పృష్ఠమును చూచుటకుందిదిగాదు. అనగా ఒక స్థలములో;

(1) రాజనీధిలో నిమిత్తములేకుండ తూర్పుదిక్కున గృహమునుకట్టదలచినచో ఎడమర ముఖమును పెట్టవలయును. దక్షిణదిక్కున గృహమును కట్టవలచినచో ఉత్తర ముఖమును పెట్టవలయును. పశ్చిమదిక్కున గృహమును కట్టవలచినచో తూర్పుదిక్కునకు ముఖమును పెట్టవలయును. ఉత్తరదిక్కున గృహమును కట్టవలచినచో దక్షిణ ముఖమును పెట్టవలయును. ఇది ఏకకాలావిషయము.

(2) రాజనీధిలో నిమిత్తములేకుండ ఒకస్థలమందు దక్షిణ, పశ్చిమములందు రెండు గృహములను నిర్మించెయెడల దక్షిణపు గృహమునకు (దక్షిణ దిక్కునకుచేర్చి కట్టవయింటికి) ఉత్తరముఖ

మునుపెట్టి, పడమట గృహమునకు (పడమటకుచేర్చి కట్టినయింటికి) తూర్పు ముఖమునుపెట్టి కట్టవలయును.

(3) రాజవీధిలో నిమిత్తములేకుండ ఒకస్థలమందు తూర్పు, దక్షిణ, పశ్చిమములందుగాని దక్షిణ, పశ్చిమ, ఉత్తరములందుగాని మరొక యిండ్లను కట్టదలచినప్పుడు తూర్పున కట్టినయింటికి పడమటిముఖము, దక్షిణమున కట్టినయింటికి ఉత్తరముఖము, పడమట కట్టినయింటికి తూర్పుముఖము వచ్చును. మరొక యిండ్ల ముఖములు (సింహద్వారములు) స్థలములోనికి వచ్చును.

(4) రాజవీధిలో నిమిత్తములేకుండ ఒకస్థలమందు నాలుగు దిక్కులందు నాలుగు యిండ్లను కట్టదలచినప్పుడు నాలుగు యిండ్ల ముఖములు స్థలమధ్యభాగము, (గృహమధ్యభాగము) లోనికి వచ్చును.

ఇక్కడ విశేషము చెప్పబడుచున్నది.

(1) స్థలములో తూర్పున గృహము కట్టినప్పుడు రాజవీధి నుండి గృహములో ప్రవేశించ దలచినప్పుడు యీ యింటికి తూర్పు దిక్కున రాజవీధికి సంబంధించునట్లు సింహద్వారము వచ్చును. దక్షిణమున గృహముకట్టినప్పుడు రాజవీధిలోనుండి గృహములోనికి ప్రవేశించదలచినప్పుడు యీ యింటికి దక్షిణములో ముఖము (సింహద్వారము) రాజవీధికి సంబంధించునట్లు వచ్చును. ఇట్లు పడమటింటికి పడమటిదిక్కులోను, ఉత్తరపు యింటికి ఉత్తరపుదిక్కులోను రాజవీధికి సంబంధించి ద్వారము (ముఖము) వచ్చును.

(2) స్థలములో రెండు యిండ్లను కట్టినప్పుడు దక్షిణముగా కట్టినయిల్లు రాజవీధికి సంబంధముగలదైనచో నీ యింటికి దక్షిణముగ ద్వారమువచ్చి, పడమటిదిక్కులో కట్టిన యింటికి తూర్పు ద్వారము వచ్చును. పడమరలోకట్టిన యిల్లు రాజవీధికి సంబంధము

గలదైనచో యీ యింటికి పడమటి దిక్కున ద్వారము (ముఖము) వచ్చి, దక్షిణపు యింటికి ఉత్తర ద్వారము వచ్చును.

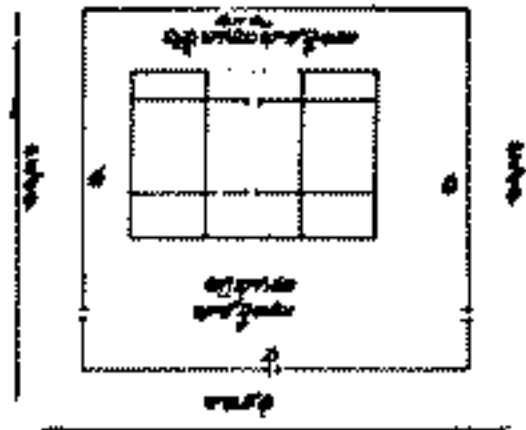
(3) స్థలములో మూడు యిండ్లను కట్టినప్పుడు 1) తూర్పు దక్షిణ, పడమరలందు 2. దక్షిణ, పశ్చిమోత్తరములందు) నీ యింటికి రాజవీధితో సంబంధముండునో నాయింటికి మాత్రము రాజవీధికి సంబంధము గలుగునట్లు ద్వారమువచ్చును. మిగిలిన యిండ్లకు పెట్టలకు ద్వారములు (ముఖములు) స్థలము లోపలకువచ్చును మూడు యిండ్లకు రాజవీధితో సంబంధములేని పక్షమున మూడు యిండ్ల ద్వారములు గూడ స్థలము లోపలకువచ్చును.

(4) స్థలములో నాలుగు దిక్కులందు నాలుగు యిండ్లను కట్టదలచినప్పుడు (విడిగ నాలుగు యిండ్లుగాని, కలిపి నాలుగు యిండ్లు మంతువాగాని కట్టినచో) రాజవీధికి సంబంధించిన దిక్కునందు మాత్రమే పృష్ఠద్వారము (రాజవీధి మీదకు) వచ్చును. మిగిలిన యిండ్లకు స్థలములోనికి ద్వారములు (ముఖములు)వచ్చును. ఈవిషయములను మనము ప్రత్యక్షముగ అనుభవములో పూర్వ నిర్మాణములందు చూచుచున్నాము.

10 అంశమునకు ఉదాహరణము.

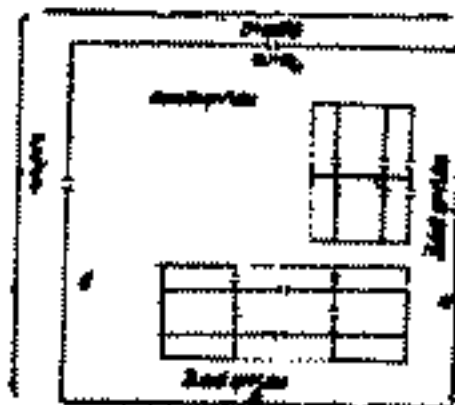

రాజవీధితో సంబంధము గల తూర్పుకట్ట దీనికి ద్వారము మీదపై దిక్కున వచ్చినది. దీనికిపడమటలోగాని దక్షిణోత్తరములలోగాని రాజవీధినున్నచో పశ్చిమద్వారము పెట్టవలయును. 2 వ దిక్రతపటమునుచూడుము.

రాజవీధిలో నంబందములేని తూర్పుఇల్లు. దీనికి రక్షణ, పశ్చిమ, ఉత్తరము లలో ఎక్కడరాజవీధియున్నను సింహద్వారమును పడమటిదిక్కుగా పెట్టవలసి యుండును. ఈ 1, 2, గృహద్వితములందు ఇల్లుస్థలములో తూర్పుదిక్కుగా కట్టబడినది. ద్వారము పీఠెనుసరించి మార్పుచేయబడినది. కనుక స్థలములో గృహ మేదిక్కున కట్టబడునో దానిని బట్టి ఆ దిగ్గ్రహముని తెలియవలయును.

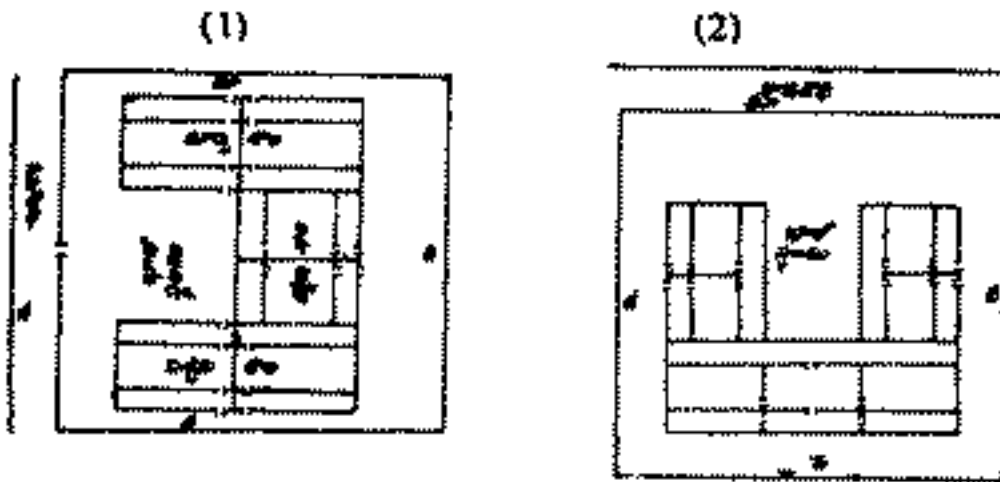
వివ అంశమునకు చి వాహరణము.

ఈ ద్వితమందు రాజవీధిలో నుండి త్రములేకుండునట్లు నిర్మాణముచూపబడినది. ఇక్కడ రక్షణ పశ్చిమ దిక్కునందు కట్టబడిన రెండుఇంట్లయొక్క ముఖద్వారములు (సింహద్వారములు) స్థలములోనికి అనగా రక్షణగృహమునకు ఉత్తరముగా,

గృహమునకు తూర్పుగ సింహద్వారములువలయును. ఈరెండు యిండ్లకు ఏ యింటికి రాజవీధిలో సంబంధమింది రాజవీధియింది ఇంటిలోనికి ప్రవేశముండునో అయింటికి ద్వారము దక్షిణమునకుగాని, పశ్చిమమునకుగాని యాచ్యురెండును. రెండువ యింటికి లోపలకు సింహద్వారము వచ్చును. ద్వారము యాచ్యురెండును ఇల్లు మాత్రము దక్షిణపశ్చిమములందే యుండును.

శివ సంకేతమునకు ఉదాహరణము

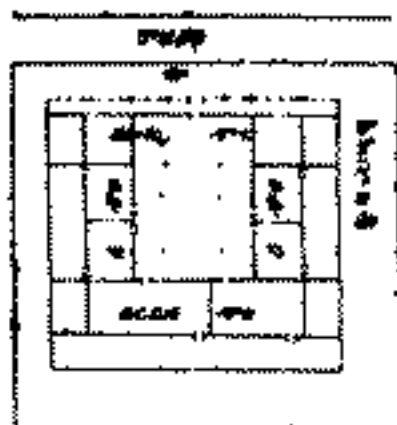
(1) ఈ దిశలోనుండు చూపబడిన నిర్మాణముందు శి యిండ్లయొక్క ముఖద్వారములు స్థలములోనికి సంబంధించియున్నవి. పశ్చిమ యింటికి పశ్చిమములోను, దక్షిణపు యింటికి ఉత్తరములోను, పశ్చిమపుయింటికి పశ్చిమములోను ముఖద్వారములు వచ్చును.

ఈ గృహమునకు తూర్పు, దక్షిణ, పశ్చిమ దిక్కులలో ఏ దిక్కుయందు రాజవీధి వుంటే ఆ వీధికి సంబంధించి అపిగృహమునకు ముఖద్వారము వచ్చును.

(2) ఈ దిశముందు చూపబడిన నిర్మాణముందు శి ఇండ్లయొక్క ముఖద్వారములు స్థలములోనికి సంబంధించియున్నవి. దక్షిణపు ఇంటికి ఉత్తరములోను, పడమటి యింటికి తూర్పులోను, ఉత్తరపు ఇంటికి దక్షిణములోను ముఖద్వారములు వచ్చును. తూర్పున అవకాశముండును, తూర్పులోనున్న రాజవీధి నుండి

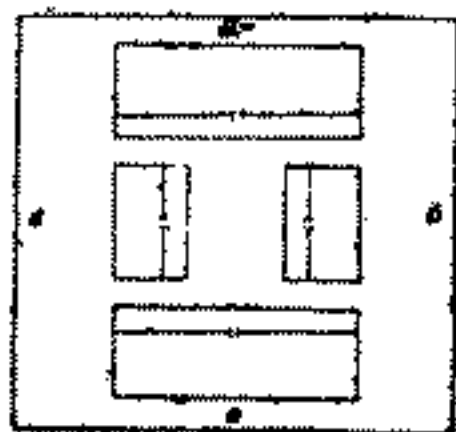
ఇంటిలోనికి ప్రవేశము గలుగును. తూర్పుదిక్కులో రాజవీధిలేక, మరే దిక్కులో జైన వీధియున్నచో ఏ దిక్కున వీధియుండునో ఆ దిక్కువారును ముఖద్వారము రాజవీధికి సంబంధించి యుండును.

శీవ ఆంశమునకు ఉదాహరణము

ఈ చిత్రమునందును చతుశ్శాల అభిన్న చతుశ్శాల అనగా నాలుగు ఇండ్లను కలిపి చతుశ్శాల మందునా పట్టి కట్టబడినది. దీనికి రాజవీధికి సంబంధమున్న తూర్పు శాలకు ముఖద్వారము వచ్చును. మిగిలిన ఇండ్లకు అనగా దక్షిణపు ఇంటికి ఉత్తర మందు, వశ్యమపు ఇంటికి తూర్పుయందు ఉత్తరపు ఇంటికి దక్షిణములోను ముఖ ద్వారములు మందువారిలోనికి వచ్చును ఏ ఇల్లు ఏదీకి సంబంధించి యుండునో దానికి ముఖద్వారము వీధికి సంబంధించి వచ్చును.

శీవ ఆంశమునకు 2వ ఉదాహరణము :

- చతుశ్శాలా నిర్మాణముందు భిన్నశాలానిర్మాణము :-

ఇంటికి ఇంటికి సుద్య అవకాశము గలదు. దీనికి వీధి యనిపెను. గృహముల ద్వారములన్నియు స్థలమధ్యములోనికి వచ్చును. రాజవీధి ఏ దిక్కుయందున్నను ద్వారములు తోపలికి వచ్చును. గృహ సుద్యగత వీధినుండి గృహముల తోనికి ప్రవేశము జరుగును. ఈచిత్రముండు వీధులు దక్షిణోత్తరములకు గలవు. ప్రతి తారముచే తూర్పుపడమరలను గూడ పెట్టవచ్చును.

నై ఉదాహరణ చిత్రములవలన గృహనివేశనము స్పష్ట బడుచున్నది. ద్వారములనుబట్టి గృహములను నిర్ణయించుట శాస్త్రీయముగాదని తోధపడుచున్నది. పూర్వపువాస్తుశాస్త్ర ప్రవీణులు భారతీయ శాస్త్రమర్మము నెల్ల చెలసినవారై వాకునిర్మించిన పురాతనగృహములను మనము పరిశీలించినచో శాస్త్రమర్యాదను పూర్తిగ వారు తమ అనుభవములో చూపియున్నారను విషయము స్పష్టముగ గోచరించును. గ్రంథకర్తలు శాస్త్రపరిభాషణ ప్రాసీన యంశముల నన్నింటిని ననుగ్రముగ పరిశీలించి నిర్ణయించినచో పరస్పర విరోధముండదు. అట్లుగాక స్వీచ్ఛానిర్ణయములను చేసినచో మొదటి సుంశమునకు తమవారి యంశమునకు విరోధ మేర్పడగలదు. ఉదాహరణమునకు వర్ణాక్షరములనుబట్టి అర్వణమును గ్రహించునప్పుడు అచ్చయ్య అనువానికి ఆ వర్ణము తూర్పుదిక్కునందు అర్వణము గలదగుటచే తూర్పుఇల్లు వానికి శ్రేష్ఠము అని చెప్పవలయును. అట్లుగాక పవమటిద్వారపుఇల్లు అర్వణమని చెప్పినచో స్థలములో పక్కిమదిక్కున అనగా శత్రువర్గమున పడమటిదిక్కున ఇల్లుకట్టించి దానికి పవమటి సింహద్వారము పెట్టించి కట్టించుట శాస్త్రీయమైంది కాదు. ద్వార మేదిక్కునకు పెట్టినను గృహముమాత్రము స్థలములో తూర్పున కట్టించవలయును.

మరియొక ముఖ్యవిషయముగూడ తెలియుచున్నది. ధ్వజము పశ్చిమముఖము గలదగుటచేత తూర్పుఇల్లు పశ్చిమముఖము గలదగును. సింహము ఉత్తరముఖము గలదగుటచేత దక్షిణపుఇల్లు

ఉత్తరముఖము గలదగును. వృషభము తూర్పుముఖము గలదగుట చేత పడమటిఇల్లు తూర్పుముఖము గలదగును. గజము దక్షిణముఖము గలదగుటచేత ఉత్తరపుఇల్లు దక్షిణముఖము గలదగును. స్వస్వదిక్కులందు స్వస్వాయములతో కట్టబడిన గృహములు ప్రకృతములు అని గ్రంథకర్త చెప్పియుండుటచేత శాస్త్రోక్తరీతిగ ప్రాగాదిగృహములను నిర్మించునప్పుడు శాస్త్రోక్తప్రకారము గుమ్మములనుగూడ యుంచవలయును. మరియు "అశస్తాః పృథ్వీ ముఖాః" అనుటచేత తూర్పుఇల్లు తూర్పుద్వారము గలదై నప్పుడు, దక్షిణపుఇల్లు దక్షిణముఖము గలదై నప్పుడు, పడమటిఇల్లు పడమటిముఖద్వారము గలదై నప్పుడు ఉత్తరపుఇల్లు ఉత్తరముఖద్వారము గలదై నప్పుడు అప్రకృతములని తాత్పర్యము. ఇచ్చట గమనింపదగిన మఃశాక్కు విషయముగలదు. ఒకప్పుడుమునకు తూర్పున రాజవీధి గలిగియుండగ, అందు తూర్పుయిల్లు కట్టవలసి వచ్చినప్పుడు

తూర్పునకే ముఖద్వారము పెట్టవలసినిచ్చును పైనియరూము సారము పృథ్వీద్వారముగును. కనుక ఇదిదోషముని శేలుచున్నది. తూర్పుముఖమును పెట్టకపోయినచో గృహములో ప్రజ్ఞేందుట కష్టతరముగ నుండుగలదు. అందుచేతనే 'వాస్తురాజప్లభ' గ్రంథకర్తయగు మండనసూత్రభాషణను వాస్తుశాస్త్రనేత్ర ఈ క్రిందివిషయమును తెలిపినాడు.

పృథ్వీవజ్రావంతరజేవ బాహ్యైః

గృహప్రవేశో నకులంకరోఽసౌ ।

గృహస్య పృథ్వీయదిరాఽమోర్ధః

తదాదిక్షామే ర్నవీశ్యవృషిష్టమ్ ॥

లాసగా పృష్ఠభాగమును దూచుచు గృహమును ప్రవేశించుట ప్రశస్తముకాదు. కాని గృహపృష్ఠభాగములో రాజవీధియున్నప్పుడు రాజవీధిలోనుండి గృహమునోనికి ప్రవేశించుట ఉత్తమము. ఇది దోషదాయకము కాదని భావము కనుక రాజవీధికి సంబంధించునట్లు కట్టబడు దిగ్గృహములకు పృష్ఠద్వారము నిండ్యముకాదు పృష్ఠభాగమందు రాజవీధి లేవప్పుడు మాత్రము నిండ్యముఅని గ్రహించవలయును.

పర్యవశానముగ కేలిసపారాంశ మేమనగా :-

(1) స్థలములో దిక్పాదన చేసిన పిమ్మట తూర్పురాజవీధిగల స్థలములో తూర్పుదిక్కు-గ ఇల్లుకట్టి దానిని తూర్పుముఖము పెట్టివను అదితూర్పు ఇల్లేయగును. గాని తూర్పుద్వారము గలదగుటచే పడమటిఇల్లుకానేరదు.

(2) దక్షిణపురాజవీధిగల స్థలములో దక్షిణదిక్కు-గ ఇల్లుకట్టి దక్షిణముఖము పెట్టివను అది దక్షిణపు గృహమేయ గును గాని దక్షిణద్వారము గలదగుటచేత ఉత్తరపుఇల్లుకానేరదు.

(3) పడమటరాజవీధిగల స్థలములో పడమటి దిక్కు-నయిల్లుకట్టి పడమటిముఖము పెట్టివను అది పడమటి ఇల్లేయగునుగాని పశ్చిమ ద్వారముగలదగుటచేత తూర్పుయిల్లుకానేరదు.

(4) ఉత్తరపు రాజవీధిగల స్థలములో ఉత్తరదిక్కు-గయిల్లుకట్టి ఉత్తరముఖము పెట్టివను అది ఉత్తరపు ఇల్లేయగునుగాని ఉత్తరద్వారముగలదగుటచేత దక్షిణపు ఇల్లుకానేరదు.

ద్వారన్యాసమందు వికల్పములు పైవిధముగ వచ్చునుగాని నిర్మాణము మాత్రము మారకాలదు.

వి! విద్యామాధవీయము 'వాస్తుప్రకరణములో' నిట్లుగలదు.
 అథప్రాగాది గృహణాం ద్వారలక్షణమాహా:-
 ప్రాచ్యద్వ్యాకాసద్భవాం ద్వారముక్తం
 వారుగ్యాకా ద్విభాగే చరన్తే ।

వ్యాఖ్య - ప్రాచ్యాది గృహణాం వారుగ్యాకా స్వపంచమ
 దిగ్భాగే చరవాశిష్టనే ద్వారముక్తమ్ ।

అనగా తూర్పుదిక్కున కట్టిన యింటికి తనకు పంచమవర్గ
 మైన పడమటి దిక్కుయందు ద్వారముంచవలయును. దక్షిణ దిక్కున
 కట్టినయింటికి తనకు పంచమవర్గమైన ఉత్తరమందు ద్వారముంచ
 వలయును. పడమటి దిక్కుయందు కట్టినయింటికి తనకు పంచమ
 వర్గమైన తూర్పుదిక్కున ద్వారమునుంచవలయును. ఉత్తరములో
 కట్టిన యింటికి తనకు పంచమవర్గమైన దక్షిణములో ద్వారముంచ
 వలయును. అని వివరించుచుండును. ఇట్లనే క్రగంథకర్తలు గృహమాను
 గృహద్వారమును గురించి నిస్సంకయముగ చెప్పియుండగ శాస్త్ర
 పరిచయములేని వాస్తుప్రచారకులు సంస్కృతభాషా పరిష్కాసము
 లేక క్రగంథన విషయముల నవగతము చేసుకొనలేక తోచివరితిగ
 ప్రచారమును చేయుచు, ద్వారమునుబట్టియే గృహమును నిర్ణయించ
 వలయునని చెప్పుచున్నారు. వారివాక్యములకు ప్రమాణములను
 చూపలేకపోవుచు, శాస్త్రమర్యాదను వాడుచేయుచు, శాస్త్రమును
 నిందింపచేయుటకు ముఖ్యకారకు లగుచున్నారు.

విద్యామాధవీయములో దిక్పరముగ చెప్పినయర్థమునే
 శ్రీపతి అయపరముగ తెలిపియుండును.

అముమేవార్థమాహశ్రీపతిః ।
 ప్రత్యక్ ధ్వజేద్వార మనోక్తిశ్చూర్వం ।
 హారావుపక్వాల్ ద్విరజేచయామ్యమ్ ।

ధ్వజాయమునకు పశ్చిమద్వారము, వృషభాయమునకు పూర్వద్వారము, సింహాయమునకు ఉత్తరద్వారము, గజాయమునకు దక్షిణద్వారము పెట్టవలయునని చెప్పబడినది. అనగా ధ్వజాయమున కధికారముగల తూర్పుగృహమునకు పశ్చిమ ద్వారమనియు, సింహాయమున కధికారముగల దక్షిణగృహమునకు ఉత్తర ద్వారమనియు, వృషభాయమునకు అధికారముగల పశ్చిమగృహమునకు తూర్పుద్వారమనియు, గజాయమున కధికారముగల ఉత్తర గృహమునకు దక్షిణద్వారమనియు కాత్పర్యము. ప్రాచీన సంకీర్తులు శాస్త్రరహస్యములను, శాస్త్రపరిభాషా సంప్రదాయములను అప్పుగ గ్రహించిన వారగుటచే ప్రాగ్గృహమనినను, ధ్వజాయ గృహమనినను పశ్చిమద్వార గృహమనినను నమానాళ్లమును భావించి గ్రంథములనురచించిరి. బహుగ్రంథ పరిచయము లేవట్టియు గురుముఖతః విద్యవశ్యసించవట్టియు వాస్తుప్రచారగులినాడు శాస్త్ర విషయములను తప్పగ చెప్పుచు ప్రజలను బహుకేకములను కలిగించుచున్నారనుటలో సతికయోక్తిలేదు.

అయస్వరూపములు

- ధ్వజః పురుషరూపశ్చ సింహః సింహస్వరూపకః ।
- వృషోవృషరూపాన్యో గజోహస్తస్వరూపకః ॥ 80
- ధూమో మూర్ధారరూపశ్చ క్షాంతః క్షాంతారూపకః ।
- ఖరోగర్భరూపాన్యో భ్రాంతః కాశస్వరూపకః ॥ 81
- సర్వేదిప్యవహానాః పురుషోచార ముద్దలాః ॥
- త్రయూపరాకృతస్తాల్లాం పాదాల్లాం విహాగసుగాః ॥ 82
- గ్రీవయా సింహాహపాశ్చ ప్రణలాశ్చ మహోర్కటాః ॥

కా॥ ధ్వజము పురుషస్వరూపము, సింహము సింహముఖము వృషభము వృషభముఖము, గజము గజముఖము, ధూమము దిల్లిముఖము, క్షాంతము పక్క-ముఖము ఖరము గాడిద ముఖము,

ధ్యాంక్షము కాకిముఖము గలిగి యుండును. అన్ని ఆయములు పురుషాకారముగలవి. వృషభ వాహనముగలవి, ఎత్తలదీన కంఠభాగము గలవి, పురుష వాస్త్రమువంటి వాస్త్రములుగలవి, పక్షి పాదములవంటి పాదములుగలవి, సింహకంఠమువంటి కంఠము గలవి, విశేష బలము గలవి. మహోత్కటముగనుండునవి యగుచున్నవి.

మండన సూత్రధారుడు గూడ ఈ క్రింది విధముగ తెలిపెను.
 ద్వాండః త్వి తపస్వితాం హితకరస్తేహం ముఖం వాచువర్త ,
 ద్వాండః లాకముఖో దితాలపదనోదూమోద్యవోమానుషః ;
 సర్వేపక్షిపదా హరేరిప గలా హస్తా సరస్వేవచర
 ప్రాణాః స్పృష్టిగదా క్రమేణపరయో హ్యష్టాదశేసంముఖాః ॥
 అని వైవిధ్యముగనే తెలిపియుండెను.

ఆయములకు వర్ణాధిపత్యము - దిక్పీఠి

శ్లో॥ అకారాదిపవర్ణేషు దిషు ప్రాగాదిషుక్రమాత్ ॥
 అగోకా తు హరిశ్వాధ్యు సర్పాట గణ సూకరాః ॥ 88

ఈ తూర్పున ధ్వజాయము - అవర్ణము - గరుత్మంతుడు అధిపతి. ఆగ్నేయమున ధూమ్రాయము - కవర్ణము - మార్జాలము అధిపతి. దక్షిణమున - సింహాయము - చవర్ణము సింహముధిపతి. నైఋతి దిక్కున శ్వానాయము - లవర్ణము శ్వానముధిపతి. పశ్చిమమున వృషభాయము - తవర్ణము - సర్పముధిపతి. వాయువ్యమున ఖరాయము. వ వర్ణము ఎలుక అధిపతి. ఉత్తరమున గజాయము యవర్ణము - ఏనుగు అధిపతి. ఈశాన్యమున కాకాయము కవర్ణము. సూకరము అధిపతి యగుచున్నారు.

శ్లో॥ వర్ణేణాః క్రమశోక్తయః స్వవర్ణాత్పంచమోదిషుః ॥
 స్వవర్ణే పరమాప్రీతిః కథ్యతే గణకోత్తమైః ॥ 89

ఈ వైన తెలిపిన విధముగ ప్రాగాద్యష్టదిక్కులందు అకారాది వర్ణములకు అధిపతులను తెలియవలయును. స్వవర్ణము

నుండి శివవర్ణము శత్రువర్ణము. స్వవర్ణమందు నివాసము పరమప్రీతిని గలిగించుపని పండితులు చెప్పుచున్నారు.

వి! ఈ విషయమునే "వసిష్ఠ సంహిత" చెప్పుచు కొంత విశేషమును గూడచెప్పినది.

ఆరాది పువ్వులు దిష్టవృషుయదాశ్రమమ్ #
 గృహ్ర మార్గాల సంహక్త సర్పాణు గజకాశలాః #
 దిగ్బల్లాణామీయం యోసిః స్వపర్ణాత్పంచమారిషః #
 రిషువర్ణం పరిత్కజ్ఞః వేషవర్ణః కుశ్రపదః #

పై శ్లోకములో ఈ శాస్త్రమునకు సూకరమధిపతి యని యున్నది. ఈ గ్రంథముందు కుండేలు అధిపతి యని చెప్పబడినది. మరియూ శత్రువర్ణముగ పంచమములేప్పు దుగిలిన వర్ణములు శుభకరములని నెలుపబడినది.

ఆ వర్ణమునకు తూర్పు స్వవర్ణము, పశ్చిమము శత్రువర్ణము, దుగిలిన వర్ణములు శుభవర్ణములు.

క వర్ణమునకు ఆగ్నేయము స్వవర్ణము, వాయువ్యము శత్రువర్ణము, దుగిలిన వర్ణములు శుభవర్ణములు.

చ వర్ణమునకు దక్షిణము స్వవర్ణము, ఉత్తరము శత్రువర్ణము, దుగిలిన వర్ణములు శుభవర్ణములు.

ట వర్ణమునకు నైఋతి స్వవర్ణము, ఈశాన్యము శత్రువర్ణము, దుగిలిన వర్ణములు శుభవర్ణములు.

ఠ వర్ణమునకు పశ్చిమము స్వవర్ణము తూర్పు శత్రువర్ణము దుగిలిన వర్ణములు శుభవర్ణములు.

ప వర్ణమునకు వాయువ్యము స్వవర్ణము ఆగ్నేయము శత్రువర్ణము దుగిలిన వర్ణములు శుభవర్ణములు.

య వర్గమునకు ఉత్తరము స్వవర్గము దక్షిణము శత్రువర్గము
మిగిలిన వర్గములు శుభవర్గములు.

శ వర్గమునకు ఈశాన్యము స్వవర్గము నైరృతి శత్రువర్గము
మిగిలిన వర్గములు శుభవర్గములు.

జాతిపరముగ ఆయనిర్ణయము.

బ్రాహ్మణేషు ద్విజశ్చస్తః ప్రతిర్థ్యం శారయేన్ముఖమ్ ॥
సింహశ్చ హిభృతాం కస్త్ర తిదిచ్ఛావముఖం కుశమ్ ॥	86
విశాలమ్ముఖః ప్రాగ్విదనే బ్రహ్మదానక్షిణేగజః ॥
ధ్వజాయః క్షత్రియవిశోః ప్రకస్త్రోనురువ్రజవీర ॥	86
సింహాయ స్పర్వరా త్యాహ్లోః బ్రాహ్మణేవ పృషేప్పునా ।
సింహాయే దండతాగేహ ఆత్పాకత్కః ప్రజాయతే ॥	87
ధ్వజాయే పూర్వసిద్ధి స్పృశ్చ పృషాయః పశువ్యగ్నిడః ॥
గజాయే సంపదాం వృద్ధిః సోమాయః కోకదుఃఖదాః ॥	88

(వి॥ క॥ ప్రకాశిక)

తా॥ బ్రాహ్మణా గృహములకు ధ్వజాయము శ్రేష్ఠము. పశ్చిమద్వారముగల గృహము శ్రేష్ఠము. క్షత్రియులకు సింహాయము మంచిది. ఉత్తరముఖముగల గృహము శ్రేష్ఠము. నైశ్చ్యములకు వృషభాయము శుభప్రదము. తూర్పుద్వారముగల గృహము ఉత్తమము. శూద్రులకు గజాయము మంచిది. దక్షిణద్వారముగల గృహము శుభప్రదము. ధ్వజాయము క్షత్రియులకు నైశ్చ్యము గూడ శ్రేష్ఠమని బృహస్పతి తెలిపియుండెను. వృద్ధి కాముకులగు బ్రాహ్మణులు సింహాయ గృహమును విసర్జించవలయును. సింహాయమందు తీవ్రత, అల్పసంతానము కలుగును. ధ్వజాయము సిద్ధినిగలిగించును. వృషభాయము పశువృద్ధినిచ్చును. గజాయము సంపదలనిచ్చును. మిగిలిన ఆయములు దుఃఖశోకములను కలిగించును.

వి॥ నైశ్చ్యోకములయందు జాతిపరముగ ఆయములు నిర్ణయింపబడినవి. బ్రాహ్మణులకు ధ్వజాయము. శుభమనియు, క్షత్రియులకు

సింహాయము మంతిదనియు, వైశ్యులకు వృక్షభాయము మంది దనియు తెలిపెను. శూద్రులకు గజాయము శ్రేష్ఠమని నిర్ణయింపబడెను.

ధ్వజాయము సర్వసిద్ధులను కలిగించునని, సింహాయము తీవ్రతను (పరాక్రమమును) అబ్బసంభానమును, వృక్షభాయము పశువృద్ధిని, గజాయము సంపదలను కలిగించునని ఫలితము చెప్పబడినది.

ఆయాజాతులవారు వారివారి ధర్మములను నిర్వర్తించుకొను వారలైనప్పుడా యానియమములనుసరించుట యుక్తము, జన్మము చేత బ్రాహ్మణుడైనను వృత్తిచేత యితర జాతివృత్తుల సాక్రయించినప్పుడాయా జాతులకు చెప్పబడిన ఆయములను గ్రహించ వచ్చును ఇట్లే శూద్రుడు తన జాతిధర్మమును విడనాడి మరియొక జాతిధర్మము ననుసరించినప్పుడు ఆయా జాతికి విధింపబడిన ఆయమును గ్రహించ వచ్చును.

వారద సంహితయందు విశేషము చెప్పబడినది.

బ్రాహ్మణస్య తపోజ్ఞేయః సింహో వైశ్వత్రీయస్యకు ।
వృషతశ్చైవ వైశ్యస్య సర్వేషాంతు గజస్నుతః ॥

అను శ్లోకముందు సర్వజాతులవారికి గజాయము శ్రేష్ఠమనదని చెప్పబడెను.

“అపరాశత పృచ్ఛ” ఆయాధికారము లో సూత్రములో నిట్లుగలదు.

కళ్యాణం కురుతే సింహో నృపాణాంక విశేషతః ।
వృషః ప్రవశస్యతే ఏషి వృషో వైశ్యే ఉదాహృతః ॥
ఉత్తరోత్తర మాత్యాభాక్తురుర్వర్ష వలప్రదా ॥

అను శ్లోకములందు గూడ శ్రుతియులకు సింహాయము, బ్రాహ్మణులకు ధ్వజాయము, వైశ్యులకు వృక్షభాయము, శూద్రులకు గజాయము శుభప్రదము.

జ్ఞానప్రకాశ దీపార్ణ మందు "అయతక్ష్మాధికారము" లో గూడ

కల్పాణంకురుతే సింహోన్మపాణాంప విశేషతః ।
విప్రపాణం చ ద్భజః శ్రేష్ఠో వైశ్వానాం వృష ఉత్తమః ।
పాద్రాణాం గణపవోరః సర్వకర్మవల్లసదః ॥

అని పూర్వోక్త రీతిగ్ చెప్పబడినది. బహుగ్రంథములిట్లు చెప్పి యుండగ, సమరాంగణసూత్రభారము అయాదినిర్ణయార్థాయమిలలో

కల్పాణంకురుతే సింహో బ్రాహ్మణ్యం విశేషతః ।
క్షత్రియస్య గణేశ్యస్తో పృషతకృస్యతే విః ॥
కూడస్య ద్భజ ఏతైః శస్యతేవప్రవః సదా ॥ అని గలదు.

అనగా బ్రాహ్మణులకు సింహము శ్రేష్ఠమనియు, క్షత్రియులకు గజాయము శ్రేష్ఠమనియు, వైశ్యులకు వృషభాయము, శూద్రులకు భవజాయము శ్రేష్ఠమని పై గ్రంథములకు తిన్నముగ తెలుపబడెను. తోటిష్టలోదయమందు :-

అగణానాం ద్భజాయస్యోత్ ర్భజకంఠర గోచ్యుగాః ।
క్షత్రియర్భజసింహేభా వైశ్యస్య కుడబా స్మృతాః ॥
ద్భజో చ్యుగాడిః కూడావాం సర్వేషాం పృషతకృశః ॥
హీనజాతేస్పమాతేయః సూక్ష్మకృత్కేలగుకాత్మకః ॥

అనగా అగణులకు భవజాయము, క్షత్రియులకు భ్జ, గజ, వృషభ, సింహాయములు, వైశ్యులకు భ్జ, సింహ, గజాయములు శూద్రులకుభ్జ, సింహాయములు, వృషభాయము సర్వవర్ణములవారికి శుభప్రదమని మతాంతరము తెలుపబడినది. ఇట్లనేక మతభేదముల వలన కేలిన సారాంశ మమనగా సింహాయములకు భ్జ, సింహ, వృషభ గజాయములుత్తమ ఫలప్రదములనియు, సహాయములకు ధూమ, శ్వాస ఖరకాకాయములు సింహాయములకు శుభప్రదములనియు భవజాయముసర్వజనులకు శ్రేష్ఠమనియు, పశ్చిమ దిక్కునందుకీరయ

ములతో గృహనిర్మాణమును చేయవచ్చుననియు, రక్షణమునందు శి
 తయములతో గృహనిర్మాణమును చేయవచ్చుననియు తీర్తిరము
 నందు మూడుతయములతో గృహనిర్మాణమును చేయవచ్చుననియు
 తూర్పువర్షణాయముతో మాత్రమే గృహనిర్మాణమును చేయవలయు
 ననియు నిర్ణయమైయున్నది. కాని బ్రాహ్మణాది జాతులవారు భార
 తీయ ధర్మవిహితమైన ధర్మమును సమగ్రముగ నిర్వర్తించుచు
 న్నప్రదీనియమములను చాటించ వలసియుండును. జాతీసాంకర్యము,
 వృత్తిసాంకర్యము గలిగినపుడు విషమాయములలో వృద్ధననౌక
 దానిని గ్రహించి గృహనిర్మాణమును చేసికొనవచ్చును. సీచ
 వృత్తుల నాశ్రయించిన పక్షమున సమాయ గృహములనుగూడా
 కట్టుకొనవచ్చును.

తయనిర్ణయమును గృహములకు, ప్రాసాదములకు, మాత్రమే
 గాక స్తంభములకు, ద్వారములకు, వాతాయనములకు, ఇతరగృహ
 ద్రవ్యములకు, ప్రతిమలకు, లింబములకు, లింగములకు, చిత్రపటము
 లకు మొదలగు సర్వద్రవ్యములకు గూడా గూడవలయునని వాస్తు
 శాస్త్రకర్తలగు మహర్షులు తెలిపియున్నారు. అట్టి శాస్త్రమర్యా
 దలను అహుజాగరూకతతో పరిశీలించి నిర్ణయించ వలసియుండును.

వృద్ధన నౌక నిర్మాణమును ధ్వజాయముతో నిర్మింపదలచి
 వప్పుడు దానికి సంబంధించిన ఇతర పరికరములు (ద్వారములు, గవా
 తములు, వాతాయనములు, స్తంభములు మొదలగునవి) గూడధ్వ
 జాయముతో నిర్మించుట శ్రేష్ఠమని చెప్పబడినది. విశేషాంశము
 లక్కడక్కడ సందర్భానుసారముగ వివరింపబడును.

అ యో ది వ ర్గ వి వ ర ణ ము

అయోవారోంశకోద్రవ్యం ముత్యుశంలిదిద్యుతిః ।

అయోవార

ఈ ఆయము, యోగ మోచి, వారము, అంశము, ధనము, బాణము, నక్షత్రము, తిథి, యుతి, ఆయుర్దాయము లను 9 వర్గములు గలవు.

(1) ఆయము (ధ్వజ, ధూమ్ర, సింహ, శ్వాన, పృషథ, ఖర, గజ, శాశాయములు 8.)

(2) వారము (అది, సోమ, మంగళ, బుధ, గురు, శుక్ర, శని వారములు 7.)

(3) అంశము (ఇంద్రాంశము, యమింశము, రాజాంశము అని 3.)

(4) ధనము (గృహముయొక్క ధనము యేక అనాయము)

(5) బాణము (గృహముయొక్క వ్యయము)

(6) నక్షత్రము (అశ్విని భరణి, కృత్తిక, రోహిణి, మృగశిర అశ్వి, పునర్వసు, పుష్యమి, ఆశ్లేష, మఘ, పుబ్బ, ఉత్తర, మాస్తి, చిత్త, స్వాతి, విశాఖ, అనూరాధ, జ్యేష్ఠ, మూల, పూర్వాషాఢ, ఉత్తరాషాఢ, శ్రవణం, ధనిష్ఠ, శతతార, పూర్వాభాద్ర, ఉత్తరాభాద్ర, కలిగి అను 27 నక్షత్రములు.

(7) తిథి (శుక్లప్రతిపత్తి, విదిశ, తదియ, చవిది, పంచమి, షష్ఠి, సప్తమి, అష్టమి, నవమి, దశమి, ఏకాదశి, ద్వాదశి, త్రయో శి, చతుర్దశి, పూర్ణిమ 16 తిథులు. కృష్ణ ప్రతిపదాది అమా వాస్యాంతము 16 తిథులు, మొత్తము 32.)

(8) యుతి (విష్కంధము, ప్రీతి, అనుష్మాన్, సాభాగ్యము, శోభనము, అతిగంధము, సుకర్మ, ధృతి, శూల, గంధ, వృద్ధి, ధ్రువ, వ్యాఘాత, పార్షణ, పజ్ర, సిద్ధి, వ్యతిపాత, వకీయాన్. పరిఘ, శివ, సిద్ధి, సాధ్య, శుభ, శుక్ల, బ్రహ్మ, విద్ర, వైధ్యులు అని 27 యోగములు.)

(9) ఆయుర్ధాయము : అల్పాయువు, మధ్యమాయువు, పూర్ణాయువు.

విః ఆయాది వర్గములు 6 అని వానికి ఆయాది మద్యర్గమని కొందరు చెప్పియున్నారు. కొందరు వైన శిశ్కానిన పవవర్గములను చెప్పియున్నారు. మరికొంద రాధునికులు ఇతిర్గళ (14) వర్గములని మరికొందరు సోడళ (18) వర్గములని తెలిపియున్నారు. పూర్వపు గ్రంథములకు ముససారాదులందు మద్యర్గము చెప్పబడినది. మద్యర్గమనగా (1) ఆయుము (2) ధనము (3) వ్యయము (4)తిథి (5) వాకము (6) సక్షత్రము వీనికి మద్యర్గమని పేరు.

దీనినే మానసార గ్రానులక్ష్మణాధ్యాయము 37 వశ్లోకములో "ఏవమాయాది మద్యర్గం కుర్యాత్తత్రవిచక్షణైః" అని తెలిపియుండెను. సమరాంగణ సూత్రధారము ఆయాది నిర్ణయాధ్యాయము తిలప శ్లోకములో

"అయోవ్యయోకృ యోనిత్వం తారాకృ భవనాంకణాః ।
గృహానామేతి చింత్యాని కరదాని గృహాస్యపడ " అని గండు.

అయము, (ఆదాయము) వ్యయము, యోని (ధ్వజాదులు) తారలు (సక్షత్రములు) భవనాంకములు (ఇంద్ర, యమ, రాజాంకములు)-గృహానామాక్షరములు (ద్రువాదిగృహానామాక్షరములు) అని 6 వర్గములు గృహమువగు ముఖ్యసాధనములని చెప్పియుండెను. ఆయుర్ధాయము విడిగ చెప్పబడినది. "అపరాజితపుష్పి"లో స్వల్ప భేదము నూచించబడినది. ఆయాధికారము 64వ సూత్రము.

అయవ్యయాంకణా ఋగ్ం తారాచంద్రబలం గృహేః ।
జీవితం మరణం శ్లేయం వాస్తునిజ్ఞాపహర్మకమ్ ॥

(1)అయము (2) వ్యయము (3) అంకము (4) సక్షత్రము (తారాచంద్రబలము) (5) జీవితము - మరణము అనునవి తెలుప

బానిస, నీవినుండు ధనము చెప్పబడేదు గాని గృహవార వివరణ ములో ధనము తెలుపబడును. మొత్తము 6 వర్ణములు (1) ఆయుము (2) ధనము (3) వ్యయము (4) అంశము (5) వక్రత్రము - తారా చంద్రబలము (6) ఆయువు (జీవితము - మరణము) అనునవి. శిల్పరత్న ముందు కొంచెము నిశేషము చెప్పబడినది.

(1) ఆయుము (2) వక్రత్రము (3) ధనము (4) ఆయువు (5) తిథి (6) వారము (7) బ్రాహ్మణాదికారితీ (8) యోగము (9) కరణములు (10) రాశులు (11) అంశములు అనునవి ఆయు గ్ధాయువుండు బాల్య, కవీచార, యౌవన వార్ధక్య, నిధనములని 6 విభాగములు తెలుపబడినవి.

అంశవిభాగములో (1) తస్మర (2) ధుక్తి (3) శక్తి (4) ధనము (5) రాజ (6) మంషము (7) విశక్తి (8) చలము (9) సమృద్ధి అను అంశములు చెప్పబడినవి.

“మనుష్యాలయ చంద్రిక” యను గ్రంథములో తృతీయా ధ్యాయముండు (1) యోగ (అయుము) (2) వ్యయము (3) ఆయుము (ధనము) (4) వక్రత్రము (5) వియస్సు (6) తిథి (7) వారము అను వర్ణములు తెలుపబడినవి.

ఇట్లు వాస్తుగ్రంథకర్తలు భిన్న భిన్న వర్ణములను నెలిపివానిని సాధించు విధానములో గూడ భేదమును చెప్పియున్నారు. ఈ విషయమును “మనుష్యాలయ చంద్రికాశాస్త్రం దీక్షిందిశ్లోకములో వివరించెను.

“ద్వేదాయోనికృతుర్థా వ్యయవిదిరుదితకృత్పరావయా
 వ్యుర్థం విప్రాదివర్ణానీతిరచిత తవారాశయోద్విప్రరాధాః ।
 ప్రతీరావరో ద్రువాదిక్రమిత ఇతి వికర్షేవయోన్యావయస్సుః
 ప్రోక్తేవ్యేతేషు హోర్వోదిత మనీమతం చార్యమావశ్యకేఽవ్యుత్ ॥

అను శ్లోకములో ఆయమును వివిధములుగ, ప్యయమును నాలుగు విధములుగ, వయస్సును రెండువిధములుగ, సక్రత్ర, విప్రాదివర్ణ, తిథి, రాశులను రెండువిధములుగ, వామమును మూడు విధములుగ, శాలాధ్రువమును మూడువిధములుగ లిఖ్యముగ పాఠించవచ్చును.

ఆవశ్యక కృత్యమందు బకమతముచేత ఇష్టాంగములభించని వక్షమున మకాంతరముచే ఇష్టవర్ణమును నాఠించుకొనవచ్చును. పాథారణముగ ఒకేమతము ననుసరించుట శ్రేష్ఠము.

అయాది వర్ణసాధనము.

- పిండే వవారాంగ గణపహ్ని నాగావృషాగర్తః ॥
- నాగైక్య గుణితే తక్షే త్రమాదేతే పదార్థాః ॥ 40
- నాగ్రాది నవనూర్వాష్ట తతిర్వృషత భానుతిః ॥
- అయోవారోం శకోద్రవ్య స్ఫుండమ్మం తిథిర్వృతిః ॥ 41
- అ య యా ర

(విః ౧॥ ప్రకాశ 2 అ 87, 88 శ్లో)

కా॥ క్షేత్రీకృతపదము (పిండము)ను ఈ క్రింద నుదహరించిన సంఖ్యలచే గుణించి, భాగించినచో వసుధగ ఆయము, వారము, అంశము, ధనము, ఋణము, సక్రత్రము, తిథి, యుతి, ఆయువు అను 9 వర్ణములు వచ్చును.

వి॥ క్షేత్రీకృత పదములగా శాలలయొక్క పాపపును వెడల్పుచే గుణితంక వచ్చినవైశాల్యము. దీనినే గృహపిండమని, పదమని వ్యవహరింతుడు.

పదము × 9 (నవ) మొత్తము ÷ 8 (నాగ)	శేషము = ఆయము
× 9 (అంక) — " ÷ 7 (అది)	" = వారము
× 6 (అంక) — " ÷ 9 (నవ)	— = అంశము

పదము × 8 (గజ) — ముఖ్యము — 12 (నూర్య) — శేష ప్రదయము
 × 8 (వహ్ని) — " — 8 (అష్ట) — " — ఋణము
 × 8 (నాగ) — " — 27 (భ) — " — నక్షత్రము
 × 8 (అక్ష) — " — 30 (తిథి) — " — తిథి
 × 7 (సాగర) — " — 27 (ఋషి) — ఋషి (యోగము)
 పదము × 8 (నాగ) — 120 (భద్రాను) — " — ఆయువు.

పై సుదహరించిన పద్ధతి విశ్వకర్మ ప్రకాశికలో చెప్పబడినది. కాలామృతమును ముహూర్తగ్రంథములో వ్యాఖ్యించినపుడందు కొంత భేదము చెప్పబడినది.

ఆయాపేన వికాలపేన గుణయేత్ శ్చేదీకృతం యత్పదం ।
 నాగైక్ష్మస్త్వ మృణంతవేత్త్వి కరిణిద్వారోం కర్తైర్లయమ్ ॥
 బద్ధ్యోపేత దమన్తైర్మదగత్తైరాయోం కళాకైర్వయమ్
 ప్రాకృత్యైర్వయతి సదేవ వికణేదాయత్నైర్వయతి ॥

పాపపును వెడల్పుచే గుణింపగ నచ్చిన శ్చేదీకృత పదము (వైకౌల్యము)ను శుక్రింద నుదహరించిన సంఖ్యలతో గుణకార, భాగహారములను చేసినచో ఆయాది నప సంఖ్యములు లభించును.

పదము × 8	ముఖ్యము	÷ 12	=	శేషము	=	ధనము
× 8	"	÷ 8	=	"	=	ఋణము
× 8	"	÷ 7	=	"	=	నాగము
× 8	"	÷ 30	=	"	=	తిథి
× 8	"	÷ 27	=	"	=	నక్షత్రము
× 8	"	÷ 8	=	"	=	ఆయువు
× 8	"	÷ 120	=	"	=	(ఆయువు)
× 8	"	÷ 8	=	"	=	అంశము
గృహాయువు	—————	÷ 8	=	"	=	దిక్పతి

పై రెండుగ్రంథములలో విశ్వకర్మ ప్రకాశికలో దిక్పతికి మూడుగ యోగము లెలుపబడినవి. కాళామృతమందు దిక్పతి చెప్పబడినది.

ముహూర్తచింతామణి "వాస్తుప్రకరణము" లో
 రింతే నచాంచలం గజాగ్ని నాగనాగద్విదా గైర్భవితే క్రమేణ ।
 విలాపితే నాగసాలక సూర్యనాగర్ష కర్మకళా భానుతిక్య ॥
 ఆయో వారోంకలో ద్రవ్యమృణ మృక్షం తిదియృణః ।
 ఆయుశ్చాక గృహేశర్ష గృహతైత్కం నృత్తివదమ్ ॥

అను 11, 12 శ్లోకములను మతాంతరముగ చెప్పుచు విశ్వకర్మ ప్రకాశికలో చెప్పినదానినే చెప్పియుండును. దిక్పతి విషయమిం గ్రంథమందు గూడా చెప్పబడలేదు.

విద్యామాధవీయము "గృహవాస్తుప్రకరణము" అయాది సిద్ధి యములో

ఆయాచీనయుతం గృహస్య పరితోవిస్తారలాకిం త్రిది ।
 ర్మత్వా నాగమృతాపశేషిత వలాన్యాయాధ్యతాద్యాః క్రిమాత్ ।
 తస్మిన్నష్టమితి హృతేదినకర్ష శ్చిస్తాదనాయాస్తతా ।
 నక్షత్రం దగణేన చ ప్రాసజితే శ్చైర్నిర్వికలేవ్యయః ॥

అను శ్లోకమందు ఆయుము, ధనము, నక్షత్రము, వయస్సు, సిద్ధి, వాసము, ముణము అను 7 వర్ణములు తెలుపబడినవి

దీని వాఖ్యలో "వరకుచి వాక్యము" తిదాహరింపబడినది. దాని యందుగూడ సప్తవర్ణములే గ్రహింపబడినవి. అనటనే కొందరి యభిప్రాయములో 18 వర్ణములు చెప్పబడినట్లు ఈ క్రింది శ్లోకము లివ్వబడినవి.

యోచి నక్షత్రవిత్తాచి వ్యయశ్చాంకక తీవితమ్ ॥
 లోయోచీగదాః పక్షతినవారస్యరాః క్రిమాత్ ।
 అంకనయగళసోం ॥ దేవదీక్షాన్యపాంయే ॥

అని కేవల, ద్విజ, నృపగృహముల నివసించు యోని (అయము) నక్షత్రము, ధనము, ప్యయము, అంశము, అయపు, రాశి, యోని (నక్షత్రయోనికాటము) గణము (నక్షత్రగణము) పక్షము, ఉభ, వారము, స్వరము, అను 18 వర్ణములను గ్రహించ వలయువని తెలుపబడెను.

శ్రీ వర్ణ విలాసము 60వ ఉల్లాసములో నీ క్రింది విధముగ వివరించెను.

అయవ్యయో గృహార్థం తాదాదాసుంకపింపరాశివలం ।

విశ్లేషం వత్కమిం గృహమావహాత్ప్రకృత్యేవ ॥

(ఉల్లపదనము)

ఈ అయము, ప్యయము, నక్షత్రము, తారాబలము, అంశము, రాశిబలము అను ఆరవర్ణములను చవిప్రియం చేయును.

వీని నాధనముగు సూక్తి :—

షేత్రపదమధ్యగుణకం క్రిమతేన విలాసితం కవేద్యమి ।

ఋషం వసుభిర్పక్షం యద్యేషం తత్ప్రయోవపతి ॥

షేత్రఫలమును రికే గుణించి 27వే భాగించగ నక్షత్రము వచ్చును. వచ్చిన నక్షత్ర సంఖ్యను రికే భాగించగ వచ్చిన శేషము ప్యయముగును.

షేత్ర వేద్యయ సహితే గృహనామావైశ్య సంయుక్తిః ।

త్రయ కర్తృ శోధ్యయః క్రమేన చంద్రో యమో లాః ॥

ఈ షేత్ర ఫలమందు ప్యయసంఖ్యను, గృహనామావైశ్య ములనుగూడి రికే భాగించగ అంశము వచ్చును 1 శేషము వచ్చిన చంద్రాంశ 2 శేషమువచ్చిన యమాంశ 3 శేషము వచ్చిన రాశిం శము అని చెప్పబడినది.

వి। ఈ శ్లోకమందు చంద్రాంశమని నామభేదము తెలుపు బడినది. శోన్నిటియందు ఇంద్రాంశమని గూడగలదు.

సర్వమత సమ్మతముగ యీక్రింద స్లోకము వ్రాయబడినది.
 గృహస్థాయామగుచేతం విస్తారం తత్పదం భవేత్ ।
 తస్మిన్దన ముదాయన్ బారాంకాస్తే యద్రాకమాత్ ॥
 పనుకి రాహుకి 069 మారంగ 6వవ 9దు 8 గుణితాత్పదాః ।
 రాను12 వస్తువిష్టకి ముదా27ద్రు7 వవ9ి భ్రాత్పశేషతః ॥
 అష్టాశిర్మైః 12వర్ణం తిథినిర్మాణైఃరిముణ ముణివసుతికి శ్చాయపష్టో9దుతి
 27కృంః వరిర్మింకల్పిని పితిస్సాస్తితి 9 శిఖి7మిరై ర్మానకం 6ం
 గరివంత్తైః9ిః సంధివ్యోమాకమ్ 120 కేషం పయజ్జతి గదితం సర్వకాస్త్రాః
 సారా ధ్మణ్యం రాజ్యం క్రమేణ స్థపతిమతఃపదం జ్ఞానినాంమందిరస్య ॥

తా॥ క్షేత్రఫలమును 8వే గుణించి 13వే భాగించగ వచ్చిన

కేవలము ధనము.

"	8	...	8	ముణము
"	9	...	8	ఆయుము
"	8	...	27	సక్షత్రము
"	6	...	80	తిథి
"	9	...	7	వారము
"	6	...	9	అంశము
"	9	...	120	ఆయువు

దిక్పతిని సాధించుటకు ఆయువును 8వే భాగించగ వచ్చిన
 కేవలము ఇంద్రుడాది దిక్పతియగును. దైవజ్ఞ విలాసముందుదహించిన
 పైశ్చోక క్షేత్రంధముగానెచో నెలుపలేదు.

వృశ్చి వ్యాధి పంచతర్కాపయసమునమః :-

క్రిఘ్నం పదంతు పంచాప్తం తత్వారూమ్మాదితక్రమాత్ ।

క్షేత్రకృతపదమును 8వే గుణించి 6వే భాగించగ కేవలము

కూది 2 అపః 3 నేజస్సు 4 వాయువు 5 అకాశము అను
 6తత్త్వములు వచ్చును.

మరికొన్ని ప్రమాణ శ్లోకములుదహరింపబడినవి గాని ఆ శ్లోకములుగూడ బై విషయములనే బోధించుటచే వాని నుదహరించలేదు.

దిక్పతిని సూర్పి షడ్వర్గములోగాని, నవ వర్గములోగాని, త్రయోదశ వర్గములోగాని మానసార, శిల్పరత్న, అపరాశత పృచ్ఛాది గ్రంథములలో చెప్పబడలేదు. కై వజ్ర విలాసమందు దహరించిన శ్లోకము గ్రంథాంతరములోనిదని యున్నది గాని దీనికి మూలము తెలుపబడలేదు.

మా న సార మ ర ము.

వక్ష్యేహం జాతీహర్ష్యాణాం ఆయాదిరక్షణం ప్రమాదం ।
 పూర్వోత్తరానాం విమానానాం విస్తరాది చాధిస్థానం ॥ 42

అయంవ్యయంఽ యోనికృ నక్షత్రం వారముంకరిమ్ ।
 తిదిర్పాద షడేరాని తతాయాదివిదో విదుః ॥ 48

మానసారం 30 ఆ: 84, 85 శ్లో:

తా: జాతిగృహములకు ఆయాది లక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి. పూర్వోక్తము లైన విమానములకు గూడ చెప్పబడుచున్నవి. ఆయా మ, విస్తార, పర్యంతమూలమున నవ వడ్వర్గమును తెలుసుకొనవలయును.

ఆయము, వ్యయము, యోని, నక్షత్రము, వారము, అంశము, తిథి అను 7 వర్గములను శిల్పశాస్త్రవేత్తలు చెప్పినారు, (షడ్వర్గమును 7 విషయములు చెప్పబడినవి)

వి: మానసారవాస్తుశాస్త్ర గ్రంథములో గంచిత, అపసంచి తాది గృహములకు మరికొన్ని నిర్మాణములకు ఆయము, వ్యయము, యోని, నక్షత్రము, వారము, అంశము, తెలుపబడినవి. అపసంచిత గృహములకు తిథిగూడ తెలుపబడునది. సాధారణముగ షడ్వర్గమును

సాధించు విధము తెలుపబడినది. గృహములు జాతిగృహములని, ఛందోగృహములని, వికల్పగృహములని, ఆభాస గృహములని 4గు విధములుగ విభజింపబడినవి.

ఏలేం గ్రామూపాజాం ఆచూదిలక్షణం తదా ।
 సంబూమామసమాహేనా తాయతే వాచవిస్తరే ।
 పరిదాహే పదేనాపి ఆయాది శుద్ధింన తారయేత్ ॥
 కేచిత్తాయతే చై వమాయంప తదిగే భవేత్ ॥
 పరిదాహేచితి త్పారం వ్యయోగేన చిన్త ।
 వసుద్ధిగుణితం రానుద్ధిద్ధాన్యాయ మష్టకర్షణం ।
 అష్టనిర్వర్ణతే ఋషం హూదా కేషంకపిష్కరే ॥
 నవధిర్వర్ణమే త్వంత్వ్యా హృత్పాన్వేషం వ్యయోభవేత్ ॥
 గుణానాగంపయోని స్పృహం ప్పిష్కరేహృత్పాయతాక్రమం ॥
 నందప్పర్ణా ముచీంహృత్పా తచ్చేషంపావమేవచ ॥
 నవధిర్వర్ణతేరింగం కచ్చేషం తిష్కరేవేత్ ॥
 ఏవమాయాదివర్ణం మర్ణాత్పరివివక్షయై ॥ (మా. సా. 9 అ॥)

తా॥ గ్రామనగరాదులను ఆచూది లక్షణములను సాధించి నట్లే గృహాదులకు గూడ సాధించవలయును. పొడవువలన ఆయము, నక్షత్రము, వెడల్పువలన వ్యయము, యోని, పదము పర్వంతము (వైశాల్యము) నలన వార, తిథి లంకములను సాధించవలయును.

$$\frac{పొడవు \times 8}{12} = \text{శేషము ఆయము. } \frac{వైశాల్యము \times 9}{7} = \text{శేషము వారము}$$

$$\frac{పొడవు \times 8}{27} = \text{శేషము నక్షత్రము } \frac{వైశాల్యము \times 9}{30} = \text{శేషము తిథి}$$

$$\frac{వెడల్పు \times 9}{10} = \text{శేషము వ్యయము } \frac{వైశాల్యము \times 4}{9} = \text{శేషము లంకము}$$

$$వెడల్పు \times 8 = \text{శేషము యోని}$$

వైవిధ్యముగ అయాదిసాధనము తెలుపబడియున్నది. మాన సారముందు అక్కడక్కడ కొన్ని నిర్మాణాభేదములను బట్టి యీవర్గ సాధనచెప్పబడియున్నది.

సమరాంగణసూత్రధార మందు భోజరాశి ప్రాంతనిధముగ అయాదిసాధనమును తెలిపియుండును,

ధ్వజాచ్యాయసాధనము - (మతాంతరము)

దైర్ఘ్యంహన్యాత్పుంశ్యేన హరేద్భాగంతతోఽష్టతిః +
యప్యేషమాఽపం తం విద్యాద్భాస్రదృష్టంధ్వజాదికమ్ || 44

గృహాదిపక్షేత్రఫలం గణయేదష్టతిర్వతః +
త్రీమనేనభజేప్యేషం నక్షత్రేషష్టహృతే వ్యయః || 45

విశాచోరాషసోయషణ్ణతితేరావ్యయోచుతః ||

(సః నూ దారము 12 ఆ॥)

తా॥(1) గృహాదులయొక్క పొడవును వెడల్పుచే గుణించగ వచ్చిన వైకాల్యము (క్షేత్రఫలము) ను 8వే భాగించగ 1 శేషము న్నచో ధ్వజము 2 శేషమున్నచో ధూమము 3 శేషమున్నచో సింహము 4 శేషమున్నచో శ్వాసము 5 శేషమున్నచో వృషభము 6 శేషమున్నచో ఖరము 7 శేషమున్నచో గజము 8 శేషమున్నచో కాకము అని 8 ఆయములు వచ్చును. (0 శేషమును 8గ గ్రహించ వలయును)

(2) నక్షత్రసాధనము:- (3) వ్యయసాధనము:-

గృహా క్షేత్రఫలమును 8వేగుణించి 27వేభాగించగ నక్షత్రము పచ్చును. గృహానక్షత్రసంఖ్యను 8వే భాగించగ వచ్చిన శేషము వ్యయమనబడును. ఆయసంఖ్యకంటే వ్యయసంఖ్య తక్కువ యున్నచో 'యక్ష' అను పేరుగలది. అధికమైనచో 'రాక్షస' అని పేరు. సమముగ నున్నచో 'వికాచ' మను పేరు. ఇందు 'యక్ష'

నామవ్యయము శ్రేష్ఠము, "రాక్షస" నామవ్యయము అవ్రహ్మశ్రము
 "విశావ" నామవ్యయము మధ్యమ ఫలప్రదము.

ఉదాహరణము.

క్షేత్రఫలము 25 దీనిని 8 చే భాగించగ శేషము 1 వచ్చినందున
 1 ధ్వజాయము.

క్షేత్రఫలము $25 \times 8 = 11$ ఎక్షత్రమువచ్చును. $\frac{11}{8} = 1 \frac{3}{8}$

శేషము వ్యయము వచ్చినది. అయినంభ్యకంఠం న్యాయసంఖ్య 8 పెద్ద
 దగుటచేత 'రాక్షస' మని పేరు కనుక ఇది శ్రేష్ఠముకాదని తాత్ప
 ర్యము.

అంశసాధనము :-

- వ్యయంక్షేత్రవంశి స్త్రైగృహనామాక్షరణిర ||
 - రాగంక్షేత్రం తం త్రయచ్చేషం సోఽంశకోతవేత్ || 46
 - చతురంగో యథా మోత్రో ముఖ్యో లగ్నీదవాంశరః |
 - తదాగృహాదిమైత్రో వ్రం ముఖ్యేనాంశ్రయమ్ || 47
 - ఇంద్రోయమకృ రాజాచక్రయో వామధిరంశరః ||
 - స్వనామతుల్యపండా విజ్ఞాతవ్యాప్తయోఽపిచ || 48
- (స. సూ. దారము 12 ఆ. 1)

తా|| క్షేత్రఫలసంఖ్యలో వ్యయసంఖ్య, గృహనామాక్షర
 సంఖ్యనుకలుపవలయును. ఆ మొత్తమును 8 చే భాగించగ 1 శేషము
 వచ్చినచో ఇంద్రాంశ 2 శేషమువచ్చినచో యమాంశము 3 శేషము
 వచ్చినచో రాజాంశము అగును. ఇంద్ర, రాజాంశములు త్తమములు
 యమాంశము దుష్టఫలప్రదము.

ఉదాహరణము -

క్షేత్రఫల సంఖ్య 25 వ్యయ సంఖ్య 8 గృహనామము
 "విజయ"ము అనగా 3 అక్షరములు. మొత్తమును కలుపగ 31.

దీనిని 8 చే భాగించగా 1 శేషము కనుక ఇంద్రాంశము ఇది ప్రకృతము.

(క్షేత్రఫలసంఖ్య X వ్యయసంఖ్య + గృహనామాక్షరసంఖ్య
మొత్తం శేషము = అంశము అని గ్రహించవలయును.)
8

(గురులఘు ప్రస్తారముచే షోడశగృహములు వచ్చును. వానిలో 2 అక్షరములు గలవి 8 అక్షరములు గలవి 4 అక్షరములు గలవి యున్నవి. ఏ గృహమును ఎంత ప్రమాణములో కట్టవలయునో అను నిర్ణయము దీనివలన తెలియును.) చతురంగము మంత్రమున కేంత ముఖ్యమో లగ్నమునకు న వాంశలగ్నమెంత ముఖ్యమో గృహమునకీ అంశమంత ముఖ్యము అని చెప్పబడినది.)

రాశి సాధనము :-

గృహసక్షత్రమును 4 చే గుణించి 12 చే భాగించగా గృహభుక్తరాశి వచ్చును. ఈ రాశికి యజమాని యొక్క రాశి 6,8,9,12 రాశులలో నొకటియైనచో అశుభకరము.

ఉదా :- గృహసక్షత్రము $\frac{11 \times 4}{12} =$ శేషము 8 వృశ్చికరాశి

యగును. యజమాని జన్మరాశి శేషము అయినది. శేషము వృశ్చికమునకు 6వ రాశియగుటచే అశుభప్రదమని గ్రహించవలయును.

(6) నక్షత్రశారా విచారము

- గడిచిన స్వామిగక్షత్రం యాచర స్వామిపదనస్మరణం ।
- నచదిర్పాటితే తస్మిన్ శేషంబారా ప్రవీర్ణితా ॥ 49
- జన్మ సంపద్యవత్తేషు పాపసాదక వైరవీ ॥
- క్షైత్రీపదమక్షైత్రోల్ల ప్రాహుః సంఖ్యా నమా వతే ॥ 50

త్రినప పంచమీర్పర్వకాకారా వివర్తయేః :

అధ్యాత్వితి యాష్టషస్త్రా సుస్థిహ మధ్యమాః ॥ 61

తా|| యజమాని యొక్క- వక్షత్రము నుండి గృహవక్షత్రము వరకు లక్కపెట్టి 9 చే భాగించగ శేషము 1 బస్మతార 2 సంపత్తార 3 దిపత్ 4 క్షేమము 5 సాప (ప్రత్యేక్) 6 సాధకము 7 సైధనము 8 మిత్రము 9 పరమమిత్రము అగును. వీనియందు 3, 5, 7 తారలు సుందివికాపు 1, 2, 8 మధ్యములు 4, 6, 9 ఉత్తములు-

(6) తదా యదేపిదానిష్ఠి చంద్రేష్టమగతేవ ।

సయతే దురితం తాదా చతుష్టణ్ణవతీ నృదామ్ ॥ 62

తా|| వక్షత్రము దుష్టమైవప్పుడు, చంద్రుడవ్వమరాళి గతుస్తానప్పుడు 4, 6, 9 తారలుగూడ దోషఫలముల నిచ్చును-

(7) ఆయుర్దాయ సాధనము :-

హతేష్టతి క్షేత్రవలే ఖేత్రకణికాః ।

శేషం వీరితమేకస్మిన్ పంచదత్త దవేష్టతి ॥ 63

తా|| క్షేత్రఫలమును 9 చే గుణించి 120 చే భాగించగ వచ్చిన శేషము ఆయువగుమ. ఆయువు 6 చే విశ్లేషముగ పోయినచో మృతి గలుగును. అనగా ప్రశస్తము కాదు.

వి|| అపరాచితృచ్ఛలో అనూధికారము 64, 65, 66 సూత్రములు ఆయాదిసాధన, తాని తుభాశుభములు విశేషించి చెప్పబడినవి. ఈ వివరణము గ్రంథాంతరములందు చెప్పబడలేదు.

ఆ యా ది సా ధ న ము (మతాంతరము)

తైర్జ్యం హన్యాత్పరుత్వేన హరేద్భాగం తతోష్టతి ।

శేషమాయం తై పవిజ్ఞాన్యాత్ప్రదృష్టం త్వవాదిహిమ్ (94 సూ 94°)

తా|| పాపపును వెదల్చుచేగుణించగ వచ్చిన లబ్ధమును 9చే భాగించగ వచ్చిన శేషము ధ్వజాది ఆయుము లగును.

స క్ష త్ర సా ధ న ము

వలెవాష్టగుణే తస్మిన్ సప్తవింశతి లాటితే ।

యచ్చీషం లవతే తత్ర నక్షత్రం తద్గృహస్యద ॥ (85 సూ 2 శ్లో॥)

తా॥ క్షేత్రఫలమును 81 చే గుణించి 27 చే భాగించగ వచ్చిన శేషము నక్షత్రమగును. ఇది గృహనక్షత్ర మగును.

వ్య య సా ధ న ము

నక్షత్రే చనుదిర్చత్రేయవేషం వ్యయమాదిశేత్ ।

అష్టవ్యయాస్తథాప్రోద్ధా ఆయేవ్యవ్య సుయోజితాః ॥

ఆయాశ్చకరీదాః పూర్వం వ్యయాణాం లక్షణం శృణుః ।

ఏకైకాయస్యసంఖ్యాదే వ్యయాశ్చక్రీహితాః స్మృతాః ॥

సమోవ్యయః పితృభ్యో లాక్షణస్తువ్యయోదికః ।

చ యోన్మావోయచశ్చైవ దనధాన్యకరః స్మృతః ॥

తా॥ గృహనక్షత్రమును 81 చే భాగించగ వచ్చిన శేషము వ్యయమగును. 81 విధములైన ఆయములకు 81 విధములైన వ్యయములు గలవు. ఆయవ్యయసంఖ్యలు లెంకను సమముగ నుండుట వలన పితృభ్యో వ్యయసంఖ్య సెద్దలై ఆయసంఖ్య చిన్నలైనచో లాక్షణమని, వ్యయము తక్కువై ఆయము సెద్దలైనచో యక్షమని వ్యవహరించవలయును. యక్షమనువ్యయము ధనధాన్యపృథ్వి నిచ్చును.

అం శ సా ధ న ము

శృణువత్పయధాచాంశో వాస్తువేదే త్రిధాస్మృతీః ।

ఏకైకక్రమయోగోద్దైకభక్త్యాకథ ఉచ్యతే ॥

యదుద్దామూలదాశోచ ఆయాశ్చైవ వలం శృణువే ॥

తత్రరాశౌ వ్యయేపిత్రే గృహనామాదరాణివ ।

గుణైశ్చక్రే వ్యయేవేషం ఆంశకం త్రివిధం యదుః ।

ఇంద్రోయమశ్వరానాచత్రివిర్నామదిరంశతాః ॥ (86వ సూత్రము)

తా|| శ్లోత్రఫలమునా సంఖ్య, గృహనామాక్షర సంఖ్యను కలిపి 8 చే భాగించగ వచ్చినశేషము 1 ఇంద్ర 2 యమ 3 రాజ అను అంశములగును.

తారా సాధనము

గణయేత్పూరి నక్షత్రాద్వాపద్మం గృహస్వరః
వచన్తు హరద్యాగిం పుస్తాదాః ప్రకీర్తితాః ||

తా|| యజమాని నక్షత్రమునుండి గృహనక్షత్రము వరకు లెక్కించి ఆ సంఖ్యను 9 చే భాగించగ 9 తారలు వచ్చును.

వి|| ఈ గ్రంథములో జన్మాది నవతారలకు నామశేదము చూపబడినది.

శాస్త్రా మనోహరా క్రూరా విజయా కలిరాతరాః
పద్మినీ రాక్షసి వీరా హ్యనందా నవమీతరాః ||

తా|| 1 శాస్త్రము (జన్మ) 2 మనోహరము (సంపత్తు) 3 క్రూరము (విపత్తు) 4 విజయము (క్షేమము) 5 కలికము (ప్రత్యేక్) 6 పద్మిని (సాధకము) 7 రాక్షసి (నైధనము) 8 వీరము (మిత్రము) 9 ఆనందము (వరమ మిత్రము) అని నామశేదము చూపబడినది.

ఆయుర్దాయ - జీవ - మృత్యుసాధనము

ఆవ్యదికృహతే శ్లోత్ర పతి పద్మి విజితేః
లభే చగనుతే జీవో మృత్యుర్వైరూతలాజితే ||

54

తా|| శ్లోత్ర ఫలమును 8 చే గుణించి 60 చే భాగించగ వచ్చిన లబ్ధమును 10 చే గుణించగ వచ్చిన సంఖ్య ఆయువు (జీవితము) ఆయుస్సంఖ్యను 8 చే భాగించగ మృత్యువు తెలియబడగలదు.

మృతి చాపస్తరా శివోవాయు లాహరమేవరః
వంద తర్వాని ప్రోల్లాని విడిల్లానిస్కరంతకే ||

55

అప్పుడాదృ ప్రవేస్మృత్యుః స్తేజస్యగ్నిరందంబవేః
లాయుర్వాయుకరో దే(గే)హే త్వాతాకే తుస్యతాధవేః ||

56

ధనభాగ్యేషు వక్ష్యమ గేహపకతిఃపరః ।

ఇత్థం మృత్యుః ప్రకవతి పంచత త్వ వివాళః

57

ఈ పృథివి, ఆపస్సు, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశము అని తత్త్వములు కిగలవు. ఆయువును 5 చే భాగించగ శేషము 1 పృథివీ తత్త్వము వలన మృత్యువు 2 జలమువలన మృత్యువు 3 తేజస్సు వలన మృత్యువు 4 వాయువువలన మృత్యువు 5 ఆకాశము కూర్వత వలన మృత్యువు గలుగును.

వి: పృథివీ తత్త్వము వచ్చినప్పుడు ధనభాగ్యవ్యయము వలన గృహము వర్జమగును. జలతత్త్వము వచ్చినపుడు జలోపద్రవము వలన వస్తమగును. అగ్నితత్త్వము వచ్చినప్పుడు అగ్ని చే వస్తమగును. వాయుతత్త్వము వచ్చినప్పుడు వాయువీడవలన వస్తమగును. ఆకాశ తత్త్వము వచ్చినప్పుడు శక్తిని కోల్పోయి నశించును. అని తాత్పర్యము.

ఈ గ్రంథమందు ప్రతి వర్ణమునకుగల శుభాశుభవిచారణ చేయబడినది. ఆ విషయము శుభాశుభవర్ణ విచారణమందు వివరింప బడును. సమరాంగణ, అపరాజిత పృచ్ఛలందు స్వల్పభేదముతో వక్ష్యర్థ సాధన చెప్పబడినది.

దాక్షిణాత్యసంప్రదాయములోని గ్రంథముగు "వాస్తువిద్య" యను గ్రంథమందు ఆయాదిసాధనమీక్షింపబడిన వివరింపబడెను.

పర్యంతసూనసాధనము (వాస్తువిద్య)

ఇష్టార్థం తుయద్విష్ణుం తద్రాష్ట్రాంశయతమ్ ।

ఇష్టయోగేషుచైకాంశయతం పర్యంతమువ్యతే ॥

58

ఈ ఇంటికినిర్ణయించిన పొడవును 2 చే గుణించగా వచ్చిన సంఖ్యను శిఖాగములుగ చేయవలయును, అందు ఒక భాగమును గ్రహించవలెను. మరల ఏదిక్కులందు గృహమును శక్తిచలచెదరో

అదిగోనిసంఖ్యను తిభాగములుచేసి అందు ఒక భాగమును గ్రహించి వలయును. దిమ్మట రెట్టింపు చేయబడిన గృహజైర్ఘ్యములో యీ రెండుభాగములను కలుపవలయును. అట్లుకలుపగా పర్యంతమాసము కేచ్చును.

వి: ఉదాహరణమునకు 26 వాక్తుములు గృహజైర్ఘ్యముని నిర్ణయించుకొన్నప్పుడు దానిని రెట్టింపుచేయగ 50 వచ్చును. దీనిని తివంతులు చేయగ 16² వచ్చును. దక్షిణదిక్కుయందు గృహమును కట్టదలచినప్పుడాదిగోనిసంఖ్య కిలగును. దానిలో తివ వంతు 1వచ్చి నది. పై తి సంఖ్యలనుకూడ వలయును. $50 + 16^2 + 1 = 67^2$ పర్యంత మాసమని గ్రహించవలయును.

మరియొక ఉదాహరణము :- 24 వాక్తుములుపాదక్రమ గృహ జైర్ఘ్యమునినిర్ణయించు కొన్నప్పుడు దానిని రెట్టింపుచేయగ 48 వచ్చును. దీనిలో తివంతు 16వచ్చును. ఇవ్విదిగోని 6 అను కొన్నచో దానిలో తి వ వంతు 1² మొత్తము తిసంఖ్యలను కలుపగ $(48 + 16 + 1)^2$ వచ్చును. = 65² వచ్చును.

పర్యంతమాసమువలన ఆయాతి పాధవము,

తవన్మనుజీరణ్యత్వా రవిలిస్తి తిదిస్తథా ।

తిగ్రహవై శ్చార ముదిర్క తేషాః క్షమాత్పుటాః ॥ 60

అయస్సు తిథయస్తారా వారా స్తన్నాదివ అతి ।

తక్రతారాహృతవలం నోక్తై ర్వతితంవయాః ॥ 60

వార్యాదిమరణాంతం చ వస్తై వ విరీయతే ॥

తిగ్రహదీకృత్యవర్కంతం కక్రగ్గ్రహసుతిర్క రేత్

తేషస్సుప్తయయోసీత తవతక్రయత్కారమమ్ ॥ 61

(వాక్తువిద్య, కాలాపిలావము)

ఈ పర్యంతమానమును 8 చేసుకొంచవలెను. అయిత్రమును 12వే భాగింపగ వచ్చిన శేషము అదాయము, 30 వే భాగింపగవచ్చిన శేషము తిథులు, 27వే భాగింపగవచ్చిన శేషము నక్షత్రములు, 7వే భాగింపగవచ్చిన శేషము వారములు, పర్యంతమానమును 27 వే భాగింపగవచ్చిన శేషమును వయస్సు అని గ్రహించవలయును, మరియు పర్యంతమానమును 8వే గుణించి 14వే భాగింపగ వచ్చిన శేషము వ్యయమును. 3వే భాగింపగ వచ్చిన శేషము యోని (ఆయుము) అగును.

- (1) పర్యంతమానము $\times 8 \div 12 =$ శేషము = అదాయము
- (2) పర్యంతమానము $\times 8 \div 30 =$ శేషము = తిథులు
- (3) పర్యంతమానము $\times 8 \div 27 =$ శేషము = నక్షత్రములు
- (4) పర్యంతమానము $\times 8 \div 7 =$ శేషము = భానువారాదివారములు
- (5) పర్యంతమానము $\div 27 =$ శేషము = వయస్సు ?
- (6) పర్యంతమానము $\times 8 \div 14 =$ శేషము = వ్యయము
- (7) పర్యంతమానము $\times 8 \div 3 =$ శేషము = యోని (భృజాదిఆయుములు.)

వి: శోనై న చెప్పినవానిలో తిథినిబట్టి కరణమును, వయస్సులో బాల్యాద్యవర్ణలు తెలుపదినవి. వానిసాధనమును గ్రంథకర్త స్పష్టముగ చెప్పలేదు.

మనుష్యాలయ చంద్రికా కాదుడు బహుమతములను దృష్టియొన దంచుకొని వానిలోగల శేషములను సాధించుక్రమమును చెప్పియుం డెను. ఆగ్రంథము విస్తారమైన దైనను సాతకులకు తెలియుటకు ఇక్కడ ఆగ్రంథములోని విషయము సంపూర్ణముగ ప్రాయబడు చున్నది.

అయాది సాధనము :- (సునుష్కాలయ చంద్రిక)

ఇస్ట్రాతానవిజాన మానవితయే త్రిప్పేవ్యతిర్వాతే
శోషోయో రిహన్యయో ముసియూజాదామోష్ట నిప్పే ఒరుత్తే : ।
ఋత్తే ఋషమతా ప్తి రక్రతకువయోజ్జీయం తిది త్రింకతా ।
చాలోకూపి లక్రర్పితి ప్రగుణతే రల్మాహృతే వావ్యయః

(సునుష్కాలయ చంద్రిక 8 ఆ 26 శ్లో॥)

అర్చిష్ట పొడవు వెడల్పులవలన సంపాదించబడిన క్షేత్ర ఫలము (పదము) ను 8వే గుణించి 8 వే భాగించగ వచ్చిన శేషము ఆయము (ధ్వజాదులు). పదమును 8వే గుణించి 14వే భాగించగవచ్చిన శేషము వ్యయము (ఋణము) అగును. పదమును 8వే గుణించి 19వే భాగించగ వచ్చిన శేషము భవమగును. 8వే గుణించి 27 వే భాగించగ వచ్చిన శేషము నక్షత్రమగును. (అశ్విన్యాదియగును) 120 వే భాగించగ వయస్సు వచ్చును. 8వేగుణించి 80వే భాగించగవచ్చిన శేషము ప్రతిపజాది తిథులగును. పదమును 8వే గుణించి 7 వే భాగించగ వచ్చిన శేషము భానువారాది వారమగును. వ్యయమును సాధించుటలో పదమును 8వే గుణించి 10వే భాగించగ వచ్చిన శేషము త్యయమగును. ఇది యొక మతముగ చెప్పబడినది.

అయణ=12, భూమి ధర=7, నిధి=3. ధర్మ=10 అని గ్రహించ వలయును. 120 సంరములు ఆయుర్ధాయము వీనియందు రాలవర్ణలు గలవు. బాల్యము కొమారము, యౌవనము, వార్ధక్యము, నిధనము. వీనిని సూర్య సహస్రము-మూడుడు మరయు చంద్రికా కాకుడు ఇట్లు తెలిపినారు.

కాలక్యం కొమారం యౌవన మథవార్ధకంచనిధనంద ।
పంచవయాంశ్యే వ్యంక్యం నేష్టం శిష్టాని వాస్తువిష్టాని ॥

అని ఐదవదశు నిధనావశ్య ముంచిదిగాదని తెలిపియండెను.

వ్యయములో

పూర్వం త్రిమురతులకాస్త పరిధిస్యా మాన్యము శోష్యయో ।
 చంద్రోఽన్తహితే చపంత్రి విహితే శిష్టోవ్యయోచారవేత్ ।
 సిద్ధతే మనుజితే పితవతుర్థతి వ్యయస్పర్శదా ।
 స్వాంప్యత్వం పరికల్యమాత్మం చనారణం వివాకోఽన్యదా ॥

(మనుస్మాయచంద్రిక ౧ ఆ 38 శ్లో॥)

పూర్వములో పరిధిని 8వే గుణించి 10వే భాగించగ వచ్చిన శేషము వ్యయముని చెప్పబడినది. గ్రహాంతగము అందు మరియు మూడు విధములుగ వ్యయసాధన చెప్పబడెను. పరిధిని 9వే గుణించి 8వే భాగించగవచ్చిన శేషము వ్యయముగును. పరిధిని 9వే గుణించి 10వే భాగించగ వచ్చిన శేషము వ్యయముగును. మరియు గృహ చక్షురముచు 8వే భాగించగ వచ్చిన శేషము వ్యయముగును. ఇట్లు నాలుగువిధముల వ్యయసాధనము తెలుపబడినది. ఏ విధముచే సాధించబడిన వ్యయమైనను ఆయ సంఖ్యకంటె తక్కువ యుండవలయును. ఎక్కువ యున్నచో సంతానము, ధనము మొదలగునవి నష్టముగును.

స్వత్వంశేవయతే తథేక్షణహతే నాహేఽన్తర కేతవే
 దాయో యా పునర్పక్షవిమ్మపరిచో దిగ్బంధుక క్షేపయః ।
 బాంత్రాదివిశేషమాత మవగంతవ్యం వలె శ్మేషత
 స్త్రేషామేవగతాహూన మితాతాదుణ్యం వయశోశునమ్ ॥

ఈ గృహాక్షయ్యమును రెట్టింపుచేసి దానిలో దాని 3వ భాగమును కలుపగ వచ్చిన మొత్తమును 8వే భాగించగ ఆయము వచ్చును. చక్షురసంఖ్యచే పరిధిని గుణించి 20వే భాగించగ వయస్సు వచ్చును. లబ్ధమునుబట్టి గతవయస్సును దాని అవస్థను తెలుసు కొనవలయును. శేషమును బట్టి వర్తమానావస్థలో వయస్సును తెలుసు కొనవలయును. తరుణవయస్సు కుభకరమైవది.

వి॥ ఉదాహరణమునకు గృహపరిధి 25. దీనిని 27వే గుణించగ 675 వచ్చును. దీనిని 20వే భాగించగ 33 లబ్ధము 16 శేషము.

గలదు. లబ్ధముగు శిశిను 3వే భాగించగ 3 మిగిలినది. అవగా
కాల్య, కానూర, యోపనములు పూర్తియై వార్షకకర్మములో 15 సం
రములు నడచుచున్నట్లు తెలుసుకొనవలయును.

నందమ్మి పరిభోజ కేవలవరీదా పేదవాత్రుల కలా
కర్తృకృతికల్య పక్షయగలే ప్రాగ్భూతితిక్ష్ణతే ||
శ్రీశ్రీమృతాదిహృతే కబాలవహృతే నాపే ద్విజాద్యాః క్రమాత్ :
వర్ణాశ్శుక్లీగమాహతే వసుహృతే వార్షాహృతేరాశయః ||
(మః చంః 36 40 శ్లో ||)

కా| గృహావరిధినిగాని, కేవల గృహాదైర్ఘ్యమునుగాని 9వే
గుణించి 30వే భాగించగ రెండుపక్షములందును శేషము తిథియగును.
గృహాదైర్ఘ్యమును 3 వే గుణించి 4 వే భాగించగ వచ్చిన శేషము
బ్రాహ్మణాది జాతియగును. దైర్ఘ్యమును 3 వే గాని 8 వే గాని
గుణించి 12వే భాగించగ శేషము మేషాది రాశులగును.

కేవలవాహ్నిదిహృతే శ్రీశ్రీ నాపేచావ్యతేజారః :
ద్విష్ణుతాశ్రీష్ణువా నాపేవృపరాజితే ద్రువాద్యాశ్శుక్లః
(మః చంః 36 41 శ్లో ||)

కా| కేవల దైర్ఘ్యమును 8 వే గుణించి 7వే భాగించగ
వచ్చిన శేషము వాకమగును. శ్మేతఫలము (పదము) ను 8 వే
గుణించి 7 వే భాగించగ వచ్చిన శేషము వాకమగును. పదమును
2 వే గాని 8 వే గాని గుణించి 16 వే భాగించగ వచ్చిన శేషము
ద్రువాదిశాలలగును.

ష్రీతవశే వ్యయయతే నృపతతే ద్రువాదయశ్శిష్టాః ||

శ్మేతఫలములో వ్యయసంఖ్యను కలిపి 16వే భాగించగ
వచ్చిన శేషము ద్రువాదిశాలలగును. పైవిధముగ క్రంభాంతరము
లందు గల వికల్పవక్రము ల్లిగంభక ర్తవే వివరింపబడినవి. ఇయ్యది
వర్ణనాధనమును క్రంభక ర్తలు గర్భగృహములకు, కాలలకు

మాత్రమేగాక, ఉపదేశ, అధిష్ఠాన, స్తంభ, బింబ, చార్మరాదుల యొక్క పొడవులవలన, వెడల్పులవలన, పరిధివలన, ఎత్తులవలన అనేకవిధములనాధింపియున్నాడు. వస్తుశేదములనుబట్టి ఆయాదిసాధన ఘోషుగ చెప్పబడినది. కనుక గ్రంథసందర్భములను లాగుక పరిశీలించి ఆయాదిసాధనమును సర్వనిర్మాణములయందు సాధించవల యును. నీనివిషయమై చెప్పదగిన విశేషము అనేకములు గలవు. ప్రకరణ సందర్భములనుబట్టి అచ్చటచ్చట వివరింపబడును. ప్రధాన ముగ వడ్వర్గశుద్ధి, నవవర్గశుద్ధి కావలయును. వడ్వర్గశుద్ధి, నవవర్గశుద్ధి విషయమై వైవర్ణ్యవిలాసమందు వ్యవస్థగచేసి చెప్పబడినది.

గణోష్ఠివాణి కాలాసు గ్రామ దేవాయేషు చ ।

నవతాగవిరిం కుల్యాత్ వడ్వర్గ పితరేషుచ ॥

(వైవర్ణ్య విలాసం 60 ఊ)

తా॥ గణములయొక్క ఒంటెలయొక్క, గుఱ్ఱములయొక్క శౌలలకు, గ్రామములకు, దేవాలయములకు నవవర్గమును గ్రహించ వలయును. ఇతర పనుస్త నిర్మాణములందు వడ్వర్గమును గ్రహించ వలయును.

వి॥ సర్వమాక్షణ నిర్మాణములందు, పశ్చాదిశౌలలందు, దేవాలయాదులందును గూడ ప్రకృతము నవవర్గ సాధనమే చేయ బడుచున్నది. వాస్తు శాస్త్రజ్ఞులు, శిల్పులుగూడ ప్రస్తుతశౌలములో కాలామృత గ్రంథోక్తరీతి న మనదేశమందు వ్యవహారములో గ్రహించినారు. గ్రంథాంతరోక్తములైన ఇతర ప్రమాణముల నాధారముగ తిసుకొని ఆయాది సాధనమును చేయవచ్చునని శాస్త్ర పచనములు గలవు. కావున గ్రంథాంతరవిషయములను గూడ గ్రహించవచ్చును.

క్షేత్రఫల (పడ) విండసాధనము

ఈ మాః క్షేత్రఫలము, పడము, విండము సమానార్థకములు. గోపీక్షేత్రఫలం విశాల నిహితాచూమందిదుః; ... అని మనుష్యా లయచంద్రికయందు, "అయూషేన విశాలవేచ గుణయేత్ క్షేత్ర కృతంయత్పద" మని కాలామృతమందు "విస్తారేణహితంక్షైర్భుక్తిం" అని విశ్వకర్మ ప్రకాశికయందు చెప్పబడినరీతిగ గృహవిస్తారమును గృహక్షైర్భుక్తిముచే గణించగ క్షేత్రఫలములేక పడము సంభవించును. ఈపద్ధతి చతురక్ర దీర్ఘచతురక్ర నిర్మాణముల విషయములో గ్రహించవలయును.

వాస్తుశాస్త్ర, శిల్పశాస్త్ర అగమశాస్త్రములందు చెప్పబడిన సర్వనిర్మాణములు బహువిధములుగ నుండును. ప్రతినిర్మాణ విషయములో గూడ విండసాధనము, దానినిబట్టి వర్ణసాధనము చెప్పబడును. నిర్మాణములు చతురశ్రములు, దీర్ఘచతురక్రములు, మాత్రశుగాక పలువిధములుగ నుండును. వానివాని క్షేత్రపడములను కనుగొను సూత్రములను గణితశాస్త్రమునొబట్టి తెలుసుకొనవలయును.

చతురక్రము, ఆయతము, త్రికోణము, వృత్తము, పంచభుజ, షడ్భుజ, అష్టాక్రము, షోడశాక్రము, ఛాతము, అర్థచంద్రము, రాహుకారము ఇత్యాది క్షేత్రములందు నిర్మాణములు తెలుపబడి యున్నవి. వానికి క్షేత్రఫలమును సాధించవలయును. కనుక అట్టి గణితమును గణితశాస్త్రమునొబట్టి తెలుసుకొనవలయును. ఉదాహరణమునకు దేవతావీతములను నిర్మించవలయు నన్నచో యావీతములు అనుప్రకారముగ శాస్త్రకర్తలచే చెప్పబడినవి.

- మండలం చతురక్రం, దీర్ఘాకర మధాపిచా :
- షోడశాక్రం త్వాదశాక్రం పశ్చుక్రం షడ్భుజకమ్ :

అర్థచంద్రం త్రికోణం వా బాపాచారం కృషిన్మరమ్ ||
పీతక్షమావ మాదిష్టమేవం దళవిధం క్రయాత్ ||

(విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రము 78 ఆ 5-8 శ్లో)

శైశ్లోకములలో వృత్తము, చతురశ్రము, దీర్ఘ చతురశ్రము, షోడశశ్రము, ద్వాదశశ్రము, అష్టాశ్రము, తపశ్రము, అర్థ చంద్రము, త్రికోణము, బాబాకారము అని దశవిధములైన కీరములు చెప్పబడినవి. వీనికి ఆయాది సాధనచేయుటకు క్షేత్రఫలమును కనుగొనవలయును. ఈ గణితపద్ధతుల నిచ్చట వివరించుట సాధ్యము కానందున విడిచి పెట్టబడినది.

నామాన్యముగ గృహములు, సాధములు, శాలలు, వేదికలు, వంటి నిర్మాణములు చతురశ్ర, దీర్ఘచతురశ్రములుగ నుండుటచే దానికి సంబంధించిన గణితము పలుకుచున్నది.

క్షేత్రఫలసాధనలో విశేషము

నేహక్షేత్రవలం విరాసహం విషయం విదుశ్శేష్ణది
గోవిందస్మిత దీర్ఘవిస్తృతి విధానాదత్ర పూర్ణావభేర ||
తాపద్విస్తృతి దీర్ఘమానసుతికల్యూప్యోగో నాహవ
త్పర్యం కల్యయతువ్యయాదిక ఏదం త్వత్సంకరవ్యాపితా || 82
(మనుష్యాంయ చంద్రం 8 ఆ 37 శ్లో)

తా: గృహనిర్మాణమందు వెడల్పుచే గుణించబడిన పొడవు మొక్క మొత్తమునకు క్షేత్రఫలమని యందుకు దీనినిబట్టి ఇష్టదిగోవిందని సాధించవలయును. పొడవును వెడల్పును ఎంత ప్రమాణమును గ్రహించినచో పూర్ణపదము వచ్చునో అంత ప్రమాణములో పొడవు వెడల్పులను గ్రహించి పూర్ణపదమును సంపాదించి యోన్యాది సాధనములు చేయవలయును.

వి: విశ్వకర్మ ప్రకాశ 2 ఆ 88, 88 శ్లో ||
అయోచాకోఽంశకో ద్రవ్యమ్పూణ మ్పూవం ఏదిద్మః ||

అయ్యార గృహేశ్వర గృహ తైళ్ళం మృతిప్రద
సంపూర్ణాత్కరణ హోతే హ్య సంపూర్ణార్థస్త్వనిష్టణాః ।

అని ఆయాదికముల యొక్క సంఖ్యలు పూర్ణాంకములుగ నుండవలయునని చెప్పబడినది.

క్షేత్రీకృత పదమును సూర్పి పలువురు పలువిధముల బ్రాహ్మ చుండిరి. పూర్వపు గ్రంథకర్తలగు మయ, కుమార, ఆర్ది, నంది ఇత్యాదులందఱు ఒకేవిధముగ తెలిపియున్నారు. ఆధునికులు కొందఱు భిన్నపదమును సాధించుచున్నారు. భిన్నపదముల పలన ఆయాదికములన్నియు భిన్నములుగ నుండును. శాస్త్రకర్తలు పూర్ణాంక గణితమును తెలిపియుండిరిగాని భిన్నాంక పదమునంగీకరించలేదని ప్రమాణములనుబట్టి ధ్రువబడుచున్నది. కొన్ని సంపర్కములందు క్షణాభావముచేగాని, ద్రవ్యాభావముచేగాని ఏకాక్షణము చేతనే నను పూర్ణాంకములుగ పొడవు వెడల్పును గ్రహించుటకు సుదరనియెడల అంగుళములను, తగ్గించి, హెచ్చించిసూచ పూర్ణపదమును సాధించవలయును. కొందఱు * గణములు గర్భము వెడల్పు పట్టవలెనని చెప్పుచున్నారు. కొందఱు * గణములు కంటె తక్కువ పట్టవలయునని చెప్పుచున్నారు. వారివారి యిష్టము ననుసరించి చెప్పుచున్నారు గాని తనివ ప్రమాణములను తెలుపుటలేదు. పురాతన గ్రంథములందు ఇట్టి వివాదములేదు వైభ వ్రాసిన మను ష్యోయచంద్రికా శ్లోకములో "యన్మితీక్ష్ణ విస్తృతి విధానానాం" అనుటవలన ఎంత ప్రమాణమును స్వీకరించినచో ఇష్టయోన్యాదికము వచ్చుచో అంత ప్రమాణముగో సూచిన పొడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయునని చెప్పబడియున్నది. ఈ ఆధిప్రాయముగను దృష్టి యుదుంచుకొనియే షోడశాక్షరములు తమ గ్రంథములందీక్రంది రీతిన తెలిపియున్నారు.

అయవ్యయాంక కర్మాణి ప్రపజ్ఞాపాఽఽఠ వేక్మనామ్ ।
 నగరేణ పురాచోణా దంధైర్మానం విధీయతే ॥
 తదలాదేకరైః కార్యం సమ్యగాయ వికర్తయే ॥
 యుక్తానాసైర్మితః శ్రేతేత్రతామోహస్త సంక్రమః ॥
 శ్రేత్రాలాదేరుతత్రైవ గాఢ్యాన్య ప్యాదిహోగుర్లః ॥
 అంగుళైస్తుపితే శ్రేత్రోహోఽంగులైస్తువలాతరః ।
 పాద్మైర్వాపయవైర్వాఃక్రూహ్యః శ్రేత్రానుసారతః ॥

(సమదాంశేన హిత్రోదారము 12 అ 12-14 శ్లోః)

మరియు విశ్వకర్మ ప్రకాశిక 2వఅ

కవమాల దదికంఠే త్రదాఽగుణాని ప్రదాయహిర్వాత ।

శ్రేత్రవలం గణితేన పశ్చిసాధయేదస్త సిద్ధ్యర్థమ్ ।

ఈ అయవ్యయాంశాదికములను సాధించుటకు నగర, పుర, గ్రామాదులను దంధప్రమాణముతో కొలవవలయును. గృహాదులను హస్తప్రమాణముతో కొలవవలయును. దంధములతో కొలచినప్పుడు పదము దంధమితముగును. హస్తములతో కొలచినప్పుడు హస్తమితముగును. అంగుళములతో కొలచినప్పుడు అంగుళాత్మకముగును. ఒకప్పుడు హస్తప్రమాణముచే ఇష్టానుదాదికము సంభవించని పక్షమున హస్తప్రమాణములతో గ్రహించిన పాదపు వెడల్పులలో అంగుళములను వెంచిగాని తస్థించిగాని ఇష్టానుదాదికమును సాధించుకొనవలయును. అని తాత్పర్యము. వ్రాసినవాస్తు గ్రంథకర్తలు హస్తప్రమాణమునే సర్వత్ర చెప్పియున్నారు. మనుష్య ప్రమాణము వసుసరించి హస్తము గ్రహింపబడినది. ఈ విభాగమునుగూర్చి వాస్తుశాస్త్ర వివేక ప్రథమ భాగములో వివరణ గలదు. మరియు కొంత వివరణ మిక్కడ వ్రాయబడుచున్నది.

హస్తప్రమాణమును గూర్చి "విశ్వకర్మ ప్రకాశిక" 2వఅ 41వ శ్లోకములో "అనామికాంతం హస్తస్సస్మిల్ శిర్ష్యబాహోశ్చ రాంశకః" అని గలదు.

అనగా మనుష్యుడు చెయ్యి ఎత్తి నిలబడినప్పుడు పాదాది అనామికాంతము కొలచి అందులో కవ భాగమునకు హస్తముని నిర్ణయము చేయబడినది. ఈ ప్రమాణమును చూడగ బ్రిటిషు అంగుళమానకీత్యా 18 అంజులు వచ్చును. కనుక హస్తమునగా 18 అంజులు అని నిర్ణయించు కొనవలయును. క్రియా భేదమును బట్టి శాస్త్రకర్తలు హస్తప్రమాణ భేదములను నెలికొనెడిరి. సర్వ సాధారణముగ ఈ హస్తమునే గ్రహించవలయునని గలదు. హస్తాత్మక వ్యవహార మిప్పటికాలములో లేవఁదగు గజములు, అనుగులు, అంగుళములు వచ్చుటచేతను ప్రకృతములో ప్రభుత్వముచే నిర్ణయించబడిన మీటరు కొలతలు వచ్చుటచేత వీనిలో దేనిని గ్రహించవలయునని సంజేహము జనించవచ్చును. హస్తాత్మక పదమును సాధించుకొని ఆ ప్రమాణములను మీటర్లలోనికి మార్పు కొనవచ్చును. అదే హస్తద్వయము గజమగుటచేత గజములలో గూడ పదమును సాధించుకొని వానిని మీటర్లలోనికి మార్పు చేసు కొనవచ్చును. ఏమియు ననుసరించినచో శాస్త్రమున కనుకూల ముగనుండునో అట్టిమాన్యులు ననుసరించి వ్యవహరించుకొనవచ్చును. పర్యవసాన మేమనగా పదము పూర్ణాంకముగ నుండవలయును. సాధింపబడిన ఆయాదికములు పూర్ణాంకములుగ నుండవలయునను తాత్పర్యము గ్రంథములందు స్పష్టమగుచున్నది.

ఉదాహరణమునకు 216 పదమును గ్రహించడలచి నప్పుడు 5 హస్తాదికపు 5 హస్తములు వెడల్పు అనుకొన్నచో 216 పదము వచ్చును. దీనినే గజములలో గుర్తించినచో 216 పదము గజాత్మకముగును. మీటర్లలో గుర్తించినపుడు మీటర్ల మితముగును. ఇక్కడ మరొక సంజేహము జనించ వచ్చును. 5 హస్తములను తీసుకొన్నప్పుడు దానిని అడుగులలో లెక్కచూచినచో 71 అడుగులు వచ్చును. గజములలో లెక్కచూచినప్పుడు 15 అడుగులు

వచ్చును. మొట్టొక్కటా లెక్కించినప్పుడు 16 అ క అంశ వరకు వచ్చును. అడుగులను దృష్టియందుంచుకొని పై విచారణ చేసినచో 20 పదము రానేరదు. కావున ఏ క్షేత్రము నొక యార్థమునే యనుసరించవలయునుగాని ఒకదానిని మరియొకదానితో చూచుట యుక్తముగా నుండుటలేదు. అట్లు చూచినవిషయమున వ్యత్యాసము సంభ

20 పదమును గణములతో సాధించదలచినప్పుడు 6 క గణములు 20 పదమువచ్చును. గణములతో ప్రారంభించినప్పుడు వచ్చుతగ్గులను చేసికూడ 20 సాధించుటకు 6 X 9 అంశ లనుకీ గణములతో గుడించగ 20 పదమువచ్చును. మరియు 8 X 1 అంశ పొడవును గ్రహించికిగ్గ వెడల్పును పెట్టి గుడించగ 20 పదము వచ్చును. మరియుక విధముగ సాధించదలచినప్పుడు 8 X 1 వెడల్పు గ్రహించినచో పొడవు 7 X 1 అంశ 6 అంశ వచ్చును. 8 X 1 అంశ గణములు 7 X 1 అంశ 6 అంశ 7 కీ గణములు 8 కీ X 7 కీ = 1 కీ X 1 కీ = 1 కీ = 20 గణములు పదమువచ్చును. ఏవిధమైన పొడవు వెడల్పులను గ్రహించినను పూర్ణాంకపదమును సంపాదించవలయును. దానిని బట్టి సాధించబడు యోన్యాది సంఖ్యలు నూడ పూర్ణాంకములుగ వచ్చును. ఇట్టి ఇతరములు లాభ్యములు.

పై నచూచిన గణితమందు పొడవునందు వెడల్పునందుకు త మూర్పులు చేయబడినవి. విశ్వకర్మప్రకాశికలో 2 అ 90 పట్టిక ములో నొకవిషయము గలదు.

ధరమానాదలిరంజే దంకుళాని ప్రసారయేవ ।
 దీర్ఘదీయాని దానూనం నవి స్థిరక దావన ॥

అనగా హస్తప్రమాణముకంటె అధికముగా అంగుళములను గ్రహించవలసి వప్పుడు పొడవుయందు హస్తప్రమాణము గ్రహించవలయును గాని వెడల్పుయందు గ్రహించరాదని భావము.

అట్లు చెప్పుటకు కారణమేమనగా మయమతాది గ్రంథములందు కాలావిస్తారము చెప్పబడినదై, ఈవిస్తారమునుబట్టి పొడవును నిర్ణయించవలయునని చెప్పబడినది. కనుక గ్రంథాంతరము లందు చెప్పబడిన కాలావిస్తారమును గ్రహించి ఆ ప్రకారము నిర్మాణములను చేయదలచినప్పుడు గ్రహించబడిన కాలావిస్తారమును యథా కథముగ మించుకొని పొడవులో మాత్రము ఇష్టాయ సిద్ధికొరకు పృథ్వికయములను కల్పించ వచ్చును. కాలాప్రమాణ నిర్ణయము చేయబప్పుడీ విషయము వివరింపబడును.

ఓడసాధన విషయములో ముహూర్తచింతామణి, నాస్తిలుగి వాస్తుప్రదీపకాకుడు మొదలగు ఓత్తీరాహ గ్రంథకర్తలు వెలక విధముగ సాధించి యున్నారు. ఆ విషయము క్రింద వివరింపబడుచున్నది.

ముహూర్త చింతామణ్యాదుల మతము :

ఏకోనిశ్చక్షువాలా త్విదితో దుపోనితేష్టాయ వాతేందువైః ।

యద్రామనై శ్చాపి యులావీర రాటూపోశ్చిలిః శేషచితేహిపింకా ॥

గృహకర్త నక్షత్రమునకు శుభప్రదమైన నక్షత్ర మేది యగునో ఆ నక్షత్రమే ఇష్టనక్షత్రము. (రాశికుంట విచారణ రీత్యా న్ననక్షత్రమునకు అనుకుంటమైన నక్షత్రము ఇష్టనక్షత్రమనిగ్రహించవలయును.) అట్టి నక్షత్ర సంఖ్యచే 152 ను గుణించి ఆసంఖ్యను ఒక చోట నుంచవలయును. తనకనుకుంటమైన ఆయమేదిగలదో ఆఆయ సంఖ్యలో 1 ని తీసివేయవలయును. శేషసంఖ్యలో 81 ని గుణించవలయును. ఈ మొత్తమును, నక్షత్రమువలన వచ్చిన మొదటి మొత్తమును కలిపి అందులో 17 కలుపవలయును. అట్లు కలుపగ వచ్చినసంఖ్యను 216 చే భాగించగ లిగిలిన శేషము గృహపిండ మగును. దీనినే క్షేత్రఫలమందురు. ఈక్షేత్రఫలమును ఇష్టదైవము

చే భాగించగ గృహవిస్తారము వచ్చును. గృహవిస్తారముచే భాగింప గృహదైర్ఘ్యము వచ్చును.

ముహూర్తచింతామణి వ్యాఖ్యాతయగు గోవింద మండిలేడు పీయూష భారావ్యాఖ్యానమందు పై గణితమున కుదాహరణము నిచ్చి వివరణమును ప్రాసీయించెను. ఆ ఉదాహరణ నిక్కడ తెలుప బడుచున్నది.

నీలకంఠుడను గృహకర్త యొక్క నిక్షేత్రము అనూరాధ, అతనికి రోహిణి ఇష్టనక్షత్రము. సింహయాము ఇష్టాయము అనుకొనుము రోహిణిపక్షత్ర సంఖ్య 4 దీనిలో 1 తీయగ 3 గలదు. దీనితో 162 ని గుణించగ 456 వచ్చినది. దీనినొక చోట నుంచుకొనుము ఇష్టాయము తి దీనిలో 4 తీయగ 2 గలదు. దీనితో 81ని గుణి చగ 162 వచ్చెను. ఈ 162నకు పూర్వపు సంఖ్యయగు 456 ను కలుపగ 618 వచ్చెను. దీనిలో 17 ను కలుపగ 601 వచ్చెను. ఈసంఖ్యను 216 చే భాగించగ శేషము 208 వచ్చినది. ఇదియే క్షేత్రఫలము గృహ వింశమగు చున్నది. దీనిని ఇష్టదైర్ఘ్యముచే భాగింప గృహవిస్తారమువచ్చును ఇష్టవిస్తారముచే భాగింపగ గృహదైర్ఘ్యమువచ్చును. అనివివరింప బడినది. ఈవివరణలోనే గోపిరాజ చెప్పిన విషయముగూడ వివరింప బడినది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిక్కడవివరించలేదు. పాఠకులీ విషయము నిక్కడ చూడగలరు.

ఇష్టాయ సక్షత్రసహిత క్షేత్రఫలానయనాసంతరము ప్యయ మును, లంకమును, శౌలాధ్రువాసయనము, ధ్రువాది గృహనామా క్షరములు, షోడశగృహనామములు తెలుపబడినవి. పాఠకులకు సౌకర్యార్థము ఇక్కడ వివరింపబడుచున్నది.

వ్యయ, అంశకసాధనము.

అంశకసాధనము కురితోః సో

ద్రువాదివామాక్షర యుక్తసపిండః

తద్ధోగుణైరింద కృతాంతకూపా

వ్యాంశాభవేయర్చకతోఽంతకోఽత్రః

(ముదివాస్తుప్రశ్నో7)

ఈ ఇష్టనక్షత్రము (గృహాయజనానికీ మొదట మేలాపక రీతిచే నిర్ణయించబడిన నక్షత్రము లేకక్షేత్రఫలనాథనమునకు గ్రహించబడిన నక్షత్రము)ను తిచ్చేభాగించగ, త్చిన శేషము వ్యయ మగును. వ్యయసంఖ్యకు, క్షేత్రఫలమును, (క్షేత్రపిండసంఖ్యను) ద్రువాది గృహనామాక్షర సంఖ్యను కలిపి, ఆమొత్తమనుకీచే భాగించగ వచ్చిన శేషముః ఇందాంశము శియమాంశము కి రాజాంశము అని గ్రహించవలయును. యమాంశము దుఃఖఫలప్రదములని తెలియదగినది. ఇంద్రా రాజాంశములు శుభప్రదములని తాత్పర్యము.

శాలాధుక్రీవారకానయనము

దిక్కుపూర్వాదితఃశాలాదువాదూర్వార్థాకృతాగజాః ।

శాలాదుబాంసంయోగః సైకోవేశ్శ్చద్రువాదికమ్ ॥ (ముదివాస్తుప్రశ్నో8)

ఈ ప్రాగ్వాది చతుర్దిశలందు ఈక్రిందిరీతిగ శాలాధుక్రీవ ములనుగ్రహించవలయును.

- [1] మూర్ఖుదిక్కునందు ద్వారము పెట్టదలచినప్పుడు శాలాధుక్రీవము 1 అనియు,
- (2) దక్షిణదిక్కునందు ద్వారమును పెట్టదలచినప్పుడు శాలాధుక్రీవము 2 అనియును,
- (3) పశ్చిమదిక్కులో ద్వారమును పెట్టదలచినచో శాలాధుక్రీవము 3 అనియు,
- (4) ఉత్తర దిక్కునందు ద్వారము పెట్టదలచినచో శాలాధుక్రీవము 4 అనియు గ్రహించవలయును.

శాలకు ఒక్కొక్క దిక్కునందు ద్వారముంచుటచే సంభవించిన శాలాధుక్రీవములుపైన చెప్పబడినవి. ఇంక 2 లేక 3 లేక 4 దిక్కు

లందు ద్వారములు పెట్టదలచినప్పుడు ఏ ఏ దిక్కు-లందు ద్వారము పెట్టదలచితిమో ఆయాశాలాధ్రువాకంఠములను కలుపగ ఆశాలకు ద్రువాంకమువచ్చును. ఉదాహరణమునకు ఒకశాలకు తూర్పునందు పశ్చిమముందు రెండుద్వారములుంచదలచినచో తూర్పుద్వారము నకుపశ్చిమ ద్వారమునకు 4 ద్రువాంకములు కనుక ఈరెంపింటిని కూడగ 5 శాలాధ్రువమువచ్చును. తూర్పుదక్షిణము, పశ్చిమములలో ద్వారములుంచ దలచినచో 1, 2, 4 సంఖ్యలను కూడవలయును. అట్లుకూడగ 7పై శాలకుద్రువమగును. ఇట్లే ఇతరములూహ్యములు.

పైన వ్రాయబడిన విషయము సులభముగ తెలియుటకు ప్రస్తారవియ్యబడినది.

ప్ర. సం శాధ్రు తూ.ద.ప.ఉ

- 1) - e e e e (4 గురువులు) ద్వారహీనము - ఊర్ధద్వారము ద్రువశాల.
- 2) - (1) | e e e (1 లఘువు) తూర్పు ద్వారము - దాన్యశాల
- 3) - (2) e | e e (1 లఘువు) దక్షిణద్వారము - జయశాల
- 4) - (3) | | e e (2 లఘువులు) తూ.ద. ద్వారము - సందశాల
- 5) - (4) e e | e (1 లఘువు) పశ్చిమద్వారము - ఖరశాల
- 6) - (5) | e | e (2 లఘువులు) తూ.ప.ద్వారము - లాంతశాల
- 7) - (6) e | | e (2 లఘువులు) ద.ప. ద్వారము - మనోరమశాల
- 8) - (7) | | | e (3 లఘువులు) తూ.ద.ప. ద్వారము - సుముఖశాల
- 9) - (8) e e e | (1 లఘువు) ఉత్తరద్వారము - దుక్కుఖశాల
- 10) - (9) | e e | (2 లఘువులు) తూ.ఉ.ద్వారము - ఉగ్రశాల
- 11) - (10) e | e | (2 లఘువులు) ద.ఉ. ద్వారము - ఆహారశాల
- 12) - (11) | | e | (3 లఘువులు) తూ.ద.ఉ. ద్వారము - దనదశాల
- 13) - (12) e e | | (2 లఘువులు) ప.ఉ. ద్వారము - దాళశాల
- 14) - (13) | e | | (3 లఘువులు) తూ.ప.ఉ. ద్వారము - ఆకంఠశాల
- 15) - (14) e | | | (3 లఘువులు) ద.ప.ఉ. ద్వారము - విఘ్నశాల
- 16) - (15) | | | | (4 లఘువులు) తూ.ద.ప.ఉ. ద్వారము - విజయశాల

పై ప్రస్తారములో గురు లఘు ప్రస్తారముతో ద్వారములు శాలా నామములు శాలా ధ్రువాంకములు గలవు.

1వ శాలకు ద్వారములులేవు కమక బానిని వదలి మిగిలిన 15 గృహములకు శాలా ధ్రువములు గ్రహించవలయును. శాలా ధ్రువాంకసంయోగమునకు 1 కలిపినచో శాలాధ్రువము స్పష్టముగ వచ్చును.

ఉదాహరణమునకు తూర్పుద్వార గృహధ్రువము 1 పశ్చిమోత్తర ద్వారశాలయొక్క ధ్రువము 12 ఈ రెండింటిని కలుపగ 13 వచ్చును. 13 శాలాధ్రువముకయించినచో ఆక్రమశాల వచ్చును, 13 శాలాధ్రువాంకమునకు 1 కలిపినచో ప్రస్తారసంఖ్య 14 వచ్చును. శాలాధ్రువాంకమున కలుపవలయు ననుటచే ప్రస్తార సంఖ్యను కలుపరాదని గ్రహించవలయును.

ధ్రువాదిగృహ నామాక్షరసంఖ్య

ఉత్తరార్ధాష్టదిగోరుర కశో బామాక్షరంక్రయమ్

కూర్వర్త్యే చ్చైవగ దిగ్విహ్నా విశ్చిపి ద్యో నోఽర్థయః

63

తా|| ఒకటితో గూడిన శాలాధ్రువాంక సంఖ్యనుబట్టి గృహ నామోక్షరములు తెలుపబడినవి.

15, 12, 8, 16, 9, 11, 14 సంఖ్యలకు మూడు అక్షరములు. 1, 2, 4, 5, 6, 10, 3, 13 సంఖ్యలకు రెండు అక్షరములు. 7 నకు నాలుగు అక్షరములు.

పోషకగృహనామములు

శ్లో|| ధ్రువదాన్యే జయనంతా ఖరవంత మనోహరము సుముఖ మహాప్రగంభః

అహారం భవనం నాశం దాద్రవం విభుజ విజయాత్కం సోమః || 64

తా|| (1) ధ్రువము (2) భాగ్యము (3) జయము (4) సంగమము (5) ఖరము (6) కాంతము (7) మనోహరము (8) సుముఖము

(9) దుక్కుఖము (10) ఉగ్రము (11) అహితము (12) ధనదము (13) నాశము (14) ఆకండము (15) విపులము (16) విజయము అని శాలలు 16 గలవు.

వి: "అహితం ధనదం నాశం" అనుచోట "విపుదం నిత్యదం నాశం" అని పాఠభేదము గలదు.

నిర్మాణము లనేకవిధములుగ నాస్తు, శిల్పగ్రంథములందు కేలుపటచీనవి. అధిష్ఠానము, ఉపసేతము, ప్రస్తుతము, స్తంభము, భిత్తి, మూలములు, శిఖరనిర్మాణము, శిల్పమందు లింగములు, ప్రతిమలు, చలాచలప్రతిమలు, పరివారప్రతిమలు, ఆలయనిర్మాణములు మరియు ఇతరములైన శయ్య, ఆసనము, సీతము, జగతి నిర్మాణము పాత్రలు తిండెలు చెంబులు, ఇత్యాదులు, నూతులు గోతులు, దిగుడుబావులు, తటాకములు ఇత్యాదులు, ఇవి యవి యననేల సర్వవిధ పూజనకల్పిత నిర్మాణములకు యోగ్యాది వర్గ సాధనము ప్రాణమువంటిది. ఈ విషయమునే మనుష్యాలయ చంద్రికాకారు డిట్లు చెప్పియున్నాడు.

యోనిః ప్రాణావీవ రామ్నాం యదస్మా
ద్ధాహ్నానతద్యోగ్యయోని ప్రివేదః *

అనగా సర్వగృహాది నిర్మాణములకు యోని (ధ్వజాది ఆయము) ప్రాణమువంటిది. కనుక తత్తద్యోగ్యమైన యోనిభేదమును గ్రహించి నిర్మాణములను చేయవలయును.

ఆయాచీవర్గసాధనమును చేయుటలోగల నియమములను పాటించి తత్తద్యోగ్యమైన విస్తారాయామములను గ్రహించి నిర్మాణములకు చేసుకొనినచో యట్టినిర్మాణములు యజమానులకు చిరకాలము సుఖలోగళాగ్యముల నొసంగి దీర్ఘాయురారోగ్యముల నిచ్చును.

కాని ప్రస్తుతకాలములో చాలమంది యీవిషయములోగల రహస్యము తెలుంగక స్వేచ్ఛానిర్మాణములను చేసుకొనుచు శాస్త్ర విషయములందు సంపూర్ణవిశ్వాసములేక వ్యవహరించుచున్నాము. ఆధునిక నిర్మాణపద్ధతులనుగూడ భారతీయవాస్తుశాస్త్ర సమన్వయముతో పోలింపుకొనిన పక్షమున ఇతోధికమైన సంతోషము గలుగును.

ఇప్పటికాలపు వాస్తుశాస్త్ర ప్రచారములో చాలమంది శాస్త్రమర్మములను పూర్తిగ గ్రహించక, ప్రాచీనగ్రంథవిషయములను కులంకషముగ అధ్యయనముచేయక, గృహాస్వరూపనిర్ణయములో భారతీయశాస్త్రకర్తలు చెప్పిన యనేక రహస్యశాస్త్రవిషయములను తెలుసుకొను శక్తిలేనివారై తమకుతోచినరీతిని శాస్త్ర ప్రచారమును చేయుటచేత, ఇంజనీరింగు పట్టభద్రులైనవారు తాము ప్రాయుచున్న గ్రంథములందుగాని, తమచే నిర్మింపబడుచున్న గృహములందుగాని యీ శాస్త్రవిషయములను గుర్తించకపోవుట చేతను, తెలుసుకొనవలయునను సమాహారముగూడ లేనివారగుట చేతను, స్వేచ్ఛానిర్మాణములను చేయించుటచేత యజమానులు నిర్మాణానంతరము తాము నివసించుచున్న సమయమందు తమకు గలుగుచున్న బాధలను తగ్గించుకొనుటకు యీ శాస్త్రజ్ఞుల సహాయము నడిపించి, తమచే నిర్మింపబడిన గృహములయందుగల దోషములను సరిచేయించుకొని సుఖము ననుభవించుచున్నారన్న విషయము అనుభవక జేద్యము.

గృహ, భవన, సాధాది నిర్మాణములందు భారతీయశాస్త్రజ్ఞులు వాని వాని రూపములను తెలిపియున్నారు. అట్టి గృహాస్వరూపములను బాగుగ గుర్తించి వానిని ప్రచారములోనికి తెచ్చుకొనిన యెడలగృహదోషములు లేకుండనిర్మాణము చేయవచ్చును. కనుక

యాధునికులగు ఇంజనీరుకూడ యీ శాస్త్రము నధ్యయనముచేసి యిందలి రహస్యములను గుర్తించినచో లోకమునకు మహోపకారము చేసినవారగుదురు. కాము నిర్మింపచేయదలచిన గృహములయొక్క డిజైన్లు విస్తారములను యభేచ్ఛముగగాక శాస్త్రోక్త విధానముగ ఆయాది శుద్ధి గలిగిన ప్రమాణములతో నిర్మింపచేసినచో వట్టి గృహములు తావీరియవలసిన సత్ఫలితములను నిష్పందింపజేపాముగ ఇచ్చి తీరును. కనుక ప్రతివారు ఆయాది శుద్ధిగల ప్రమాణములు గల గృహములను నిర్మింపచేయవలయును.

ఆయాది శుద్ధిలో విశేషము.

వివాదాదికాదుర్వం యావద్భాషాత్రింశహస్తకమ్ ।

తావదాయాదికంచిత్యం తదుర్వం నైవచింతయేత్ ॥

85

(వి. క. ప్ర॥ 2 ఆ 92 డ్లో॥)

తా॥ పదునొకండు (11) హస్తములను పై నుండి 82 హస్తముల ప్రమాణముగల గృహములకు మాత్రమే ఆయాది శుద్ధిని అవగాహనపడ్డాది గణితమును చూడవలయును. పదునొకండు హస్తములకు తక్కువ ప్రమాణముగల గృహమునకుగాని 82 హస్తముల కంటె అధిక ప్రమాణముగల గృహమునకుగాని ఆయాది చింతనము చేయనవసరములేదు.

వి॥ విశ్వకర్మ ప్రకాశికలో చెప్పబడిన యీ శ్లోకమునకు “నకాదశ యవాదుర్వం యావద్భాషాత్రింశహస్తకమ్ । తావదాయాదికంచిత్యం తదుర్వం నైవచింతయేత్” అను వాతము శ్లోకార్థి బంధమందు, బృహస్పతి స్తుమాలయను గ్రంథమందు “వసిష్ఠ” మహర్షి వచనముగ ఉదహరింపబడినది. అవగా 11 యవల ప్రమాణముచాటి 82 హస్తముల ప్రమాణములోపుగల నిర్మాణము

లకు అయోధి గణితమును చేయవలయునని 11 హస్తములకు మారుగ 11 యవలని చెప్పబడినది. "చింతామణి" యందు

యశ్రవైర్వ్యం గృహాదీనాం వ్యాఖ్యం శర్తస్తతోఽదికమ్ ।
నత్రతరింతయేదీమోన్ గణనాయాం వ్యయాదితాన్ ॥

అని, గృహముల యొక్క పొడవు కిలి హస్తముల కరిలు అధికమైనప్పుడు అట్టి నిర్మాణములందు ఆయవ్యయాదులను చూడ నవసరము లేదని వ్రాసెను.

పై గ్రంథ సంపర్కమునుబట్టి కిలి హస్తముల (16 గజములు) కంటె అధికమైన పొడవుగల నిర్మాణములకాయోధి చింతనముపస రము లేదని శాస్త్రకర్తల యభిప్రాయము.

మరియు "రాజమారాండ" మను గ్రంథములో
అయవ్యయో మాసుకుడిం దింతయేన్న తృణేగృహే ,

అని, ఆకులతో నిర్మించు గృహములకు, గడ్డితో నిర్మించు గృహములకు ఆయవ్యయాది విచారణ చేయవసరము లేదని తెలుప బడినది.

మనుష్యాలయ చంద్రికలో నీ క్రింద విధముగ గలదు.
స్వోదీప్తాయ దీర్ఘగుణ విధిం తేషాంస్పృశ్నాహతో ।
యోగ్యాయర్ష వయో వ్యయాది కవదం సర్వప్రకారాదపి ।
సంపాద్యాద గృహేష్ట దీర్ఘగుణ విస్తారాది తేషా వ్యుత్
క్తవ్యాసదిలిం కతోతువ యచ్చాత్రాల్పాస్తలాలంకురీః ॥

అను కీవ ఆధ్యాయపు ప్రథమ శ్లోకములో "గృహేష్ట దీర్ఘ గుణవిస్తారాదితేషాం" అనుటవలన యజమానియొక్క ఇష్టము ననుసరించి పొడవు వెడల్పులను గ్రహించవచ్చునను భావము గనబడుచున్నది. అట్టి ఇష్టానుసారమైన ఆయాను విస్తారములనుబట్టి ఆయాది కేంద్రిని సంపాదించవలయునని గోచరించుచున్నందున

పూర్వోక్తమున ఏకాదశకరా దూర్ధ్వం యావద్ధ్యాత్రింశహస్తకం ।
తావదాయాదికంచిత్య మతస్థిర్ధ్వం పచి.తయో వను శ్లోకములో
గలవిధిని కొంతమంది గ్రహించినట్లు తోచుటలేదు.

మరియు విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రమందు వివాహశాల,
విశ్రాంతిశాల, విశేషశాల, ఇత్యాది శాలా నిర్మాణములను
చెప్పచు అయాది శుద్ధినిషయములను గురించి తెలుపలేదు. గజశాల,
అశ్వశాల, పశుశాల, ఇత్యాది శాలలకు అయాది శుద్ధి నిషయము
గ్రంథాంతరములందు తెలుపబడియున్నది. కనుక సర్వవిధముల
అయాది శుద్ధియొక్క యవసరమున్నదని గ్రహించవలసియున్నది.

మానసూత్రమును గ్రహించునిధము

ప్రసిద్ధి దీర్ఘిసంయుక్తో గృహేలితిస్తు వాత్కతః ।

కర్తవ్యం మంతపైయ్యుత్పాదకర్తాయామ ఏవచ ॥

(అపరాజితపుట్ర రితి సూ. ర్శ్లో॥)

తా॥ దేవతానివాసములకు (దేవాలయములకు) గోడలతో
కలిపి సూత్రమును గ్రహించవలయును. గృహములకు (మనుష్య
పశ్యాది నివాస గృహములకు) గోడలతో సంబంధము లేకుండ
సూత్రమును గ్రహించవలయును. జగతీప్రయోగము ఎంతగలదో
మండపములను అంతయు కట్టవలయును.

వి॥ గృహాది నిర్మాణములనేక విధములుగ నుండును. వీనిలో
ప్రధానముగ మనుష్య నివాసములు, దేవతానివాసములు అని
రెండు రకములు గలవు.

నివసించుట కుపయోగించు గృహములు పశ్యాదుల కుపయో
గించు గృహములు, పశ్యాదుల కుపయోగించునట్టివి. నిశ్రాంతి
గృహములు, చాకశాల, భోజనశాల, చాతశాల, ధైర్యశాల,

నివాసాశాల ఇత్యాదులు. వీనికన్నంటికిగూడ నోడలతో సంబంధము లేకుండ పొడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును.

ప్రాసాదములకు అనగా దేవతా నివాసములకు, రాజగృహములకు, ప్రభుత్వ సంబంధమైన ఇతర కార్యాలయములకు, నోడలతో కలిపి పొడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును.

గిన్నెలు, వంటపాత్రలు, చెంబులు, నూతులు చెరువులు, దిగుడుబావులు మొదలగువానికి లోపలకొలతలను గ్రహించవలయును.

ఈవిషయములో కొన్ని విశేషాంశములు "శిల్పరత్న" "కాశ్యపశిల్ప" మనుస్మృతయచందికాదిగ్రంథములందు గలవు.

అన్నతకూపాది త్కేత బహిర్లోనిః ప్రకీర్తితః ।
 గృహజాంతిత్తి మద్దేతు కాలానాంతు కదాచేతే ॥
 ప్రాసాదానాంతు బాహ్యేతు మద్దేవాశయవాసతే ।
 పాదబాహ్యే పారమద్దే సదామంచపయోర్మితిః ॥
 అంతర్మత్తేద కాలానాం బాహ్యేవామానసూత్రకమ్ ॥
 తిత్తంతరస్య మానేన మానయేత్పర్వదామసు ॥
 కదా బాహ్యేన మానేన తిత్తిమద్దేన బాఫునః ।
 తిత్తి మద్దే ద్విజాతీదాం నచేంద్రాదాం తతే మన ॥
 విశామపిద బ్రహ్మదా మంతర్భాగమితిస్ఫుతమ్ ।
 బహిర్భాగంతు దేవానాం మావసూత్రం బుక్తై రిదమః ॥

(శిల్పరత్నము 16 ఆ. శ్లో. 1 నుండి 5)

పాత్రలు (గిన్నెలు, చెంబులు, మొదలగు పాత్రలకు) కూపములు, దిగుడుబావులు తటాకములు మొదలగు భాగస్మ సంబంధములైన నిర్మాణములు అంతర్లోనిగలవి. అనగా లోపల కొలతలతో ఆయాది సాధనము చేయబడినవి. మిగిలినవానికి బహిర్లోని చెప్పబడినది. అనగా వెలుపల కొలతలను గ్రహించవలయును.

గృహములకు భిత్తిమధ్యమమునకు కొలవవలయును, శాలలకు గూడ అట్లే కొలవవలయును. పానీయదములకు వెలుపలకు (గోడలతో కూడ) కొలవవలయును. శయన, ఆసనములకు మధ్యకు కొలవవలయును. అనగా శయనము (మంచములకు) నాలుగు పట్టిలయొక్క మధ్యభాగము వరకు, ఆసనములకు (సింహాసనములు, నాలుగుకాళ్ళు గల సీతములకు మొదలగువానికీ) కాళ్ళ (కోళ్ళ) యొక్క మధ్యభాగము వరకు కొలవవలయును. సభానిర్మాణములకు, వందప నిర్మాణములకు స్తంభములయొక్క వెలుపలకు గాని, స్తంభములయొక్క మధ్యభాగమునకుగాని కొలతను గ్రహించవలయును. శాలలకు లోపలకు, గోడలమధ్యభాగమునకు, గోడల వెలుపల భాగమునకు గాని మానసూత్రమును గ్రహించవలయును మరియు గోడల యొక్క లోపలభాగములోనే మానసూత్రమును సర్వగృహములకు గ్రహించవలయును. అట్లే భిత్తి బాహ్యమునకు గాని, భిత్తి మధ్యమమునకు గాని మాన సూత్రమును గ్రహించవలయును. బ్రాహ్మణ గృహమునకు భిత్తిమధ్యమమునకు, క్షత్రియులకు గూడ భిత్తిమధ్యమమునకు మానసూత్రమును గ్రహించవలయును. వైశ్యకూడ్ర గృహములకు లోపలభాగముననే కొలతలను గ్రహించవలయును. దేవతాగృహములకు గోడల వెలుపలకు మాన సూత్రమును పట్టవలయును.

పైనవ్రాసిన గ్రంథములో విషయ వంతయు క్లిష్టముగ నున్నట్లు అర్థవ్యక్తముగ నున్నట్లుతోచును. గాని అట్లు భావించరాదు. వాస్తుశాస్త్రకర్తలు అనేకవిధములైన నిర్మాణములను తెలియజేసి నాని ప్రమాణములను గ్రహించుటకు మూలమగు మాన సూత్రమును చెప్పుటలోగల విభేదములను తెలిపియున్నాడు. పైన వ్రాసినదాని యందు శి ప్రధానాంశములు గలవు. గోడలతో నంబం

ధములేని నిర్మాణములు, గోడలమధ్యకు సంబంధముగల నిర్మాణములు, గోడలతో పూర్తిగ సంబంధముగల నిర్మాణములు అని తెలియుచున్నది.

దైవజ్ఞవిలాసము 60 వ ఉల్లాసము "సూత్రలక్షణము" లో నిట్లు గలదు.

త్రిస్త్రైరంతర్లహావీణాం ప్రాచారే త్త్రి మధ్యతః ।

త్త్రితాహ్వాంతు దేవానా మాంయేతు విశేషతః ॥

గ్రంథాంతరే :—

త్రిత మభ్యేప్రవర్తిత గృహాచామాయ లక్షణం

వేదిం త్త్రితాహ్వా కుర్వాదితివాస్తు విశారదాః ॥

తా॥ గృహాచారులకు గోడల లోపలభాగమును, ప్రాచారము లకు గోడల మధ్యభాగమును, దేవాలయములకు గోడల వెలుపలి భాగమును గ్రహించి పొడవు వెడల్పులను నిర్ణయించవలయును.

గ్రంథాంతరమందు గృహములకు గోడలకు మధ్యభాగము నకు, అరుగులకు గోడల వెలుపలకు పొడవు వెడల్పులను గ్రహించి అయాది విచారణ చేయవలయును.

వాస్తుశాస్త్రధము 1వ అధ్యాయములో నీక్రిందిరీతి నుదహరింపబడినది.

ప్రాసాదేవోఽపి మర్వాదాత్ గృహేతితేస్తు మధ్యతః ॥

వాపీకూపతలాకావౌ జయందద్వాప్స మధ్యతః ।

మంఠపేత్తితాహ్వాత యావేనుభ్యేకయ్యానవే ॥

దేవాలయములకు గోడలతో కలిపి, గృహములకు వాపి, కూప తలాకములు మొదలగువానియందు గోడల లోపలభాగము నకు, మంఠపములకు గోడలతో కలిపి, కయ్య, ఆసన, యానము లందు మధ్యమునకు పొడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును.

బహుగ్రంథములను విచారించగ నోడలతో కలిపి పాఠపు వెడల్పులను నిర్ణయించుట, నోడల మధ్యభాగమునకు పాఠపు వెడల్పులను నిర్ణయించుట, నోడల లోపలభాగమునకు పాఠపు వెడల్పులను నిర్ణయించుటయని కి విధములు స్పష్టముగ తెలుప బడినవి.

ప్రకృతములో కొన్ని ప్రాంతములవారు గృహాదినిర్మాణము లందు నోడల లోపలకొలతలను గ్రహించుచున్నారు. కొన్ని ప్రాంత ములవారు నోడలమధ్యభాగమునకు కొలతలను గ్రహించుచున్నారు.

ఈవిషయమై పూర్వపు గృహములను పరీక్ష చేయగ నోడల యొక్క లోపలభాగమునే గ్రహించియున్నట్లు విశదమగుచున్నది.

1. కేవలయములకు, అరుగులకు, నోడలతో కలిపి పాఠపు వెడల్పులను గ్రహించుట,

2. గృహాదినిర్మాణములకు వాచీకుంప తటాకాదినిర్మాణ ములకు, పాత్రలు మొదలగువానికి నోడలలోపు పాఠపు వెడల్పు లను గ్రహించుట,

3. మండపమునకు, శయన, ఆసన యానము (వాహనము) లకు, ప్రాకారములకు నోడలమధ్యకు పాఠపు వెడల్పులను గ్రహించుట యని బహుగ్రంథవచనములనుబట్టి, పూర్వపు గృహానిర్మాణ ములనుబట్టి విశదమగుచున్నది.

మరియు “శిల్పరత్న” మతానుసారము “జాతిపరము” గ విశేషవిధి చెప్పబడిన రీతిని చూచినచో

1. బ్రాహ్మణులకు, క్షత్రియులకు నోడలమధ్యకు పాఠపు వెడల్పులను గ్రహించవచ్చునని,

2. వైశ్యులకు, శూద్రులకు నోడలలోపల పాఠపు వెడల్పు లను గ్రహించవలయుననియు.

(8) సర్వభాతుల గృహములకు గోడల లోపల పొడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయుననియు విశదమగుచున్నది.

మనుష్యనివాస గృహములు, పశుశాలలు, భాస్యశాలలు, పాకశాలలు, విశ్రాంతిగృహములు మొదలగువాని కన్నింటికి గోడల లోపలకు, ప్రాకార, కయన, ఆసన యాన, విహారమండప, కల్యాణ మండప, సభామంటపములు మొదలగు వానికన్నింటికి గోడలమధ్య భాగమునకు, దేవాలయములకు గోడలవెలుపలకు పొడవు వెడల్పులను నిర్ణయించుకొనుట యుక్తమని శాస్త్రానుభవములనుబట్టి గుప్తమగుచున్నది.

“గృహాచ్యాస్తుమాలా” లో

పాపానాం సర్వతో బాహ్యుష్టిరాయాం తదర్థకమ్ ।
 ద్యుత్తిరాయాం పిండమాత్ర విక్తుర్తం ద్ద్రవయామిశే ॥

పాపాణాములలో నిర్మించు గృహములకు గోడలవెలుపలకు నిర్ణయించవలయునని, ఇటుకలతో నిర్మించుగృహములకు గోడల మధ్యభాగమునకు పొడవు వెడల్పులను నిర్ణయించవలయుననియు, మట్టిగోడలతో నిర్మించుగృహములకు గోడలలోపలకు పొడవు వెడల్పులను నిర్ణయించవలయుననియు ఇది ద్ద్రవయామిశే మతమని ప్రాయబడినది.

ఈశ్లోకమునకుక్క క్రిందనే “తథాచకారికాయాం” విం దాద్భు హిర్మ్యత్తికా! యని గలదు.

గృహపిండమునకు వెలుపలకు గోడపెట్టవలయునని కారిక చూపబడినది. వాస్తురత్నాకరమందు వింధ్యేశ్వరీ ప్రసాదద్వివేది గారు క్రిందివిధముగ తెలిపియున్నారు.

పాపజేష్టార్థగేహాని లిక్తిర్మల్యేతు ఐష్టికా ।
 మృత్తికా గర్భమాత్రేణ విజ్ఞేయా నాత్ర సంకయః ॥
 లాభపాపాణయోర్భాష్యా విష్టికాయాం తదర్థకమ్ ।
 మృత్తికా గర్భ మాత్రోతు ఇత్తిప్రాహ పరాశరాః ॥

అనిగలదు. ఈవిషయము బహుమతముగ గనుపించుటలేదు. మనుష్యులయచంద్రిక తృతీ రూఢ్యాదుము శిశువ శ్లోకములో గూడ “అంతర్వోని ర్భావ పాత్రాదివాసీ కూపాదీనాః మంగలే గర్భ నేహే” అని చెప్పబడియున్నది. ఇట్లు నుటచేత మానవనివాసగృహము లకు పశ్చాది వివిధ మనుష్యోపయుక్త శాలలకు గోడలతో నిమి త్తము లేకుండ లోపలకొలతలతోనే ఆయాదిసాధనమును చేయు వలయునని నిర్ణయమగుచున్నది. చతుశ్శాలా (మండపా) నిర్మాణ విషయములో “తుర్యశ్రశాల” యనబడుదానినిర్మాణవిషయములో మాత్రము విశేషము చెప్పబడినది. చతుశ్శాలా నిర్మాణ విషయ మును గురించిన ప్రస్తావనలో యీ విషయము చర్చించబడును.

ద్వితీయ ప్రకరణము

శాలా విధానము

వాస్తుశాస్త్ర వివేక ద్వితీయభాగమందు శాలాస్వరూపములను గూర్చి వాస్తుచ్ఛందస్సు నమసరించి ధ్రువాది శాలాస్వరూపములు, వాని భేదములు విపులముగ చర్చించబడినవి. ప్రకృతము శాలాప్రమాణములు, బాతిగృహములు, శుద్ధిగృహములు మిశ్రమ గృహములు మొదలగు విషయములు విచారించబడుచున్నవి.

శ్లో॥ సురాధాం కూపతీనాం వర్ణానాం వాసయోగ్యకమ్ ।
 సర్వాసామపి శాలానాం యదాం పక్ష్యతేఽదునా ॥ 1
 దండకం స్వస్తికంఠైః ప మౌలికంఠ చతుర్ముఖమ్ ।
 సర్వతోభద్రకంఠైః ప వర్ణమానంఠ వద్విధమ్ ॥ 2

“మా ససారము, శాలావిధానము”

ఈ దేవతలకు, ప్రభువులకు, సర్వవర్ణములవారికి నివాసయోగ్యములైన నమస్తశాలలయొక్క లక్షణము తెలుపబడుచున్నది. శాలలు (1) దండకము (2) స్వస్తికము (3) మౌలికము (4) చతుర్ముఖము (5) సర్వతోభద్రము (6) వర్ణమానము అని 6 విధములు గలవు.

వి॥ మయమతము 26 వ అధ్యాయములో
 తైరితానాం ద్వివారీనాం వర్ణానాం వాసయోగ్యతాః ।
 ఏకద్విత్రివతుస్పృష్ట దశశాలాశ్చ వద్విధాః ॥

దేవతలకు, ప్రభువులకు, సర్వవర్ణములవారికి (1) ఏకశాల (2) ద్విశాల (3) త్రిశాల (4) చతుశ్శాల (5) సప్తశాల (6) దశశాల అను 6 విధముల శాలలు నివాసయోగ్యములు అని తెలిపి ఏకశాలకు దండకమని, ద్విశాలకు స్వస్తికమని, త్రిశాలకు మౌలికమని, చతుశ్శాలకు చతుర్ముఖమని, సప్తశాలకు సర్వతోభద్రమని,

చశశాలకు నర్తమానమనియు భావము వచ్చునట్లు తెలిపియుండెను. మరియొక విశేషముగూడ తెలుపబడినది.

త్వలా జాంకాః పురోలిండాః సంయుక్తాః చిన్నపిండదాః ।
 తాసాంహస్తైరయుగ్మైశ్చ యుగ్మైర్విస్తాఃరమాయతపి ॥

కాలలను నిర్మించునప్పుడు స్థలములో బ్రహ్మస్థానమును (స్థల మధ్యభాగమును) వదలవలయును. కాలలకు ముందు భాగమందు వసారాలు (అలిందములు) ఉండవలయును. కాలలను కలిపిగాని, విడివిడిగాని నిర్మించవచ్చును. కాలలయొక్క పొడవు వెడల్పులుజేసి హస్తప్రమాణముతోను, యుగ్మసంఖ్యాక హస్తప్రమాణముతోను నిర్మించవలయును. అని తెలుపబడినది. ఏకాదికక కాలాంతము ఒక స్థలములో నిర్మించదలచినప్పుడు కాలలను కలిపిగాని విడిగాని కట్టుకొనవచ్చును. నిర్మాణ విధానము క్రిమముగ తెలుపబడినది.

కాలా విస్తారానూమ ప్రమాణ నిర్ణయము.

శ్లో॥ త్రిహస్తంతు సమాకర్త్య ద్విద్విహస్త వివర్ధదాత్ ।
 త్రయోవింశత్కలాంతంస్కా దేవక వికాలపి ॥

తా॥ మూడు హస్తములతో ప్రారంభమై రెండు, రెండు హస్తములయొక్క వృద్ధితో 23 హస్తముల పర్యంతము 11 విధముల వెడల్పును గ్రహించవచ్చును.

శ్లో॥ యుగ్మహస్త విచానేన చతుర్హస్తం సమాకర్తే ।
 చతుర్వింశత్కలాంతం స్కాద్ద్విద్విహస్త వివర్ధదాత్ ॥ 4
 ఏవమేకాదశం ప్రోక్షంతైక కాలా వికాలా ॥

తా॥ యుగ్మహస్త విధానముచే నాలుగు హస్తములతో ప్రారంభించి 24 హస్తముల పర్యంతము రెండు, రెండుహస్తముల యొక్క వృద్ధితో 11 విధముల వెడల్పును గ్రహించవచ్చును.

శ్లో॥ సప్తహస్తం సహారత్య ద్విద్విహస్త వివర్ధనాత్ । 6
 సవపంత్రి కరాంతం స్థాత్ సప్తదావిస్తృతం భవేత్ ॥

తా॥ 7 హస్తములతో ప్రారంభించి రెండు, రెండు హస్తములయొక్క వృద్ధితో 18 హస్తముల పర్యంతము ఏడు విధములుగ వెడల్పును గ్రహించవలయును.

శ్లో॥ అష్టహస్తం సహారత్య వింశద్దస్తాప సానకమ్ ॥
 ద్విద్విహస్త ప్రవృద్ధవ చారయేత్ శిల్పకోత్తమః ।
 విస్తృతంసప్తదావిస్తృతీకం మౌలికం తదా ॥ 7
[మాసౌరము]

తా॥ 8 హస్తములతో ప్రారంభించి రెండు, రెండు హస్తములయొక్క వృద్ధితో 20 హస్తముల పర్యంతము 7 విధములుగ వెడల్పును గ్రహించవలయును. స్వస్తికము, మాలికము అను శాలలకు పైవిధముగ గ్రహించవలయును.

విశ్లేషణ వివరింపబడిన మొదటి రెండు శ్లోకములయొక్క ప్రమాణములు ఏకశాల, ద్విశాలలకును, తరువాతి రెండుశ్లోకములందు చెప్పబడిన ప్రమాణములు ద్విశాల, త్రిశాలలకును గ్రహించవలయునని తెలియుచున్నది. మయమతములో నీ యభిప్రాయము తెలుపబడినది.

త్రవతుర్హస్తసహారత్య ద్విద్విహస్త వివర్ధనాత్ ।
 త్రయోవింశదుర్వింశద్దస్తాంతా రుద్రసంఖ్యయా ।
 ఏకశాలా ద్విశాలాకృతాః సర్వాః పరికీర్తితాః ॥
 సప్తాష్టహస్తా చారత్య చ్యోచ్యో హస్తా ప్రవర్ధయేత్ ।
 ఏకేన వింశద్దస్తాంతం వింశద్దస్తం తుసప్తదా॥
 ద్విశాలాయాస్త్రీ శాలాయా వైపుల్యం పరికీర్తితమ్ ॥

శిహస్తములనుండి 28 హస్తములవరకు, 4 హస్తములనుండి 24 హస్తములవరకు 11 విధములుగ శాలలయొక్క వెడల్పును గ్రహించవలయును. ఈ ప్రమాణము ఏకశాలలకు, ద్విశాలలకు

గ్రహించవలయును. 7 హస్తములనుండి 19 హస్తములవరకు, 8 హస్తములనుండి 20 హస్తములవరకు 7 విధములుగ ద్విశాలలకు, 3 శాలలకు వెడల్పును గ్రహించవలయును.

శాలావిభానమును చెప్పుటలో ముందుగ వెడల్పుచెప్పబడినది. ఈ వెడల్పుయొక్క నిర్ణయము క్షలముననుసరించి వృద్ధిక్షయముల నొందును. మరియు యజమానులయొక్క నిర్ణయై భవము ననుసరించి యుండును.

హస్తప్రమాణమును గురించి వాస్తుశాస్త్ర విశేష ప్రథమ భాగముందు వివరణమును వ్రాసియుంటిని. దాని ననుసరించి సాధారణ హస్తమునకు 18 చిటివ్వు అంగుళములని లేక 1 మూరెడనియు నిర్ణయమైనది. ఈ ప్రమాణవనుసరించి యాకీంద విచారణచేయబడుచున్నది.

1. శాలా విశాలము 8 హస్తములనుండి 28 హస్తముల వర్యంతము 11 విధములు.

- 1) 8 హస్తములు అనగా 64 అం॥ లేక 4 అ 6 అం॥
- 2) 9 హస్తములు అనగా 90 అం॥ లేక 7 అ 6 అం॥
- 3) 7 హస్తములు అనగా 126 అం॥ లేక 10 అ 6 అం॥
- 4) 9 హస్తములు అనగా 162 అం॥ లేక 18 అ 6 అం॥
- 5) 11 హస్తములు అనగా 198 అం॥ లేక 16 అ 6 అం॥
- 6) 13 హస్తములు అనగా 234 అం॥ లేక 19 అ 6 అం॥
- 7) 15 హస్తములు అనగా 270 అం॥ లేక 22 అ 6 అం॥
- 8) 17 హస్తములు అనగా 306 అం॥ లేక 25 అ 6 అం॥
- 9) 19 హస్తములు అనగా 342 అం॥ లేక 28 అ 6 అం॥
- 10) 21 హస్తములు అనగా 378 అం॥ లేక 31 అ 6 అం॥
- 11) 23 హస్తములు అనగా 414 అం॥ లేక 34 అ 6 అం॥

(2) "శాలా విశాలము" 4 హస్తములనుండి 24 హస్తముల పర్యంతము 11 విధములు.

- 1) 4 హస్తములు అనగా 72 అంశ లేక 6 అంశ
- 2) 6 హస్తములు అనగా 108 అంశ లేక 9 అంశ
- 8) 8 హస్తములు అనగా 144 అంశ లేక 12 అంశ
- 4) 10 హస్తములు అనగా 180 అంశ లేక 15 అంశ
- 5) 12 హస్తములు అనగా 216 అంశ లేక 18 అంశ
- 6) 14 హస్తములు అనగా 252 అంశ లేక 21 అంశ
- 7) 16 హస్తములు అనగా 288 అంశ లేక 24 అంశ
- 8) 18 హస్తములు అనగా 324 అంశ లేక 27 అంశ
- 9) 20 హస్తములు అనగా 360 అంశ లేక 30 అంశ
- 10) 22 హస్తములు అనగా 396 అంశ లేక 33 అంశ
- 11) 24 హస్తములు అనగా 432 అంశ లేక 36 అంశ

పై స చూపబడిన రెండు విధముల ప్రమాణములలోను 4 అంశాలలో ప్రారంభము చేయబడి 36 అంశాలలో శాలా విస్తారము సమాప్తము చేయబడినది.

3. శాలా విశాలము 7 హస్తములనుండి 19 హస్తముల వరకు 7 విధములు.

4. శాలా విశాలము 8 హస్తముల నుండి 20 హస్తముల వరకు 7 విధములు అని చెప్పబడిన శాలప్రమాణములు ద్విశాల, త్రిశాలలను నిర్దేశింపబడినవి.

శాలాయామ ప్రమాణము

శ్లో విస్తారం ద్విద్విహస్తేన వర్ణనా ద్విగుణాంతరమ్	
తపస్యనాంచ దేవానాం శాలాదైర్ఘ్యం ప్రకీ ర్తయి	8
ద్విగుణాంతాయశ్శాలా దూసురాది చతుష్టయే	
శాలా విశాలావత్ పాదాచ్ఛర్ణం త్రిపాదకమ్	9
తత్సమంవారికాయామం తస్మాత్పాదాదికంతువా	
త్రిపాదంవాసుమాధిచ్ఛం శాలాయామం ప్రకల్పయేత్	10

తా|| శాలాయొక్క వెడల్పునుబట్టి రెండు, రెండుహస్తముల వృద్ధితో రెండురెట్లు పొడవువరకు శాలాదైర్ఘ్యమును గ్రహించవలయును. వెడల్పుకంటె రెండురెట్లు పొడవుగలశాలలు తపస్సు చేసుకొనువారికి, జేవతలకు గ్రహించవలయును. మరియు పొడవును గ్రహించుటలో మరియొక విశేషముగూడ గలదు.

1. వెడల్పుతో సమానమైన పొడవుతో ప్రారంభించి, వెడల్పులో $\frac{1}{2}$ వంతు $\frac{1}{3}$ వంతు $\frac{1}{4}$ వంతు, 1 చొప్పున పెంచుకొని పొడవును గ్రహించవచ్చును. తరువాత $1\frac{1}{2}$ వంతు, $1\frac{2}{3}$ వంతు $1\frac{3}{4}$ వంతు 2 రెట్లు పెంచుకొని పొడవును గ్రహించవచ్చును. శాలా విశాలముకంటె రెండురెట్లు అనగా వెడల్పు పొడవులు 1 : 2 అని గ్రహించవలయును. బ్రాహ్మణాదికాతి చతుష్టయముల వారికి వెడల్పుకంటె రెట్టింపు పొడవుగల శాలలను గ్రహించవలయును. అనగా వెడల్పు పొడవు 1 : 2 అని గ్రహించవలయును. ఇక్కడ గూడ వెడల్పుతో సమానమైన పొడవు, వెడల్పులో $\frac{1}{2}$ వంతు, $\frac{1}{3}$ వంతు, $\frac{1}{4}$ వంతు, రెట్టింపు గ్రహించవచ్చును.

వి|| ఈవిషయమై మయమతము జగిత అధ్యాయములో,

విస్తారాద్భావమాదికృషుర్దాదికసుదాపితా ।
 త్రిపాదం ద్విగువాయాపం తస్మాత్ పాదార్థకం క్రపాత్ ।
 త్రిగుణాంతప్రమాణం దైవాయామాశ్చాష్టదాస్మదాః ॥

పొడవు ప్రమాణములు 8 విధములు :

- (1) వెడల్పు పొడవు సమానము 1 : 1
- (2) వెడల్పు 1 పొడవు $1\frac{1}{2}$,
- (3) వెడల్పు 1 పొడవు $1\frac{2}{3}$,
- (4) వెడల్పు 1 పొడవు $1\frac{3}{4}$,
- (5) వెడల్పు 1 పొడవు 2 అనగా 1 : 2
- (6) వెడల్పు 1 పొడవు $2\frac{1}{2}$,
- (7) వెడల్పు 1 పొడవు $2\frac{2}{3}$
- (8) వెడల్పు 1 పొడవు 3 అనగా 1 : 3 అని గ్రహించవలయును.

సర్వేదైర్వార్యశాదాంత ద్విగుణంతు నృణాం మతమ్
ద్విగుణాద్వాహతాస్సర్వే విహారాశ్రమవాసిదామ్ ॥

మనుష్యులకు అనగా బ్రాహ్మణాది బాధితచతుష్టయమునకు
పెచ్చు పొడవులు 1 : 2 వరకు, విహార, ఒక)మహాసులకు పెడల్పు
పొడవులు 1 : 3 వరకు శాలాదిస్తారాణామములను గ్రహించ
వలయునని శైలుపలకినది.

వైగంధి సందర్భమునట్టి బ్రాహ్మణాది బాధిత చతుష్టయ
శాలలకు 4 విధములైన పొడవులు, విహార, ఆశ్రమవాసులకు,
జేవతలకు, మతములు మొదలగువానికి 8 విధములైన పొడవులు
గ్రహించవలయునని నిర్ణయమగుచున్నది.

ఉదాహరణమునకు ఒక శాలమొక్క పెడల్పు 80 అడుగులు
అని అనుకొనినప్పుడు పొడవు 80 నుండి 60 వరకు 4 విధములుగ
మాచ్చుకొనవచ్చును. ఎట్లనగా (1) 30 పె 87½ పొ (2) 30 పె
45 పొ (3) 80 పె 1 ½ పొ (4) 80 పె 60 పొ అని గ్రహించ
వలయును.

జేవతలకు, శాపసులకు, మతములు మొదలగువానికి 80
నుండి 90 వరకు 8 విధములు గ్రహించవచ్చును.

- (1) 1 పె 1½ పొ (2) 1 పె 1¾ పొ (3) 1 పె 1¾ పొ
- (4) 1 పె 2 పొ (5) 1 పె 2¼ పొ (6) 1 పె 2½ పొ (7) 1 పె 2¾ పొ
- (8) 1 పె 3 పొ అని 8 విధములుగ గ్రహించవచ్చును

మరియుక విశేషము గూడ "మయమతము"లో చెప్పబడినది.
సర్వేషాంసంగమోపేతే ద్విగుణాద్వాహతంమతమ్ ॥

ఏకాదివశశాలాంత నిర్మాణమును కలిపి కట్టినచో ద్విగు
ణాది త్రిగుణాంతమునకు పొడవును గ్రహించవచ్చును. అని గలదు.
అనగా ఒక స్థలములో భిన్న భిన్న నిర్మాణములను చేయుపద్ధతి.

అభిన్ననిర్మాణమును చేయువధ్ధతి చెప్పబడినది. అభిన్ననిర్మాణముఅను చేయునప్పుడు ద్విగుణాంతమువదితు పొడవును అభిన్న నిర్మాణము (సంగమోపేతము) చేయునప్పుడు త్రిగుణాంతమువదితు పొడవును తీసుకొనవచ్చును. అని తాత్పర్యము.

పూర్వపు కిల్బులచే నిర్మింపబడిన అభిన్న చతుశ్కాలాది ప్రమాణములను చూచినచో పైవిషయము సరిపోవుచున్నది. అందు లేక 3 లేక 4 మందువారు గల యిండ్లను చూచినచో వాని నిర్మాణము అభిన్న నిర్మాణముగచేసి పొడవు త్రిగుణాంతము గ్రహించబడినది. ఇట్టి పురాతన నిర్మాణము లింకను మనకు అక్కడక్కడ గ్రామములందు గనుపించుచున్నవి.

ఒక స్థలముందు 1 నుండి 10 శాలలవరుకు నిర్మించవచ్చునని శాస్త్రవిధియుండుటచేత విశేషధనవంతులు, ప్రభువులు మొదలగు వారట్టి విశేషనిర్మాణములను గతములో చేయించి యున్నారనియు, అట్టి నిర్మాణములన్నియు శాస్త్రీయపద్ధతిలో నిర్మింపజేసినవలెయనియు గ్రహించవలసియున్నది.

శాలాన్నత్య ప్రమాణము

- శ్లో॥ తద్విస్తార సమోక్షుంగం సపాదార్థంతు తుంగికమ్ ।
 త్రిపాదాదిక ముత్పేదం విస్తారద్విగుజోదయమ్ ॥ 11
- ప్రథమంగాంతి కోత్పేదం ద్వితీయం పౌష్టికోదయమ్ ।
 తృతీయంజయదోత్తుంగం చతుర్థం ధనదోదయమ్ ॥ 12
- పంచమందాద్యులోత్పేదం జన్మాది స్థూపికాంతకమ్ ॥

తా॥ శాలలయొక్క ఎత్తు చెప్పబడుచున్నది.

(1) వెడల్పుతో సమస్తైన ఎత్తు (2) వెడల్పులో 1 వంతు (3) 1 వంతు (4) 1/2 వంతు (5) రెట్టింపు అధికమైనఎత్తు గలిగియుండవచ్చును. ప్రథమమైనదానికీ శాంతికమని నీవ దానికీ పౌష్టికమనియు

శివ దానికి జయదమనియు 4 వ దానికి ధనదమనియు 5 వ దానికి అద్భుతమనియు నానుములుగలవు. జన్మాది ఘోషికాంతమువరకు గలదానికి ఎత్తు అని నిర్ణయము తెలుపబడినది. ఇదియొక మతము.

వి॥ ఈ భావమునే మయమతము గూడ,

విస్తారసమముత్పేదః సపాదం సోఽపేవచా ।

త్రిపాదం ద్విగుణరక్షైవ ఉత్పేదం పంచదాస్సుతమ్ ॥

కారణంపౌష్టికం చైవజయదంకన మద్భుతమ్ ॥

అనుశ్లోకములలో నై యభిప్రాయమునే తెలిపియున్నది.

శ్లో॥ అన్తైస్త్రి సర్పకాలానాం చిత్తిమానేనచోన్నతమ్ ॥

18

ఈ ఇతర గ్రంథకర్తలచేత సమస్త శాలయొక్క ఎత్తు గోడలకు మాత్రమే చెప్పబడినది. అవగా శాలావిస్తార మెంతగలదో గోడల ఎత్తు అంత ప్రమాణముండవలయునని భావము.

వి॥ మానసార గ్రంథకర్త శాలయొక్క ఎత్తును గురించి జన్మాది ఘోషి పర్యంతము చెప్పియున్నాడు. ఇతర గ్రంథకర్తలు శాలాగర్భముయొక్క ఎత్తును శాలాగర్భ విస్తారముతో సమముగ నుండవలయునని చెప్పియున్నాడు.

ఈవిషయమై వరాహమిహిరాచార్యుడు “బృహత్సంహిత” వాస్తువిద్య” యను అధ్యాయములో నిట్లు తెలిపియున్నాడు.

వాస్తునియోవిస్తారః సఏవచో ఛ్చాయ నికృయః కుభదః ॥

గృహముయొక్క వెడల్పు ఎంతగలదో గృహముయొక్క ఎత్తు (గోడఎత్తు) గూడ అంతి యుండవలయునని భావము.

వాస్తుశాస్త్రగ్రంథములలో శాల, గృహము, శాలాగృహము అని ప్రయోగములుగలవు. జననామావ్యములో యీ మూడు శబ్దములు ఇంటికి సంబంధించి వ్యవహరింపబడుచున్నవి. గాని గ్రంథములలో కొన్నిచోట్ల ప్రత్యేక ప్రయోగములు గూడ గలవు. శాలా

కల్పమును గోళాల, గజశాల, అశ్వశాల, పశుశాల, ధాన్యశాలా భోజనశాల, ఇత్యాది ప్రయోగములందును, రతిగృహము, కయన గృహము, ఆయుధగృహము, శోపగృహము, సమాలోచనాగృహము ఇత్యాదిప్రయోగములందు గృహకల్పము ప్రయోగింపబడినది.

ఇష్టమైన పాతవుణలతో గదులులేకుండ నిర్మించబడు విశాలమైన గృహములకు (ఇండ్లకు) కాలాప్రయోగమును, స్వల్ప ప్రమాణములతో గూడిన, కాలాంతర్యాగమువందు నిర్మించబడు గదులకు గృహకల్పము ప్రయోగింపబడినట్లు గనబడుచున్నది.

కాలయనగా సావితి అని వ్యవహారమున గనబడుచున్నది. గృహమునగా గదియని వ్యవహారములో గనుపించుటలేదు. గృహకల్పము మొత్తము యింటికిసంబంధించి వ్యవహరింపబడుచున్నట్లు లోకప్రసిద్ధము. కనుక "వాస్తు" అవగా గృహమునెడియర్థములో ఇల్లు అని గ్రహించుట లోకప్రసిద్ధముగావున్నది.

గృహపర్యాయపదములలో "సమరాంగణ సూత్రధారము" 20 అధ్యాయములో,

ఆవాస స్పదనం సద్భవితేతో మందిరంచుతమ్ ।
 సంస్థానం నిధనం ధిష్ణ్యం భవనం వసతిఃక్షయః ॥
 అగారం సంశ్రయోనీదం గేహం కరణమాంయః ।
 నిలయోలయనం వేళ్ళ గృహమోకః ప్రతిశ్రయః ।

ఆవాసము, సదనము, పద్మ, నికేతము, మందిరము, సంస్థానము నిధనము ధిష్ణ్యము, భవనము, వసతి, క్షయము, అగారము, సంశ్రయము, నీడము, గేహము, కరణము, ఆలయము, నిలయము, అయనము, వేళ్ళ, గృహము, ఓకము, ప్రతిశ్రయము అని పర్యాయపదములు చెప్పబడినవి.

వ్యవహారములో . దేవతానివాసములను గురించి ఆలయ కల్పము, గ్రామసంబంధమైన లేక దేవతాసంబంధమైన సాధారణ

నిర్మాణములకు మందిరశబ్దము, భాస్య, కోశ, అన్నాది సస్తుకాలము నుంచువానికి అగారశబ్దము ప్రయోగములలో గనబడుచున్నవి. రామమందిరము, పురమందిరము, రామాలయము, శివాలయము, భాస్యగారము, కోశగారము, అన్నాగారము ఇత్యాదులుకలవు.

పై సందర్భమునట్టి గృహములను శబ్దము మొత్తము యిది టికి అర్థమువచ్చునట్లు, ప్రత్యేకముగ గదులకు అర్థమువచ్చునట్లు ప్రయోగములుగలవు. కనుక ఎత్తునుగురించి చెప్పవలసివచ్చినపుడు గర్భగృహ విస్తారమెంతయుంచునో యెత్తునూడ అంతయే యుండుట శుభకరము.

గృహములందు శాల, అలిందము అని రెండు విభాగములుండును. శాల, గృహము యీ రెండును ఒకే ప్రయోజనము గలవగుటచే గృహాన్నత్యము, శాలాన్నత్యము అని రెండుగ చెప్పినను ఒక విషయమునకు సంబంధించినవనియే గ్రహించవలయునని స్పష్టమగుచున్నది. వెడల్పుకంటె ఎత్తు తక్కువయుండుట శ్రేయస్కరమింకాదు. ఎత్తు ఎక్కువనెట్టకొనవచ్చునుగాని తక్కువనెట్టకొనరాదు. ఈ నియమము నివాసగృహములకు మాత్రమే యని గ్రహించవలయును. నిర్మాణ విశేషములలో చిత్రశాల, సభామందిరము, వినోదవస్తుశాలలు, విక్రయశాలలు, ప్రయాణపోకర్ణముల కొరకు నిర్మింపబడు ఇతరములైనశాలలు మొదలగు వానికి యథోచితముగ ఎత్తును గ్రహించవచ్చును. గృహముల యొక్క, శాలల యొక్క, దేవాలయముల యొక్క మంషపాదుల యొక్క మేడలయొక్క, అంతస్తులయొక్క ఎత్తులను గూర్చి విడి విడిగ చెప్పబడిన సందర్భములు వాస్తుశాస్త్రమందు "భూమిలంబవిభానము" అను ప్రకరణమందు చెప్పబడియున్నవి. ఆ ప్రకరణమందాయా నిర్మాణ విశేషములనుగూర్చి వివరింపబడును.

- శ్లో॥ దేవానాం మానుషాణాం తూపానాం వైశ్యకూట్రయోః ।
 తపస్వినా మృగవిదాం హస్త్యశ్వరథ యోధిణామ్ । 14
 బౌద్ధానాం యాగహోషుడి క్షిప్రాం గణేహదీనామ్ ॥
 ఏకశాలం ద్విశాలంప త్రిశాలంప చతుర్ముఖమ్ ॥ 15
 పూర్వోక్తత తిలాదీనాం ద్విజాల్పాదిషు యోగ్యకమ్ ॥
 ఏకానేకతలాంతం స్థాప్యులిహత్పాద్వి మండపమ్ ॥ 16
 ప్రాసాదవదలంకృత్య దేవదూసురతూపతే ।
 చాలిహర్మ్యం చినాకుర్యాత్ వైశ్యకూట్రాది బన్ధువామ్ । 17
 శాలాయాః పరితోలియం పృష్ఠకోటృడ సంయుటమ్ ॥
 పురతో మండపోపేతం సర్వాలంకార సంయురమ్ ॥ 18
 ఏవంతు మానుషాణాంప తై తిలానాంప తారయేతి ॥

(మానసారము)

శాలా దేవతలకు, బ్రాహ్మణా, క్షత్రియ వైశ్యకూట్రదులకు, తాపసులకు, ఆశ్రమవాసులకు, గజ, అశ్వ, రథ, యోధులకు, బౌద్ధులకు, యాగములకు, హోమములకు, శిల్పాలకు, గణేహదులకు ఏకశాల, ద్విశాల, త్రిశాల, చతుర్ముఖాల యొక్క నిర్మాణములను చేయవచ్చును. మరియు వారి వారికి యోగ్యమైన విధముగ నిర్మాణములకు చేయవచ్చును. ఒక అంతస్తునుండి అనేకాంతస్తులయొక్క నిర్మాణములను చేయవచ్చును. చాలిహర్మ్యమును నిర్మాణవిశేషముగల దేవతశాలాదిశాలలను దేవతలకు, భూసురులకు, ప్రభువులకు నిర్మించవలయును. వైశ్యకూట్రాదులకు మాత్రము చాలి హర్మ్య నిర్మాణ విశేషము పనికిరాదు.

శాలకు సర్వదిక్కులందు అలింపములను పెట్టవచ్చును. వృష్ణభాగమందు ఛద్రసంక్లక నిర్మాణమును చేయవలయును. శాలకు ముందు భాగమున సర్వాలంకారశోభితమైన మండపనిర్మాణమును చేయవచ్చును. ఈ విధముగ మానుష, దైవనిర్మాణములను చేయవలయును.

వి॥ ఈ విషయము "మయమతము"లో నిట్లు గలదు.
 తై తిలానాం ద్వితీనాం పాపంద్యాశ్రమిణామపి ॥
 హస్తకర్తవం రానాం యాగహోమాది శిర్షిణామ్ ॥
 ఏకకాలా ప్రకస్తాస్యాత్ శ్రీణాం రూపోపజీవినామ్ ॥
 దండకం హారికం తై చిస్త్వ స్థితం చతుర్ముఖమ్ ॥
 సామాన్యం తై తిలాదీనాం పూర్వోర్థాజ్ఞాం చతుష్టయమ్ ॥
 ఏకాది ఐహుదూమ్నంతం ఖండహర్ష్యాదిమండితమ్ ॥
 ఆర్పితానర్పితం తై వ ప్రాసాదవదం ర్కతమ్ ॥
 పురతః పార్శ్వయోః పృష్ఠేలిందం కుర్యాత్సమంతతః ॥
 నరాణాం దసురాణాం చ పాపంద్యాశ్రమిణామపి ।
 పురతోమండపోషేతం పృష్ఠేపార్శ్వేషు భద్రకమ్ ॥

పై శ్లోకములలో మానసారముకంటె కొంచెము భేదము చెప్పబడినది.

దేవ బ్రాహ్మణాది జాతిచతుష్టయమునకు, సామంతులకు (తాపసులనాది యుభయములో వాడబడినది) ఆశ్రమవాసులకు, గజ, అశ్వ, రథ, యోధులకు, యాగ, హోమ, శిల్పులకు, గూఢముచే జీవించు స్త్రీలకు (గణికలనాది కల్పమునకు మారుగ వాడబడింది) ఏకకాలప్రకస్తము. మరియు దేవ బ్రాహ్మణాది జాతిచతుష్టయమునకు ఇతరనిర్మాణములకు దండకాది చతుర్ముఖములకు సాధారణముగ శ్రేష్ఠములేయగును. ఏకయామి (ఒక యంత్రము) నుండి అనేకభూమికల (అనేకాంత్రముల) పర్యంతము నిర్మించవచ్చును. ఖండహర్ష్య (చూలిహర్ష్య శబ్దపర్యాయముగ వాడబడినది) నిర్మాణముతో నూసిగాని శేకగాని నిర్మించవచ్చును. ప్రాసాదములకు చేయునట్టి యలంకారములను చేయవచ్చును. శాలా పురోభాగమందు పార్శ్వములందు, పృష్ఠమునందు అలింద నిర్మాణము చేయవలయును. బ్రాహ్మణాది జాతి చతుష్టయమునకు, దేవతలకు, సామంతులకు, ఆశ్రమవాసులకు శాలాపురోభాగమందు మండప

నిర్మాణము, పార్శ్వములందు, పృష్ఠములందు భద్రసంజ్ఞక నిర్మాణ విశేషమును చేయవలయును.

మానసార, మయమతములలో సాధారణశాలా నిర్మాణ స్వరూపమును చెప్పుచు కొంచెము భేదము తెలుపబడినది.

చూలిపార్శ్వములేక ఖండపార్శ్వము అనగా శాలాభాగమున నిర్మించు ఒకానొక గదియని యర్థము. దీనినిగూర్చి శ్రీ పి. కె. ఆచార్యగారు ఎన్.పైకిలో పేషియా ఆఫ్ ఆర్కిటెక్చర్ లో నిట్లు వివరించిరి.

చూలిపార్శ్వ = A Tower, a room at the top of a house, an attic room, the garret.

భద్రశబ్దమునకు :- A Moulding, a tipe of Portico, the general epithet of chariots, a tipe of building, site plan of one hundred and ninty - six Square plots, (Padavin-yasa) అని వివరణము గలదు.

భద్రము = ముఖమండపము, అని ఇక్కడ ప్రకాశించవలయును.

- శ్లో॥ శాలామధ్యే చ దేవాలం వాసంకుర్యా ద్విచక్షణః ।
శాలాయాః పార్శ్వతోవాసం ద్విజాత్యాదిమ సర్వకః * 19
- శాలాయామే తు వాసంచపంశములేతుయోజయేత్
గృహీతినాంకు శాలాయాం సవ్యవాసం ప్రకల్పయేత్ * 20

ఈ దేవతలకు శాలయొక్క మధ్యభాగమందు నివాసము నేర్పరుచవలయును. మనఃస్థలకు శాలయొక్క పార్శ్వములందు నివాసము నేర్పరుచవలయును. గృహాయజమానురాలికి శాలయొక్క సవ్యభాగమందు నివాసము నుంచవలయును, శాలయొక్క పౌడపులో బెన్ను బద్దయొక్క మొదలుండు ప్రదేశమందు వాసము (గది) ను ఏర్పరుచవలయును.

వి॥ మనుమతములో,

మధ్యేవాసం తుజేవానాం పాశ్చ్యేవాసో భవేన్నగ్రామ్ ॥
అని గలదు. స్త్రీలకు ప్రత్యేకముగ మనుమతములో చెప్పబడలేదు.

శాలయొక్క పొడవు దక్షిణోత్తరములై పప్పుడు దక్షిణము నందు వెన్నుబద్ధ మొదలు పెట్టబడును. కనుక దక్షిణమున మనుష్య నివాసమునకు గదిని నిర్మించవలయును. శాలయొక్క పొడవు తూర్పు పడమరలై పప్పుడు పడమటలో వెన్నుబద్ధ మొదలు పెట్టబడును. కనుక పశ్చిమమున మనుష్య నివాసమునకు గది నిర్మించవలయును. అనగా శాలా మధ్యభాగములో దక్షిణ పశ్చిమములందు గదులను నిర్మించుకొని అందు నివసించవలయువని తాత్పర్యము. శాలలు విశాలమైనప్పుడు దక్షిణోత్తరములందు, తూర్పుపడమరలందు గూడ గదులను నిర్మించుకొనవచ్చును. మరికొన్ని గృహములకు శాలా మధ్యభాగమందు సావితి (Hall) ని పెట్టుకొని పార్శ్వములందు గదులను నిర్మించవలయును. దండకాది శాలా స్వరూప నిరూపణ ములోని నిషయములు విశేషించి చెప్పబడును.

తూర్పు పశ్చిమములకు ప్రధాన ద్వారములు పెట్టబడు శాల లకు దక్షిణోత్తరములు పొడవు అనియు, దక్షిణోత్తరములకు ప్రధాన ద్వారములు పెట్టబడు శాలలకు తూర్పు పడమరలు పొడవు అనియు తెలుసుకొనవలయును.

- శ్లో॥ ఉత్తరాం సర్వవారీణాం దండకం తు చతుర్థిః ।
- పూర్వేవా దక్షిణేవాపి పశ్చిమే దండకం న్యసేత్ ॥ 21
- ఏవంధామాత్య యోగ్యం స్యాన్నోదగ్ధారం మహీశృతామ్ ॥ 22

తా॥ పూర్వోత్తములై న సర్వవారీణాం మనుష్యులకు దండక శాల నాలుగు దిక్కులలో నొక్కడ కట్టినను దోషముకాదు. పూర్వ, దక్షిణ, పశ్చిమములందెక్కడనైనను అమాత్యులకు దండక

కాలము నిర్మించవచ్చును. ప్రభువులకు ఉత్తరజ్వార దండకకాల మాత్రము పనికిరాదు.

వి॥ దీనినిగూర్చి “మయమత” మందు

ప్రొగవాగపరోదీర్ఘం పృతక్ కాలాద్రదానిశాః

సర్వేషా మచిజాతీనాం సామాన్య వితివిద్యతేః

23

సర్వజాతులకు తూర్పు, దక్షిణ, పశ్చిమ, ఉత్తరములందె క్షణమునను ఏకకాల (దండక గృహము)ను నిర్మించుకొనుట సామాన్యముగ చేసుకొనవలయును.

వైన చెట్టినదానినిబట్టి తూర్పు, ఉత్తరములందు గృహ నిర్మాణము పనికిరాదని చెప్పట శాస్త్రీయముకాదు. వారి వారి యర్హణమునుబట్టి ఏకకాలను ఏదిక్కులోనైనను నిర్మించుకొనవచ్చునను విషయము స్పష్టమగుచున్నది.

శ్లో॥ దక్షిణే పశ్చిమే కాలాయుక్తం స్వస్తిక మేవచ ।

తదే వాన్యాసు సర్వాసు దిశు కాలాం వినాన్యసేత్ ।

24

పూర్వే వాదక్షిణేవాపి పూర్వేవాచోత్తరేపివా ॥

పశ్చిమేచోత్తరేవాపి స్వస్తికం చవినాశకమ్ ॥

25

ఈ॥ దక్షిణమునందొకకాల (గృహము) పశ్చిమమందొక కాల (గృహము) కట్టినచో స్వస్తికమవబడును. ఇది శ్రేష్ఠమైనది. ఈవిధమైన రెండు కాలలను ఇతరదిక్కులందనగా తూర్పు దక్షిణ ములందుగాని, తూర్పు ఉత్తరములందుగాని పశ్చిమాత్తరములందు గాని కట్టినచో యట్టి స్వస్తిక గృహము వినాశనమును కలిగించును.

వి॥ “మయమతము”లో

దక్షిణే పశ్చిమే చోత్తకాలాపై రవిరాస్యదామ్ ॥

ప్రొగుదక్ ప్రొగవార్ ప్రత్యగుదగ్గేహం తులాంశ్చైః ।

స్వామినో మరణంస్మృద్ధి ప్రయోయామేష్టపతిచ్ఛపి ॥

దక్షిణ పశ్చిమములందు నిర్మింపబడుశాల (గృహము) వైశేషిక గృహమును పేరుగలది. ఇది ప్రజలకు సంపదలనిచ్చును. తూర్పు ఉత్తరములందుగాని, తూర్పు దక్షిణములందుగాని, పశ్చిమోత్తరములందుగాని లాంగలాత్పతి గృహము (అనగా నాగలిపఁజి స్వరూపము గలదని భావము) యజమానికి మరణమును లేక క్షిణార్థమును కలిగించును.

వైశింధమును శాలను నిర్మించరాదనుటచేత నివాసార్థమైన గృహమును నిర్మించుకొనరాదని తాత్పర్యము, భాస్యశాల, పశుశాల, స్నానగృహము, మలనిష్కణమువకు నిర్మించుగది, వంటి శాలలక్షణ రహితమైన నిర్మాణములను చేయవచ్చును.

ఉదాహరణమునకు ఒకగృహము పశ్చిమములో నిర్మింపబడి యున్నది. ఆస్థలములో భాస్యశాలను నిర్మించవలసి యున్నప్పుడు ఉత్తరములో నిర్మించుకొనవచ్చును ఇట్లే మఠియొక స్థలములో తూర్పులో గృహము నిర్మించబడియున్నది. దానిలో భాస్యశాలను ఉత్తరపు దిక్కులో నిర్మించుకొనవచ్చును. ఇట్లే యితరములూహ్యములు.

- శ్లో॥ పూర్వైవ దక్షిణైవ, యామ్యే ప్రత్యక్షతోత్తరే ।
శాలాసంయోగ మేషం స్యాన్మౌలికం తదుదీరితమ్ * 26
- పూర్వే చోత్తరే ప్రత్య గుదక్షుర్వైవ దక్షిణే ।
అజ్ఞానేన త్రికాలేషి యోగందేక్షర్వతోవదమ్ * 27

(మానసా)

ఈ దక్షిణ, పశ్చిమోత్తరములందు మూడు గృహముల యొక్క నిర్మాణమునకు, తూర్పు, దక్షిణ పశ్చిమములందు మూడు గృహములయొక్క నిర్మాణమునకు మౌలిక మునితేరు. ఇట్టి మూడు గృహముల నిర్మాణము శుభకరమైనది. తూర్పు ఉత్తర పశ్చిమము

లందుగాని ఉత్తర, తూర్పుదక్షిణములందుగాని మూడు శాలల యొక్క నిర్మాణము సమస్త దోమములను కలిగించును. కనుక ఈ విధములైన త్రిశాలలను నిర్మించరాదు.

వి: మయమతము సంకు

అవాప్రీత్యకు దప్పంపరి ప్రాగవాగపరో జయః ।

దక్షిణే పశ్చిమే హివాప్రీతాలాః సర్వదోషదాః ॥

దక్షిణ, పశ్చిమాత్తర దిక్కులందు త్రిశాలలను కట్టినచో సంపదలు గలుగును. తూర్పు, దక్షిణ, పశ్చిమములందు త్రిశాలలను కట్టినచో జయము గలుగును. స్థలములో త్రి దిక్కులకు నిర్ణయించి తూర్పు, దక్షిణ పశ్చిమములందు మూడు ఇండ్లను కట్టవచ్చును ఉత్తరపు దిక్కులో అవశాశముండదు. ఇది సంపత్కరము. దక్షిణ పశ్చిమాత్తరములందు మూడు ఇండ్లను కట్టవచ్చును. ఇది జయ ప్రదము, తూర్పుదిక్కుయందు అవశాశముండదు.

ఈ విధములైన నిర్మాణములకు చేసుకొనుటవలన యజమానులు ఎక్కువ సుఖమును జయమును, సంపదలను అనుభవించ గలరు.

శ్లో॥ సర్వేషాం గణితాదీనాం శాలా స్వస్తికమేవచ ।

అధ్యక్షానాంకు సర్వేషాం కర్పయే న్యాలిఖితకమ్ ॥

28

తా: గణితాది సమస్త జనులకు స్వస్తిక (ద్విశాల) గృహము శ్రేష్ఠము. అధ్యక్షులకు మాలిక (త్రిశాల) గృహము శ్రేష్ఠము.

వి: మయ మతములో

లాంగలం గణితాదీనాం కుర్వముక్రగోప జీవినామ్ ॥

అని స్వస్తిక (ద్విశాల) గృహమునకు లాంగలమని, మాలిక (త్రిశాల) గృహమునకు తూర్పమనియు సంక్షిప్తము చెప్పబడినది.

శ్లో॥ సర్వాసౌమహి శాలానాం దండతాదితయోఃకకమ్ ।

శాలానాం ప్రముఖే కుర్మాత్ ద్వారంకుడాది చోక్తవత్ ॥

29

కాః దండక, స్వస్తిక, హాలికములను సర్వకళాలకు ప్రధానకాలయందు ముఖద్వారము నుంచవలయును. దుఃఖినినానము లందు గోడను పెట్టవలయును.

వి: దీనివిషయమై "మయమతము"లో
లాంగరే వై పశుర్వేర పృథక్ కాలావదానికా #
కాలావిరహితస్థానే కుడ్యద్వారం ప్రయోజయేత్ #

లాంగల (ద్వికాల) మందు, తూర్పు (త్రికాల) మడు ప్రధానకాలను వేరుగ నిర్ణయించుకొని కాలపూర్తి అయినచోట గోడను గుమ్మమును పెట్టవలయును. ఒకస్థలమందు రెండులేక మూడుగృహములను కట్టదలచినయెడల ఒకకాలమాత్రము ప్రధాన కాలయగును. అట్టి ప్రధానకాలకు ముఖభాగమందు ప్రధాన ద్వారమును పెట్టవలయును. దక్షిణ పశ్చిమములందు కట్టడి రెండు ఇండ్లలో యజమానికి పడమటియిల్లు అర్వామైనచో పడమటియిల్లు ప్రధానకాలయగును. దానికి ముఖ్యద్వారమును పెట్టవలయును. ఇట్లే త్రికాలయందు గూడ గ్రహించవలయును. ఇక్కడ ఒకముఖ్య విషయమును గమనించవలయును. ప్రాకారసహితమైన స్థలములో విధితో నిమిత్తములేకుండ నిర్మింపబడు ద్వికాల త్రికాలలకు ద్వారములు స్థలములోనికి వచ్చును. దీనికి సంబంధించిన నిర్మాణమైనచో విధికి సంబంధించి ప్రధానద్వారమువచ్చును. ఈవిషయము గతములో నివర్ణింపబడినది. దీనినిబట్టి ద్వారమునుబట్టి కాలానిర్ణయము చేయరాదని స్పష్టపడినది.

- శ్లో: తతుర్దికు చతుక్కాలా సంయుక్తం తస్యకుయుజమ్ #
తదేవపుంతోదేశే మోల్యం తరాలసంయుజమ్ 80
- తదేవ ఐమాశద్రంస్యా త్వర్వతో తద్రమీరితమ్ #
దండకాది చతుక్కాలా సంయోగ్యం వర్తమానకమ్ 81

కా: నాలుగు దిక్కులందు నాలుగు శాలలుగలిగి నాలుగు ముఖములుగల యింటికి చతుర్ముఖశాల లేక చతుర్శాలయనిపేరు. ఈ చతుర్శాలకు ముందుభాగమందు మాళికముఅంతరాలిముకలిగి, అనేక భద్రనిర్మాణములు గల్పనచో సర్వతోభద్రమనిపేరు. దండకాది చతుర్శాలాంతమువరకు గల శకశాలలయొక్క సంయోగముతో కూడిన నిర్మాణములకు వర్ణమాసశాల యనిపేరు.

వి: దండక + మాళిక + స్వస్తిక + చతుర్ముఖము = వర్ణమాసము (దశశాలలుగలది) ఒకస్థలమందు పదిశాలలుగలగృహము పద్మమాసమును పేరగలది. ఈ గృహము ప్రభువులకు శ్రేష్ఠమైనది. దీని నిర్మాణక్రమము "మయమతము"లో గూడ వివరింపబడినది.

శ్లో దండకం పృథక్ శాలాచై శశాలాపరాఖ్యతం ।
 మాళికం దీప (పూర్వ) పం చై ప్రితశాలాచ ప్రకీర్తితా ॥ 82
 చతుర్ముఖం చతుర్శాలా చై వముఖాని పండితైః ॥
 సప్తశాలా విశేషణ సర్వతో భద్రమీరితమ్ ॥ 83
 దశశాలాచ సర్వైః పర్ణమాస ముచీరితమ్ ॥ (మాససారము)

కా: దండకము ప్రత్యేకశాలగ నిర్మించదగినది దీనికి ఏకశాల యనిపేరు. మాళికము లేక పూర్వము అనుశాల త్రిశాల యని చెప్పబడినది. చతుర్ముఖశాలకు చతుర్శాల యనిపేరు. సప్తశాలకు సర్వతోభద్రమనిపేరు. (చతుర్శాలకు త్రిశాలను కలుపగ సప్తశాల యగును) దశశాలకు వర్ణమాసశాల యనిపేరు.

వి: ఈశ్లోకములందు స్వస్తికవిషయము (ద్విశాల) చెప్పబడలేదు. బహుశః అవిషయము గ్రంథమునుండి లోపించి యుండవచ్చును.

చతుర్శాలకు ముందుభాగమందు మాళికము (త్రిశాల) అంతరాలము (అపకాశము)గల శాలకు సర్వతో భద్రశాలయని వ్యవహారము. దీనికి అనేక భద్రనిర్మాణములుండును.

శ్లో॥ ఏకశాలాన సంధిక్య ద్విశాలాలైక సంధికమ్ | 84

త్రిశాలాన ద్విసందిస్త్విక్ త్రిసందిక్య పతుర్ముఖమ్ ||

వత్సంది స్పప్తశాలాన ఋసంది దశశాలానః * 85

తా॥ ఏకశాలను నిర్మించునప్పుడు ఒకేవిధముగ నిర్మింప వలయును. దానికి సంధియుండదు. ద్విశాలను నిర్మించునప్పుడు రెండు ఇండ్లకు మధ్య 1 సంధి (సండు) ఉండును. త్రిశాలను నిర్మించు నప్పుడు రెండు సంధులుండును. చతుశ్శాలకు 3 సంధులుండును. పప్తశాలకు 6 సంధులుండును. దశశాలకు అనేక సంధులుండును.

వి॥ మయమతము! లో*

ఏకసంది ద్విశాలాయాస్త్రీ శాలాయా ద్విసందికమ్||

అనిగలదు, ద్విశాలకు 1 సంధి, త్రిశాలకు రెండుసంధులుండ వలెనని భావము. ఒకస్థలములో ఏకశాలను నిర్మించునప్పుడు సంధి లాపనరములేదు. రెండు ఇండ్లను కట్టదలచినప్పుడు రెండు ఇండ్లకు మధ్య ఒకసంధివచ్చును. మూడు ఇండ్లను కట్టదలచినచో రెండు సంధులు వచ్చును. నాలుగు ఇండ్లను కట్టదలచినప్పుడు 3 సంధులు వచ్చును. ఏడు ఇండ్లను కట్టదలచినప్పుడు 6 సంధులు వచ్చును. 10 ఇండ్లను కట్టదలచినప్పుడు అనేకముగ సంధులు వచ్చును.

శ్లో॥ చతుశ్శాలాది వర్ణమానాంతం కుర్మాత్తు సర్వభూమికమ్||

అదిరా॥ వరేంద్రాణాం సర్వతో ద్రవ్రవాంతకమ్|| 86

పాత్రికా దీనాం దూపాణాం దండవాది చతుష్టయమ్||

దండవాది త్రిశాలాంతం కుర్మాత్పట్టవరే తథా|| 87

మండలేశాది దూపాణాం దండవాది స్వస్తికాంతకమ్||

రేలిత్తి విధమోరీనాం సర్వశాలా చ యోగ్గళా || 88

తా॥ చక్రవర్తులకు, ప్రభువులకు చతుశ్శాలనుండి వర్ణమా నాంతమువరకు శాలానిర్మాణమును చేయవలయును. అట్టి నిర్మాణ మతంయు ఉత్సవభూమిగలదిగ అంతస్థులుగలదిగ చేయదగును.

పార్శ్వకాది భూపాలులకు దండకాది గృహచతుష్టయమును నిర్మించవలయును. పట్టణదువకు (పట్టణాధిపతికి) దండకాదిత్రిశాలాంతమువరకు నిర్మించవలయును. మండలాధిపతి మొదలగు ప్రభువులకు దండకాది స్వస్తిశాంతము వరకు శాలానిర్మాణము చేయదగినది. కొంతమంది పార్శ్వక, పట్టణధర, మండలాధిపతులగువారికి సర్వశాలలు యోగ్యములై నవేయని చెప్పుచున్నారు.

వి: ఏకశాలాది దశశాలాంతమువరకుగల నిర్మాణములు అధికారతారతమ్యమునుబట్టి పై గ్రంథమందు చెప్పబడినవి. ఆయా యధికారములను సొందిన వ్యక్తులు తమకనుకూలమైన నిర్మాణములను చేసుకొనవలయునుగాని గొప్ప అధికారముగలవారు ఓసములైన గృహములను నిర్మించుకొనరాదు. స్వల్పమైన అధికారముగలవారు గొప్ప గృహములను (పెద్ద గృహములను) నిర్మించుకొనకూడదని పై చానినిబట్టి తెలియుచున్నది.

సార్వభామ, అధీశ్వర, మహామాండిలిక, సామంతాది ప్రభువుల గృహముల యొక్క ప్రమాణములు వాస్తుశాస్త్ర వల్ల భాది గ్రంథములందు, వివరింపబడినవి. వర్తమానశాలమందు సార్వభామాదిపదపాచక ప్రభువులు లేకపోయినను, వారితో సమాపమైన అధికారములు గలవారికి ఆయానిర్మాణములు చేయుట యుక్తము. వారివారి తీవ్రసామ్రాజ్యము నుద్దేశించి భేదము చెప్పబడినది.

చక్రవర్తియనగా ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముగలవాడు. మహామాండలికుడనగా లక్ష నుండి 2 లక్షల గ్రామముల కధికారము గలవాడు. పట్టణధరుడగా పట్టణమున కధిపతియని తెలియదగినది.

మరియు ఏకగ్రామాధిపతి, దశగ్రామాధిపతి, శతగ్రామాధిపతి, సహస్రగ్రామాధిపతి, అయితగ్రామాధిపతి, లక్షగ్రామాధిపతి, రాష్ట్రాధిపతి, దేశాధిపతి, ఇత్యాదితారతమ్యములు ప్రాచీనకాలము

వండుండుటచేత నా.నూ యాధిపత్యములు గలవారికి తగిన గృహము లను నిర్మించవలయునని శాస్త్రకర్తల యభిప్రాయము.

మహారాజ గృహములను గురించి "అపరాజితపుచ్చ" 87 వ సూత్రములో నీ క్రిందివిధముగ తెలుపబడినది.

ఇదావీమఠిదాస్యామి యదావదనుహార్యకః ।
 మహారాజగృహః సర్వేజయశ్రీ కీర్తివర్ధనః ।
 శ్రీరః శ్రీగృహశ్చైవ ప్రతాపవర్ధనస్తదా ।
 లక్ష్మీవిలాసకశ్చైవలైశ్రీలోక్య విజయస్తదా ॥
 వందనః శ్రీనివాసకృ విముక్తః పుష్ప శేఖరః ।
 ఇంద్రదనీతోవిమానకృ దిగ్భ్రువః శ్రోణోహోషణః ।
 మహారాజః సిద్ధికామో నందిమోషస్త్రికూటరః ।
 ధరాధరః శ్రీఠిలకః ఉత్తరంగః కమలోద్భవః ॥
 రతిగృహకృసిద్ధార్థః పృథ్వీజయమన్మథః ।
 శత్రుమర్దననమాచ షడ్వింశతిఠిలస్మృతాః ॥

- (1) శ్రీధరము (2) శ్రీగృహము (3) ప్రతాపవర్ధనము
- (4) లక్ష్మీవిలాసము (5) శ్రీలోక్యవిజయము (6) వందనము (7)
- శ్రీనివాసము (8) విముక్తము (9) పుష్ప శేఖరము (10) ఇంద్రదనీలము
- (11) విమానము (12) దిగ్భ్రువము, (13) శ్రోణోహోషణము (14)
- మహారాజము (15) సిద్ధికామము (16) నందిమోషము (17) త్రికూట
- కము (18) ధరాధరము (19) శ్రీఠిలకము (20) ఉత్తరంగము (21)
- కమలోద్భవము (22) రతిగృహము (23) సిద్ధార్థము (24) పృథ్వీజ
- యము (25) మన్మథము (26) శత్రుమర్దనము అనునవి.

ఇవిగాక మరికొన్ని భేదములుగూడ గలవు. గృహప్రమాణ వశముచేత గూడ భేదముచేత, అంతస్థులయొక్క భేదములచేత వివిధ నామములతో తెలుపబడినవి. బహువిధ గూఢకల్పనలుగల రాజ గృహములు తమతమ యాకృతివిశేషములనుబట్టి తక్కిన్నామకేయ

ములతో వ్యవహరింపబడునట్లు గ్రంథకర్తలచే చెప్పబడినవి. పర్తమానకాలములో నిర్మింపబడుచున్న గృహ, భవన, సౌధాదులకు యధేచ్ఛారూపకల్పనమేగాని, నిర్దిష్టమైన రూపకల్పనము లేదు. ప్రాచీనకాలమున నిర్మించిన గృహాదులు నామవ్యవహారములనుబట్టి చేసినటు తగినట్లు కల్పింపబడిన రూపముతోనే నిర్మింపబడినట్లు తెలియుచున్నది, శాస్త్రకర్తలకు మహర్షులు తమ దివ్యజ్ఞానముచే నీశాస్త్రమును సృష్టించియున్నారు. అట్టి సృష్టి తగిన నామము నిచ్చి దానికి ఫలమును తెలిపియున్నారు. ఈ శాస్త్రమును బహు బాగనూకతతో విచారించినచో నాయాగృహములకు ఏట్లబడిన నామములకు తగినఫలితముల నాయాగృహస్థు లనుభవించుచునే యున్నారు. భారతీయ వాస్తుశాస్త్ర పరిశోధన కువక్రమించిన విద్యార్థులు, శిల్పులు, నీశాస్త్రమునుబట్టి ఘనతను గుర్తించియున్నారు. గాని యాధునికులకు కొంచెదు మన గ్రంథములను స్పృశించక, విమర్శించక, విషయమును తెలుసుకొనకుండా మామూలుగూడలేనివారి యధేచ్ఛా నిర్మాణములను చేయుచుచు, భారతీయవాస్తుశాస్త్ర గ్రంథములందు చెప్పబడిన యనేకాంశములను, రహస్యవిషయములను గ్రహింపకనుకనుక ఈశాస్త్రమందు చెప్పబడిన విషయబాలమంతయు అసంబద్ధమైనదని ప్రకటకుచోధ చేయుచుండుటగూడ దరుగుచున్నది. కావ్యాశోభా సంబంధితములుగ నుండునట్లు నిర్మింపబడుచున్న యనేకనిర్మాణములు దోష దూషితములై గృహస్థులకు బహువిధ కష్ట వృత్తుల నిచ్చుచుండగ, వాని రూపకల్పనమందు, అనుమతి నిశాలాది ప్రమాణములందు తదితరాంశములందు గల లోపముల నీశాస్త్రవిధి ననుసరించి, సవరింప నాగృహస్థులు సుఖభోగముల ననుభవించుచున్నారు. కనుక భారతీయ వాస్తుశాస్త్రవిధి ననుసరించి గృహరూపకల్పనము(design)ను చేయుట యుక్తము.

శ్లో॥ దండకాద్విక్రమాత్ శాలా విన్యాసం వక్ష్యతేఽథునా
 పూర్వజ పశ్చిమేశాలా ప్రత్యక్ ప్రాణాయంతు వాః 41
 ఉత్తరేయామ్యశాలాయాం సామ్యాయంచ దక్షిణే
 అశ్వాకబతుర్దిశు త ద్దబ్బాలాం ప్రకారయేత్ ॥ 42

తా॥ శాలావిన్యాసమును దండకాద్విక్రమముగ తూర్పు, పశ్చిమ, దక్షిణోత్తరములందు నాలుగు దిక్కులందును నిర్మించ వచ్చును.

వి॥ ఈశ్లోకములలో గల 2, 3 పాదములభావము స్పష్టముగ లేదు

శ్లో॥ పూర్వశాలాశు చైరంచ తద్ధ్వారం పశ్చిమేతవేత్ ।
 దండకం దక్షిణేశాలా తద్ధ్వారం చోత్తరే (రస్యాం) దిశి ॥
 ఏకశాలాయాప్రత్యక్ తద్ధ్వారం ప్రాస్థితదా ॥
 ఉదగ్గండకశాలానాం శుర్యా ద్ధ్వారం తు దక్షిణే ॥ 44

తా॥ తూర్పుదిక్కువ కట్టిన దండక (ఏక) శాలకు పశ్చిమమున ద్వారమును పెట్టవలయును.

దక్షిణ దిక్కులోకట్టిన దండక (ఏక) శాలకు ఉత్తరదిక్కులో ద్వారమును పెట్టవలయును. పశ్చిమ దిక్కులో కట్టిన దండక (ఏక) శాలకు తూర్పు దిక్కులో ద్వారమును పెట్టవలయును. ఉత్తర దిక్కులో కట్టిన దండక (ఏక) శాలకు దక్షిణ దిక్కులో ద్వారమును పెట్టవలయును.

వి॥ ఈ సందర్భములో సంపూర్ణమైన విశుద్ధ గతములో వివరింపబడినది.

మానసార్క, మనుమతములు తదనుయాయా గ్రంథములు ఏకశాలకు యే దిక్కులో కట్టినను దండక మను సంఖ్యతో వ్యవహరించెను. అపరాజితపుచ్చ సమశాంగణ సూత్ర భారము

మొదలగు గ్రంథములు వాస్తినీ, మహిషీ, గావి, భాగలి అను స్తంభతో వ్యవహరించెను. ఈ విషయ మీక్షకింది శ్లోకముల వలన తెలియుచున్నది.

హస్తినీ మహిషీ చైవగావీభ భాగలి తదా ।
 పదానాం తుదితా తాగైః ప్రాధ్యాదిషు ప్రదక్షిణమ్ ॥
 హస్తినీ వేంద్ర సంస్థానే మహిషీచయమస్థలే ।
 గావీ తవకుణ స్థానేసౌమ్య స్థానేతుభాగలి ॥

అనగా హస్తినీ, మహిషీ, గావి, భాగలి అను ఏక కాలలను దిగ్భాగములందు పదభాగములందు (ఏకాశీత్యాది పదభాగములందు ప్రాగాది దిక్కులకు సంబంధించిన భాగములందు) ప్రదక్షిణ క్రమముగ కట్టవలయును. తూర్పుదిక్కునకు గల గృహము (కాల) వకు “హస్తినీ” యని. దక్షిణమందు కట్టినదానికి “మహిషీ” యనియు, పశ్చిమమున కట్టినదానికి “గావి” యనియు, ఉత్తరమున కట్టినదానికి “భాగలి” యనియు పేరు.

కాలా నిర్మాణమునకు ప్రమాణములు.

- శ్లో॥ విస్తారమేకతాగంవా దేవ్త దాగాయతంతదా ॥
 యదేవ్తదేశే తక్కుర్వ్యాత్ కాలాలిందముదీరితమ్ ॥ 45
 జ్వదీర్షితపాదం స్థాత్ కుద్యంపాదసమగ్నితమ్ ।
 పురతః పాదసంయుక్తం పృష్ఠే కుద్యం ప్రచారయేత్ ॥ 46
 ప్రాశారాం తిర్వహీర్వారి వేదికాత్వైరలంకృతమ్ ।
 ఏతత్తు దండకం ప్రోక్తం ప్రాశారాది సమాయతమ్ ॥ 47

నూ॥ గ్రంథకర్త దండకకాల (ఏక కాల) యొక్క నిర్మాణ క్రమమును తెలుపుచున్నాడు.

తా॥ ఏకాశీత్యాదిపద విభాగమును వెదల్చుకొని, ఇష్టమనంత పాపపును గ్రహించి నాలుగు దిక్కులలో నందైనను కాలాలిందములను పాపపులో స్తంభములను లేక స్తంభములతో నూడవ

గోడను, ముందు భాగమందు స్తంభములను, వెనుకభాగ మందు గోడను కట్టవలయును. ప్రాకారపు గోడలయొక్క వెలుపలిభాగ మందుగాని, లోపలభాగమందుగాని అరుగులు మొదలగు వానితో నలంకరింపబడిన నిర్మాణమునకు "దండక" మని పేరు.

వి: తూర్పు, పశ్చిమములందు నిర్మించు గృహములకు దక్షిణోత్తరములను పొడవుగాను. తూర్పుపడమరలను వెడల్పుగాను గ్రహించవలయును. దక్షిణోత్తరములందు నిర్మించు గృహములకు తూర్పుపడమరలను పొడవుగాను దక్షిణోత్తరములను వెడల్పుగాను గ్రహించవలయును.

గృహాది నిర్మాణములకు విధించబడిన పడవిన్యాస పద్ధతి ననుసరించి స్థలములను విభాగించి, అట్టిస్థలములో నేదిక్కువ గృహమును నిర్మించవలయునో వెలుసుకొని, ఆ దిగ్భాగమందు విభాగింపబడిన పడములలో దిగ్భాగమునకు వచ్చినపడములం దొక భాగమును విస్తారము (వెడల్పుగ) గ్రహించి, యిట్లమైన పొడవును గ్రహించి. గృహనిర్మాణమును చేయవలయును. గృహమందు శాల, అలిందములు, స్తంభములు, గోడలు, అరుగులు, ద్వారములు మొదలగునవి యుండవలయును.

పైశ్లోకములందు చెప్పబడిన స్వరూపము అతిక్షుద్రమైనదిగ గ్రహించవలయును.

శాలయనగా ఇనులు కూర్చుండుట కనుకూలముగ నుండు భాగము అనియు అలిందము అనగా వసారాయనియు వెలుసుకొనదగియున్నది.

- శ్లో: విస్తారతైకలాగేన ద్విరత్నాయానుమీరితమ్ ||
- అలాపే ద్విరలస్త్రియే దండఖండితపః తవేర * 48
- పండికాలాఖ్యకంప్రోక్షం పితృర్వ అర్థకం * 49
- తత్పురోలింద సంయుక్తం తిండికాలాప్రతీర్ణితా ||

తా: ఒక భాగము పెడల్పు కెండుభాగములు పోషవుగలిగి లలాటస్థానమందు (ముందర భాగమందు) అంతస్థు గలిగియుండు నిర్మాణము "పండిశాల" యను పేరుగలదై సర్వజననివాసార్థముగ నుండును. ఇట్టి నిర్మాణమునకు ముందు భాగమున అలిందము (వసారా) యున్నచో "భిందశాల" యనబడుచున్నది. ఇది యొక కంపకశృహ విశేషముగ గ్రహించవలయును.

లలాటము = ముఖభాగముననిర్మించుగది, పైభాగమందు నిర్మించు గది.

వి: శృహనిర్మాణమునకు తీసుకొనబడిన స్థలమును ఏకా శీత్యాది పదవిన్యాసపద్ధతి ననుసరించి, ఇష్టదిక్కునుండు గల భాగములలో నొకభాగమును పెడల్పుగ గొని కెండుభాగములను పోషవుగ తీసుకొని అంత శృహమును నిర్మించి దానిపైన అంతస్థు వేయుట, శృహమునకు ముందరభాగమున వసారా వేయుటవలన చిన్నశృహము ఏర్పడును.

ఉ: నాహారణమునకు 9 అ|| పెడల్పు, 18 అడుగులు పోషవు గలిగిన శాలను నిర్మించి దానిపైన అంతస్థువేయగ దీనికి "పండి శాల" యనిపేరు. దీనికి వసారాయుండదు. ఇట్టిపండిశాలకు ముందర వసారా వేసినచో "భిందశాల" యనబడును. తక్కువప్రమాణముగల స్థలములలో నిర్మించు చిన్నచిన్న యిండ్లకు వాస్తుశాస్త్రాకనియ మములన్నియు సమన్వయించకపోవుటచే క్షుద్ర (చిన్న) శృహ ములను పదవిభాగానుసారము నిర్మింప వలసకముండదు. అట్టి చిన్న స్థలములందు పూర్తిగ శృహమును నిర్మించవచ్చును.

శ్లో: విస్తారద్భ్రంకకం కృత్వా యాపిచైవం క్రితాగికమ్ ।

మూలశాలావిగాలాస్మాత్ పురతోవారముకమ్ ॥

- ముఖాలాదివిస్త్రాద వాసమేతై కలాగితమ్ |
పరితోవారమేహంశంద్వింశతిలంబంతుపూర్వపఠః | 51
- మనోద్వారంతు సంయుక్తం ముచేతై కళలాస్తిరమ్ ||
ఏవంతు దేవతాయోగ్గంధంకలాంతమదీపితమ్ || 52

ఈ శాలావిస్తారము లెండు వంతులుగ గ్రహించి పొడవును శివంతులుగ గ్రహించి నిర్మాణము చేయుచున్నప్పుడు శాలావిస్తారములో 3 వంతు ముందుభాగమందు నడవ పెట్టుకొనవలయును. ముఖశాల అనగా సింహద్వారముగల శాలా భాగములో లెండు నేత్రములు (కటికలు) పెట్టవలయును. పొడవు శివంతులలో ఒక్కొక్కవంతు వాసము (గది)ను పెట్టుకొనవలయును. శాలతుచ్చును కీవంతు నడవ యుండవలయును. శాలాగ్రభాగమున లెండు లలాటములు వెనుకటివలె పెట్టవలయును. (ముఖభాగమందు లెండు గదులు కట్టవలయును. మధ్యయందు (పొడవు గోడయొక్క మధ్యమందు) ద్వారము నుంచవలయును. ఏకతల (అంతస్తులేని క్రింది భాగము) నిర్మాణము చేయవలయును. ఈవిధమైన “దండకశాల” దేవతానివాస యోగ్యమైవదిగ గ్రహించవలయును.

విస్తారమున చెప్పిన దండకశాలా స్వరూపములు 1 గది 2 గదులు 3 గదులుగల గృహస్వరూపములుగ నున్నవి. వీనిలో 3 లేక 3 గదుల స్వరూపముగల గృహములకు ముఖభాగమందు లెండు గదులను నూడ నిర్మింపవలయునని తెలుపబడినది. వెనుక భాగమందు గదుల విషయము తెలుపబడినది. మరియు ఇంతవరకు చెప్పిన యీదండక శాలా నిర్మాణము దేవతా నివాసయోగ్యమైవదని తెలుపబడినది. ఈ గృహములు చాల చిన్నవిగ తోచుచున్నవి.

ద్విదమత్యాగ విస్తార మాయామం తర్చకల్పజేఠ |
కాలావిశం తాంశేన తద్భూద్వే లింద మంకకమ్ || 53

- ఏక ద్వ్యంశేనవాసం స్వాధ్యధామూలం తుయోజయేత్ ।
 అవివా ద్విద్విధాగేన వాసం తద్వంక మూలకే ॥ 54
- పంశాగ్రేవంగసంయు క్తం తత్పురోలిందరాగరః ।
 అథవామధ్యే ప్రవిస్తాదే తూ ర్త వాసద్వయం స్పృశేత్ ॥ 55
- అంతర్వాసం బహిర్వాసంధ్యారం మధ్యేతువామకే ।
 అథవాబాహుర్ధ్వేన మధ్యేతుద్ద్యంతు రల్పయేత్ ॥ 56
- ద్వారం తత్కుడ్యపాస్పేతు వాసమేకం ద్వయంభవేత్ ॥
 ఏతర్తు దండరంప్రోర్తం క్షేపం ప్రాగుర్తపన్నయేత్ ॥ 57
- సర్వా సా మపి వాతీనాం సర్వ రామార్థ యోగ్యకమ్ ॥

తా. 2వంతులు వెడల్పు 4 వంతులు పొడవు గలిగియుండు శాలను నిర్మించవలయును. వెడల్పులో 1/2 వంతు శాలను ముందు భాగమున అలిందమును (వనారాను) పెట్టుకొనవలయును. 1 వంతు లేక 2 వంతులను పొడవులో గ్రహించి పంశ మూలాను సారము గదిని పెట్టుకొనవలయును. లేక 4వంతులు పొడవును 2, 2 భాగము లుగ గ్రహించి రెండు గదులను నిర్మించవలయును. ఇట్టి నిర్మాణ ముందు పంశేమూలముందు అనగా వెన్నుపట్టికికొక్క మొదలున్న (భాగమున) దక్షిణ, పశ్చిమములందు) గదిని (నివాసార్థమైన వాస మును) కట్టుకొనవలయును పంశాగ్రమందనగా వెన్నుపట్టి చివర భాగ ముండుచోట (తూర్పు, ఉత్తరములందు) రంగము పనగా సర్వజన నివాసార్థ శాల (సావిడిలేక Hall) ను పెట్టుకొనవలయును. ముందుభాగముందు విస్తారార్థ భాగ ప్రమాణముతో అలిందమును పెట్టుకొనవలయును. మరియొకవిధ మేమనగా మధ్యయందు శాల (సావిడి లేక Hall) ను పెట్టుకొని శాల కిరు చార్కములందు రెండు గదులను లోపలగాని వెలుపలగాని, రెండుచోట్లగాని పెట్టుకొనవల యును, మధ్యయందు ద్వారమును ఎడమవైపునకు బరికీ పెట్టవల యును. మరియొక విధమేమనగా పొడవును సగము చేసి మధ్యయందు

గోడను పుట్టి రెండుగడులనుగాని ఒకగదినిగాని పెట్టుకొనవలయును మధ్యగోడకు ప్రక్కన ద్వారము నుంచవలయును. ఇట్టి నిర్మాణము దండక మనబడును. దుగిలివ వేదికాద్యలంకారములు పూర్వమువలె చేయవలయును

వి: మయ మతములో మాత్రము ప్రమాణభేదములు స్వల్ప వ్యత్యాసముతో చెప్పబడినవి.

ఉల్లాసాం దంపహాసీనాం నిన్ద్యాసంప వరామ్యహామ్ ।
 విస్తారంతు త్రిశాశ్పత్వా చతుర్భాగం తదాయతమ్॥
 ద్వీపాగం గృహవిస్తారం వాహమేవాంక ముత్తరః ॥
 ఆర్కం చత్వం దండాతం వాసం సర్వజ్ఞాత్వ కమ్॥
 ఏతద్దంకం విశుక్తం శాలానాం సు దయాపకమ్॥

ఇది శాలాత్పత్తి యందు అతి చిన్నదైన స్వరూపము. క్షుద్రరూపమని మూలములో తెలుపబడినది.

విస్తార చతురంశేతు ద్దంకాతిర మాయతమ్ ।
 ద్వీపాగం గృహవిస్తారం పర్ణం శం చంక్రమణం తవే॥
 శేషం పూర్వపదు ద్విజ్జం దంపరం తదుపీరితమ్॥

ఇది మురిగియొకవిధము.

ప్రధానద్వారము నుంచుటలో మయమతములో నిట్లుగలదు.
 గృహాయతే వందవిభాగ కతితే
 కలాంకే వక్షిణభాగమాధికమ్ ।
 ఆదక్షిణే ఒద్ధంబం తదంతరే ।
 విషయరాం ద్వార సురై కలాంకే॥

గృహముయొక్క మొత్తము పొడవును 9 భాగములుచేసి అందు కుడిభాగమున 5 వంతులు, ఎడమభాగమున 4 వంతులు కదలి మధ్యభాగమునం దనగా 4వ వంతులో ద్వారము నుంచ వలయును.

శే దిద్ధారం మధ్యసూక్రస్యవామే
 రాపః క్షం మానుషాణాం నివాసే
 సర్వాస్యేతా స్తక్రమాలాసు శాలా
 లాగే కుర్వాదాయతే ద్వారమేకమ్॥

కొండకు గృహమధ్య సూత్రమునకు ఎడమభాగమున
 ద్వారము నుంచవలెననిరి, నమస్తములై న యీ చతురశ్ర, ద్విష్టుశ్ర
 శాలలందును శాలయొక్క పొడవులో నొక ద్వారము నుంచవలెననిరి.

ఈవిషయమై విశేష విమర్శ ముందువ్రాయబడును.

ద్వివతుర్భాగ విస్తార మాయామం తత్రకృత్యయేచ॥	58
ముఖాలా విశాలాచ చతుర్భాగం తదాయతమ్॥	
పురలోలింద మేకాంశం దిత్తింకుర్వాత్పమంతిత॥	59
మూల్యాగేద్వి ద్విభాగేవవాసంరంగంచ తల్పయేచ॥	
అరవాచైక ద్విభాగేన వాసు వంశాగ్రిమూలయోః॥	60
కుర్వాత్తు పువ్యమేరంగం పృష్ఠే పోర్వేచ దిత్తివమ్॥	
పూర్వేచ స్తంభ సంయుక్తం మర్త్యే స్తంభాపురిత్యజేత్ ॥	61
పరితో వార మే కాంశం దండకం పరిక్షీ ర్తితమ్॥	
శేషప్రాగుక్త వక్తుర్భావే సర్వవార్తర్త కంఠజేత్॥	62

తా॥ 2 వంతులు పెడల్పు 4 వంతులు పొడవుగల శాలను
 నిర్మించవలయును. 4 భాగములు నూచ పొడవుగలిగి 2 భాగములు
 పెడల్పుగలిగియుండును. శాలకు ముందుభాగమున 1 వంతు అలిం
 దమును పెట్టుకొనవలయును. శాలమొత్తమునకు గోడను పెట్టవల
 యును. వెన్నుపట్టియొక్క మొదలునందు, చివరయందు 2 భాగ
 ముల చొప్పున గదిని, సావిడిని పెట్టవలయును. శేక 1 భాగముచే
 గాని 2 భాగములచేగాని వంశమూల్యాగ్రములందు లెంకు గదులను
 కట్టవలయును. గదులకు మధ్య సావిడిని పెట్టవలయును. పృష్ఠ,

పౌర్వభాగములందు గోడలను, ముందుభాగమందు స్తంభములను పెట్టవలయును. మధ్యయందు స్తంభములను పెట్టకుండ గోడలను కట్టవలయును. (అనగా గోడలేకుండ స్తంభములు పెట్టకూడదు స్తంభములను పెట్టినను వానితోకలిపి గోడను కట్టవలయునని భావము.) గృహమునకు చుట్టను 1 వంతు నడవను పెట్టుకొనవలయును. మిగిలినవి పూర్వమువలె చేయవచ్చును. ఈ దండకశాల సర్వజాతులవారికి యోగ్యమైనది.

- శ్లో॥ చతుషద్భాగ విస్తార మాయామం తత్ప్రకల్పయేత్ ।
మధ్యే దద్విదమర్భాగం శాలా విస్తార మాయతమ్ ॥ 63
- ఏవద్విద్వి విభాగం వాద్వివాసంచై క వాసయత్ ।
వంశమూల్యగయో ర్వాసం వంశమూలై క వాసకమ్ ॥ 64
- తద్యవోః పురతోలింబ మేకభాగేన దారయేత్ ।
తద్యవోః పరితః కుర్వం యుక్తం వాంఘ్రి యుతంతువా ॥ 65

తా॥ నాలుగువంతులు పెడల్పు 6 వంతులు పొడవుతో శాలానిర్మాణమును చేయవలయును. మధ్యయందు 2 భాగములు (2వంతులు) పెడల్పు, 4 వంతులు పొడవుతో శాలను నిర్మించవలయును. ఈ మధ్యశాలయందు ఒకటి రెండు వంతులు చొప్పున రెండు గదులనుగాని లేక 1 గదినిగాని కట్టవలయును. రెండుగదులను కట్టినప్పుడు వెన్నుపట్టిమొదలుగల భాగమంచొకగదిని వెన్నుపట్టి చివరగల భాగమంచొక గదిని కట్టవలయును. ఒక గదిని కట్టదలచినప్పుడు వెన్నుపట్టి మొదలున్నచోట కట్టవలయును. శాలా భాగము (మధ్యగదులభాగము) నకు ముందు వసారా 1 వంతుతో కట్టవలయును. వసారాకు అవతలగోడను చుట్టు కట్టుటగాని, స్తంభములతో నిర్మించుటగాని చేయవలెను.

వి॥ ప్రస్తుతము వాడుకలోనున్న గర్భశిల్పవాచ్యమగు గృహ మధ్యభాగము. దానికీముందు వసారా భాగము వెనుక భాగము

అంతయు కలిపి 4 వంతులుగ నిర్ణయించుకొన్నప్పుడు పాదపు 6 వంతులు పెట్టుకొని, గర్భకర్ణవాచ్యమగు శాలామధ్యభాగమునకు 2 వంతులు పెడల్పు 4 వంతులు పాదపు గ్రహించవలయునని శాస్త్రీర్యము.

- శ్లో॥ తద్యహిచ్ఛిత్తి యుక్తంచేత్ పరితోశేనా లిందకమ్ ।
 ఏకద్వ్యంబేన చద్రం స్యాన్నిర్ణమం విస్తృతం తవేత్ ॥ 68
- దతుర్నిగ్నద్ర సంయుక్తం ద్వీంలాటంతు పూర్వవత్ ।
 ద్వీతంబం కర్ణహల్వ్యాది ప్రాసాదవరణం కృతమ్ ॥ 67
- అథవా శాలా కూటాదీన వినిలించేన ఛాషితమ్ ।
 మధ్యసూత్రస్య వామేతు ద్వారం కుర్వాద్విద్యతః ॥ 68
- తేచివ్రాణాంద్విభాగం స్వాత్ పురతోలిందం భాగతః ॥
 యదేష్ట ఉగ్రాసంయుక్తం శేషం ప్రాగుక్తవన్నయేత్ ॥ 69
- ఏతత్తు దండకంప్రోక్తం దేవ ఛాసుర ఛావతేః
 తదేవ పరితో లిందం విని సర్వజగార్షకమ్ ॥ 70

తా॥ శాలాభాగమునకు నెలుపల గోడయున్నచో గోడను అనునది 1 వంతు ప్రమాణముతో అలిందమును పెట్టుకొనవలయును. 1:2 ప్రమాణముతో భద్రనిర్మాణమును, మిగిలిన భాగము గమనాగమనములకు వీలుగ మార్గమును పెట్టుకొనవలయును. మరి యొక విధముగ నాలుగు దిక్కులందు భద్రనిర్మాణమును, రెండు ముందుగదులను పూర్వవలె చేసుకొని రెండవ అంతస్తునుసూడ నిర్మించి, అంతస్తుమీద కర్ణహర్ష్యము (మూలగదుల నిర్మాణమును, ఆ సూడ కట్టుకొని ప్రాసాదమునకువలె వేదికాద్యలంకారములను చేయవచ్చును. లేక శాలాకూటములను అనగా గృహమధ్యభాగ మందు వై గదులను వసారాలు లేకుండ నిర్మించుకొనవచ్చును. గృహమధ్య సూత్రమునకు వామ (ఎడమ) భాగముగ ప్రధాన ద్వారము నుంచవలయును. కొందరిమతములో శాల రెండుపంతులు పెడల్పు 1 వంతు అలిందము (వసారా) యొక్క పెడల్పు పెట్టు

కొని, యజమానికి ఇష్టమైన దిక్కువంతు గదిని కట్టుకొనవచ్చుననియు, మిగిలిన విషయములను పూర్వమువలె చేయవచ్చుననియు చెప్పుచున్నారు. ఇదియు దండక శాలానిర్మాణములో నొకవిధము. జీవ బ్రాహ్మణ ప్రభువులకు, శ్రేష్ఠమైనదని చెప్పబడినది. వసారా లేకుండ నిర్మించిననును దండక నిర్మాణన నివాసార్థముగ నుండగలదు.

- శ్లో॥ తస్మాద్భ్రాహ్మణాదియాయం విస్తారం పూర్వవద్యవేత్ ।
వంశమాలా గయోర్వారం చతుర్భుజేన లాభవేత్ ॥ 71
- తద్ద్యమౌర్వభ్యురళం స్వాచ్ఛరుద్భావే యోజయేత్ ।
పురతః పృచ్ఛతోలిందం తతశ్చైక ద్విభాగితమ్ ॥ 72
- వేషంతు పూర్వపత్కుర్వ్యాత్ దండకం సర్వజాతిషు ॥

తా॥ పూర్వము చెప్పిన ఆయామమునకు రెండువంతులు పెంచి విస్తారమును పూర్వమువలె గ్రహించి అనగా విస్తారము 4 వంతులు, సొడవు 8 వంతులు గ్రహించి వంశమాలాగ్రములందు 4 భాగములలో 2 గదులను నిర్మించవలయును. మధ్యభాగమందు రంగము (సావిడి లేక (Hall)ను 4 భాగములు కట్టుకొనవలయును. శాలాభాగమునకు ముందు, వెనుకలలో అలిందములను ఒకవంతు గాని రెండువంతులుగాని కట్టుకొనవలయును. మిగిలిన నిర్మాణ విశేషములను పూర్వమువలె చేయవలయును.

వి॥ ఈశ్లోకములందు గృహవిస్తారాదియముల ప్రయాణములు పెంచబడినవి. నిర్మాణమందు గదులు, సావిడి, ముందర వసారా, వెనుకవసారా కట్టవలయునని తెలుపబడినది.

- శ్లో॥ సంపసప్తాంశ విస్తార మాయామం తచ్చ్రీ కల్పయేత్ ॥
మధ్యే పంచాంశకంబాపి పౌర్వయోర్ద్వి ద్విభాగతః ।
నిర్మాత్ప ముందపం వేషం పురతః పృచ్ఛతో తిందకమ్ ॥
రత్తద్భావ్యో పృథాంతేన ద్వారం ద్ద్రం ద్విభాగితమ్ ॥
కూట తోష్ణాది నిర్వాంగం ప్రాసాదవదలం కృతమ్ ॥ 76
- ఏవంతు దంపిం ప్రోర్తం దేవారాం వాసమిన్ద్రకమ్ ।

తా॥ 6 వంతులు వెడల్పు 7 వంతులు పొడవను గ్రహించి గృహమును నిర్మించవలయును. దీని యందు మధ్యభాగములో 6 వంతులు సావిశినిపెట్టి రెండువంతులు గదిని పెట్టవలయును. లేక రెండు వంతులు చొప్పున రెండుగదులను మిగిలిన 6 వంతులు మంజుషాకృతి నిర్మాణమును, ముందు బెనుకలందు వసారాలను పెట్టవలయును. వసారాలకు అవతలగోడనుపెట్టి ద్వారమును, రెండువంతులలో భద్ర నిర్మాణమును చేయవలయును. కూటగృహములు, కోష్ఠగృహములు వంటి ఇతరగృహాంగములను సూత్రపెట్టుకొని ప్రాసాదమువలె అలంకారము చేయవచ్చును. ఇది గు దంపికగృహ నిర్మాణమే యగును. ఇది సర్వ జేసతలకును నివాసయోగ్యమైనది.

వి॥ శా॥ ప్రమాణములను అధికముచేయుచు చెప్పిన వానిలో సరిసంఖ్యతో గూడిన విస్తారాయామములు, కెలుపబడినవి. ఇక్కడ విస్తారాయామములను జేసి సంఖ్యతో గ్రంథకర్త చెప్పి యున్నాడు.

- కో॥ దక్షిణి చిత్త్రుణాయామవృత్త భాగేన యోజయేత్ , 76
- త్రైవచుర్వ్యకరంబాపి మధ్యేరంగం ప్రకల్పయేత్
- పృష్ఠతో లిండకం కుర్రాటేకర్వ్యంశేనవైవవా ॥ 77
- పురతో లిండకాగం స్కాద్వాస యగ్గం యుగాంశరమ్ ॥
- పంశమూల్యగయోర్వాసం మధ్యేరంగంన్యసేద్దురమ్ ॥ 78
- అథవా తర్వతీష్ట్యస్తే భాగం తం తం త్విలాగరమ్ ।
- అథవా త్విలలాపీ త నివాసరంపమేవవా ॥ 79
- పరితో వామమేలాశం కుర్వాద్వ్యం శేనవైవవ
- మర్తసూత్రస్య వామేతు ద్వారంకుర్వాద్వివక్షయమ్ ॥ 80
- ఏవానేకంరోషేతం ప్రాసాదవ దలం కృతమ్ ॥
- ఏవతు దండకం పోర్తం సర్వకార్యక్షకంభవేత్ ॥ 81

తా|| 6 వంతులు వెళులు 8 వంతులు పొడవుగల శాలను నిర్మించవలయును. మధ్యయందుసావి.కిని 2 శేక 3 లేక 4 వంతులు పెట్టవలయును. వెనుకభాగమందు 1 లేక 2 వంతులు ప్రమాణముతో అలిందమును పెట్టవలయును. ముందు భాగమందుగూడ అట్టి ప్రమాణముగల అలిందమును పెట్టవలయును. రెండువంతులు ప్రమాణముచొప్పున రెండుగదులను నిర్మించవలయును. వంశమూలాగ్రములందు గదులను మధ్యయందు సావిడివి పెట్టుకొనవలయును.

లేక మరియొక విధముగ శాలకు 4 మూలలందు 2 వంతుల చొప్పున కదులను కట్టవలయును. రెండులలాట గులను శేకకినివాసపు గదులను పెట్టుకొనవలయును. శాలకుచుట్టు 1 వంతు లేక 2 వంతుల ప్రమాణముతో మార్గమును (వారము = గమనాగమన మార్గమును) పెట్టవలయును. గృహమధ్య సూత్రమునకు ఏడమభాగమందు ద్వారమును. పెట్టవలయును. ఒకటి లేక అరవములైన సంస్థలను పెట్టుకొని ప్రాసాదమునువలె అలంకరింపవచ్చును. ఇదియు దండక శాల యొక్క స్వరూపమనియు, సర్వజాత్యహమ్మినదినియు తెలియదగినది.

- శ్లో॥ దండకాశాంచ సర్వేషాం ప్రముఖే మయపంచ్యసేత్ ||
విస్తారం తర్పమంచాపి ద్విగుణం త్రిగుణంతువా || 82
- యథేష్టాంశసపరితో మండపం సుర్వమూగణమ్ ||
ముఖేవాసవికాలం స్థాత్ తర్పమం పృష్ఠతదగ్రశ్చ || 83
- తదగ్రం నిర్గమంచాపి తద్రం వాసవకాన్వ్య సేత్ ||
మండపస్యవకార్పరం తన్ముఖేకర్పరీకీతమ్ || 84
- కాలాయా దండకాయాపే నవభాగేదాశితే ||
గృహస్య దక్షిణేపంచభాగం వామేగుణాంకమ్ ||
తద్వయోర్మధ్యదేశేతు ద్వారంతుర్వాద్విదక్షణః ||

తా|| దండకశాలలకన్నింటికిని గూడముఖభాగమందు మండపమును నిర్మించవచ్చును. మండపవిస్తారము శాలావిస్తారముతో నను

ముగగాని, రెట్టింపుగాని, 8 రెల్లుగాని పెట్టుకొనవచ్చును. శాలకు మండపమునకు మధ్యయందు అవకాశము (అంగణము) నుంచి ఇష్టమైన ప్రమాణముతో మండపనిర్మాణమును చేయవచ్చును.

వి॥ ప్రమాణ విషయమై "మయమతము"లో కొంచెము విశేషము చెప్పబడినది.

వదంకం విస్తృతంలై పద్మావళాంతం తదాయతమ్ *
 భాగేనపరితో రందం శాలాభాగం ద్విభాగతః *
 తత్పమం పరితోలిందం ముక్తాణం తస్మిన్పరిందయతమ్ *
 పాశ్చయార్థ్య త్రిభాగేన శాలాయామే ద్విభాగతో *

6 వంతులు వెడల్పు, 12 వంతులు పొడవును గ్రహించి, 1 వంతు అలింబమును రెండుభాగముల చొప్పున శాలాభాగమును, 1 వంతు శాలకుచుట్టు అలింబమును, రెండు శేక మాడు వంతులు పొడవుతో రెండుగదులు నిర్మించవలయును. అని ప్రమాణభేదమును తెలిచెను. మరియు స్థూలముగ నొకసూత్రమును వివరించెను.

భా. సేగ్ని దాతపాలాం నిదాం కైకద్విత ప్రతి ॥
 వచ్చుః పురశోరంః స్యాద్దేక ద్విప్రకాంకే॥

వెడల్పు 8 వంతులైనచో అలింబము 1 వంతు, వెడల్పు 6 వంతులైనచో అలింబము 2 వంతులు. 7 వంతులు వెడల్పున్నచో 3 వంతులు అలింబము, 9 వంతులు శాలావిస్తారమున్నచో 4 వంతులు అలింబమును పెట్టవలయును. ఇట్లు ఏక, ద్వి, త్రిశాలకు ఏర్పాటు చేయవలయునని భావము.

పూర్వపు సర్వణములను పరిశీలించినచో శాలావిస్తారము అ 8 అంగుల నుండి 11 అంగుల వరకు గనబడుచున్నది. వీధిమీద అడుగులుగాని, అడుగులమీద గదులుగాని 5 శేక 8 అడుగులువరకు మాత్రమే పెట్టబడినవి. శాలలయొక్క వెడల్పుకంటె పొడవు ఎక్కువగ నుండునట్లు నిర్మింపబడిన గృహములే అధికముగనున్నవి. ఇంటి

యొక్క వెడల్పు ఎక్కువైనచో గాలి, వెలుతురు సంపూర్ణముగ లభించవనుదృష్టితో వెడల్పు తక్కువ, పొడవుయొక్కవ పెట్టి నిర్మించి స్థల ద్యోతకమగుచున్నది. మరియు చతుశ్శాలా నిర్మాణపద్ధతి ఎక్కువగ నుంజెడిది. ఏక, ద్వి, త్రిశాలా నిర్మాణములుసూచ తక్కువగ నుంజెడివి. వర్తమానశాలమందు ఏకశాలా స్వరూపమే వేరు విధముగనున్నది. ప్రాచీన నిర్మాణపద్ధతులను కాగుకావవరము చేసుకొనినచో వర్తమాన శాలాను గుణముగ గృహనూప కల్పన మును చేయవచ్చును.

మానసార మయమ శాది గ్రంథములందు తెలుపబడినప్రమాణములకు విశ్లేకర్మ మతములో తెలుపబడిన గృహప్రమాణములకు భేదము గనబడుచున్నది.

భవనము, హర్మ్యము, సాధము, శాల, గృహము ఇత్యాది నామభేదములనులట్టి వానివాని ప్రమాణములుసూచ వేరువేరుగ తెలుపబడినవి.

ఏక (చండక) శాలా నిర్మాణమందు గ్రహించదగిన విషయములు.

1. భలములో మధ్యభాగమున శంకువునునాటి ఎనిమిది దిక్కులను సాదించవలయును.

2. యజమానికి అర్చణమైన దిగ్భాగమందు నేక విశ్రాంత్యము గల దిగ్భాగమందు గృహమును నిర్మించవలయును.

3. మాన్వు ఉత్తరములలో రాజవిధులుండి, వీధికి అనుగుణముగ గృహమును కట్టదలచినప్పుడు శుశాన్య దిగ్భాగమునుండి గృహమును ప్రారంభము చేయవలయును. వీధిలోనుండి యింటిలో ప్రవేశించుటకు వీలుగ ద్వారమును పెట్టవలయును.

4. దక్షిణ పశ్చిమములందు రాజవీధులుంటి దీక్షిణదుగుణముగ గృహమును కట్టవలచినప్పుడు శైర్వతి దిక్కు నుండి గృహమును ప్రారంభము చేయవలయును. విధినుండి యింటిలోనికప్రవేశించుటకు వీలుగ ద్వారమును పెట్టవలయును.

5. స్థలములో పొడవులోగాని వెడల్పులోగాని ప్రాకారము నుండి 9వ వంతుస్థలమును విడిచి శైర్వతి గృహాదినిర్మాణములనుచేయ వలయును.

6. తూర్పు ఉత్తరపు దిక్కులలో కట్టించు ఇండ్లకు ఈశాన్య ములో తక్కువభాగస్థలము, ఆన్నేయ, వాయువ్యములందు ఎక్కువ భాగస్థలము విడువవలయును. లేక సమముగ నైనను ఉంచవల యును, ఆన్నేయమందుగాని వాయువ్యమందుగాని ఇల్లుఎక్కువ భాగముండరాదు.

7. తూర్పు ఉత్తరపు దిక్కులందు గృహములనునిర్మించి నపుడు, తూర్పు ఉత్తరములలో రాజవీధులు లేనప్పుడు తూర్పు యిల్లుకు వెడనుటిద్వారమును, ఉత్తరపుయిల్లుకు దక్షిణద్వారమును పెట్టవలయును. తూర్పుయింటికి పునుటి దిక్కులోను, ఉత్తరపు ఇంటికి దక్షిణదిక్కులోను ఎక్కువ భాగస్థలమునుంచవలయును.

8. తూర్పు దిక్కున కట్టిన ఇంటికి ఈశాన్యమునుండి ఆన్నే యము వరకు పొడవులని గ్రహించవలయును. ఈపొడవులో 4, 5, 6 భాగములందు ప్రధానద్వారము నుంచవలయును. ఇది యింటికి తూర్పునద్వారము స్థానపుడు చూడవలయును. ఈయింటికి వెడనుర శైర్వత ద్వారమును పెట్టవలచినచో శైర్వతి నుండి వాయువ్యము వరకు గలపొడవును 9 భాగములుచేసి శైర్వతనుండి 4, 5, 6 భాగ ములలో సెంహద్వారముంచవలయును. మాససారమయమతాదు లలో 4వభాగము లేక 5 వభాగములో విధ్యసూత్రమునకు హను

భాగముగ ద్వారముభ్యము వచ్చునట్లు పెట్టవలయునని తెలుపబడి నిది. 6 వ భాగములో నూడ పెట్టవచ్చునని కొన్ని గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి.

9. ఉత్తరపుదిక్కున కట్టిన యింటికి వాయువ్యమునుండి ఈశాన్యమువరకు పొడవని గ్రహించవలయును. ఇంటిపొడవును 9 భాగములు చేసి వీధిననుసరించి ద్వారము నాయాభాగములలో పెట్టవలయును. వీధికి సంబంధము లేకుండ లోపలకు ద్వారముపెట్టి కట్టదలచినపుడు ఆస్నేయమునుండి నైర్వతిపనుకు పొడవని గ్రహించి యింటిపొడవును 9 భాగములుచేసి 4, 5, 6 భాగములలో ద్వారము నుంచవలయును.

10. దక్షిణపుదిక్కునకట్టిన యింటికి వీధికి సంబంధముండు వట్లు ద్వారమునేర్పరచు నప్పుడు ఆస్నేయమునుండి నైర్వతివరకు పొడవునుగ్రహించి, యింటిపొడవును 9 భాగములు చేసి ఆస్నేయము మెడలు నాయాభాగములలో (4, 5, 6) ద్వారమునుంచవలయును. స్థలములోనికి ద్వారము పెట్టదలచినపుడు వాయువ్యమునుండి ఈశాన్యమువరకు పొడవనిగ్రహించి, వాయువ్యమునుండి 4, 5, 6 భాగములలో ద్వారమునుంచవలయును.

11. పశ్చిమ దిక్కున కట్టినయింటికి వీధికి సంబంధముండు వట్లు ద్వారమును పెట్టదలచినచో నైర్వతి నుండి వాయువ్యమువరకు పొడవనిగ్రహించవలయును. ఈ పొడవునోనైర్వతి నుండి 4, 5, 6 భాగములలో గృహమునకు ద్వారమునుంచవలయును. ఈ యింటికి తూర్పువపుద్వారమునుంచే మెడల ఈశాన్యమునుండి ఆస్నేయము వరకు యింటిపొడవును 9 భాగములుచేసి ఈశాన్యమునుండి 4, 5, 6 భాగములలో ద్వారమునుంచవలయును. ఇది ప్రధానద్వారవ్యాస పద్ధతి.

12. శాలకు మధ్యభాగమున నావిడిని పెట్టి, దాని పుభయ పార్శ్వములందు గదులను నిర్మించవలయును.

13. శాలకు మధ్యభాగమున నోడపెట్టి 2 గదులను నిర్మించవచ్చును.

14. శాలయొక్క పొడవులో దక్షిణమునకు పశ్చిమమునకు నివాసపుగదులను పెట్టుకొనువలయును. తూర్పునకు, ఉత్తరమునకు నావిడి యుంచవలయును.

15. నావిడిపొడవు గదికంటె ఎక్కువగ నుండవలయును.

16. గదులు చతురశ్రముగను, దీర్ఘ చతురశ్రముగను ఉండవచ్చును.

17. శాలకు ముందుభాగమందు అరుగులు, లేక అరుగుల మీద గదులు పెట్టవచ్చును.

18. అరుగులమీద గదులు కర్ణభాగములందు 1 లేక 2 పెట్టవచ్చును. శాలయొక్క మధ్యభాగమందు గదులను నిర్మించరాదు.

19. శాలాగ్రమందు భద్రసంజ్ఞక నిర్మాణమును (అనగా కర్ణ భాగములందు గదులు పెట్టి, ద్వారమునకు ముందుభాగమందు ఖాళీగా వ్రుంచునిర్మాణము) చేయువలయును. ఇట్టి భద్రములను కృహమునకు నాలుగు దిక్కులందు పెట్టవచ్చును. శాలకు నాలుగుకర్ణములందు నాలుగు గదులను కట్టవచ్చును. శాలకుముందు వెనుకలందు, పార్శ్వములందు భద్రములువచ్చును.

20. కృహప్రమాణము 6 అడుగులు కనీసప్రమాణము. ఇంతకు తక్కి కృహముండరాదు. అనగా మనుష్య ప్రమాణముకంటె తక్కువ ఉపయోగకారి కాదని భావము.

21. జెడల్పుల శ్రియప్రపదుకు శాలాప్రమాణము గృహస్థులకు మందిది. అటువైస శ్రేష్ఠముగాను, అనగా ఇక్కడ శాలా శబ్దమునకు గదియని తాత్పర్యము, ఒకగది జెడల్పులి అడుగులున్నచో దానిపోడవు 18 అంగుల పరకు స్థిరవచ్చును. శాలా శబ్దమునకు మొత్తము ఇంటిపోడవుయని గ్రహించియెడల శిష్యాస్త్రముల (16 గణములు) వరుకు శాలా శ్రియము సాధారణ గృహముల కంగీకరింపబడినందున, 8 గణములు జెడల్పుగల శాలా నిర్మాణము వృష్టాంతముగ గనబించక వాస్తవచేతి శాలాకీక్కడ గదియని గ్రహించవలయును.

22. ఏకశాలాళం స్థిరయనవచ్చును నై అంతస్తులను క్రిందవలె కట్టుకొనవలయును. క్రిందభాగము ఎంతగలదో అంతభాగము కట్టలేకపోయినప్పుడు అలందభాగములను వదలి శాలా భాగమును పూర్తిగ నిర్మాంచుకొనవలయును. శాలాభాగము వంతయు నిర్మించలేకపోయినచో "భంపహర్మ్యము" (ఒకగది)ను కట్టవచ్చును.

23. గోడలను కట్టుటకు పూర్వము స్తంభములను పెట్టి స్తంభములను గోడలతో కలిపి కట్టవలయును. ఇంటికి ముందర భాగముందు స్తంభపంక్తి యుంపవచ్చును. వెనుక స్తంభపంక్తికంటె గోడలను కట్టుట నినాసగృహములకు ముఖ్యము. దిగిలివ పసుశాల పాదశాల ఇత్యాదులకు ముందు వెనుకలందు స్తంభపంక్తి యుంపవచ్చును.

24. అరుగులను ప్రాకారముయొక్క లోపలభాగమందుగాని నెలువల భాగమందుగాని కట్టుకొనవచ్చును. దీనికి దిక్కులతో నిమిత్తములేదు. అరుగులు గృహాలంకార ద్రవ్యములుగ కీర్తిపబడినవి.

25. ఇంటియొక్క ముఖభాగమందుగల వసార పైవ మేడ కట్టవచ్చును. దీనికి దిక్కులతో నిమిత్తములేదు. ఏదిక్కు యుండెనను కట్టవచ్చును.

26. శాలకు వసారాలు లేకుండ గూడ నిర్మాణము చేయవచ్చును, 1 వసారా పెట్టదలచినచో ముఖభాగమందు పెట్టవలయును. రెండు వసారాలు పెట్టదలచినప్పుడు ముందు వెనుకలందుగాని, ముందుభాగమందు, కుడిభాగమందుగాని, పెట్టవచ్చును. 3 వసారాలు పెట్టదలచినప్పుడు ముందు, కుడిభాగమందు, వెనుక భాగమందుగాని, ముందు, కడి, ఎడమభాగములందుగాని పెట్టవచ్చును. నాలుగుదిక్కులందు నాలుగు వసారాలు పెట్టవచ్చును.

27. ఏకశాలా నిర్మాణమందు 1) శాలాభాగము 2) అలించ భాగము అని రెండు విషయములు గలవు. శాలాభాగము ఎక్కువ విశాలము కావలయుననుకొన్నప్పుడు ముందు వెనుకలలోగల వసారా భాగములను శాలకు కలుపవచ్చును. కుడియొడమలందుగల అలించ (వసారా) భాగములనుగూడ కలిపి కట్టవచ్చును. అట్లు కలిపిన తరువాత ముందరభాగమందు మూత్రము ముగియక వసారాను వేసుకొనవచ్చును. కుడి ఎడమలందుగాని వెనుక భాగమందుగాని వసారా భాగమును అలించరాదు. వెనుకటి యిండ్లకు మూత్రముగాక బాబాలకు, మేడలకు గూడ పైవిధముగనే చూచుకొనవలయును.

28. మరొకొన్ని చోట్ల శాలావిస్తారములో బాగలోనగమును కలిపి 1½ గర్భముగ గ్రహించి శాలావిస్తారము సధికముచేసుకొని ముందు వెనుకలందు, కుడియొడమలందు వసారాలను గూడ నిర్మించుకొనవచ్చును.

29 శాలాసార్వములందు గల వసారాలలో కట్టకు గదులు, శాలాంతర్భాగమందు కట్టినగదులతో సమానముగ

కుండవలెను. తక్కువగ కట్టకూడదు. ముందువెనుకలలో తక్కువ యొక్కవలను గూడ పెట్టవచ్చును.

80. శాలాప్రమాణము యొక్క పొడవును సరి సంఖ్యగల దూలములతో విభాగించవలయును. దూలములకు మధ్య భాగములు లేని సంఖ్యతో వచ్చును, దూలముల మధ్య దూరము 3 అడుగుల నుండి 9 అడుగుల వరకు పెట్టుకొనవచ్చును. అట్లుగానిచో గృహమునకు బలములేగును.

80. దూలములున్న భాగమునందు గోడలనుగాని, సరిపాద్దులను ఏర్పాటుచేయు లెరలనుగాని, వేరొకవిధమైన నిర్మాణములను లేని నైననుగాని చేయవలయును. దూలముల మధ్య భాగమునందు పెట్టుకొనరాదు.

81 దూలము లేని చాబాలు కేడలు మొదలగువానియందు గూడ సరిసంఖ్య దూలములను వేసివట్లు భావించుకుని దూలముల మధ్యదూరములను ఊహించి, అప్రకారము గోడలనుగాని ఇతరములైనవానినిగాని కట్టవలయును. ఉదాహరణమునకు ఒక గృహము యొక్క పొడవు 40 అడుగులు. దానికి 10 దూలములు వేయగ 9 దూలమధ్య భాగములు వచ్చును. దూలముల మధ్య దూరము 4-5! అంతు వచ్చును ఈ ప్రయాణముననుసరించి ఎంత దూరమందు గోడను నిర్మించదలచితినో లెక్కచూచుకొని అప్రదేశ మందు పెట్టవలయును. అనగా ప్రతి 4 అ 5! లోను గూడ గోడ కట్టుటకుగాని, మరొకవిధమైన పొద్దుకు గాని పెట్టుకొనవచ్చును. స్త్రీసంపర్కములందు శాలాభాగమందు కట్టదలచిన గదులు అవసరమును బట్టి పెద్దవిగను, చిన్నవిగను చేసుకొనవచ్చును. ప్రైవమాణము గలశాలయందు. అ18-4అంతు లకుగాని, అ17-9 అంతు లకుగాని గదిని కట్టవచ్చును. అ 8-10 అంతు లలో వేరొక చిన్న గదిని

కట్టవచ్చును. ఉభయపక్షములందు రెండుచిన్న గదులను నిర్మించి మధ్యసావిడిని పెంచవచ్చును. లేక మధ్యసావిడిని అరెల 10 అంజులతో సరిపెట్టుకొని గదులను పెద్దవానినిగ చేసుకొనవచ్చును. శాలాగ్రవృక్షములందు వసారా భాగములందు నిర్మించుగదులను గూడ వైవిభాగముననుసరించి కట్టవచ్చును.

32. ఇంటి యొక్క- ముఖ వృక్ష భాగములందు, పార్శ్వములందు శోభాజనకములగు మండపములను నిర్మించవచ్చును. శాలా విస్తారముతో సమృద్ధున విస్తారము గలిగి యుండుట శ్రేష్ఠము. శాలావిస్తారము కంటె ఎక్కువవిస్తారము పెట్టటశాస్త్రదూషితము. మఠములందు సత్రములందు, ప్రజోపయుక్తనిర్మాణములందు ఇష్టమైన విశాలమును పెట్టుకొన వచ్చును.

33. మనుష్యనివాస గృహములందు పైభాగములందు కర్ణ భాగములందు గృహగ్రవృక్షములందు చిన్నగదులు (కోష్ఠగృహములు, కర్ణగృహములు లేక కూటగృహములు) నిర్మించ వచ్చును. దీని నిర్మాణమును దిక్కులను బట్టి నిర్ణయింపకుండదు. ఇంటి యొక్క- ముందువెనకలనే గ్రహించ విలయును.

34. చిన్నచిన్న స్థలములందు నిర్మించు గృహములను స్థల మంతయు నిర్మించవచ్చును. ఒకస్థలము తూర్పు పడమరలకు 10 అడుగులు, దక్షిణోత్తరములకు 25 అడుగులు ప్రమాణము గలిగి యున్నప్పుడు తూర్పుపకు చేర్చిగాని, పడమరకు చేర్చిగాని కట్టడల చినప్పుడు ఆగ్నేయమునుండి 3 అాలు సందునుంచి ఈశాన్యమునకు చేర్చి తూర్పు ఇల్లును, పాయవ్యమునుండి 3 అాలు సందునుంచి సైర్యతికే చేర్చి పడమటియింటిని కట్టవలయును. దీని విషయములో ఏకాకీరిపద విన్యాసపద్ధతి వసుసరించు అపసరములేదు. ఈస్థలములలోనే దక్షిణోత్తరగృహములను నిర్మించడలచినచో దక్షిణాపు

సరిహద్దునుచ్చేది వైశ్యుతినుండి గృహమునుకట్టి అన్నేయమందు ఖాళీస్థలమును పెట్టవలయును. రాజవీధి దక్షిణముగనున్నచో దక్షిణమునుండి ప్రవేశమూర్ధమును పెట్టవలయును. దక్షిణములో వీధిలేక దిగిలిస శి దిక్కులలో ఏదిక్కుయందు వీధియున్నను ఉత్తరమునకు ముఖమును పెట్టవలయును. ఉత్తరపు ఇల్లు కట్టదలచినచో ఈశాన్యమునుండి యింటిని ప్రారంభించి వాయువ్యమందు ఖాళీస్థలమును విడవవలయును. దీనికి ఉత్తరమున రాజవీధియున్నచో ఉత్తరమునుండి ప్రవేశమును పెట్టవలయును. దిగిలిస శి దిక్కులలో నక్కడ రాజవీధి యున్నను దక్షిణమునకు ద్వారమును పెట్టవలయును.

35. యొప్పు ఇల్లును కట్టవలచినప్పుడు ఈశాన్యముకంటె అన్నేయమందు ఖాళీస్థలము ఎక్కువ పెట్టవలయును దక్షిణపు ఇల్లు కట్టదలచినప్పుడు వైశ్యుతిభాగమందు స్థలముకంటె అన్నేయ భాగముదెక్కువ ఖాళీస్థలమును విడవవలయును. పడమటి యిల్లు కట్టినప్పుడు వైశ్యుతి భాగముకంటె వాయువ్య మందధికమైన ఖాళీస్థలముండవలయును. ఉత్తరపు ఇల్లుకట్టదలచినప్పుడు ఈశాన్యము కంటె వాయువ్యమందు ఖాళీస్థలమధికముగ నుండవలయును.

36. చిన్నస్థలములందు నిర్మించు కిక్కురములకు ముందు ఖానుకల నసారాలు రాకపోయిన పక్షమున ముందుభాగమందు, దిగిలిసమలందు వసారాలను పెట్టు నవచ్చును.

37. ద్వారముల నుంచునప్పుడు శాలాగ్రవృక్షగత ద్వారము లను ఎదురుగ పెట్టవలెను. ఒకప్పుడు పార్శ్వమునకు గూడ పెట్టవచ్చును. గదలనుపెట్టు ద్వారములు ఎదురుగ నుండవలయునను నియమములేదు. ఒకద్వారము నొకభాగమందు మరియొకద్వారము నింకొక భాగమందుగూడ పెట్టుకొనవచ్చును. "ద్వారమునకు ద్వారము ఎదురుగ నుండకూడదను శాస్త్రనియమము సప్రమాణముగ గరములో కలుపబడినది.

38. శాలాలిందములకు (మొత్తము ఇంటికి) పెట్టుబ్బారములు, కిటికీలు, దూలములు, స్తంభములు, సరిసంఖ్యలో నుండవలయును. 10, 20, 30 సంఖ్యలలో ద్వారాదులను పెట్టరాదని అనేకులిప్పుడు చెప్పుచున్నారు. గాని యీ విషయమై ప్రాచీనగ్రంథములం దెచ్చటను వివరించలేదు. వెనుకటి నిర్మాణములను పరిశీలించగ 10 దూలములలో 10 ద్వారములలో నిర్మించిన గృహములనేకములు గనబడుచున్నవి. అట్టిగృహములలో నివసించిన యజమానులు వృద్ధిచొందుచునే యున్నారు.

మరియు ఈవిషయమునుగురించి శాలాస్వరూప విచారణ చేయగ 10 దూలములు వచ్చునట్లు "ఏకాశీత్యాదిపద విన్యాసపద్ధతి" వలన దోషముకాదని భ్రువపక్షమున్నది. కనుక సున్నలుగల సంఖ్యలలో ద్వారాదులను పెట్టరాదనే యభిప్రాయము శాస్త్రీయంకాదు.

39. శాలలకు పార్శ్వములందు పెట్టుబ్బారములు వెన్నుబద్ధ భాగమునకు క్రింద పెట్టకుండదు. మనుష్యనివాసములకు పూర్తిమీ ఈనిపేధముగలదు. మిగిలిన నిర్మాణములందు నిపేధములేదు.

40. మేడలను కట్టినప్పుడు క్రిందభాగమందు ద్వారములు, కిటికీలు ఏ ఏ భాగములందు పెట్టుబడినవో అంతస్థులందు కూడ నాయా భాగములందు ద్వారములను కిటికీలను పెట్టవలయును.

నూ॥ (ఇక్కడకొన్ని ముఖ్యాంశములు తెలుపబడినవి. పైన ప్రస్తావించిన వానిలో ఒకే విషయమునుగూర్చి తిరిగి వివరణ ప్రాయబడినది. ద్విపక్షిగ పాఠములు గ్రహించక పాశర్యమునకు, విశదముగ తెలియుటకు ప్రాయబడినదని గ్రహించవలయును.)

వాస్తుశాస్త్రవివేకము - చతుర్థభాగము

తృతీయ ప్రకరణము

అంతర్భవన (గదులు) లక్షణము

సూ॥ అంతర్భవన మనగా గదులని యర్థము, శౌలలందు గదుల నిర్మాణమునుగూర్చి వ్రాయబడుచున్నది.

- శ్లో॥ ప్రాసాదేష్వపిహర్షేషు రసిం తవనేశుచ ।
 వివిదేష్వపి నిర్మాణేష్వపి మానవ సత్కను ॥ 1
- కాలాస్యపిత్వదిక్కుర్వ్య మంతర్గతం విశేషతః ।
 వస్తాదితిర్కథా దేహి గేహైష్వ త్వంమాప్యతే ॥ 2
- తస్మాద్విప్యసినా కార్యం కార్యనిర్మాణపేతవే ॥
 ద్యయం చతుష్క మతః గేహానా మష్టకంతువా ॥ 3
- కారయే ద్విప్యాత్ప్ర ద్వాదశింవార పోదశ ।

తా॥ రాజప్రాసాదములందు, పాశ్చర్యములందు ధనవంతుల గృహములందు. అనేకవిధములైన యితర నిర్మాణములందు, మానవ నివాసము లన్నిటియందు గదులను నిర్మించవలయును. మనుష్యుడు కరచరణాద్యవయవములచే కార్యనిర్వహణ దక్షుడైనట్లు, శౌలలు గూడ గదుల నిర్మాణముచేత అనేక కర్మల నాచరించుటకు దగిన విగ నుండగలవు. కనుక శిల్పిశాస్త్రజ్ఞుడు గదులను నిర్మించవల యును. 2, 4, 8, 12, 16 వరుకు గదులను నిర్మించవలయును.

- పూర్వద్వారకల ప్రాంతే వేహల్లా పాశ్చర్యయోరపి ॥ 4
- ప్రథమావరణోల్లాసి చర్మరేషు చ మత్కమే ॥
 ద్వితీయావరణేష్వపం కాలాసు వివిధాసుచ ॥ 6

తా॥ శౌలలయొక్క ప్రథమద్వారమునకు పాశ్చర్యమందు, దేహాళియొక్క ఉభయపాశ్చర్యములందు చతుశ్శాలాదులందు గల ప్రథమావరణముయొక్క నాలుగు భాగములందు, మధ్యయందు, ద్వితీయావరణము మొదలగుచోట్ల గదులను నిర్మించవచ్చును.

విశ్వాకాలలు అహువిధములు. అనేక క్రి.నూకలాపములను నిర్వహించుటకు నిర్మించు విశాలమైన నిర్మాణములకు, ధనవంతుల యొక్క ప్రభువులయొక్క నివాసములకు అర్చనములైన గృహసాధ, పాఠ్య, ప్రాసాదాదులు విశేష ప్రమాణములతో నిర్మింపబడుచుండును. వానియందు మానవ పాకర్యమునకు 8 ప్రధానములైన చిన్న గదులుండవలయును. 1. స్నానగృహము 2. అలంకరణగృహము 3. ద్రవ్యస్థాపనగృహము 4. పఠనగృహము 5. పూజాగృహము 6. భోజనగృహము 7. శయనగృహము 8. ధనగృహము అనునవి సర్వజనులకు అవసరములు.

మరియు వివాహశాల, మార్గవిశ్రాంతిశాల, విద్యాశాల వాద్యశాల, చిత్రశాల, ఇత్యాది శాలలనేకరకములు గలవు. వానియందు రక్షకాశ్రయముగ గదులను నిర్మించవలసి యుండును.

కాలలయొక్క ముందుభాగమందు, మధ్యయందు, వెనుక భాగమందు, పార్శ్వములందును గదులను నిర్మించవచ్చును.

- శ్లో॥ యుగ్మస్తంభ సమోపేతం యుగ్మతూలాది సంయతమ్ ।
- శారయేద్విపులాత్మనో తసుద్దుష్టిద్యయాదివమ్ ॥ 6
- చతురశ్రం వద్దులంబాకోణపట్కమథాపివా :
- కోణావృత్తసమాయు క్తం యుగ్మపట్ట సమన్వితమ్ ॥ 7

తా॥ సరిసంఖ్య స్తంభములు, యుగ్మసంఖ్యదూలములు గలిగి, రెండుధనుర్దుష్టలప్రమాణముకంటె తక్కువప్రమాణము లేని గదులను నిర్మించవలయును. చతురశ్రము, వద్దులము, మోకొణము, అష్టకోణము గల రూపముతో గదులను నిర్మించవచ్చును. త్రికోణాకారనిర్మాణమును చేయరాదు. గదులప్రమాణము సామాన్యముగ యుగ్మ సంఖ్యాప్రమాణముతో నూడిన విస్తారాయామములుండుట శ్రేష్ఠము. స్థలానుకులతనుబట్టి విషమసంఖ్యాప్రమాణములను నూడగొనవచ్చును. యుగ్మపట్టరచనముగలవిగ నుండవలయును.

వి* యుగ్మపట్టరచనమవగా ద్వారములకు లోపల వెలు
పల ద్వారములయొక్క- బలమువకు గోడల వద్ద పలకాస్థాపన
మని కొందరిమతము. (మస్తుకములుకట్టుటయని భావము) ద్వారము
లకు సాధారణముగ రెండుతలుపులుండును కనుక తలుపులనువీగించు
టకు ఏర్పరచు యనువగొడిసెలని కొందరిమతము.

కా* ద్వారయుక్తం ద్వారహీనం కర్వచిత్తర్చప్రకల్పయేత్ ।
కవాటయగతోపేదం పార్శ్వయోస్యగవాక్షకమ్ ॥ 8
ద్వారోపద్వారయుక్తంనా యుగ్మయుగ్మకవాటరమ్ ।
అంతర్పహీశ్చ ద్విత్వికం ప్రాంతేషుచుద్రపట్టణా ॥ 9

తా* గదులను ద్వారముతో గూడిగాని, ద్వారములేకుండ
గాని నిర్మించవచ్చును. ద్వారములకు రెండు తలుపులుండవల
యును. ద్వారములకు పార్శ్వములందు గవాక్షములుండవలయును.
మహాద్వారములు, ఉపద్వారములు గలిగియుండవలయును. యుగ్మ
కవాటములుండవలయును. గోడలలో ద్వారప్రాంతములందు లోపల
వెలుపలసన్నని పట్టికలను వేయవలయును.

వి* ద్వారహీనముగ గది నిర్మించవచ్చువగా గదికి మూడు
భాగములందు గోడను కట్టి ఒకభాగమందు తోరణాకృతితో గోడను
కట్టుటయని భావము. సావితిభాగము లందు, ధనవంతులగృహము
లందు - శాల్యమును సంపాదించుట కిట్టినిర్మాణములు చేయబడును.

“ద్వారయుక్త” అను శబ్దమును విచారించుచు, గదికి ఎన్ని
గుమ్మములుండవచ్చునను విషయమై” అనంతకృష్ణశాస్ట్రాచకు” డిట్లు
వివరించెను.

“ఏవార్యకషుద్రగృహం తాప్తర్వాయశోభాగ్రయే తిత్తిసంపృత మేక
స్మికా తాగేషుద్యప్రజే? ద్వారేక్షి తేనయతః కార్యమ్ ॥ కృదిర్ న్నవిశేషీ రాద
ద్యయేతిత్తిం అపిష్టవాగర్వయే ద్వారవ్యయం త స్థాపయేత్ ॥ అపర్కతస్థలేతాగ
త్రయే ద్వారాశ్చిత్తిణి ఏకస్మి న్నేవభాగేతిత్తిం । కర్వచిత్తుర్వాది చదుర్కృత్తి
మస్థేవతుర్వారాణిచకృమాత్కల్పయే ॥దితి॥

దీనితాత్పర్యమేమనగా, గడులకు సామాన్యముగా శి దిక్కులందు గోవలనుపెట్టి ఒకదిక్కులో గుమ్మమును పెట్టటచదుగుచుండును. కొన్నిచోట్ల రెండుదిక్కులందు గోవలనుకట్టి మిగిలిన రెండుదిక్కులందు గుమ్మములను పెట్టవలసియుండును. మరికొన్ని నిర్మాణవిశేషములందు శి దిక్కులందు గుమ్మములనుపెట్టి ఒక్కదిక్కులో గోడకట్టవలసియుండును. ఒకప్పుడు నాలుగుదిక్కులందు గుమ్మములను పెట్టవలసియుండును. ఇట్లుగడులను ఏర్పాటు చేసుకొనునప్పుడు 1నుండి 4వరకు గుమ్మములను ఏలునున్నట్టి పెట్టుకొనవలయును.

ఇట్లు పోలియాయుటచే గదికి మూడు గుమ్మములు పనికిరావనీమాట శాస్త్రీయమైవదిగాదని స్పష్టమగుచున్నది.

ఒకప్పుడు ఒకగదికి విశాలముగ కట్టి ఒకేదిక్కులో రెండు గుమ్మములు పెట్టవలసిగున్నను ట్టవచ్చును. ఇంకను అధికముగ పెట్టవలసిన అవసరము గలిగినప్పుడు అధికముగ పెట్టుకొనవచ్చును.

ద్వారములకు రెండు తలుపులను పెట్టవచ్చును. ఒకప్పుడు కై లోభేదముననుసరించి ఒక తలుపును పెట్టవచ్చును. మరి యొకప్రకారముగ క్రిందఒక రెక్క- తలుపు, పీష్టెన మిరియొక రెక్క- తలుపువలె రెండు తలుపులను పెట్టవచ్చును. ద్వారములకు భయచార్యములందు గవాక్ష (కోణి)ములకు రెండును సమప్రమాణమైవవానిని, విషమస్థితి (ఒకటి ఎత్తుగ, ఒకటిక్రిందుగ) చేస్తలు పెట్టవలయును.

శ్లో॥ సమమాసం పురోమాసం కల్పయేద్దుర్తి పూర్వంఽపి ।
విషమస్థితితైప చార్యం మత్యాపి త్పూరిః ॥ 10

తా॥ సమానమైన కొలతలు గలిగినట్టియు, ముందుభాగమందు సమానస్థితిని పొందినట్టి కల్పనముచేయు వలయును. గడులను నిర్మించునప్పుడు విషమగంభ్యతచేస్తలు చూడవలయును. అవగా

ఒక యింటియ దు 2, 4, 6, 8, 10 సంఖ్యలతో గదులను కట్టవలయును. బేసేసంఖ్యలతో గదులను కట్టరాదని భావము. ఇది విశ్వకర్మ మతము.

వి|| మఱునుతానులందు ఒకగది నేక వావికి రెండుగదులు, పురోభాగమందు ఒకగది. పృష్ఠభాగమందు ఒకగది, కట్టవచ్చునని నిర్మాణాధికము చెప్పబడినది. ఇదిగూడ యుక్తమని తోచుచున్నది.

శ్లో|| దిత్తిసంఘటణాగ్లాపి సంస్థాప్యం ప్రదక్షిణముఖమ్ ||
యగ్మయుగ్మ వివేచన సమసంఖ్యాం ప్రకల్పయేత్ *

11

తా|| గోడలకుగాని, స్తంభములకుగాని, మూలలకభిముఖముగ గాని ద్వారమును గదులకు ష్టానాను. శాలనెంకొక్క పురోభాగ మందు రెండు గదులను నిర్మించినచో, శాలనెంకొక్క పృష్ఠవంపు గూడ రెండుగదులను నిర్మించవలయును. మరియు గదులను నిర్మించు నప్పుడు సమప్రమాణములైన గదులను నిర్మించుట యుక్తము. శ్రేయస్కరము.

వి|| ఇక్కడ అనంతకృష్ణ భట్టారకుడు శిల్పిసంప్రదాయమును గూర్చి నివరించెను.

"కింఛై వ మత్రా స్తర్కమే విషమసంఖ్యా నదర్శాః తథాన స్తంభ కిడ్మ దిత్తి తోచాది సంఘటం స్థాపవీయమేః కింఛై కస్యాం లాలాయం ప్రాపిణాగే స్తర్కచనద్యయం కర్పితం యతి తథా ప్రతివీణాగే చ తస్మాన మేవాంతర్కచన ద్యయం తదీయ ద్వారగూడ వితానాది రక్షణోపేతం సమస్తదే స్థాపనీయమిత్తే తర్కశ్రిమిక్వతోర్థ్యః ఓషం చంకణం సాధారణ గాశ్రిమిక్వహేషు. మానవ సద నేషు, తనివతచనేషు, చాటరీయ హర్ష్య ప్రాసాదేషు, జువలీంద మంజుల కర్ప నేషు, అవశ్యం కల్పవీయంతి కర్పితాం సంప్రదాయోచితేః శ్రేయస్కరః శోచావహః సోకర్షావహోచి సాధనః"

(వి|| వా|| లా|| అ 21 శ్లో|| చ్చా|| ౪)

పైవ్యాఖ్యలో శాలలకు, సాధారణ గ్రామగృహములందు, మానవ గృహములందు, ధనవంతుల గృహములందు, రాజకీయ హార్ష్య, ప్రాసాదములు మొదలగు బహుసౌధములందు ముఖ్యముగ గదులను కరిసంఖ్యతో కట్టవలయును. స్తంభములకు, గోపమాలలకు ఎదురుగ గుమ్మములుండునట్లు కట్టరాదు. మండు ఒకయింటికి తూర్పునందు కెంపగదులను కట్టినచో పడమటయందు గూడ కెండు గదులను కట్టవలయును. ఈగదుంన్నియు సమానమైన కొలతలు గలిగి, సమతలముగలిగి, చ్చా, గవాక్ష, విశానాదులుగూడ సమముగ గలిగియుండుట ముఖ్యము. ఈపట్టికి శిల్పలాయుక్కుల సంప్రదాయము, శ్రేయస్కరము, శోభాచనకము, సౌకర్యప్రదమని పెద్దలు తెలివరి. అనిభావము.

పైచానినిబట్టి గదులు సమానమైన కొలతలుగలవై యుండవలయుననియు, సమతలము గలిగి యుండువలయునని, చ్చారాదులు గూడ అన్నిగదులకు ఒకవిధముగ నుండుట శిల్పిసంప్రదాయముగ నున్నదని తెలియుచున్నది. నర్తనాన శాలలందు కెండుకు తూర్పు గదుల కొలతలకంటె పడమటి గదుల కొలతలు పెద్దదిగ నుండువలెనని, దక్షిణపు గదులకంటె ఉత్తరపు గదులు చిన్నవి యుండువలయునని తెలియచేయుచున్నారు గాని యీపట్టికి శాస్త్రసంప్రదాయము కాదని స్పష్టమగుచున్నది.

ద్వయోస్తు మధ్యమే దాగే వేదస్తైవాహికీ మదాః
 దాదానన సమోపేతం దేవదాగ ఏదాకీరమః

అంతర్గమం బహుపీఠం శాలమే ద్విల్ప తంత్రవిః 12

ఈ గదులయొక్క మధ్యస్థలమందు వివాహవేదికను తేయవచ్చును. అనేకానవములను పెట్టవచ్చును. దీపమునుంచుటకు స్థలమును నిర్ణయించుకొనవలయును. ఇట్లుగదుల విభాసము బహుప్రకారముగ శిల్పితంత్రజ్ఞులచే చెప్పబడినది.

వి॥ సాధారణములైన గృహములందు గదులను నిర్మించు కొనినప్పుడు సమప్రసూణాత్మిన సమతలమైన, సమసంఖ్యాకమైన గదులను, నిర్మించుకొనవలయును. గొప్పవారి భవనములందు, మేడలందు, అనేకాంతస్థులుగలగృహములందునూప తమచుగ సమ సంఖ్యాకములైన గదులనుకట్టుకొనుట శ్రేయోదాయకము అని విశ్వ కర్మమతము. సుతాంతిరములందు ఒకప్పుడు బేసి సంఖ్యతో గదులను నిర్మించినను నావికలుగదని చెప్పుచున్నది. వ్యాఖ్యానములో అంతర్భవన నిర్మాణమునుసూర్చి వ్రాసిన విశేషాంశము లీక్రింద వివరింపబడుచున్నవి.

మానవనివాసములందు, రాజకీయప్రాసాదాది నిర్మాణములందు, గృహముధ్యభాగమందు గల చత్వరస్థానములందు. ఏకాదిశాలలందు, వివాహశాలలందు, మానవోచిత సర్వశాలలందు, వైద్యశాల, పాఠశాల, విద్యాశాల, మార్గనిర్మాణశాల, పాఠశాల, ఇత్యాద్యనేకశాలలందు అంతర్భవనముల(గదుల) ను నిర్మించవలయును.

2. దేవాలయములందు గదులను నిర్మించరాదు. దేవాలయమునందు దేవకానివాసమును మాత్రమే ఏర్పాటుచేయవలయును. వాచానాదులను అపగరములైననిర్మాణములను వేరుగ ప్రాకారాంతర్భాగములందు చేయవలయును.

3 గదులను పరిసంఖ్యతో నిర్మాణము చేయవలయును. 2 నుండి 16 కంటెక్కువకుండగదులను నిర్మించవచ్చును. విశేషశాలానిర్మాణములందు సౌకర్యమువలెన్ని గదులైనను కట్టవచ్చును.

4. ప్రధానద్వారమునొక్క ముందుభాగమందు పార్శ్వములలోను, లోపలభాగమందు పార్శ్వములలోను, ఒకప్పుడు ఒక

పాఠ్యముందు, నాలుగుకోణములందు, చత్వరసమీపాంగణములందు, శాలలలో పాఠ్యములుందు, గదులను నిర్మించవచ్చును.

5. గదులకు సాధారణముగ ఒక ద్వారము, పట్టుకొనుట ఎక్కువ సుఖకరము. అవసరమునుబట్టి 2 దిక్కులందు నాలుగు ద్వారములను గూడ పెట్టవచ్చును. ఒకప్పుడు నైశాల్యమునుసంపాదించు కొనుటకు ద్వారములోగంప ముతకరణ (తనాచి) విధానముతో గూడ నిర్మించవచ్చును. బేక తోరణాకృతి నిర్మాణముతో గూడ విశాలమును చేయవచ్చును.

6. ఒకగదికి పెట్టు గుమ్మములు మరియొక గదిలోపకుగాని, గోడమూలలకుగాని ఎదురుగ పెట్టకూడదు. గదులందు స్తంభములను దూలములను సరిసంఖ్యతో నుండునట్లు చేయవలయును. విశేష నిర్మాణములందు ద్వార, గవాక్షాదులను సరిసంఖ్యలో పెట్టవచ్చును. నైశాల్యము తక్కువగనున్నప్పుడు అసరిసంఖ్యలో గూడ పెట్టవచ్చును. ఒకగదిలోనున్న దూలములకు, స్తంభములకు అభిముఖముగ ద్వార గవాక్షాదులు మరియొక గదికి పెట్టరాదు. స్తంభములు, దూలములు ద్వార గవాక్షాదులరెంకకు శివ పంతువరకు వచ్చినను దోషము గాదు. మధ్యభాగమునకు రాకూడదు. గదులందు చేయుదూలములు గదిగుమ్మముల, కిటికీలపై భాగములో శివ పంతువరకు వచ్చినను లాభకముకాదు.

7. గదులు శత్రుశ్రమముగ, దీర్ఘచత్రశ్రమముగ, వస్తుశ్రమముగ, నుంపవచ్చును. గృహశోభాకము అంకచంద్రాకృతి, మహాశ్శిలా, అష్టకోణాకృతిగదులను నిర్మించవచ్చును త్రికోణావారపు గదులను నిర్మించరాదు.

8. ఒకగదిని అంకచంద్రాకృతితోగాని, మహాశ్శిలాయుతోగాని నిర్మించినప్పుడు మరియొక గదిగూడ అట్లుచేయుటయే శోభాజనక

మగును. లేకయజమానియొక్క- ఇచ్ఛానుసారము భిన్నరూప కల్పనమును గూడచేయవచ్చును.

9. శాలామధ్యభాగమందుగదులను కట్టి పార్శ్వములందలింపములను పెట్టుట శ్రేష్ఠముగాదు. పార్శ్వములందుగోడలనిర్మాణములతో గూడిన భద్రసంజ్ఞకనిర్మాణమును చేయవచ్చును. కందుగోడలు లేని అలిందనిర్మాణము తగదు.

10. గదులయొక్క- గోడలయొక్కలు సమప్రమాణముగనుండవలయును. ఒకదిను, గుండు ఎత్తు ఒకవిధముగను, మరియొకదిమ్మ-యందు పోక ఎత్తుతోను నిర్మించవచ్చును. పెంకుటి ఇండ్లను కట్టినప్పుడు సమాప్రమాణముగ నుండవలయును. దాబాలు, కుడలు, సాధ, పార్శ్వాది విశేషనిర్మాణములందీ నియమమును పాటించవలసరములేదు. అనగా దాబాగాని, కుడగాని కట్టినప్పుడు గృహపృష్ఠాగ్రములందుగాని, క్రాగవందగాని, పృష్ఠమందుగాని, పార్శ్వములందుగాని భిన్నభిన్న ప్రమాణములతో గోడల ఎత్తు పెట్టుకొనవచ్చును. శాలాభాగముగ గుర్తించబడినచోట శాలొన్నత్యము, భాలాభాగములోకట్టదలచిన గదుల గోడఎత్తులు సమప్రమాణముగ నుండవలయును. తవసంజ్ఞకములైనగాలి, వెలుతురు, అవకాశము శాలాభాగమందు నూత్రము సమాస్థితినొందవలయును. లేనినాడు కోగపీడితులగుట, దురిదృష్టవంతులగుట సంభవించును. ఆధునిక నిర్మాణములందీటి దోషములను చూచుచున్నాము.

11. ఆధునికపద్ధతులందు గదులను నిర్మించుటలో స్వేచ్ఛానిర్మాణముగలదు. దీనివలన నాని కలుగుచుండుటయు గోచరించుచున్నది. కొన్ని విశేష భావ నిర్మాణములందు, క్రింద గదులలో సరిపడని విధముగ పైగదులు నిర్మింపబడుచున్నవి. వీనివలన క్రింద

భాగముందుగల శేణ ప్రసారము, వాయుసంచారము, అలకాశ సీతి, వైభాగమును వేరువిధముగనుండగలదు. దీనివలన సుఖము వనుభవించుటలోగూడ వ్యత్యాస కేర్చుట గోచరించుచున్నది. కనుక సాధ్యమైనంతవరకు క్రిందనిర్మాణముందు గదుల వెళ్లు నిర్మించుచుండులో, వైభాగములందుగూడ అట్లు నిర్మించుట శ్రేయస్కరము సుఖాపహము కాగలదు.

12. కేవలవైభాగములందు కూట గృహములను (చిన్న గదులను) అలంకారమునకు అవసరమునకు నాలుగుకోణములందు గాని, అగ్రభాగముందుగాని, పార్శ్వభాగముందుగాని నిర్మించ వచ్చును. ఇట్టిగదులను ఏదిక్కుయందై నను కట్టవచ్చును. వీటిని గుమ్మినగదులందురు. కొంతవీనాడు తూర్పు, ఉత్తరములందట్టి గదులను నిర్మించరాదు చెప్పుచున్నారు. ఇది సత్యదూరము. శాస్త్ర దూరముఅని గ్రహించవలయును.

13. శాలములైన గదులను నిర్మించునప్పుడు వానిలో అడుగులు దిమ్మలు వంటిది ఉపయోగమునకు నిర్మించ వచ్చును.

14. గదులకు పెట్టు గుమ్మములు ఒకజూపికి మరొకటి యెదురెదురుగ నుండవలయునను నియమమును పాటించనవసరము లేదు. వ్యూహాభిముఖవ్యూహమును పెట్టకుంక, మరొకటి భాగమున పెట్టినను తోషముగాదు.

15. శాలలయొక్క పోవపులో గోడలను పెట్టి గదులను నిర్మించవలయును. వెడల్పులో గోడలను పెట్టిగదులను నిర్మించుట సంస్కృతము.

16. ఎంత పోవపు గల యిల్లును కట్టదలచితినో ఆపోవపును శాలాదైర్ఘ్యముగ గ్రహించవలయును.

17. స్థలమధ్య భాగమునుండి ద్వీపభాగమును చేసి రిడిక్యుల ప్రమాణములను సమముగనుండువల్లు చేసి ఆయా రిడిక్యులందు నిర్మించు గృహములను విడిగగాని కలిపిగాని, కట్టవచ్చును. విడిగ కట్టదలచినప్పుడు శాలావిశాల మెంతయుండునో అంత అవకాశము నుంది రెండవ ఇల్లునుకట్టవలయును.

18. గృహాంగములగు శయన, భోజన, కోశ, వస్తుసంచయ గృహాదులను యజమానినెఱుకక - ఇచ్చానుసారము మూర్ఘ చేసుకొనవచ్చును.

19. పడకగదులను శాలాభాగమందు సూత్రమే నిర్మింపవలయును. కోణములందు పడకగదులు నిక్షిప్తింపబడవని.

20. చంటగదులను యింటి నెనుక భాగమందు నిర్మింపవలయును. అన్నీయమున నిర్మింపకవకాశముగల యింట్లకు అన్నీయ భాగములో నిర్మింపవలయును.

21. శాలలను నాలుగు రిడిక్యులందు పాలశాలిందముల (నాగలిం ది వనారాల) ను నిర్మింపి వానిని గదులుగ చేయవచ్చును. ఇట్టినిర్మాణములు ద్వీ, త్రి, చతుశ్శాలాచుండధికముగ నుండును. ఏకశాలలందు గూడ నిర్మినిర్మాణము చేయవచ్చును.

22. ద్వీశాల, త్రిశాల, చతుశ్శాలలందు ప్రతిక్షిణక్రమములోచేయుటయొక్కము. ఒకప్పుడు, ఒకశాలను సూత్రమే ఇట్టి నిర్మాణమును చేసి మిగిలిన శాలలను మానవచ్చును.

శాలా గృహ నిర్ణయము

నూ: శాలా గృహములను గురించి "అపరాజితవృచ్చ" నూరవ నూత్రములో చెప్పబడిన విషయ మీక్రింద వివరింపబడుచున్నది.

- శ్లో: కుర్వా తదాచ సంబద్ధా సంయుతాచ పరిక్రమా ।
శాలాశ్చతుర్విధాః పోక్షితాః శృణుశ్చ మపరాజితాః 1
- కుర్వాచ కేవలశాలా సంబద్ధా లిందత సథా ॥
శాలాశ్రేణ్యా సంయుతాస్యాత్ మధ్యాలిందా పరిక్రమా 2
- ఏకశాలాదితో వృద్ధ్యాదాంతే స్యాద్దశశాలకమ్ ॥
సర్వాశ్చాలిందరహితా కుర్వా నామ్నా సమీరితాః ॥ 3

తా: శాలలు. శుద్ధములు, సంయుతములు, పరిక్రమములు అని నాలుగువిధములుగ ప్యవహరింపబడుచున్నవి.

(1) కేవలశాలలకు శుద్ధములని పేరు. (2) అలిందములతో కూడిన శాలలకు సంబద్ధములని పేరు. (3) శాలలయొక్క శ్రేణితో కూడిన శాలకు సంయుతమని పేరు. (4) ఒకశాలకు మరెనిమిదిశాలకు మధ్యయంద లిందములుండేవిని పరిక్రమ మని పేరు. ఏకశాలనుండి ఒక్కొక్క శాలరెండుక్క యభివృద్ధితో పదిశాలలవరకు శాలలను నిర్మించవచ్చును. అలిందరహితములైన సర్వనిర్మాణములకు "శుద్ధ శాల" యని పేరు.

- స్యాగ్రాలిందా దశశాలా ఏకశాలాదితః క్రమాత్ ।
సంబద్ధా నామతో జ్ఞేయాప్రో బ్రాశ్చ గృహశర్కణి ॥ 4
- శాలా సంమట్ట మధ్యేతు వాప్యాలిందైస్తువేష్టితా ॥
సంయు తానామతో జ్ఞేయావాస్తు విర్పిక్షదాహ్వాతా ॥ 5
- పృథగే కైకశాలాసు మధ్యే లిందాయది స్థితాః ॥
పరిక్రమేతి విధేయా సర్వశాంతి కరీవృణామ్ ॥ 6

తా॥ ఏకశాలనుండి దశశాలవరకు శాలలకు ముందుభాగ ముందు మాత్రమే అలిందములుగలవి సంబద్ధశాలలనిపేరు. వరుసగ కట్టబడిన శాలకు ముందుభాగమందు, శాలకుశాలకు మధ్యభాగ మందు అలిందము (గవనాగమన యోగ్యమగు మార్గము) లున్నచో సంయుతశాల యనిపేరు. విడివిడిగ కట్టబడిన శాలలకు మధ్యయందు అలిందము లున్నచో "పరిశ్రమశాల" యనిపేరు. ఇవి మనుష్యులకు సర్వవిధముల శాంతినిచ్చును.

వి॥ (1) ఒకవిశాలమైన స్థలమందుగాని, సాధారణమైన స్థల మందుగాని ఇష్టమైన పాదపు వెడల్పులను గ్రహించి, నాలుగు గోడలనుకట్టి (దిగ్భాగమందు) పై కప్పుజేసినచో దానికి కుర్చుశాల యనిపేరు. దీర్ఘచతురశ్రముగ గాని, చతురశ్రముగా గాని యుండును. దీనియందేవిధమైన యితర నిర్మాణములు ఉండవు. దీనిని సావిడిమందురు.

(2) పై విధముగ కట్టిన (సావిడిగనున్న) శాలకు ముందు భాగమందు వసారా (అలిందము) యున్నచో దీనిని సంబద్ధశాల యందురు.

కీ. వరుసగశాలలను కట్టినప్పుడు ఒకశాలకు మరియొక శాలకు మధ్యయందు అలిందములను పెట్టుకొని. ఎదుటిభాగమున అలిందము లను పెట్టి కట్టినశాలలకు సంయుతశాల యనిపేరు ఈ శాలలు వరు సగ నుండవచ్చును. లేక ఒక్కొక్క దిక్కునందు కట్టబడినవై ముందు భాగమందు, మధ్య భాగమందు అలిందములు గలిగి యున్నను యుంపవచ్చును.

కీ. ఒక స్థలములో విడిగ కట్టబడిన శాలలకు మధ్యయందు మాత్రమే అలిందములుండి వరుసగకట్టబడినను, ఒకదాని వెనుక మరియొకదానిని కట్టినను కట్టవచ్చును.

శ్లో: చందరిన్నా ప్రతిరిన్నా సంపుటచ ప్రతిక్రమా #	
ఉత్తాకృతుర్విదా క్షాదాః పూర్వచ్ఛంప సముద్యుభాః #	7
శాలామర్దేపవరణ వంశాని విత్త్యంతరే :	
చందరిన్నేతి తన్నామ సర్వకామప్రదాయినీ #	8
శాలా మర్దే పవరణ స్తదావత్ దారుతం భవేత్ :	
ప్రతి విన్నేతి తన్నామ కర్తవ్యం సర్వగృహోత్తమా #	9
విత్తి మర్దేద వద్దాడు తదా లిందేకు బాహ్యుకః :	
సంపుటేతి తన్నామ ప్రకస్తా గృహకర్మణి #	10
కాలోత్తరే ద్యావలింపౌ కర్మరిత్యుర్వ్య తరై చచ #	
ప్రతిక్రమేతి తన్నామ కర్తవ్యం సర్వకామదా #	11

కాః పూర్వోక్త శాలలు ఛంద భిన్నము, ప్రతి భిన్నము, సంపుటము, ప్రతిక్రమము యని 4 విధములుగ ఛందిస్తువలన జన్మించినవానిలో భేదములు చెప్పబడినవి.

1. ఛందభిన్నము :- శాలయొక్క మధ్య యందు గదులు, గోడలతో పలుకలు (రాతిపలుకలు, కర్రపలుకలు) పెట్టి కట్టబడిన శాల, ఇది సర్వముఖముల నిచ్చును.

2. ప్రతి భిన్నము :- శాలయొక్క మధ్యయందు గదులు, గోడలతో 6 స్తంభములు గలిగి, 6 దూలములు గలిగిన నిర్మాణము ఇది సర్వగృహములలోను ఉత్తమ నిర్మాణము.

3. సంపుటము:- గోడలమధ్యయందు 6 స్తంభములు, శాల యందు 6 దూలములు గలిగి, ఎదుటి వసారాలో 6 దూలములు (6 స్తంభములు) గలిగిన నిర్మాణము. ఈ విధమైన నిర్మాణ పద్ధతి పూర్వపు గృహములందు చాలచోట్ల గవబడుచుండును.

4 ప్రతిక్రమము:- శాలయొక్క ఉత్తరభాగమందు 2 అలిం దములు (వసారాలు) తూర్పుభాగమందు రెండు వసారాలు గల నిర్మాణము. ఇది సర్వకామ ఫలప్రదము.

వి) వాస్తుశాస్త్రమందు గదులఘు ప్రస్తారవశముచే శాలోత్పత్తిక్రమము తెలుపబడినది. అట్టిశాలలకు నిర్మాణభేదమును బట్టి రూపాంతరమువచ్చుటచేతరూపకల్పనమునకు భేదము తెలుపబడినది. పూర్వపు చతుశ్శాలలనుగాని, ఏకశాలాది శాలలనుగాని బాగ్రత్తగా పరిశీలించినచో విధిచైపుగల అడుగులమీద ద్వారమున కియపార్శ్వములందు కి, కి స్తంభములు, వానిచై రి దూలములు వేసి కట్టబడిన నిర్మాణము అనేకములు గనుకొంచు చుండును. అడుగుల మీద మాత్రమేగాక శాలాభాగములో నూడ రి దూలములనువేసి నిర్మించిన గృహములు నూడ యనేకములున్నవి. రి దూలములు గల భాగము శాల (సావితి) గను, ఈ శాలకు ధయ పార్శ్వములందు గదులు కట్టబడి యుండును.

నోడలలో స్తంభములనుంచి స్తంభములపై దూలముల వశి కేంది నిర్మించిన గృహములునూడ చాలగలవు.

పనుకటి శిల్పాలు స్తంభములపై యంతస్తులను నూడ నిర్మించు విభాసమును తెలిపినవార్త క్రింద నిర్మాణము వనున రించి, మేడభాగములనునూడ యట్లెన్నించుండుట ప్రత్యేకముగ గనబడుచున్నది

- శ్లో॥ గృహమాలా గృహవాలి ర్గృహసంఘట్టవీవర ।
గృహోఽక ఇతిప్రోర్థం గృహబేదవతుష్టయమ్ ॥ 12
- కుషలైవాగ్రతః పృష్ఠేపంత్రైశ్చైవ గృహస్థితాః ।
గృహమాలేతి నామ్నావై ప్రకస్తా ఛందసంధవా ॥ 12
- విదితుదితు పృష్ఠేఽగ్రేకుషలైశ్చేన్మాని సర్వతః ॥
గృహసంఘట్టనామానో సంప్రోక్తాశాస్త్రకోవిదైః ॥ 14
- గృహమధ్యేవవరకా నానాకాలా హ్యాలించయాః ।
అలిందై క్వాపవరకై ర్గృహవాలి రితిర్వతే ॥ 16
- అథోదాహాసువి స్తీర్ణా ఉపద్యుపరివై పునః ॥
గృహోఽక ఇతిప్రోక్తా గృహవై వేదసంఖ్యయా ॥ 18

శాలాగృహభేదములు మరియు 4 విధములుగలవు. 1 గృహమాల 2 గృహనాళి 3 గృహసంఘట్టము 4 గృహాణకము.

1. గృహమాల:- శాలయొక్క-కుక్తి (మధ్య) యందు, ముందు భాగమందు, వెనుక భాగమందు గోతల వనుసరించి గదులనుకట్టుట.

2. గృహసంఘట్టము:- దిక్కులందు, విదిక్కులందు, ముందు భాగమందు, వెనుక భాగమందు, శాలామధ్యమమునందు గదులనుకట్టుట.

3. గృహనాళి:- శాలయొక్క మధ్యయందుగదులు, అనేక విధములైన అలిందములు, అపవరకములు (గదులు) గల నిర్మాణము

శాలయొక్క మధ్యయందు గదులుండును. శాలకు అన్ని దిక్కులందు అలిందములుండును. అలిందములందు గదులుండును. గాని గదులకు అలిందములు వచ్చునట్లు, అలిందముందు మధ్య గదులకు అడ్డులేని విధముగ గదులను నిర్మించుట యుండును. ఇట్టి నిర్మాణములు తరచుగ అలింద మధ్యభాగములందు వచ్చును.

4. గృహాణకము :- శాలయొక్క క్రిందభాగము విశాలముగ నుండుట, అంతస్తులందు నాలుగు దిక్కులందు నాలుగు గదులు నిర్మించు విధానము.

ఈనిర్మాణములు సాధారణముగ చతుర్శాలాది నిర్మాణములందు గోచరించును.

శ్లో॥ ఐందపాండూ వాజిపూర్ణౌ తృణద్యందశ్చవృత్తకః ।

చందాశ్చ పక్షిరాః ప్రోక్షైః ప్రయుల్లగృహాకర్మణు ॥

17

శాలాగృహాకర్మలందు ఖండ, పాండూ, వాజి, పూర్ణ, తృణ, పక్షిములనడు ఛందస్సులు 6 గలవు. ఇవి సాధారణ జననివాసములకు తెలుపబడినవి.

శ్లో॥ మాడమౌతా కడకృంగౌ కుంగారఃసింహక వ్రతా ।

రాజవేక్కను వద్ద పంచా కథితా స్తవరాజిత ॥

18

ఈ మాడము, మాడము, కుంభము, కృంగము, కుంగారము, సింహకము అను 5 ఛందస్సులు రాజవేక్క (రాజగృహము) లందు తెలుపబడినవి.

వి॥ గృహముయొక్క పైకప్పు (చాద్యము లేక ఆవరణము) లను వేయుటలో సామాన్యగృహములకు 6 విధములు తెలుపబడినవి. వీని వివరణము అపరాజిపప్పుచ్చి 6వ సూత్రమందు గలదు.

శ్లో॥ సింహకర్ణః కపోతాలి ఘంటా పద్మంబ కుంభకమ్ ।

ద్యౌతా ఛత్రం కుమారాశ్చ గృహేషు పరిపక్తితా ॥

19

ఈ సింహకర్ణములు, కపోతాలి (చిలుకల వరస, పావురములవరస) ఘంటానిర్మాణము, పద్మముల నిర్మాణము, కుంభ నిర్మాణములు, ద్యౌతములు (తెండాల నుంచుట) ఛత్రనిర్మాణములు ద్వారపాలకాది నిర్మాణములు సామాన్యగృహములందునిశ్చేధింపబడినవి.

వి॥ పైవ్రవాసిన సింహకర్ణాదులు, రాజప్రాసాదములందు, జేవకాప్రాసాదములందు నిర్మింపఱగినవి. సామాన్యగృహములందు నిశ్చేధింపబడినవి.)

ద్వి కాల లక్షణములు

శ్లో॥స్వస్తికం వక్ష్యతే * దునా॥	
	విస్తార పసులగిత దళదాగాయతంతవేత్ * 1	
	పూర్వోక్తా రయ్యతం క్షాత్వాణామానేన విన్యసేత్ * 2	
	పంచసప్తాంశ విస్తారమాయామం పురతో * అంగమ్ * 3	
	తత్పూర్వ్య లిందమనేన స్వస్తి కాకార సంయుతమ్ * 4	
	తద్వి పాశ్చ్య ద్వికాలాశ్చ ద్విదాగేన వికాలతా * 5	
	తద్వయోర్మధ్యకే వాసం ద్విద్విదాగేన నైర్వృతే * 6	
	వంశానాం అగ్రయోర్ధేశే కుర్వాద్భూ వృథాలిందకమ్ * 7	
	ఏకదర్శ్యంశేన తద్రంస్పాత్ కర్ణేషు కర్కరీకృతమ్ * 8	
	ద్వికాలేగ్రేకు వక్త్రంస్పాత్ ఏకదర్శ్యంశేన నిర్ణయమ్ * 9	
	అంగజే ప్రతి పాశ్చ్యకు కుడ్యచ్ఛారంతు సంయుతమ్ * 10	
	కాలాయామే వికాలేనా చ్ఛారం కుర్వాత్ప పూర్వవత్ * 11	
	ఏ కానేక తతోపేతం నైర్వృత్యేవ వివక్షణః * 12	
	ఏవంతుస్వస్తికం ప్రోక్తం పూర్వోక్తానాంకుయోగ్యకమ్ * 13	

తా॥ వెడల్పు 8 భాగములు, పొడవు 10 భాగములు గ్రహించవలయును. దండకళాలకు వెప్పినట్లు పూర్వోక్తములై వయఃకారములను (అలింద, భద్ర, రంగ, వాసాదులు) చేయవలయును. 9 వంతులు వెడల్పు 7 వంతులు పొడవుగల అంగణమును ముందుభాగమందు పెట్టుకొనవలయును. పార్శ్వమందు ఒకభాగము అలిందమును పెట్టవలయును. ఇది స్వస్తికాకారములో నుండును. పార్శ్వములందు రెండువంతులు వెడల్పుచొప్పున ద్వికాలనునిర్మించవలయును. రెండుకాలయొక్క మధ్యమందు అకగా నైర్వృతి దిక్కులో గదిని పెట్టవలయును. వెన్నుపట్టిలయొక్క చివరలందు వేలతో నమమైన అలిందమును (కాలకంటె ఎత్తు తక్కువగల వసారాదు) పెట్టవలయును. 12:1 ప్రమాణముతో భద్రనిర్మాణమును చేయవలయును. కర్ణ భాగములందు గదులు 1 నిర్మించవల

వలయును. ద్వీశాలయొక్క- ముందుభాగమందు ద్వారముండవలయును. 1 : 2 భాగములతో నిర్ణయమును పెట్టవలయును. అవగానడచుటకు తగిన ప్రదేశమును పెట్టవలయును. అంగణమందు షార్కమువలదు గోడలో ద్వారమును పెట్టవలయును. శాలయొక్క- పొడవునందు, వెడల్పునందుగూడ గుమ్మమును పెట్టవలయును. వైశ్యతిదిక్కు-యందు ఒక అంతస్తును లేక అనేక అంతస్తులను కట్టవచ్చును. ఇది సర్వజనులకు నివాసయోగ్యమైనది.

- శ్లో* దశదాగం విశాలేతు లాయామం ద్వాదశాంశకమ్ *
- ద్వీశాలా విస్తృతం చైవ త్రిశాలా గైవ వాదయేత్ *
- పూర్వవత్పురతో చిందం త్రిశాలేన విశాంతా *
- వాసం చైత త్రిశాలాం చ తేషం ప్రిశుక్తవన్నయేత్ *
- ఏవంతు స్తస్థితం ప్రిశుక్తం.....

కా* వెడల్పు 10 భాగములు, పొడవు 12 భాగములు గ్రహించి ద్వీశాలా నిర్మాణమును చేయవలయును. 8 వంతులు గ్రహించి రెండు శాలలను కట్టవలయును. ముందుభాగమందు అలింపము నుంచవలయును. 8 భాగములు విశాలముండవలయును. గదులు 8 భాగముల చొప్పున కట్టవలయును. మిగిలిన వానిని పూర్వమువల చేయవలయును. ఇదియుస్వస్థిక భేదముగ గ్రహించవలయును.

వి1 ద్వీశాలా గృహములను నిర్మించునప్పుడు దక్షిణపశ్చిమ దిక్కు-లందు శాలాభాగములను, గదులను నిర్మించి, శాలలకు ముందుభాగములందు అలింపములనుంచి నిర్మించవలయును. దక్షిణ పశ్చిమములందు గల ద్వీశాలలే శ్రేష్ఠములు. ముఖద్వారములెట్లున్నను బాధకముగాదు. వెంటనే కప్పులుకేసిన పూర్వపు నిర్మాణములందు దక్షిణముందు కట్టిన శాలకు దక్షిణోత్తరములుగ మూల

ములను వేసి, తూర్పు పడమరలకు వెన్నుపట్టి స్వాస్థులు, పశ్చిమ మందు కట్టిన శాలకు తూర్పు పడమరలకు దూలములను వేసి, దక్షిణోత్తరములకు వెన్నుపట్టివేసి వైర్యతి మూలయందు రెండు వెన్ను పట్టిల మొదయ్యను కలిపి, దక్షిణశాలకు అష్టయములో వెన్నుచివర భాగము, వాయువ్యమందు పశ్చిమశాల వెన్నుచివర భాగము నుంది, వెన్నుపూట్టి మూలవాసములను దింది సైకప్పువేయు మం జడివారు. ఇప్పుడు జాబాలను కట్టారు తరుచుగ జరుగుచుండుట చేత, దూలములు లేకుండ నిర్మించువద్దతిగూడ ప్రచారబాహుళ్యము నొందుటచేత, గూ విధానములో దక్షిణమందు కట్టినశాలకు తూర్పు పడమరలను పొడవుగ గ్రహించి దక్షిణోత్తరములను వెడల్పుగ గ్రహించి ఆయాది సాధనమును చేయవలయును. పశ్చిమ మందు కట్టినశాలకు దక్షిణోత్తరములకు పొడవును గ్రహించి, తూర్పు పడమరలకు వెడల్పును గ్రహించి ఆయాది సాధనమును చేయవలయును. ఇట్లు శాలాగర్భమును నిర్ణయించుకొని, అలిండా దులను యుక్తియుక్తముగ పెట్టవలయును.

ఉదాహరణమునకు చిత్రము లీయబడినవి.

శ్రీ శాలాలక్షణములు

- శ్లో. చూరికం వక్షతేఽదుదాః
- దశభాగవిశాలేషు ద్విభాగామాదుమాధిపమ్ 10
- శ్రీశాలాసుదర్శనేషు వేదాంశం చిస్తుభాంగణమ్ 11
- ఆయామంత్రాష్టభాగంస్మాదంశావ్యతాంధకమ్ 11
- తర్వ్యుష్టాభ్యయోశ్చైవ దర్శ్యంశంకాలా విశాలకమ్ 12
- ద్విద్విభాగేషవాసం స్కాత కర్ణయోశ్చద్వయంఘ్రికమ్ 12
- తద్యహిపరితోలింపే తదర్శ్యం నేనైవైవదా 13
- షడ్యక్త్రంశంశంకారం సైతదర్శ్యంశంశనిర్ణమమ్ 13
- ఏకానేకతోపేతమంగణేనై ర్యర్థవాయవే 14
- ఏవంతు చూరికంకర్ణాన్ పున్ద్రావాయవయోష్టకమ్ 14

తా॥ ఇప్పుడు మాలిక (త్రిశాల) మును గూర్చి చెప్పబడు చున్నది

10 భాగములు పెడల్పు, 12 భాగములు పొడవును గ్రహించవలయును. శాలలమొక్క మధ్యభాగమందు 4 వంతులు పెడల్పు 8 వంతులు పొడవు, 1 వంతు అలిందమును గ్రహించవలయును. ఈ అంగణమునకు పృష్ఠ భాగమందు, వాక్యములందు రెండు వంతుల చొప్పున శాలా విశాలమును పెట్టుకొనవలయును. రెండు, రెండు వంతుల చొప్పున గదులను కర్ణభాగములందు రెండు శేక మాని కట్టవలయును. గదుల తనువారిత వెలుపలకు అలిందమును 1 శేక 2 వంతుల ప్రమాణముతో పెట్టవలయును. అం గదులు గలిగి సమమైన యెత్తుగలిగి యంపవలయును. 1 శేక 2 వంతుల ప్రమాణముతో నడవ (నిర్ణమము) ను పెట్టవలయును అంగణమందు, సై ర్పతి యందు, వాయువ్యముందు అనేకములైన అంతస్తులనుగాని ఒక అంతస్తునుగాని కట్టవలయును. ఈ విధమైన మాలికశాల సర్వజన నివాసార్థముగ నుండును.

- శ్లో॥ ద్వావశాంకం విశాలేతు తస్మాద్ద్వం శాధివాయతమ్ ॥
పురతః పృష్ఠపాగేతు కుర్వాదంశేనాలిందకమ్ ॥ 15
- శాలావారం త్రిదాగం వా పురతోద్వారదండకమ్ ॥
శషంప్రొగు త్తవత్కుర్వారే నిర్వారంవారసంయుతమ్ ॥ 16
- సౌకర్యతాగవిస్తార మధ్యతాధిరాంశాయతం తవా ॥
పంచశాగవశాంశేన విస్తారాయామతోఽంగణమ్ ॥ 17
- తద్యహిపతితోఽంశేన వారం శాలాద్వయాంశరీమ్ ॥
తర్న్ముష్టపాంప్యయోరలిందం చై కతాగేనరారయేత్ ॥ 18
- శాలాదాగం త్రిదాగంవాత్రి త్రిదాగేన పింపవమ్ ॥
శాలానాం ముక్తమేవాసం క్షిత్తిరీతాగేన కారయేత్ ॥ 19
- సంధ్యయోశ్చాగ్రయోశ్చైవ మండరం స్థాప్యతుర్విరమ్ ॥
వాసస్మిత్రయసంయు త్తం దహిర్వారావృలాంకకమ్ ॥ 20

- మద్యేచ్ఛారం ప్రకరవ్యం పంచద్యంశేనకరకమ్ ॥
 పృష్ఠేచసార్వయోర్మద్యేయోత్తారద్రంతుయోజయేత్ ॥ 21
- కర్ణకరద్రంస్యాల్పాలాగ్రే నేత్రకరకమ్ ॥
 కర్ణహర్మ్యాది సంయక్తం ప్రాసాదపదలంకృతిమ్ ॥ 22
- ఏవావేతతోపేతం వాసం వాసోపరిన్వసేత్ ॥
 ఏతత్తుమాలికంప్రోక్షం దేవతానాంచ యోగ్యకమ్ ॥ 23
- తదేవతోజేనాగ్రేను వాసమద్యేకుసుంధపమ్ ॥
 ఏవంతుచక్రవర్తీనాం కుర్వాదాలయం విహః ॥ 24
- ఏవంతు మాలికం ప్రోక్షమ్.....

తా: 12 వంతులు వెడల్పు, 14 వంతులు పొడవును గ్రహించవలయును. శాలలయొక్క ముందు వెనుకలందు ఒక భాగముచొప్పున అలిందముల నుంచవలయును. 8 వంతులు శాలను గ్రహించవలయును శాలాగ్రమందు ద్వారమును పెట్టి నిర్మించవలయును. మిగిలిన వానిని పూర్వమువలె చేయవలయును. మరియు స్థలముననుసరించి సౌకర్యమునుబట్టి యిష్టమైన ప్రమాణముతో వెడల్పును గ్రహించి, దీనికంటె 1 వంతు అధికమైన పొడవును గ్రహించి త్రిశాలా నిర్మాణమును చేయవచ్చును. 5 భాగల వెడల్పు 10 భాగల పొడవుగల అంగణమును పెట్టి దానికి వెలుపల 1 వంతు నడవను, కందువంతుల ప్రమాణముతో శాలను నిర్మించవలయును. శాలయొక్క పృష్ఠ, సార్వములందొక భాగముచొప్పున అలిందమును పెట్టవలయును. శాలకు 8 భాగములను పెట్టవచ్చును. మండప నిర్మాణముగ చేయదలచినప్పుడుగూడ 8 భాగములను పెట్టవచ్చును. శాలలయొక్క మధ్యయందు గదులను కట్టవలయును. ఈ గదులు 8 భాగముల ప్రమాణముతో నుండవలయును. శాలలయొక్క సంధులందు ముందు భాగములందు మండపములవంటి నిర్మాణములను చేయవచ్చును. మూడు దిక్కులందు 8 గదులను కట్టవచ్చును. వెలుపల 1 వంతునడవను పెట్టవచ్చును. శాలకు మధ్యయందు ద్వారమును పెట్టవచ్చును.

ద్వారాగ్రమందు 2:3 భాగముల ప్రమాణముతో భద్రనిర్మాణము నుచేయు వచ్చును. మరియు శాలల యొక్క పుష్కభాగమందుగాని పార్శ్వములందుగాని, యుక్తియుక్తముగ భద్రనిర్మాణమును చేయు వచ్చును మూలలందును-ద 1 భాగమందే భద్రనిర్మాణముచేసి మిగిలిన మూలలందు మానితేరువచ్చును. శాలయొక్క-ముందు భాగమందు నేత్రభద్రమును (దాశ్యము కిటికీలుగల మొత్తము భాగము వరు (గదికి) కలిపి భద్రనిర్మాణమును) చేయవచ్చును. కర్ణభాగములందు మేడలను కట్టవచ్చును. ప్రాసాదములకు చేగుబడు అలంకారములన్నిటిని చేయవచ్చును. 2:3 అంతస్తునుమాత్రమేగాక అనేక ములైన అంతస్తులను కట్టవచ్చును. గదికిపైన గదికికట్టవలయును ఇదిశాలిక భూలస్వరూపముగ చెప్పబడినది. మరియు కోణములందు గదుల ముందుభాగమందు గదులమధ్యభాగములందు మండపాకృతినిర్మాణమును చేయవచ్చును నినిధ గోపకల్పనా శోభితమైన యీమాత్రికశాల చక్రవర్తులకు నూట యొక్కమైనది. దేవతలకు నూడయొక్కమైనది.

విశ్రాంతిశాలాశ్రమమును తెలుపుటలో అనేకవిశేషములు, నిర్మాణవిషయము తెలుపబడినవి.

మూలస్వరూపమును గూర్చి నివేదనము.

ముందాగ్ధమును నిర్ణయించుకొని, అంగణమును స్థిరపరచవలయును. అంగణమునకు వెలుపల అలింకములను పెట్టవలయును. తరువాత శాలానిర్మాణమును చేయవలయును. శాలలకు వెలుపల తిరిగి అలింకములను పెట్టవలయును. ఈస్థలస్వరూపమును గ్రహించిన తరువాత గదులను, నడవలను, కర్ణకృపాములను, ముఖభద్రములను, కోణభద్రములను, పార్శ్వములను మండపములను (శాలాగ్ర, శాలామధ్య, శాలాకోణభాగములందు మండపములను) స్థిరపరచ

వచ్చును. కొన్నిచోట్ల లంగణమునకు శాలను మధ్య అలిందములు లేకుండ నిర్మాణమును చేయవచ్చును. పెరుటికప్పులను తేలికొంత భాగమును, కొంతభాగమును జాబా గాని లేక మేపనుగాని కట్టవచ్చును. అన్ని దిక్కులలోను ఇచ్చానుసారము కర్ణభాగము లందుమాత్రమే మేడగదులను కట్టవచ్చును. లేదా ఒకశాలకు మాత్రమే మేడ వేయవచ్చును. గృహాంశారములగు శేదికలు, భద్రములు, అలిందములు వెంప గువానిని ఇచ్చానుసారము పెట్టుకొనవచ్చును. శి శాలలకు వెలుపల శి వసారాలు వచ్చుట సుపేధము గాదు. శి వసారాలను పెట్టవచ్చును. లేక ఒకదిక్కుయందు గృహాగ్రమందుగాని, పృష్ఠమందుగాని పార్శ్వమందుగాని పెట్టవచ్చును. అంగణమునకు తరువాత అలిందము పెట్టినప్పుడు దూరంకింటికి మధ్య స్తంభములను పెట్టుట పెంకుటి కప్పుచేసినప్పుడు అవసరముగును. ప్రస్తుతకాలమందు స్తంభరహితమాగ, స్తంభంచుదంకుటలేక స్తంభములను పెట్టకపోయినను నోకవలె కాదు. ఎదుటిభాగమువ స్తంభపంక్తిని పెట్టదలచినప్పుడు సరిసంఖ్యతో గూడిన స్తంభములను పెట్టవలయును. పార్శ్వములందు సుపే వికల్పముగ చేయవచ్చును. స్తంభపంక్తి సర్పిరచునప్పుడు 2, 4, 6, 8, 10, 12 క్రమమునా పెట్టవలయును. పట్టణద్రవీయానిర్మాణమును చేయదలచినప్పుడు శాలాగ్ర పృష్ఠములందు చేయవలయును. లేదా శాలాగ్రమందు చేయవలయును. మేడలను కట్టదలచి నప్పుడు శి శాలలందు కట్టవచ్చును. లేక ఒకశాలయందు కట్టి మిగిలిన శాలలందు గాని చేయవచ్చును. పెంకుటి లంఘనము కట్టదలచినప్పుడు దక్షిణశాలకు ఆగ్నేయకోణమును, పశ్చిమశాలకు ధైర్యతికోణమును, తూర్పునకు ఈశాన్యకోణమును కలిపి చూలములను ఆయాశాలలకు సరిసంఖ్యతో పెట్టవలయును.

వెన్ను పట్టణను వేయవచ్చుడు శాలా మధ్యభాగమందు
 వేయవలయును. ఒకప్పుడు శాలావిశాలము పెద్దదైనను అంగణ
 విశాలము పెద్దదైనను, అగ్రాలింతము వెడల్పు ఎక్కువగలదైనను
 శాల వెడల్పును 5 సమభాగములను చేసి రెండవవంతులో గాని,
 3 వ వంతులోగాని చేసి వాసములను వైశాల్యానుసారముగ వేయ
 వలయును. త్రిశాలా, ద్విశాలా నిర్మాణములలో అంగణ వధ్య
 భాగమందు పైకప్పునుండి కన్నము (మందువా కన్నము లేక
 చర్మకము)ను పెట్టి నిర్మించవచ్చును. చర్మకము లేకుండ గూడ
 నిర్మించవచ్చును. శాలలయొక్క నేల భాగములు సమముగ నుండుట
 శ్రేష్టము. లేక ముఖభాగమం దెత్తుపెట్టుకొని మిగిలిన భాగములందు
 పల్లముగ పెట్టుకొనవచ్చును. ఈ నిశ్చయమును గురించి దిక్కులను
 బట్టి ఎత్తుపల్లములను గ్రహించరాదు. ప్రధానశాల ఎత్తుగకట్టి మిగిలిన
 శాలలను పల్లముగ పెట్టి, వానికి బయటపెట్టబడు వసారాలు శాలల
 కంట పల్లముగగూడ యుండవచ్చును. పడమటిశాలకుగాని, దక్షిణ
 ములోగల శాలకుగాని పెట్టబడు వసారాలు శాలలకంటె పల్లముగ
 యుండరాదను నియమములేదు.

చ తు శ్కా లా ల క్ష ణ ము

శ్లో॥వక్ష్యతే చతురాంయమ్ ॥	25
	విస్తారే దశకగంతు బాయసే ద్యావశాంశకమ్ ॥	
	త్రిచతుర్భాగ తన్మర్త్యే విస్తారాయామతోఽంగణమ్ ॥	26
	తద్యహిశ్చా వృథాంశేన నంద్యావర్తం బాలిందకమ్ ॥	
	తద్యహిశ్చ చతుశ్కాల తత్పూర్వాది క్రమావ్యసేదే ॥	27
	ప్రాగుద్యక్షిణాయామం దక్షిణే చ లలాటకమ్ ॥	
	యామ్యే ప్రాక్ప్రత్య గాయామం పశ్చిమేతు లలాటకమ్ ॥	28
	పశ్చిమే యాయోద్యోగ స్త్రం తద్వర్త్యం చ చోత్తం ॥	
	ఉదక ప్రాక పశ్చిమే ద్విం తస్య నేత్రంతు పూర్వతే ॥	29
	తత్తద్బాలా విశాలేతు తదంగేన గుణాంశకమ్ ॥	
	పూర్వం పశ్చిమేకాలా తత్తద్వర్త్యం వదంశకమ్ ॥	30
	దక్షిణే చోత్తరేకాలా బాష్టాంశం చతదాయకమ్ ॥	
	ఏవమేకచతుశ్కాలా దండబర్హి సంయుతమ్ ॥	31
	తద్యహి పరితో వారం చైకద్వంసేన త్రివచ ॥	
	ఏక ద్విత్రి ద్వియోగంవా నేత్ర విస్తార నిర్ణయమ్ ॥	32
	తత్తద్బాలా ద్వినేత్రాస్పాదో బహిశ్చేత్త్రైక నిర్ణయం ॥	
	చతుర్ద్విత్రికం బహిః పశ్చిం తస్మాదేవం చయద్భుజం ॥	33
	అధిష్టాదాది వర్ణాన్తం ప్రాసాద పదలంకారం ॥	
	వీచానేక తతోపేతం నిర్ణాయంకార సంయుతం ॥	34
	ఏవం చతుర్భుజం ప్రోత్తం నంద్యావర్తా క్మతిర్మదేన ॥	

తా॥ ఇప్పుడు చతుశ్కాలా విధానము చెప్పబడుచున్నది. వెడల్పు 10 భాగములు, పొడవు 12 భాగములను గ్రహించవలయును. 8:4 భాగములు వద్యయందు అంగణమును పెట్టవలయును. అంగణమువకు వెంపల ముట్టు 1 అంశము (భాగము) చేత అలిందమును నంద్యావర్తనమువలన పెట్టవలయును. అలిందమువకు తరువాల నాలుగు దిక్కులందు నాలుగు శాలలు పూర్వాది క్రమ

ముగ పెట్టవలయును. తూర్పుశాలకు దక్షిణోత్తరములు పొడవు అని గ్రహించవలయును. ఈశాలకు దక్షిణమునందు గది (లలాటము)న పెట్టవలయును. దక్షిణశాలకు తూర్పునుండి వడమరకు పొడవు అని గ్రహించి, పశ్చిమమందు గదిని పెట్టవలయును, పశ్చిమశాలకు దక్షిణమునుండి ఉత్తరమునకు పొడవు అని గ్రహించి ఉత్తరమందు గదిని పెట్టవలయును.

ఉత్తరపు శాలకు తూర్పువడమరలకు పొడవని నిర్ణయించు కొని, తూర్పు దిక్కులో గదిని (నేత్రము) పెట్టవలయును. ఆయా దిక్కులందు కట్టెడు శాలలో శివంతులు వెడల్పు, 6 పంతులు పొడవు చేర్చున తూర్పువడమర శాలలను కట్టవలయును. దక్షిణోత్తరములందు కట్టెడు శాలలను శివంతులు వెడల్పు శివంతులు పొడవును పెట్టవలయును. ఈ విధమైన చతుర్శాలను దంపక శాలాకృతిలో కూడినదానినిగ చేయవలయును. (వానగా దంపక శాలకుగల అలంకారములు కలిగియుండువట్లు చేయవలయును.) శాలలకు వెలుపల 1 లేక 2 పంతులు వారము (అలిందము) ను పెట్టవలయును. (వారమునగా పంకకు తగినట్లు మార్గము) గదులకు మధ్య నిర్గమమును (నడవను) 1 లేక 2 పంతులు పెట్టవచ్చును. లేక 2ను పెట్టవచ్చును. నడవ వెడల్పులో సంపదవలయును. ఒక్కొక్క శాల 2 గదులు గలిగియుండవలయును. ఈ గదులగుమ్మములు అంగణములోనికి పెట్టవలయును. ఒక గదినుండి వెలుపలకు పోవుటకు మార్గము నీయవలయును. నాలుగు దిక్కులందుగల నాలుగు శాలలుయొక్క ద్వారములు వెలుపలకు కనిపించునట్లు పెట్టగానుటచేత దీనికి చతుర్ముఖశాలయని పేరు. ఈశాల అధిష్ఠానము, ఉపేతము మొదలగువని గలిగియుండవలయును. ప్రాసాదములకు చేయునట్టి అలంకారములన్నింటిని చేయవలయును. (స్తంభకోణ, వ్యూహకోణ, తోరణాది క్రియావిశేష

ములు) ఇంకను మరికొన్ని ప్రాసాదాలంకారములని చెప్పబడిన వానిని ఈశాలకు చేయవలయునని కావము ఒక అంతస్తుగాని అనేక అంతస్తులు గాని కట్టవచ్చును. సర్వాలంకారములతో గూడియుండునట్లు చేయవలయును. ఇది చతుర్ముఖశాలయనబడును. సంద్యాపర్తము వలెనుండును.

వి1 లలాటము, శ్రీతము ఐక్యము అనుపదములు గడికి వాడబడినవి. శ్రీత విస్తారపూర్ణమనగా గదుల వెడల్పులోనుండి రాకపోకలకుపూర్ణమును పెట్టవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ద్వాదశాంక విశాంత మనుభాగం తరాయతమ్ ॥ 85

తతుష్ట్యాగ విస్తారమాయామం మర్కమాంగణమ్ ॥

తద్వహ్నిపృథాంశేన ఘోర్వపత్తదరిందకమ్ ॥ 86

దీర్ఘకాలాదశాంకాస్మాత్ ప్రాప్యకాలాయమాంకతా ॥

విస్తారం ఘోర్వనర్మద్వాదవివాక్ర్యంశాలిందకమ్ ॥ 87

శేషప్రాగుత్తవత్కుర్వాత్ దేవాంశు దతుర్ముఖం ॥

తద్విస్తారాయతేభాగం తస్మాద్వ్యం శాదికం ఋషి ॥ 88

ర్ముఖంశాలింద విస్తారం సర్వం కుర్వాత్పూర్వపత్ ॥

యదేష్టవాసం సంచల్ప దేష్టదిక్ తాంతరాలనే ॥ 89

అంతశ్శాలాయదాద్వారం దండకస్తోక్తపర్కమ ॥

ఏతద్వతుర్ముఖం ప్రోక్తం ఘోర్వోల్లాసాయ సంపతమ్ ॥ 40

అ॥ ఇప్పుడు మరియొక ప్రమాణముతో చతుశ్శాలావిధానము చెప్పబడుచున్నది. 12 వంతులు పెడల్పు 14 వంతులు పొడవుగల మధ్యమాంగణమును పెట్టవలయును. అంగణమునుచుట్టి 1 వంతుతో అలిందమునుంచవలయును. 10 వంతుల పొడవుతో దీర్ఘకార శాలను కట్టవచ్చును. లేక 2 వంతుల పొడవుతో చిన్న శాలను కట్టవచ్చును. వెడల్పు మాత్రము ఐదుక చెప్పిన రీతివ

గ్రహించవలయును. అలింబ నిస్తారమును 2 వంతుల వరుకు పెంచు కొనవచ్చును. మిగిలిన నిర్మాణమును పూర్వోక్త ప్రకారము చేయవలయును. దేవతలకు గూడ ఇట్టి చతుర్ముఖశాలను నిర్మించవచ్చును.

మరియు పూర్వోక్త ప్రమాణములలో పెడల్పులో 1 వంతు పొడవులో 2 వంతులు పెంచి చతుర్శాలా నిర్మాణమును చేయవచ్చును. ఈ నిర్మాణమందు 2 వంతులు అలింబ ప్రమాణము గ్రహించి, మిగిలిన నిర్మాణమును పూర్వోక్త ప్రకారము చేయవలయును. గదులను ఇష్టానుసారము పెట్టుకొన వచ్చును. ఇష్టమైన దిక్కులందు శాలలకు అంతరాలములను (అవకాశములను) పెట్టవచ్చును. లోపల గదులను, ద్వారములను దంశక శాలావిధానముతో చేయవలయును. ఈ చతుర్శాల సర్వజనావాసార్థముగ నుండును.

వి: ఇంతవరకు దంశకాది చతుర్శాలాంతము వరకుగల నిర్మాణము లను గురించి వివరించవలసినది. వీనియందు గదులను నిర్మించు విధానము, మనికొన్ని గృహానామ సంక్షిప్త వివరములు తెలుపబడినవి. చతుర్శాలలు ప్రస్తార పశముచేత 268 రకములుగలవని గతములో తెలిపియుంటిని. వీనిలో బహుశ ప్రచారములో నీ క్రింది శాలలు మూత్రము గ్రంథకర్తలచే చెప్పబడినవి. 1 సర్వతో భద్రము 2 నంద్యానర్తము 3 వర్తమానము 4 స్వస్తికము 5 దుచకము అని 5 విధములుగలవు.

1. సర్వతో భద్రలక్షణము :-

అక్షతిషిద్ధారించం సమంతలో వాస్తు సర్వతోభద్రమ్
 స్పృహతిమిదసమాహివాం లాభ్యం ధ్యాయై కృతుర్పిరపి॥

నాలుగుదిక్కులందు నాలుగు శాలలుగలిగి నాలుగు అలింబములు గలిగి, 4 దిక్కులకు నాలుగు ద్వారములు గలిగియుండుది

శాలకు సర్వతోభద్ర శాలయనిపేరు. ఇది ప్రభువులకు, జీవతలకు శుభకరమైనది.

ఈ నిర్మాణమును అంగణము, బానిని అనుసరించి అలిం దము. దీనితరువాత శాలా నిర్మాణము, తరువాత మరలఅలిందము వచ్చును. నాలుగు దిక్కులను కలుపుతు ప్రదక్షిణముగ అలిందములు పెట్టబడును. అంగణమునుండి నాలుగు దిక్కులకు శాలావిస్తారము నుండి ద్వారములుండును. ఇది మూలస్వరూపము. ఇందు గదులు, సావిధ్య, కర్మ గృహములు, భద్రములు ఇత్యాది గృహాంగముల నన్నింటిని పెట్టవచ్చును.

2. సంధ్యావర్తలక్షణము :-

సంధ్యావర్తమలిఃప్రైః శాలాశుద్ధాత్పురక్షిదాంతః తైః ।

ద్వారంపశ్చిమ మస్మిన్ విహాయశబ్దాఢి శార్కాఢి ॥

శాలయొక్క గోడనుబట్టి ఎడమనుండి గుడికి శాలాంతము వరకు అలిందములుగలిగి, పశ్చిమ దిక్కాలనుండి వెలుపలకు ద్వారములేని చతుశ్శాల సంధ్యావర్త మవలడును. ఈనిర్మాణ ములో దక్షిణశాల ఎంతపొడవుండునో అంతపొడవు అలిందముం డును. పశ్చిమ శాలకు వెలుపలకు ద్వారములేవందున పశ్చిమ శాలకు వెలుపల అలిందము పెట్టబడదు. ఉత్తర శాలకు శాలాం తము వరకు అలిందముండును. తూర్పు శాలకు శాలాంతము వరకు అలిందముండును.

(ఈ విధమైన శాలలను దృష్టాంతముగ చూచుటకనేకములు గలవు. వీనికి తివసారాలున్నవని రోక్షమనిచెప్పిడి వారిప్పుడు అధిక సంఖ్యలోనున్నారు. వారికేవిషయము తెలియదని చెప్పవచ్చును.)

3. వర్ణమాన లక్షణము :-

ద్వారాలిందోఽంతగతః ప్రదక్షిణోన్యః కథస్తతర్కాన్యః ।

తస్మింశ్చవర్ణమాద్వారంతు నదక్షిణోవార్యం ॥

చతుర్శాలలో ప్రధానశాలయొక్క ముఖభాగమందు శాలాంతమువరకు అలిందముండదు. రెండవ అలిందము ప్రదక్షిణ క్రమములో దానిననుసరించి పెట్టబడును. మరియొక అలిందము దీనిననుసరించి శాలాంతమువరకు పెట్టబడును. దీనికి దక్షిణ దిక్కుయందు ద్వారముండదు. అందుచే దక్షిణశాలకు వెలుపల వసారాయుండదు. దీనికినూడ కి శాలలకు మూడువసారాలు వచుచును.

4. స్వస్తిక లక్షణము :-

అపరోంతగతోలిందః ప్రాగంతగతాతదు త్థివారాస్తాః ।
తవపరిచిపుతశ్చాస్యః ప్రాగ్ద్వారం స్వస్తికేతురదమ్ ॥

స్వస్తికనామకచతుర్శాల యందుగల పడమటి శాలకు వెలుపలగల అలిందము శాలాంతమువరకు ఉండును. దక్షిణోత్తరములందుగల శాలలకు పెట్టబడు అలిందములు పశ్చిమశాలా లిందము నుండి ప్రారంభమై తూర్పు దిక్కుయొక్క చివరవరకు వాపును. ఈ రెండింటియొక్క మధ్యయందు తూర్పుశాలకు అలిందము వచ్చును. దీనికి ప్రధానద్వారము తూర్పుదిక్కున పెట్టవలయును. అసగా తూర్పుదిక్కునుండి గృహములోనికి ప్రవేశించవలయునని భావము.

5. రుచకలక్షణము :-

ప్రాకృక్ష్మిమావరిందావంతగతో తవపరిస్థితాశేషాః ।
రుచకేద్వారం సుభదముత్తరతోన్యావికస్తాని ॥

రుచక సంజ్ఞకచతుర్శాలయందు ప్రాకృక్ష్మిమ శాలలందు శాలాంతమువరకు అలిందములను పెట్టవలయును. ఈ రెండు అలిందములను అనుసరించి మిగిలిన రెండు అలిందములు వచ్చును. దీనికి ఉత్తర దిక్కుగ గుమ్మమును పెట్టిరాదు.

శ్రేష్ఠంనంద్యాపరం సర్వేషాంపర్థమావసంజ్ఞందః ।
స్వస్తికరుచకేమధ్యే శేషంకురదం నృసాచీదమ్ ॥

పైన చెప్పిన వానియందు సంఖ్యావర్తము, క్షణమాసము సర్వజనులకు శ్రేష్ఠములైనవి. స్వస్తిక రుచికములు మధ్యమములు. శేషించిన సర్వతోభద్రమును చతుశ్శాల మహారాజులకు మొదలగు గొప్పవారికి శ్రేష్ఠము.

వాస్తు రాజవల్లభకర్తయగు మండనసూత్రధారుడు చతుశ్శాలావిధానమును వేయగనుర్తించెను. ఏకాది గునులఘువుల ప్రస్తార భేదముననుసరించి శాలానిరూపణమునుచేసి యుండును. గాని మఱు మత మాససారాది మతములకంటె కొంతభేదముగనుదించును. దేశ మందెప్పువ ప్రచారములో మాససారాది గ్రంథోక్తగృహ రూప కల్పనమే యుండుటచే నిక్కడ యీ గ్రంథస్థ విషయములు విచారించబడినవి.

విశ్వకర్మ మతములో చెప్పినగృహ కల్పనావిధానముగూడ దేశమం దక్కడక్కడ ప్రచారమునొంది యున్నది. పూర్వపు నిర్మాణములలో విశ్వకర్మోక్తవిధానము, శైలి, శాలారచనా విధానము గోచరించుచున్నది. కనుక విశ్వకర్మ మతమును గూడ యనుసరించి గృహరూపకల్పనచేయు వచ్చును. ప్రస్తుతములభించుచున్న విశ్వకర్మోక్త గ్రంథములందు విశేషప్రమాణములుగల నిర్మాణములు తెలుపబడియున్నవి. ఈనిర్మాణములో గ్రామ గృహ నిర్మాణములు, జాతిపరముగ తెలివిన నిర్మాణములు, ప్రభువుల నుద్దేశించి చెప్పబడిన నిర్మాణములు సాంఘికముగ నుపయోగించు మూర్ఖవిశ్రాంతిశాలలు, విద్యాశాలలు, సభలనుద్దేశించినవి, కోశ గారాది నిర్మాణములు, పుస్తక భాంజాగారములు, చిత్రశాలలు, రంగశాలలు, ఇత్యాది బహువిధ నిర్మాణ విశేషములు తెలుపబడినవి. ఇందు తెలుపబడిన శాలానిర్మాణ విధానమంతయు మధ్యచర్మరయుత చతుశ్శాలాది విశేషప్రమాణయుత నిర్మాణ

ములే యొక్కనుకొని నున్నవి. మరియు ధనికులకు, భూపాలకులకు, జేకాధిపతులకు అర్హములై నవి గలవు.

గ్రామ. నగరాదులందు కట్టబడు గృహవిధానము, బ్రాహ్మణ దీక్షాతి గృహములు, సంకీర్ణ గృహ రచనావిధానము గూడ విపులముగ తెలుపబడినవి. రాజహార్యములను గురించి, ధనిక భవన హార్యములను గురించి ప్రత్యేకమైన శైలి చెప్పబడెను, శాస్త్ర కర్తలు పూర్వ కాలములో కొన్ని ప్రాంతములందు అనూచేతము లకు అక్కడ శిరోస్థానానికి అనుగుణములై న నిర్మాణములను తెలిపి, వాని కానూచేతము వాచములను పెట్టివ్యవహరించిరి. శాలానిర్మణములందు, జేపత నివాసములందు, శిఖరవిధానముందు గ్రహించబడిన శైలి శిథిలములనుగూర్చి "శిల్పరత్నము" లో అధ్యాయములో నిట్లు గలదు.

వై దేహామాగధంతై ప కొరవంపిసంంతరా ॥
 కొరవేనందగాందారం క్రమేడాపరితంతరా ॥
 వామిక్రందం కలింగంద తరాచాకమేవక ।
 వైరాటంద్రావిదంతై ప బాష్టికంకొల్లకంపునః ॥

వై దేహాము, మాగధము, కొరవము, కొనలము, శూరసేనము, గారయారము, అవంతికము, వ్యామిక్రము, కలింగము, కాళికము, వై రాటము, వ్రానిహము, బాష్టికము, కాష్ఠీరము గాంగేయము అని చెప్పబడినది. ఈ శైలిక్రమము శిఖరనిర్మాణమందు ముఖ్యముగ గ్రహించబడినది.

ధనవంతులయొక్క గృహములు వేరుగ, ప్రభువుల గృహములు వేరుగ చెప్పబడినవి. రాజ హార్య విధానమునుగూర్చి "మానసారము" లో విపులముగ నున్నది. రాజ హార్యనిర్మాణమునకు గ్రహించదగిన స్థలములయొక్క వెడల్పు పొడవులు వాని

యందు హర్ష్యనిర్మాణ ప్రదేశము, ఉద్యానవనములు, కేయన మందిరములు దేవతామందిరములు, సభామండపము, ఆస్థానమండ పములు రాజుల నివాసములు, రాజకుమారుల నివాసములు, వశు శాలలు, దాసదాసీ జనావాసములు, కార్యాలయములు, మొదలగు వాని స్థాన భేదములుగూడ తెలుపబడినవి.

మరియు పాలకపర్ణమును 9 విధములుగ విభజించి (1) సార్వ భౌముడు (2) మహారాజు (3) సకేంద్రుడు (4) పార్శ్వికుడు (5) వృద్ధ భరుడు (6) మంహశేశుడు (7) పట్టభాక్కు- (8) ప్రాహారకుడు (9) అస్రగ్రాహకుడు అని 9 విధములు నిర్ణయించి వారివారి పౌఖ్యము కొరకు, నిర్మాణములకు తగిన స్థలములయొక్క- వెడల్పు పొడవులు చెప్పబడినవి

-: రాజహస్త్య విధానమందు గ్రహించదగు స్థలప్రమాణములు :-
(మానవారము)

- శ్లో॥ ఊడతీరంబ హర్ష్యాణాం లక్షణం వక్ష్యతేషాః ।
ఏవేదిక్రమాదిక్రమం కథయంతిమాతవేదే ॥ 1
- పైకద్వికతదంబాంతం ద్విద్వికంబ వివర్ణనాత్ ॥
- (1) సర్వదూపస్వహస్త్యేతు లక్షణాదిక్రయంత్రయమ్ ॥ 2

ఈ సార్వభౌములకు 181 దండములనుండి లెండు దండముల వృద్ధితో 201 దండముల విస్తార ప్రమాణముగల స్థలము గ్రహించ దగును. ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ భేదముచే 9 విధములుగ నుండును.

- తద్విస్తార ఏతి ప్రోక్త మామామదితి వక్షతే ।
- విస్తారాత్పాద మదిక్ర మద్ధాతిర మఖాదితా ॥ 3
- క్రపాదాభిక్తి మేవం తరస్విమాదిక్రమేషా ॥

ఈ వెనుక చెప్పబడిన ప్రమాణము వెడల్పుయని గ్రహించ వలయును. పొడవును గ్రహించుటలో వెడల్పుతో, సమానము,

3, 4, 5 1 శబ్దంపు యొక్కవపరుకు తిసుకొనవలయును. ఇది సార్వ
భౌములకు తగినస్థలము.

పంచాదిక దక్షుష్టి కరదండం సమాకలేత్ || 4

ఏలాశితి కథాంతం స్వాష్టి ద్విదండ విర్ధనాత్ |

ఏవంతువోత్తమాంతం స్వాత్కన్య సాదిత్ర యోత్రయం || 6

(2) మహారాజస్య హస్త్యుడు ఏకాలా పరికి ర్తితం |

విస్తారాయామం సర్వం యదాస్రాగుక్ష పన్నయేత్ || 8

కా|| మహారాజులకు 165 దండములనుండి 181 దండముల
పర్యంతము పెడల్పుగల స్థలమును గ్రహించవలయును. పొడవును
పూర్వోక్తప్రకారము గ్రహించవలయును.

త్రయాశిక్త్యంతు పంచాకర కరదండం సమాకలేత్ |

నందపష్టుతిసం దండం కరదందావసానకం || 7

కన్యసావకదా ప్రోక్షంద్వి ద్విదందేవ విర్ధనాత్ |

(3) నరంద్రస్యాంయే సర్వం విస్తారం పరికి ర్తితం || 8

కా|| శశోద్రులకు 158 దండములనుండి 169 దండముల
వరకు పెడల్పుగల స్థలమును గ్రహించవలయును. పొడవును
పూర్వోక్తప్రకారము గ్రహించవలయును. ఉత్తమాది భేదముచే తి
విధములు వచ్చును.

నవ్రం గాదికం దండం కరదండం సమాకలేత్ |

పంచాకర్పర పర్యంతం కన్యసాదిత్రయోత్రయం || 9

(4) పార్శ్వికస్యకు హస్త్యస్య విస్తారం పరికి ర్తితం ||

హస్తవద్యాయతే సర్వం విస్తారం విర్ధయేత్కమాత్ || 10

కా|| పార్శ్వికులకు 189 దండములనుండి 160 దండముల పర్యం
తము పెడల్పుగల స్థలమును గ్రహించ వలయును. పొడవును
పూర్వోక్తరీతిగ గ్రహించవలయును. ఇదియు ఉత్తమాది భేదములచే
తి విధములగును.

త్రయోవింశత్యత మారభ్య ద్విద్విరంచేన వర్ణనాత్ ||

నవత్రింశదాంతంసోః త్పూర్వపన్నవ తేవకమ్ ||

11

(6) హర్ష్యే పట్టపరస్య చ విస్తారాయామం పూర్వపత్ ||

తా|| పట్టధనులకు 128 దండములనుండి 189 దండములవరకు వెడల్పుగల స్థలమును గ్రహించవలెను. పొడవును దీనితో సమానముగ గాని ఎక్కువ భాగముగాని తీసుకొనదలచినప్పుడు పూర్వోక్త ప్రకారము చేయవలయును.

సప్తవీంశతాదౌ ద్విద్విరంచేన వర్ణనాత్ ||

12

త్రయో వింశత్యాంతం సోః త్పూర్వస్య సోదిత్రయంత్రయమ్ ||

(7) మండలికాయశారం ధైర్వణం ప్రాశస్త్యవర్ణయేత్ ||

13

తా|| మండలాభిములకు 107 దండములనుండి 128 దండముల వరకు వెడల్పుగల స్థలమును గ్రహించవలయును. పొడవును పూర్వోక్తవిధముగ చేయవలయును.

శ్లో|| ఏకాదిత్యంతు నవత్రయంధై వరమావరేత్ ||

సప్తాధికశశాంతంసోదిస్తారం నవదాతపేత్ ||

14

(7) ఏవంతుపట్టాగ్ హర్ష్యేదావహమంపూర్వపన్నవేత్ ||

తా|| పట్టభాజాలకు 91 దండములనుండి 107 దండముల వరకు వెడల్పుగల స్థలమును గ్రహించవలయును. పొడవు పూర్వోక్తప్రకారము గ్రహించవలయును.

సప్తవదాష్టదండాదౌ ద్విద్విరంచేన వర్ణనాత్ ||

15

ఏకాదికనవత్యంతం నవదాదౌ క్షమావరమ్ ||

(8) ప్రాశారకస్యహర్ష్యేతు కన్యసోదివికాంతమ్ ||

16

తా|| ప్రాశారకులకు 75 దండములనుండి 91 దండములవరకు తము స్థలములయొక్క వెడల్పువలెను పొడవు పూర్వప్రకారము గ్రహించవలయును. క్షమావరము కనిష్ఠ విభాగములో 9 విధములు వచ్చును. వైవానికవలె దీనినిగూడ 9 గా విభాగము చేయవలెను.

- అయామంఘ్రపర్శుద్ధార్ వ్యయేద్విగుణాంతకమ్ ■
- నవారీతంఘ్రపందారద్దయంచై వ సమాశఫేత ■ 17
- సపంచసప్తరస్పాంతం ద్విద్వికందేనవర్థవారీ ■
- ఏవంఘ్రపందాప్రోక్షం కన్వసాది త్రయంత్రియం , 18
- (9) అస్మిన్ గ్రాహస్యహస్త్యుతు ధై వాయామంతుపూర్వవర్ ■

ఈ అస్మిన్ గ్రాహకులకు 59 దండములనుండి 74 దండముల వేదముగల స్థానమును గ్రహించి, దానివలన పూర్వోక్తప్రమాణముతో తీసుకొనవచ్చును. 9 భేదములు వచ్చును.

వి॥ వైశ్రవావీన దానిలో మూలముందుగల వంశ్యావారీక పదములలో వ్యత్యయమున్నట్లు తోచుచున్నది. వార్యభౌమునకు చెప్పిన సంఖ్యనుండి అస్మిన్ గ్రాహం వరకు వసుభగలెక్క చూచినచో సరిపడును. అకారణముచే మూక్తేద సరిపడు విధానముగలెక్క జేయవచ్చునది.

- (1) వార్యభౌమునకు :- 201, 199, 197 దం॥ వై॥ ఉత్తమము, 195, 193, 191 మధ్యమము, 189, 187, 185 అధమము.
- (2) మనోరాజునకు :- 185, 183, 181 దం॥ వై॥ ఉత్తమము 179, 177, 175 మధ్యమము, 173, 171, 169 అధమము.
- (3) నరేంద్రునకు :- 169, 167, 165 దం॥ వై॥ ఉత్తమము 163, 161, 159 మధ్యమము 157, 155, 153 అధమము.
- (4) వాస్తివనకు :- 153, 151, 149 దం॥ వై॥ ఉత్తమము, 147, 145, 143 మధ్యమము 141, 139, 137 అధమము.
- (5) వ్యధకునకు :- 137, 135, 133 దం॥ వై॥ ఉత్తమము 131, 129, 127 మధ్యమము 125, 123, 121 అధమము.
- (6) మంజుశేకునకు :- 121, 119, 117 దం॥ వై॥ ఉత్తమము 115, 113, 111 మధ్యమము 109, 107, 105 అధమము.

(7) పట్టభాషానకు :- 105, 108, 101 దం॥ వె॥ ఉత్తమము, 99, 97, 95 మధ్యమము 93, 91, 89 అథమము,

(8) ప్రాచీనాశకునకు :- 89, 87, 85 దం॥ వె॥ ఉత్తమము, 83, 81, 79 మధ్యమము 77, 75, 73 అథమము.

(9) అక్షరగ్రాహానకు :- 73, 71, 69 దం॥ వె॥ ఉత్తమము 67, 65, 63 మధ్యమము 61, 59, 47 అథమము అని వచ్చుచున్నది. 57 దం॥ వె॥ ప్రారంభించి కెండు దం॥ ముల వృద్ధికో వాచక సంతులనములయను. ఒక్కొక్క, రనే అథమముల పుష్కలము లలో మూడు విధముల చొప్పు 9 వచ్చును. వెత్తము 8 రకములు వచ్చును. విస్తార ప్రముఖమునుంట్టి క్షేత్రంపు సెడల్పుపనుట గ్రహించేయెడల అత్యంత సీనప్రముఖము 57 దం॥ వె॥ కడల్పు పొడవు గలిగినట్లము అగును. అత్యంతాతిక ప్రముఖము 201 దం॥ వె॥ ల్పు 402 దం॥ పొడవుగల ఖలమగును, దం॥ వె॥ నగా 2 గజములు కనుక 402 గజముల వెడల్పు 804 గజముల పొడవుగల్గెదలము ఉత్తమోత్తమ ప్రముఖముగలవని, సార్వభౌమ సహజములకు తీసుకొనదగు ఖలప్రముఖము అని భావించవలయును.

- ఏదొక సప్తశాలాంతం ఏకవర్ణిహర్షకే 19
- ఏదొకశాలాంతం సుకల్ప వృద్ధిహర్షకే ॥
- ఏదొక పంచశాలాంతం సుంద్రస్యాపి హర్షకే । 20
- చతుశ్శాలాపసాదాంతం పౌర్ణికస్యకు హర్షకే ।
- ఏదొకం త్రిశాలాంతం ఏకరదాది త్రియాపాది
- షోడశశాలాంతం గౌరహయో కుత్సమేకం ద్వియాంతకమ్ ॥ 21

తా॥ చక్రవర్తులకు సప్తశాలాంతము, మహారాజులకు ఐదశాలాంతము, సరేంద్రునకు పంచశాలాంతము, వార్షికునకు చతుశ్శాలాంతము, పట్టభరాద్రిత్రయమునకు త్రిశాలాంతము, ప్రాచీనక,

అస్రగ్రాహులకు ద్విశాలాంతము గృహనిర్మాణమును చేయవలయును.

వి| అంతస్తుల (తల) నిర్ణయము :- మయమతములో;
సకలకీర్యేణాచాం ఏవారోచంబవేత |
వవగదామి ర్భుజాతీనాం నృపాదాం తప్తమాపికమి *
షట్టలం సుందరీకస్య పండటూమావరాబతే.
పైశ్చానాంతు చతుర్భృషం యోధ సేవోయోరపి *
సోమంత ప్రమణావీనాం రాశమే త్పంచకూపికమి *

సాంకేతికములకు 11 అంతస్తులు, ద్విశాలకీ 9 అంతస్తులు, రాజులకు 7 అంతస్తులు, మాండలికులకు 6 అంతస్తులు లేక 5 అంతస్తులు, సైన్యము, యోధ, సైన్యాధిపతులకు 4 అంతస్తులు, సామంతప్రముఖులకు 3 అంతస్తులుగల పార్శ్వములను నిర్మించవలయునని గలదు.

గృహప్రమాణములనుగూర్చి "ఆచరాచితవృత్త" లో
ఏకచ్ఛత్ర ప్రిప్తో ద్రాయః సకలేషు మహిషతిః |
అష్టోత్తర శతమాస్తిః పార్శ్వంబవన ముత్తమమ్ *

పార్శ్వభాగాలకు 10³ పాస్తముల విస్తారముగల గృహము శ్రేష్ఠము. పొడవునూడ 108 పాాలు లేక పాదాధిక్య క్రమములో 216 పాస్తముల పొడవువరకు పెట్టవచ్చును. అనగా 54 గజముల పెడల్పుగలిగి 108 గజముల పొడవువరకు పెట్టవలయునని భావము

పృథివ్యాశ్చయదారా బదుంక్షేర్ణం పరమీవహా |
తస్య వేగ్యప్రకీర్తవ్యం తంహీనరరద్యయమ్ *

అర్ధరాజ్యాధిపతికి 98 పాాల పెడల్పు గలిగిన గృహమును నిర్మించవలయును. మరియు పాదాధిక్యక్రమములో 196 పాాల పొడవువరకు పెట్టవలయును.

తదామహిత్రోగం దదుంక్షే యోద్ధా నరానిపః |
అష్టోత్తరంవేగ్యమహీ శానాంత్రోదామవమ్ *

భూమియొక్క- మిథాగమును పాలించు ప్రభువునకు 88
పాల వెడల్పుగల గృహమును నిర్మించవలయును. పొడవును
పాదాధిక్య క్రమములో 88 నుండి 176 పాల వరకు గ్రహించ
వచ్చును.

లక్షగ్రాహాదిపోయన్తున మహా మండలికరః ।
తరావేష్టప్రక ర్తవ్యం ద్విహానానీతహ స్తకమ్ ॥

లక్షగ్రామముల కధిపతియగు మహామండలేశ్వరునకు 78
పాల వుడల్పు గృహమును కట్టవలయును.

లక్షార్థం యస్తుతుంక్షేప మండలికోఽలిదానతః ।
అష్టవష్టికరంతస్యక ర్తవ్యం దవివో త్తమమ్ ॥

80 వేల గ్రామముల కధిపతియగు మండలికునకు 68 పాల
వెడల్పు గృహమును కట్టవలయును.

అమితవ్య సగ్రామో మహాసామంతస ఙ్గః ।
తస్యవేష్టాష్టపంచాశచ కరం దామవంప్రదమ్ ॥

20 వేల గ్రామముల కధిపతియగు సామంతునకు 68 పాల
వెడల్పు గృహమును నిర్మించవలయును.

సామంతసంఖ్యః సోఽత్రాఽయత్ గ్రాహాదిపశ్యయః ।
అష్టవర్షానింధ్యస్తం తవనంసర్వశోభనమ్ ॥

10 వేల గ్రామముల కధిపతియగు సామంతునకు 48 పాల
వెడల్పు గృహమును కట్టవలయును.

ఈ సోఽయతాశ్చగ్రాహజాం అమాసామంతసంఖ్యకః ।
అష్టంశ్చివర్షాలైర్తుస్తం భవనం తస్మాదామదమ్ ॥

5 వేల గ్రామముల కధిపతియగు అధిప సామంతునకు 38
పాల్లముల వెడల్పు గృహమును నిర్మించవచ్చును.

సహస్రీషేకంగాగ్రాహజాం యంక్షేపనతురంతికః ।
వేష్టాష్టంశ్చికరం పర్వాద్వాంశికరంసదాః ॥

శిలయ్య గ్రామముల కధిపతియగు చతురంశికనకు 28 హాల
శివల్పుగృహమును నిర్మించవలయును.

గ్రామాణాంవింశతింతు కేయః పంచకకంతరాః
గ్రామాంశ్చైన్ద్వా రదానై కం చుం కైవర్యాయసంస్థితః
కతమేవంమగ్నమాదాం స్వల్పరాష్ట్రంతుపంచితం
అష్టాదశకరంవేక్మ క రభ్యంసర్వభామదమ్మి

20, 15, 2, 8 గ్రామముల కధిపతియగు పర్యాయ వాచకు
నకు శేక 100 గ్రామములకు (స్వల్ప రాష్ట్రము) అధిపతికి 18 హాల
శివల్పు గృహమును నిర్మించవలయును. పొడవును గ్రహించుటలో
విస్తార నమమునుగాని పాదాధిక్య క్రమముగగాని గ్రహించవల
యును.

తొలుపాతే మంత్రిలకు, దంపనాయకాదులకు గృహప్రముఖా
ముఖ శిలువపడినవి. వాస్తు రాజవల్లభమందు గూడ యీ విషయ
ములు శిలువపడినవి.

ఆ.గూ యధికారములు గలవారికి తినినప్రముఖాగృహము
నిర్మించుచు కేయస్కరమనియు, ప్రవాధిక ప్రముఖా గృహనిర్మాణ
ములు మానికరములనయి గూడ శిలువపడినది.

ప్రభుత్వవిధానములు పూర్వములో నున్నప్రకార మీ కాల
ములో శేనందున నేపించిన యనేకాంశములను యిక్కడవినిరింప
లేదు. గజశాల, అశ్వశాల, ఇత్యాద్యనేక శాలాప్రముఖములు
రాజాంగములుగ చెప్పబడియున్నవి. గాని వానినిసూర్పి శిలువు
కొనగోరువాడు ఆ.గూ గ్రంథములను చూడవలయును.

విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రము 12వ అధ్యాయములో "స్వప
ప్రాసాద భూమీనలక్ష్మణమాను విషయము చెప్పబడినది. ఈనిర్మాణ
క్రమము సర్వసాధారణముగ గుండ నట్లు శిలువపడినందున దీనిని
యము వినిరింపబడుచున్నది.

- శుభదా చతురశాః కూర్మాపానాం విశేషతః +
 పురస్య మధ్యభాగే వానిర్నిక్షేపా స్థలో తమే # 1
- కూచహర్ష్యం ప్రకృత్యం దర్శనం మనోహరమ్ |
 గంభీర పరిపాపేతం ద్వాకోపద్వార కోటిరమ్ # 2
- చూలి హర్ష్య సమాయుక్తం పక్షి శాలాచీరస్త్రితమ్ #
 పంచాశద్దండ మావాది దండ పంచ శతావధిః # 3
- ప్రమాణ మిహనిర్మితం కూమిపాలస్య మందిరే #
 అకవా లాగమానేన శారయే స్తుపమందిరమ్ # 4
- సూక్ష్మై కం వాకక్షైకం వాతస్యమాన ముచీరమ్ #
 పీఠాననంద స్త్రీలంకం చతురాననమేవనా # 5
- మేషవా సమ్మిలిగేవా మంత్రీ హర్ష్యం ప్రకల్పయేత్ #
 అకాశేవాత పదనే సేనాదారస్య మందిరమ్ # 6
- పాఠిసౌద చ్చిత్తిమలితో జహిద్వారవృ కల్పయేత్ +
 పురోహితాది నిలయై స్సుహితం వా విశేషతః # 7
- ద్వితీయా వరజేవాది త్పితీయాపరజేషుః #
 పురం దుర్బిణీ లాగే ద్వాయశాలా విషయతే # 8
- కలానే దేవ లాగాలం సావిత్రి కోరమందిరం #
 చిత్రీలాగే ప్రహారణ స్థానముక్తం మునీంద్రమ్ # 9
- మధ్యభాగే రాజవీళ్ళ నవసౌద తలావధి |
 దానశాలా సమోపేతం కూర్మాపాద్యలంకృతిమ్ # 10
- శివాలయ నింద్యం కల్పనా కలికోటిరమ్ |
 వారాయణ శతోపేతం మధ్యభాగే మందిరమ్ # 11
- పాంచాలీ మాగధీవాన్యా శారసేవీర వాంశిః |
 కోనరీవాది కాలింగ ప్రావివీతి క్రియాతలా # 12
- ప్రసిద్ధా శివ కార్కేషి కల్పనా శతకోటిః #
 దేవదేవేన దాపాంః స్త్రీకృయా లాం చమాశ్రియేత్ # 13
- సోమేవాకంఠశేలాగే చంద్రాగాఢమితిమ్ |
 విశాలమాపలాగేవా కల్పయేత్కల్పయేత్ # 14
- కిన్నరే లాస్కేకేవాక శతకోటిరమ్ వృతే |
 తల్లైవోద్ధానమామంద స్త్రీకృష్టి హతజే # 15

గాంధర్వీవారణస్థానం పుష్పకేణాజిమందిరమ్ ||
 భృంగలాఙ్కణగేఠు తిష్యల్పలాదయోమతాః ||

16

ఈ భూమిపాలకులగు మహారాజులకు (ప్రభువులకు) చతుర ప్రాకారమూ నివాసార్థమైనది. పురముయొక్క మధ్యయందు గాని, ప్రభువు నిర్దేశించిన మరియొక యుక్తమగు స్థలమందుగాని రాజ హార్మ్యలక్షణ సంశోభితమైన రాజ గృహమును నిర్మించవలయును

ఇట్టి రాజహార్మ్యము గంభీరమైన పరిఘుగలిగి యుండవల యును. మహాద్వారోప ద్వారములుగలిగి శోభాజనకముగ నుండ వలయును. చూలీహార్మ్యము (చంద్రశాల) తో గూడినట్టియు, నానా పక్షపాతి శాలాసుశోభితమునై యుండవలయును.

గలము 50 దండములనుండి 100 దండములు విస్తారాయామ ములు గలిగి యుండవలయును. లేక రాజహార్మ్యము నిర్మించు పట్టణ నగరాది విశేషమందు పట్టణ నగరాది ప్రమాణమందు 12వ భాగముగాని, రివ భాగముగాని రాజ హార్మ్యమునకు గ్రహించ వలయును. ఈస్థలము 1 లేక 2 లేక 3 ముఖములు గలిగి యుండ వలయును.

మేషభాగమందు, ఏహ్ని భాగమందు మంత్రిగృహమును, ఆకాశ భాగమందు, పవన భాగమందు సేనాధిపతి గృహమును నిర్మించవలయును మరియు రాజ ప్రాసాదభిత్తికి అనగా ప్రాకారపు గోడలోపలగాని, ప్రాకారపు వెలుపలగాని పురోహితాది గృహము లను నిర్మించవలయును. లేక ద్వితీయ ప్రాకార, తృతీయ ప్రాకార ములందైనను చేయవచ్చును. భూధర భాగమందు లేక క్షుద్రక దేవతా భాగమందు న్యాయవిచారణశాలను నిర్మించవలయును. ఈకాశ్యమందు దేవతామందిర నిర్మాణమును, సావిత్రీపదమందు శోభాగారము, మిత్రభాగమందు ప్రహారణ స్థానమును, నిర్మించ

వలయును. మధ్యభాగమందు 9 అంతస్తుల ప్రమాణము పరికుగల రాజసౌధ నిర్మాణమును చేయవలయును. అనేకములైన శౌలలు గలిగియుండవలయును. కూట గృహములు, కోవ్వగృహములతో అలంకరింపబడ వలయును. అనేక శిఖరాకృతి నిర్మాణములు గలిగి యుండవలయును. బహువిధ ప్రాసాదాలంకారశోభ గలిగియుండవలెను. వందలాది వాతాయనములతో గూడి యుండవలెను. మరియు శౌలలకు మధ్యయందు చత్వర, మహాచత్వరాదులతో, భాసురమై యుండవలయును.

మరియు పాంచాల, మాగధ, కూరసేన, అంగ, కోసల, కాలింగ, ప్రావిష్కశీలీ భేదములతో శైవనౌక శైలిభేదములతో గాని, మృశమశైలీ భేదములతో గాని యుండవలయును. అనేక కలా శైలిష్ట్యములతోగూడి, వందలాది శిల్పించనా విశేషములు గలిగి యుండవలయును

దేశ భేదముచేత శైలిభేదమును గ్రహించుటగాని. శేక ప్రభువునిష్టానుసారమే శైవనౌక నిర్మాణమై గ్రహించవలయును. ధోను పదమందు దేశ దంతికవిధమందు ధోనువశాలా నిర్మాణమును చేయవలయును. అపవదమందు పట్టమహాస్యాదులకంతిపుర కల్పనమును చేయవలయును. కిన్నరపదమందు, భాగ్యురిపదమందు విహారస్థలములు, వానావృక్షాల సమోభిత వనోద్యాన వనములుండ వలయును. గంధర్వపదమందు గజశాల, ప్రవృద్ధిభాగమందు అశ్వబంధశాలను, భృంగరాజ పదమందు వృద్ధ్య, వాద్యశాల, లేఖక, వాహక, యామరక్షకాది రాజసేవక నివాసములను కల్పించవలయును.

వివిక్తకర్మ వాస్తువులో చతురశ్రవాస్తు, ద్విరచతురశ్రవాస్తు, మండలవాస్తు అని మూడువిధముల వాస్తుకోవ్వములను చెప్పి

అక్షోష్ణకములు 25 సమాస భాగములుగల చతుర్త్ర వాస్తుక్షోష్ణము, 20 సమాసభాగములుగల దీర్ఘ వాస్తుక్షోష్ణము, 16 భాగములుగల మండల వాస్తుక్షోష్ణములు గలవు. అంకు చతుర్త్ర వాస్తుప్రకరమును కలిపి రాజ ప్రాసాద నిర్మాణక్రమము తెలుపబడినందున చతుర్త్ర వాస్తు దేవతాన్యాసముకొండ వివరింపబడుచున్నది.

చతుర్త్ర వాస్తుదేవభాగము

౪	౮					౪
1 అంక	2 పంచ	3 చిత్ర	4 వహ్ని	5 భువ		
16 కూకాన	17 కూకర	18 కూక	19 కూకగ	6 పుష్కర		
15 కాస్మర	24 సోచిత్ర	25 [] కాసవ	20 మీన	7 రావారిక	౪	
14 కన్నక	23 వివస్వాన	22 అప	21 సోమ	8 గండర్భ		
13 కుబంగ	12 కోష	11 కోగ	10 కృతక	9 స్కూన		

నగరపట్టణ రాజధానిత్యాది బహువిధ ప్రదేశములందు ప్రభువుల నుద్దేశించి కట్టబడు హార్యపాదాదులను, వాని కంగ జ్యోతిషములైన యితర నిర్మాణ విశేషములను యాప్రకరణము వలన తెలుసు కొనుట కవకాళ ముందును.

జగరాదులయొక్క మొత్తము ప్రదేశములో 8 వంతు భాగమును గాని, 12వ వంతు భాగమునుగాని గ్రహించి దానిని 20 నమభాగములుగ విభజించి ఈనాటి క్రమముగ పైపదాక్షరీతిగ దేవతాస్థాన నిర్ణయమును చేయవలయును. ఈ 20 భాగములలో మధ్యభాగమును వానవదేవతా భాగమందు ప్రథమ నివాసార్థమైన హర్ష్యమును నిర్మించవలయును. ప్రాకారమునకు 1 లేక 2లేక 4 ద్వారములనుంచవలయును. తూర్పుదిక్కున వహ్ని, వేషపదములందు మంత్రిగృహము, ఆకాశవన పదమందు సేనాధిపతి గృహమును, నిర్మించవలయును. ఈ నిర్మాణమును ప్రాకారభిక్షిలోపల గాని వెలుపలగాని నిర్మించ వచ్చును.

ద్వితీయ ప్రాకారములోగాని తృతీయ ప్రాకారములో గాని పురోహితాది రాజ సేవకాదుల నిర్మాణములను చేయవలయును. భూధర, దుద్రభాగములందు న్యాయశాలలను (తీక్షులను చెప్ప ప్రదేశము) నిర్మించవలయును. ఈశాస్యమందు దేవతామందిరములు, సావిత్రిపదమందు కోశాగారమును, వివ్రతపదమందు ప్రహారణాగారము (అయుధాగారము)ను మధ్యయందనగా వానవపదమందు రాజప్రాసాదమును నిర్మించవలయును.

ఇక్కడ కల్పవాళఃశోభిత మనుటచేత అలంకరణ విషయము గాని, ప్రాసాదశిలీ భేదములనుగాని, కిల్నులు జన సంత్పత్తి కొరకు, నిర్మాణశోభికొరకు ప్రభువుయొక్క సంతోషము కొరకు బహువిధ వివిధభాసుర నిర్మాణములను చేయవచ్చును. సోమ, దంతకపదమందు భోజనశాలా నిర్మాణములను, అపపదమందు అంతఃపుర నిర్మాణమును చేయవలయును. మధ్యభాగములందుగల రాజభవన పృష్ఠమందు అంతఃపురమును దానికి దక్షిణముగ భోజనశాలను కలిపిగాని విడిగగాని నిర్మింపవచ్చును. ఉత్తర దిక్కుయందుగల

కిన్నర భాస్కరపదమందు విహారభౌమి (ఉత్పానవనములు) వృక్ష లకా తరుగుల్మాదులతోను, ఫలపుష్ప ఫలితవృక్షములతోను, చిన్న సరస్సులతోను, గిరిగర్భాది కరుణీయ కల్పనావిశేషముల తోను, నూడియంచునట్లు చేయవలయును. దక్షిణదిక్కులోగల గంభర్యపదమందు గజశాలను, పుష్పకపదమందు జాతి (గుల్లము) శాలను నిర్మించవలయును. భృంగ (భృంగరాజ) పదమందు వైద్య శాలాది నిర్మాణములను చేయవలయును.

పైన తెలిపిన గ్రంథసందర్భమునుబట్టి రాజప్రాసాదమునకు కనిష్ఠప్రమాణముగా భౌమి 2500 దండములనగా 10 శేల చతురస్ర గణములు వచ్చును. అత్యంత విశాలభౌమి 250 శేల దండముల భౌమియని తెలియుచున్నది. ఇట్టి భూభాగమందు రాజప్రాసాద మును తదంగభూతములైన యశోక నిర్మాణ విశేషములను చేయ వలయునని తెలియుచున్నది.

ఈ విధానమునుగూర్చి పండివాస్తు, వారదవాస్తు, కశ్యపవాస్తు ఇత్యాద్యనేక గ్రంథములందు సుతకేదప్రదర్శనము చేయబడినది. బహుసుతప్రదర్శనము చేయదగిన యవసరము లేనందున యింతటితో యీవివరణము నిరవసరమునైనది.

నృప ప్రాసాద ప్రమాణమునుగూర్చి "విశ్వకర్మమతము" లో నిట్లు గలదు.

- కృ. కవసం తర్మమాఖ్యారం మాపావాస్తలాస్థితమ్ * 1
- తతురశ్ర ప్రమాణేన కల్పనేన సముద్ధితమ్ *
- తదేవ మాతికోపేతం సవి శాలం విశేషతః ।
- ద్విద్వ కల్పన సంయుక్తం నానాలింద మనోవారమ్ * 2
- నానాభౌమ సమోపేతం నానాశాలా సముద్ధితమ్ *
- విమాన తవనాయుక్తం బహిరాందారి కాప్తితమ్ * 3
- సమంతా ద్విత్తి సంయుక్తం మహాశాలా సమాయతమ్ *
- తతురశ్రైవాయతై ర్యా కల్పయై తపి కోతికమ్ * 4

- చూలి హర్ష్య సమోపేతం మర్కాళింద సముష్ణంమ్ *
 కూటకోష్ఠ సమాయుక్తం పక్షిలిల్లాది భాసురమ్ * 5
 పంచదిగ్గళలిర్లందైః కల్పనైశ్చ సమన్వితమ్ *
 అహర్ష్యమేత దపి ప్రోక్షం త్విష్ణుయ్యనిపుంగవైః * 6
 కూపదంత ద్వాదశ కమావహీనంతు నో త్తమమ్ *
 కలాదికంతు దేవానాం నేష్యతే మానవే గృహే * 7
 తస్మా త్పర్వత్ర క్షిప్తాః ఖంఠ హర్ష్య యుతంతునాః *
 శుద్ధం చా విశ్రీతం చాపి కల్పయే త్కల్ప నాక్రమాత్ * 8
 మర్ష్యే వార్షుల సంయుక్తం కల్పని ర్దేన విహీనకమ్ *
 ద్వారోప ద్వార సంయుక్త మేకాది తం భాసురమ్ * 9
 చాస్తువేదీ కంగవేదీ దేవవేదీ తి సోత్రిణా *
 తదాదిమాను కదితం దిజ్ఞానమపి సిద్ధయే * 10
 చాస్తువేదీ స్థలే కాలా మహాతీసా ప్రకీర్తిణా *
 వాది దశదండాంతం మానమస్యాః ప్రకీర్తిరమ్ * 11
 హ్యాధ్యాగే పురోభాగే తదర్థానా తదర్థణా *
 శుద్రకాలాథవా గేహం ద్వాకృతుష్కు సమన్వితమ్ * 12
 సహ్యాప సవ్యయోరేపం కల్పనం స్థాపయేత్కమాత్ *
 తిత్తికాలా సమాయుక్తం సోపానాది పీఠకమ్ * 13
 దమి యత్పమాఖ్యాతం మానంత దది కై ద్యుతమ్ *
 తన్మానోపేతమథచా మత్కాలా ప్రకల్పనమ్ * 14
 చతుర్థి క్షృణకుమ్కూటం తిన్నరేఖార్పలాన్వితమ్ *
 మత్కాలాప్రమాణేన మానందైద్వాదికంతవేర * 15
 చతుర్థందాయతిశ్చస్తా కైర్లం భాసుకందకమ్ *
 ఏకాదిపంచదండాంతం వార్షులంత్రక కల్పయేత్ * 16
 చతుష్కోణచతుర్కాలాం తాంబాలాది మేలనమ్ *
 మత్కాలా ప్రస్తరాంతాద్విరలాది తిహోర్భుతే * 17
 వార్షులాది విహీనాశ్చ త్రస్మీనాంతంహితల్పనమ్ *
 ద్వారమేవమోనోక్షమహా సర్వత్రదైర్ఘ్యతే * 18

- లిత్తికాలాసమాయత్తమేకద్వితి చతుస్తంభమ్ ।
జాలాయవకతోపేతం చంద్రకాలాసమస్త్రితమ్ ॥ 19
- ప్రాసాదవిర్మాణయతం సర్వర్తుసుఖవసంతమ్ ।
వార్జ్యమానాదికోపేతం చతుర్విగ్భ్రవసంయుతమ్ ॥ 20
- పూర్వకాలాకలాయత్తం లిత్తికాలాత్రతంబువా ।
ద్విపక్షంబాచతుపక్షం ద్వికాలంబాతికాలంకమ్ ॥ 21
- చతుష్కేరతుర్వికుకాలావా కూటవివవా ।
ముఖీకరణ వెలిర్కా దృవలిత్తిగుమస్త్రితమ్ ॥ 22
- అన్నాదిష్టానసంయుత్త ముత్తుంగాంప్రవికకాలకమ్ ।
చతుర్ముఖంపంచముఖం వస్తుఖంస్తవత్కృతమ్ ॥ 23
- ముఖీకరణమేవోత్తం బేదకాలాసమస్త్రితమ్ ।
కృదాతారం ద్రవమాపం కృదసావనురాపివా ।
కల్పనం కల్పయేర్పిల్పీ యత్కామానాదినాదృవమ్ ॥ 24

కా! ఈ పై శ్లోకములందు ముందుగ రాజ భవనమును గురించి, తరువాత రాజ పౌర్వ్యమును గురించి, అటువైన రాజ ప్రాసాదమును గురించి వివరింపబడెను. రాజ భవనము ఈ కి లోను చిన్నది. సాధారణమైనది, పౌర్వ్యము భవనముకంటె కొంచెము పెద్దది. కల్పనా విశేషములుగలది, రాజ ప్రాసాదము దుగిలిన రెండింటికంటె విశేషప్రమాణముగలిగి అనేక కల్పనా విశేషములతో గూడియుండునది అని విశదమగుచున్నది.

(1) భవన స్వరూపము :-

ప్రాకారముతోకూడిన స్థలమందు సముచిత ప్రదేశమందు చతురశ్రాకారముతోగూడి, ఒక అంతస్తుగల నిర్మాణమునకు భవన మని సామాన్య లక్షణముగ చెప్పబడెను. ఇట్టి భవనమును నిర్మించుటకు 12 రాజ దండములకు తక్కువ మానము పనికిరాదు. కనుక 12 రాజ దండములకు తక్కువగాని వెడల్పు పొడవులుగలది యే భవన

మని వ్యవహారము. 4 గణములకు 1 రాజదండమని గ్రహించవలయును. ఈ ప్రమాణమునుబట్టి 48 గణముల వెడల్పు 38 గణముల పొడవు గలిగియున్న నిర్మాణమును రాజ భవనమందురు.

(1) భవననిర్మాణము :-

రాజభవనము 12 దండముల ప్రమాణముతో ~~ముగ~~ క్రమముగ నుండువలయును. అనేకాలిందములు గలిగి యుండవలయును. అనేక కాలలు గలిగియుండువలయును. విమాన నిర్మాణముండును. చతురశ్ర దీర్ఘ చతురశ్రాకారపు అంతర్భవన నిర్మాణములుండును. చాలి హార్యముండును. మధ్యయం దలిందము లుండును. కూటకోష్ఠ గృహములుండును. పక్షిపంక్తిగల గోడల నిర్మాణములుండును. మధ్యయందు వాస్తువేది నిర్మాణముండును. దీనికి వాస్తువేది రంగ వేది దేవవేది యని పేరు. ఈ వాస్తువేది ననుసరించి నాలుగు దిక్కులలో చేయుదు నిర్మాణములు ఆధారపడియుండును. వాస్తు వేది గల స్థలమందు అనగా మధ్యయందు 6 నుండి 10 దండములవరకు విస్తారా యానుములుగల మహళాలా నిర్మాణముండును. ఈ మహళాలా మధ్యయందుగల వాస్తువేదికి పై భాగమందు గాలి, నీరు, వెలుతురు వకుటకు అనుకూలముగ చత్వర (అవకాశము) నిర్మాణముండును. ఒక అంతస్తుమాత్రమే గలిగియుండును. ఈ భవనము 12 దండములకంటె తక్కువ ప్రమాణముతో నిర్మించరాదు. నానావిధ షోషాప కల్పనములుండును. నాలుగు దిక్కులకు లేక రెండు దిక్కులకు చ్యారోపచ్యారములు గలిగియుండును.

హార్యనిర్మాణము :-

హార్యనిర్మాణమునకు 12 రాజ దండములకంటె అధికమైన ప్రమాణముగల నిర్మాణము క్రేష్ణము. 2 నుండి 100 దండముల

వరకు యుండవచ్చును. 100 కంటె అధికప్రమాణ నిర్మాణము చేస ప్రాసాదములకు మూత్రసే శ్రేణము.

ఈనిర్మాణముందునూడ వాస్తుశేడీ కల్పనము, మహాశాలా నిర్మాణముందును. ఖండపార్శ్వము (అంతస్తులవైన నిర్మించు ఒక గది)తో నూడియుండును. వాస్తుశేడీ పై భాగమందు వార్షల (చర్మర) నిర్మాణముండును. ఒకప్పుడు లేకుండ నూడ నిర్మించ వచ్చును. ద్వారోపద్వారము లుండును. వాస్తుశేడియందు నిర్మించు మహాశాలా ప్రమాణము 6 నుండి 10 రాజదండముల ప్రమాణము గలిగియుండవలయును దీనియొక్క ఐదుకభాగమందు, ముందుభాగ మందు, శాలాప్రమాణములో $\frac{1}{2}$ వంతు $\frac{1}{2}$ వంతు ప్రమాణముతో నూడిత క్షుద్రశాలా నిర్మాణముండవలయును. మహాశాలాభిత్తితో కలిసిన యిదిక శాలానిర్మాణము లుండవచ్చును. మహాశాలకు సహ్యాప సవ్యభాగమందునూడ శాలానిర్మాణములను లేక క్షుద్ర శాలా నిర్మాణమును చేయవచ్చును మహాశాలాభిత్తితో కలిపి మరియొక శాలానిర్మాణమును చేయవచ్చును. పోచానములు అధి స్థానములు. వేడికలు మొదలగు రచనా విశేషములుగలిగి భవన ప్రమాణముకంటె అధికప్రమాణము గలిగియుండవలయును. మహా శాలలో నాలుగుదిక్కులందు నాలుగు కూటగృహములు గలిగి, మధ్యయందు వార్షలముగలిగి యుండవలయును. వార్షలము 6 దండ ముల దెడల్పు 13 దండములు పొడవుగలిగి యుండవలయును. లేక 3 దండమునుండి 6 దండములవరకు పెట్టుట మంచిది. మహాశాలకు నాలుగు కోణములుందు నాలుగుశాలలుకట్టి, శాలవారమును తీప శాలా నిర్మాణమునునూడ చేయవలయును. మధ్యశాల 2 నుండి 6 అంతస్తులవరకు కట్టవచ్చును. వార్షలము లేనిపక్షమున సీమాంత కల్పనము చేయవలయును. పొడవువందు ద్వారములకు సంబంధము లను పెట్టుకోవలయును.

అనేక వాతానవములతో గూడి యుండవలయును. చంద్రకాలా యుతము కావలయును.

వృషప్రాసాద నిర్మాణము :-

భవన హర్ష్య నిర్మాణములవలె దీని నిర్మాణ క్రమముం దును గాని ప్రమాణములో వాడకంపు పెద్దదిగనుండును. మరియు దిక్కులందు భద్రనిర్మాణములుండును. దీనియందు 2 లేక 3 లేక 4 శాలలను నిర్మించవచ్చును. నాలుగు దిక్కులందు శాలలను లేక కూట గృహములను కట్టవచ్చును. బస్మ, అభిషేచములు గలిగి, ఎత్తైన స్తంభములు గలిగి యుండవలయును. 4, 5, 6, 7, ముఖములుగూడ యుండవచ్చును. మహాప్రాసాద కల్పనమందు 16 శాలలు వరుకు నిర్మించవచ్చును. 5 నుండి 9 అంతస్థల వరుకు కట్టవచ్చును. అంతస్థలను నిర్మించువప్పుడు కొన్ని శాలలకు తక్కువ, కొన్ని శాలలకు ఎక్కువ అంతస్థలను కట్టవచ్చును. మధ్యయందున్న మహాశాలార్ష్యభాగమువలె యనేకతలముల నిర్మాణము శుభకరమని గ్రంథోక్తములలోకములనుబట్టి వ్యాఖ్యాన సరణిలట్టి తెలియుచున్నది.

రాజభవన, హర్ష్య, ప్రాసాదముల నిర్మాణములు స్వల్ప రచనాభేదము గలిగి ప్రమాణ భేదములుగలిగి, యుండును. వీని శిఖరభాగములు కాలా కారముగ (గజపృష్ఠాకృతి) గాని, సభాకారముగగాని (చదును కప్పు బాబా) మిశ్రమముగ గాని, చేయవచ్చును. విదిక్కులందు గోపురాకార నిర్మాణములుగాని, సూర్యాకార నిర్మాణములుగాని చేయవచ్చును. ముందుభాగమందుభయ సార్వములందు చేయుటయే శ్రేయస్కరము, శోభాజనకము అగును. ముందు వెనుకలందు గూడ చేయవచ్చును.

మధ్యమధ్య కాలలందు వేదికలను, అధిష్ఠానములను కట్టవచ్చును. కైలి భేదమునుబట్టి ప్రాథమిక ద్వారమునకు ముందుభాగమందు ఉన్నతములైన వేదికలు (అరుగులు) చేయవచ్చును. లేక ప్రాథమిక ద్వారమును బాటినవెంటనే ద్వారోళియి పార్శ్వములందుగూడ వేదికలు నిర్మించవచ్చును. అనేక విధములైన అలంకార క్రియలను చేయవచ్చును. నేర్పడులైన శిల్పులు తమతమ యొక్క నైపుణ్యమునుబట్టి సర్వాలంకార శోభితముగ నుండునట్లు చేయవలయును.

భవన పార్శ్వ ప్రాసాద స్వరూపములలో ప్రమాణభేదమును కట్టించి ద్వారక రాజదండమునకుండు కీన్నప్రమాణములములైన నిర్మాణములను భవనంతులకు చేయవచ్చును. భవనంతుల గృహ, భవన, పార్శ్వ, పాథ, ప్రాసాదాదులందు శిఖరాకార, గోపురాకార, నూర్చాకార నిర్మాణములు రాజ తిహ్నములతో సూచిత నిర్మాణములుగ గ్రహించుటచే నపేక్షము తెలుపవలెను. కాలాకార సభాకార నిర్మాణములలో పార్శ్వములయవరితలములను సమాప్తిచేయవలయునని శాస్త్రకారులు శోధించి యున్నారు. మానసార, మయమతాదులలో చెక్కిన రాజగృహ నిర్మాణశైలికి, విశ్వకర్మ, నంది, నారదాది వాస్తుగ్రంథములలో చెక్కిన శైలికి భేదము గనబడుచున్నది. మతభేదము తిత్రిముల ద్వారా చూపబడినది.

వాస్తుశాస్త్ర వివేకము - చతుర్థభాగము

చతుర్థ ప్రకరణము

పూర్వ తవనలక్షణము

(Frontage of Palaces Etc.)

- శ్లో॥ ప్రాసాదానాం వర్షాణాం శాలానాం కర్ణాత్మకైః :
 పురా ప్రకల్పనం పూర్వతవనం పరికిరీతమ్# 1
- మంటపాకృతి వాస్తాప్యం శాలాశారమధాపిచా ।
 నానాశుక సమోపేతం దర్పణాది సముజ్జ్వలమ్# 2
- సంయుక్తం వావియుక్తం చా బహుర్విక్రమమన్వితమ్ ।
 పుష్టికం యామ్యుఖాగ్ధారం ప్రాదుగ్ధ్యాగ్ధయప్రదమ్# 3
- పశ్చిమం తనరావ్యాదివర్ణనం పూర్వపక్షకమ్ ।
 మేధాప్రదం చ కఠితం శాస్త్రజ్ఞైర్మునిపుంగవైః# 4
- మద్రాదిష్టానసంయుక్తం సోపాపాది సమన్వితమ్ ।
 ఇష్టికా శుంభ యుక్తం చా దారుస్తంభయుకంతువా# 5
- కల్పనం పూర్వతవస్తాప్యం శిల్పవిశారదైః#

తా. జేవతాప్రాసాదములకు, రాజప్రాసాద, వాక్య్య, సాధ, భవనాదులకు, విశేషశాలలకు, సాధారణ మానవగృహములకు ముందుభాగమందు వాహనా రోహణావరోహణాది క్రియాకలాప నిర్వహణమునకు బంధు. వింత్రాదిజనముతో నల్లపములను జరుపుటకు, వినోదమునకు, గృహశోభకు నిర్మింపబడు స్తంభసహితకల్పనా విశేషమునకు పూర్వభవనమని చేరు. ఇట్టి పూర్వభవనమును మంటపాశారముగగాని, శాలాశారముగ గాని నిర్మించవచ్చును. దీని యందు నానాశుక, మకరతోరణ, విశాఖ, దీపస్థాపన స్తంభావ్య లంకారములను పెట్టుకొవవచ్చును. మరియు ప్రధానభవన ప్రాకారము (సింహ) ద్వారముతో కలిగిగాని, విడిగగాని నిర్మించవచ్చును.

దూరములో నూవ కట్టవచ్చును లేక ప్రాకారముయొక్క సంబంధముతో ముందుకనుకలకు గృహగ్రమండు గాని, గృహగ్రహార్కములందు గాని నిర్మించవచ్చును. వాస్తుశాస్త్రాగానుగుణముగ నిర్మించవలయును. బహువిధచిత్రములలో శోభిల్లునట్లు చేయవచ్చును. ఈ నిర్మాణము వక్షిణాభ్యారము గలదైతచో గృహయజమానులకు పుష్టినిచ్చును. తూర్పు, ఉత్తరభ్యారములు గలదైతచో జయమునిచ్చును. పశ్చిమభ్యారము గలదైతచో ధనధాన్యాభివృద్ధి నిచ్చునని భ్యారనిర్దేశఫలము చెప్పబడినది. మరియు తూర్పుభ్యారముగలది బుద్ధినికడ్యమును గలిగించునని మహాత్ములచే చెప్పబడినది.

స్వల్పమైన యెత్తుగల పునాదిగలదియు, ఖోపానపంక్తి గలదియునై యుండవలయును. ఇటుకలలో నిర్మించిన స్తంభములను గాని, దారు స్తంభములను గాని పెట్టవలయును. శిలా స్తంభములను, ఇసుక స్తంభములను దేవాలయ, నృషాసాచాదులందు మాత్రముండవలయునని గ్రంథాంతరములందు గలదు దీనియొక్క పునాది సాధారణదండ (గజము) ప్రమాణముకంటె అధికముగ నుండవలసరములేదు. యింకను తక్కువగ నుండవచ్చును.

పూర్వభవన స్తంభ స్థాపన విధి :-

సమమానంచతుః పాద మథవా ద్విగ పాదకమ్ ।
 వైశాంఠ్య పాదకం బాపి తద్రకం బాదకుత్కకమ్ ॥ 7
 వేదపాదప్రమాదేవం తవనం కల్పయే ద్దురమ్ ।

ఈ ఇక్కడ నాలుగు స్తంభముల విన్యాసముతో నూడిన పూర్వభవన నిర్మాణము చెప్పబడుచున్నది.

సమప్రమాణములైన స్తంభములను ద్విర్భాకార స్తంభములనుగాని వైశాంఠ్యకార స్తంభములనుగాని, భద్రక స్తంభములను

గాని, కుష్టుకగుంజ్జక స్తంభములనుగాని పెట్టవలయును. ఇట్టి నాలుగు స్తంభములతో నిర్మించు పూర్వభవన మత్యంత శుభ్ర రూపముగనుండును. దీనిని చతురక్ర, దీర్ఘచతురక్ర రూపముగ నిర్మించవచ్చును.

వి: గ్రంథకర్త 4 స్తంభములతో ప్రారంభించి 16 స్తంభముల వరకు పూర్వభవన నిర్మాణమందు స్తంభన్యాయక్రమమును చెప్పియుండెను. మొదటిది చతురస్రస్తంభవిధానము, (2) వది ఐక్యస్తంభవిధానము (3) వది అష్టస్తంభవిధానము (4) వది ఐశ్వర్యస్తంభస్థాపన క్రమము (5) వది ద్వాదశస్తంభస్థాపన క్రమము, (6) వది ఐశ్వర్యస్తంభస్థాపన విధానము తెలుపబడినది. మరియు వీనిలో స్తంభవిన్యాసమందు అచాంతర భేదములు నిరూపింపబడినవి. చాని క్రమమింకా దివరింపబడుచున్నది.

పూర్వ పశ్చిమ యోర్ధ్వార మత మధ్యే ద్వియుగ్మకమః 8
 తత్రైవ-చాపసవోపమ్న సావయగంతువాః
 ఇతివత్పాక సంయోక్త తవనం పరికీర్తయః 9

తా: అను స్తంభములతో గూడిన పూర్వభవన నిర్మాణక్రమమును చెప్పుచున్నాడు.

(1) ముందుభాగమందు రెండు స్తంభములను పెట్టి చానికి ముందుభాగమందు వికాలస్థలమును వదిలి తరువాత నాలుగు స్తంభములను ముఖ ప్రతిముఖస్థితి (ఐశ్వర్యమున కెదురుగ గోళ స్తంభము నుంచుపద్ధతి)గ పెట్టవలయును. ఇది అనులోమ విధానము అని చెప్పబడును.

(2) మనుకభాగమందు రెండు స్తంభములనుంచి చానికెదురుగ వికాలస్థలమును విదిలి, నాలుగు స్తంభములను ముఖప్రతిముఖస్థితిగ పెట్టవలయును. ఇది ప్రతిలోమ విధానము అని చెప్పబడును.

(3) ముందు చెప్పినట్లు నాలుగు స్తంభములను పెట్టి బానికే అతిపన్నిహిత ప్రదేశమందు దుగిలిక రెండు స్తంభములను పెట్టవలయును. ఇట్లు 3 విధముల నిర్మాణమును చేయవచ్చును.

ఈ 3 నిర్మాణములను చతురక్ర, దీర్ఘచతురక్ర రూపముగ నిర్మించవచ్చును.

సమవృత్తం పాదపాదం దైర్ఘ్య వైశాల్యతాస్తరాః
పూర్వ పశ్చిమ సవ్యావసవ్యభాగా క్రితంతువాః 10

ఏకాం మధ్యాంగణ యుగ్మోర్ధ్వ ద్వౌ దీర్ఘవలావతాః ।
మహాంగణావృతం మధ్యభాగాంగణయవంతువాః 11

తిర్ఘ్ణావ గత ద్విద్వి స్తంభ భాగా వ్యవంతువాః
ఇతి నాగ స్తంభయవం భవవం పరిషీ రితమేః 12

ఈ 3 ఎనిమిది స్తంభములతో నూడిన పూర్వభవన నిర్మాణము చెప్పబడుచున్నది. ఈ క్రమము 3 రకములుగ నున్నది.

(1) (2) పూర్వభవనమందు దీర్ఘ విస్తారములందు సమాన భాగస్థలమందు 3 స్తంభములను పెట్టి నిర్మించువిధానము.

(3) కూర్చుదిక్కున రెండు, దక్షిణమందు రెండు, పశ్చిమమందు రెండు, ఉత్తరమందు రెండు చొప్పున స్తంభములనుండి యీ స్తంభముల మధ్య వికాలస్తాన అంగణమునుచెట్టి ముతకరణ విధానముతో నిర్మించునట్టిది.

(4) ఈశాన్యోణమందు రెండు, ఆగ్నేయోణమందు రెండు, నైర్ఘ్ఠికోణమందు రెండు, వాయువ్యోణమందు రెండు స్తంభముల చొప్పున పెట్టి మధ్యయందు చతురక్రమస్తాన లేక దీర్ఘచతురక్రమైవ మధ్యాంగణ భాగమును పెట్టినిర్మించువిధానము.

(5) నాలుగు స్తంభములను మధ్యాంగణమునకు సంబంధించు వట్లు నాలుగు భాగములందు పెట్టి, బానికంటె అధికభాగముగల స్థలమందు దుగిలిక నాలుగు స్తంభములను పెట్టి నిర్మించువిధానము.

ఈ శాస్త్రాధి నాలుగు భాగములందు అర్థముగ రెండు స్తంభములను స్థాపించి భువ్యయందు వికాలతైన యంగణమును పెట్టుకొనువిధము. పైవిధముగ స్తంభాత్మక పూర్వభవనమును నిర్మించవచ్చును.

- దిశాత్రయే ద్వయం ప్రోక్షం మర్దితైశ్చ త చతుష్కరమ్ :
 పూర్వయాశ్చైవ పాదం పురతోయగ్నిపాదకమ్ : 13
- పురతో వాగపాదం పశ్చాత్పాద ద్వయం తదా :
 సవ్యాపవవ్య యోశ్చైవ పాదం మండంబావతమ్ : 14
- పురతో నాగపాదం త్రిశీః స్థాప్యహీరవమ్ :
 అనంతాదితః స్థాప్యం చిక్షుం తవనం విదుః : 15

ఈ పది స్తంభములతో నుడిన పూర్వభవన నిర్మాణక్రమము తెలియ చేయుటచున్నది.

(1) పూర్వభవన నిర్మాణముకై స్థిరకఠింపబడిన స్థలము యొక్క ముందుభాగమందు నాలుగు స్తంభములను స్థాపించి, ఒక దిక్కుయందు స్తంభములను మాని, మిగిలిన మూడుదిక్కులలోను మిగిలిన స్తంభముల నుంచు విధానము ఇది అనులోమ ప్రతిలోమ విధానముతో చేయవచ్చును.

(2) (3) సవ్యాపవవ్య భాగములందు నాలుగు, నాలుగు స్తంభముల నుంచి ముఖకుభాగమందు రెండు స్తంభములను పెట్టటం, బెనుక భాగమందు రెండు స్తంభముల నుంచి సవ్యాపవవ్య భాగములందు నాలుగు నాలుగు స్తంభములను స్థాపించుక్రమము. ఇక్కడ గూడ అనులోమ ప్రతిలోమ విధానము ననుసరించవలయును.

(4) (5) పూర్వభవన పురోభాగమందు సంక్లిష్టయముతో 8 స్తంభములను పెట్టి బెనుక భాగమందు ద్వారప్రాంతోభయ పూర్వములందు రెండు స్తంభములనుంచు విధానము. ఇక్కడగూడ

మనుక భాగమందు పంక్తిద్వయముతో 8 స్తంభములను స్థాపించి పురోభాగమందు ద్వారోభయ పౌర్వములందు రెండు స్తంభములను పెక్కి ప్రతిలోను విభావముగ నిర్మించుట.

8. ఆరవవిభావము మండలాకారనిర్మాణము 7వ విభావము కోణభాగములందు స్తంభస్యాసవిభావము అనగా పురోభాగమందు ఈశానకోణమునుండి వైశ్యతి మూలగ అక్షముగ 4 స్తంభములనుంచి, ఆగ్నేయకోణమునుండి వాయువ్యమూలగ అక్షముగ 4 స్తంభములనుంచి, ఉపర స్తంభముల కెదురుగ పృష్ఠభాగమందు రెండు స్తంభములనుంచి మధ్యాంగభాగము నేర్పరుచుట, 8వ విభావము చాపాకారముగ నేర్పరుచుట అనగా పురోభాగమందు సమానాంతరముగ నాలుగు స్తంభములనుండిగాని, పురోభాగమందు కోణగత స్తంభమునకు తరుజాత స్తంభమునకు ఒకవిధమైన దూరము, మధ్యగత స్తంభద్వయమునకు ఒకవిధమైన దూరమును నిర్ణయించుకొని, దుగ్గిలిపరి స్తంభములను ఒక కోణమునుండి రెండవకోణమునకు చాపాకారముగ ఇష్టమైన దూరమునుండి స్థాపించువిభావము ఇట్లు స్తంభ దళకమందు 8 విధములై 3 నిర్మాణములు ఏర్పడును. అర్థచంద్రాకృతిగ నూత యిదేవిధమున నిర్మించవచ్చును.

పూర్వపశ్చిమయోగ్యాపాదం పార్శ్వ ద్వయం తతః ।

అథలావక్ యోరష్ట్ర ప్రాకారం వేదపదం తుభాః 16

మధ్యేవేదపదం పూర్వప్రత్యూగే దిగం మిమీ

అనురోషీవయత్నా నివిత స్తంభభాక్పదమే 17

ద్వారాదక స్తంభనయం క్షం తవనంశ్చేయపిరితమే

తా. ద్వారాదక స్తంభములతో నూదీప పూర్వభవన నిర్మాణ క్రమము విశేషపరచబడుచున్నది.

1, 2. శ్రీశ్రీ శ్రీశ్రీ శ్రీశ్రీ భవనాక్షయ స్వీకరింపబడిన క్షణములో వాక్యములందు 3 స్తంభములనుంచి, మధ్యనిర్మాణము యొక్క చారిత్రసమీపముందు నాలుగు స్తంభములను పెట్టుదిధానము

3. బై బానినే ప్రతిలోప విధానముగ చేయుక్రమము.

4. మధ్యనిర్మాణ చారిత్రసమీపముందు పండ్రియుముతో 4 స్తంభములను, బానికీ ముందు భాగముందు నాలుగు స్తంభములను పెట్టి యీ 3 స్తంభములయొక్క మధ్యయందు చతురశ్రప్రమాణముగ 4 స్తంభములను నిర్మించు విధానము. మరియు గ్రంథకర్త యగు "విశ్వకర్మ" అనులోమనయుక్త్యావా వివిధ స్తంభభాక్తిక ! తునుటచేత 3 నుండి 12 స్తంభములుగ వాస్తవవిష్టగూర్కమున రచనాక్రమము నిరూపింపబడుచున్నది.

5. సమానప్రమాణము గల చతురశ్రనిర్మాణము వచ్చువట్లు నాలుగు స్తంభములను స్థాపించి, వానికీ నాలుగు దిక్కులలో రెండు రెండు స్తంభములను స్థాపించుక్రమము.

6. దిక్కులములందు నాలుగింటియందును 12 ముగంభ్యతో యందువట్లు చూచుటకు రెండు స్తంభములన్నట్లు 3 స్తంభములచొప్పున నాలుగుదిక్కులందు 12 స్తంభములను స్థాపించు విధానము.

7. మధ్యనిర్మాణచారిత్ర సమీపముందు పండ్రికిగ నాలుగు స్తంభములను పెట్టి వానికీ ముందు భాగముందు రెండు స్తంభములు, తురల వానికీ ముందుభాగముందు పండ్రికిగ నాలుగు స్తంభములు వానికీ ముందు రెండు స్తంభములు పెట్టుగ 12 స్తంభముల నిర్మాణ పద్ధతీయగును.

జిత్యేనంవోదక స్తంభరవచం పరికిర్తితమ్ :	
సర్వ తమత్య వేక్తుక్తం తర్కశ్చోదిపవిదుః :	21
వహర్యానిషమాస. త్యా కిప్య కాన్యచివక్షతైః :	
దశహస్తాదిమాదేన కుంగోర్పాద్యేణ సంయతమ్ :	22
కుద్ధంబామిక్రితంబాచి మానసూత్ప్రమాణనిత్ :	
నానాహర్మ్యకతోపేతం నానాతోరణమందితమ్ :	
కంపయిస్మతిమాన్సూర్వ భవనంమానవేస్థితే :	23

కా. 16 స్తంభములతో గూడిన పూర్వభవన నిర్మాణ క్రమము తెలియ చేయు లక్షణము.

16 స్తంభములతో 8 విభముల పూర్వభవన నిర్మాణమును చేయవచ్చును.

(1) పూర్వభవన మధ్యనిర్మాణ ప్రజేతముయొక్క చ్యార సమీపమందు చతురశ్రముగగాని ఆ మతముగగాని సమాన ప్రమాణముతో 4 కోణదిగ్భాగము లందు 4 స్తంభములతో నిర్మించు విధానము.

(2) పై విధానములలో మధ్యమ నిర్మాణమునకు పెట్టిన స్తంభములకు దూరమిక్కువపెట్టి, తరువాత స్తంభములను తక్కువదూరములో పెట్టుట.

(3) మధ్యమ ప్రజేతముయొక్క రెండు పార్శ్వములందు సమప్రమాణముగ 8 స్తంభములను పెట్టి, వానికి వెలుపల చతురశ్రముగ నాలుగు స్తంభములతో కట్టడి విధానము.

(4) ప్రథమావరణరీత్యా చతురశ్రముగ నాలుగు స్తంభములు, ద్వితీయావరణరీత్యా నాలుగు స్తంభములను పెట్టి ప్రాగాడి నాలుగు దిక్కులందు రెండు రెండు స్తంభములను పెట్టి కట్టుట.

(5) ఈకన్యాది నాలుగుకోణములందు నాలుగు స్తంభములతో క్రమము ఉపన్న స్తంభశైలితో నిర్మించువిధానము.

(అపన్ను స్తంభశ్రీలి యనగా ఎటుచూచినను ఏకరేఖగ
స్తంభపం || కనబడునట్లు చేయుట.

(6) పై విధముగ ప్రాగాది నాలుగు దిక్కులందు నాలుగు
స్తంభముల వొప్పునపెట్టి మధ్యయందు విభాలస్తంభ అంగణము
నేర్పరచు విధానము.

(7) 8 స్తంభములవొప్పున రెండు పంక్తుల స్తంభముల
నేర్పరచి, ముందుభాగమందుగాని, పినుకభాగమందుగాని, నాలుగు
స్తంభములను ఒక చార్పమునకు పెట్టుట.

(8) ముఖ్యద్వార నమిషమందు రెండు స్తంభములను,
వానికి ముందు నాలుగు స్తంభములనుపెట్టి వానికి ముందు మరల
రెండు స్తంభములను, వానికి ముందు 4 స్తంభములను పెట్టగ 12
స్తంభములగును. మిగిలిన నాలుగు స్తంభములను వానికి ముందు
నమానముగ గాని, వైశాల్యమిక్కువ వచ్చునట్లుగాని స్థాపించు
క్రమము.

ఈ నిర్మాణక్రమమందు 16 స్తంభముల పర్యంతమే చెప్ప
బడెను. ఇంతకు మించి నిర్మించరాదనియు నిర్మించినచో మండపము
వంటిది కాగలదనియు శాస్త్రకర్తల, శిల్ప శాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయమై
యున్నది.

పూర్వోక్త సర్వనిర్మాణములందును మధ్యవేది కల్పనము
మరిచిననియు, దీనికి యక్షశక్తులు తథిపతి యనియు, గ్రహించవల
యును. విజయనంభ్యుల స్తంభములను పెట్టరాదు. సర్వనిర్మా
ణములందు నమగుంభ్యా స్తంభవ్యాసాభి మహర్షులచే వెళ్ళబడినది
మధ్యవేది నిర్మాణము అనననమునందని కొందరి మతము. ఈ ప్రార్థ
నక నిర్మాణశ్రీలి శాంచాలాది శ్రీలిఖితములతోగాని, మిత్రమిముగ
గాని చేయవచ్చును. స్తంభములమీఠట వజ్రాస్త్రముల పర్యంతము
(అదంగణములు) పెట్టవచ్చును. వెళ్లు గది యుండవలయును

మరియు ప్రాచారాదులయొద్ద చేయబడు శోరణాద్యలంకారములను బహువిధ చిత్రచిత్రికములతో సుశీలమునుజ్జ్వల చేయవచ్చును. ఇట్టి పూర్వభవన నిర్మాణము మానవశక్తితో నాధాదులందు మాత్రమే చేయవలయును. దేవాలయములం దిట్టి నిర్మాణము పనికాదు.

21. పూర్వము భవనంతుల యొక్క ప్రాకారములకు గృహములు ప్రాకారమునకు లోపల దూరముగనుండే ప్రాకార సమీపమునదీ పూర్వభవన నిర్మాణములు చేయబడుచుండెడివి. వారి వారి కుచిత్రమైన విధానములలో కొలాకారముగగాని, సభాకారముగగాని, ద్వితీయ పుష్కటిలోగాని యీ నిర్మాణములు చేయబడుచుండెడివి. మరియు కొన్ని గృహములకు ప్రాకారపు గోడల నాధారము చేసుకొని లోపలకు స్తంభములమీద నానికొని నిర్మించి, తెలుపలకు అనుగుణమునట్టి నిర్మించవలసినవి. మరికొన్నిచోట్ల గోడలొకములందు (ఈకాన్యాలోని చతుష్టయములో) ప్రాకారపు గోడలతో సంబంధించిన నిర్మాణములుగూడ గలవు. ఇవన్నియు శాస్త్రీయవర్ణనలపై నిర్మించవలసినవి గాని అశాస్త్రీయములుగావు. ఆధునికులు ఈవర్ణన, తూర్పు, ఉత్తరపు ప్రాకారపు గోడలతో సంబంధముగల యిట్టి పూర్వభవన నామక నిర్మాణ విశేషములు చోక్కప్రమాదకరములని వానిని తియిలించివేయుచున్నారు. వారిని నిర్మాణ విషయక శాస్త్రపరిష్కాసము లేనందున యిట్టి శాస్త్రీయ దూరములైన యంశములను చెప్పి యణమానుల కనుసరమైన వస్తుములను కలిగియుచున్నాడు. ఈ స్తంభచతుష్టమునది పోతక స్తంభ పర్యంత పూర్వభవన చిత్రములకు జేయగ చూపియున్నాము.

ఈ ప్రకరణముందు స్తంభములతో నిర్మాణములు తెలుపబడినందున స్తంభస్వరూపములు, స్తంభ భవములు వివరింపబడుచున్నవి.

వాస్తుశాస్త్రవివేకము-చతుర్థభాగము

పంచమ ప్రకరణము

స్తంభ లక్షణములు

శ్లో॥ నిర్మాణస్యయథాతూమి రాజారస్యప్రవీరితః ।

తథా తస్మాద్దారమాహుః పాదంకల్పవిగారణః ॥

1

దోషకర్మణః సుఖిణోభాతాః పాదప్రకల్పాత్ ।

రస్మాత్తక్మల్పయేద్విల్పీ కలాలోచ్ఛాదుషేష్టికేః ।

2

కా॥ నమస్తమస్తైశ్చ నిర్మాణములకు ధూమి వీధిభముగ ఆధారభూత మగుచున్నచో యట్లు నకల నిర్మాణములకు స్తంభ ములు మోలూభారద్రవ్యము లగుచున్నవి. ఆధారములేకుండ ఆధే యమొండకాలదుః శురియు స్తంభకంఠమునలన నిర్మాణములో సౌకర్యము, సుఖము, శోభ, సంభవించును. అందుచే స్తంభములను స్థాపించి నిర్మాణములను చేయవలయును. కిలలతో, లోహములతో, చెట్లకర్రలతో, ఇటుకలతో స్తంభముల నిర్మాణము చేయవలయును.

నిగ్రాహు నగరాది నర్మవాస్తు స్థలములందు గోడలను నిర్మించునప్పుడు భవనాదుల లోపలభాగములందు కాలలు, కూట గృహములు, నవరంగము, అలిందము, అంగణము మొదలగు జాని విభాగములను స్తంభస్థాపనచే నిరూపించుటకు వీలగును. అట్టి విభాగమువలన ద్రవ్యస్థాపన ప్రదేశము, భోజనప్రదేశము, శయన గృహము, ఇతర కార్యచరణానుకూల నిర్మాణ విశేషములు ఏర్పడును. దానివలన గృహస్థులకు సుఖముచేకూయును. శురియు శోభ చేకూరును. కనుకనే కొన్ని గ్రంథములందు స్తంభములులేని నిర్మాణములు నివాసాస్థములు గావనిగూడ చెప్పుబడియున్నవి. కనుక నర్మనిర్మాణములకు స్తంభములు ముఖ్యభాగములని తెలుపవలసి కది. ఇట్టి స్తంభములను కిలలతో, ఇనుము మొదలగు లోహములతో,

కుడి, కేసిగు, సాల, మొదలగు చెట్లకర్రలతో యటులతో నిర్మించ వచ్చును గ్రంథకర్త తెలిపియుండెను. మరియు దేవాలయ, గోపుర, ముఖమండప, రంగమండప కల్యాణమండపములు, దుర్గామందిర పెట్టు అలంకారములు, గ్రామస్వామి, గోపురస్వామి, నగరస్వామి, ఆలయస్వామి, గజాశ్వశాలాది స్వామిములు, బైద్య, విద్యాశాలా స్వామిములు, న్యాయశాల, పరివాలకశాల, మఠ, మండపాదుల స్వామిములు శిలామయములుగ నుండవచ్చును. ఇంగ్లీషుక మహారాజుల ప్రభువులయొక్క, ప్రాకారస్వామి, గోపురస్వామిములు శిలలతో నిర్మించిన స్తంభములతో చేయవచ్చును. ప్రభుగృహములందు, ధనిక గృహములందు, వాక్యస్థాన భవనమందిరాది నిర్మాణములందు కొన్నిచోట్ల శిలాస్తంభములను, కొన్నిచోట్ల లోహమయ స్తంభములను, మరికొన్ని స్థలములందు దారుస్తంభములను, నిర్మాణవిశేషమునుబట్టి ఇటుక స్తంభములను గూడపెట్టవలయును.

మరియు బ్రాహ్మణులు - తిక్కన భవనాదులందు, ధనిక నివాసములందు తరుచుగ దారుస్తంభ, ఇష్టికాస్తంభ స్థాపనము మంగళప్రదమని గ్రంథాంతర వచనములనుబట్టి, వ్యాఖ్యాన వివరణ మునుబట్టి గుర్తించుచున్నది. మనుష్య నిర్మాణములందు సాధారణ గృహములందు శిలాస్తంభ, లోహస్తంభ స్థాపనముకంటె దారుస్తంభ, ఇష్టికాస్తంభ స్థాపనమే శ్రేయస్కరమని బహుగ్రంథముల యభిప్రాయమై యున్నది. —

భారతీయ విభాగీయ ద్వివిధం తదుదాహరణం

కా. స్తంభములు, భారత స్తంభములని, దీక్ష స్తంభములని రెండురకములు గలవు.

ది ఖాత స్తంభము లకగా నదీసేతం, జలాశయసేతం, జల
 సుధ్యమండప, ప్రవాహముల కవరోధములందు తొందరికీ దిగ్విధానముల
 నుండి స్తంభములను నిర్మించి వాని శిరోభాగమందు కన్నముల
 నుండి స్తంభసమ్మోళనమును చేయుటకు పటలాదులను పెట్టెకోలకములను
 సంధించుట, స్తంభకార్యములందు దృఢముగ చేయు విధానమునకు
 ఖాత స్తంభవిధాన ముందురు.

గృహములందు, నకలవిధ మానవోదిత నిర్మాణములందు
 ప్రసాదులకుకట్టి వానిపై క చిన్న పీకమునువేసి, పీకముపై క స్తంభ
 ములను నిర్మించువిధానమునకు పీక స్తంభ విధానమందురు.

- దేవకాంతంబ్రహ్మకాంతం బ్రహ్మకాంత మతాపిణా ॥ 3
- విష్ణుకాంతం క్షుంధకాంతం సోమకాంత మిత్తికమాల్ ॥
- వర్షులం చతుశక్రం వత్సకం త్వష్టపత్తికమ్ ॥ 4
- క్వాదకాక్రం పోదకాక్రం పాదకల్పంవిదుర్బుధాః ॥

ఈ గుంధని స్తంభముల దేవకాంతమని, చతుశ్రకే స్తంభ
 ములు బ్రహ్మకాంతమని, క్షుంధకే స్తంభములు బ్రహ్మకాంతమని, తి
 త్తములుగల స్తంభములు విష్ణుకాంతమని, 13 ఆంచులుగల స్తంభ
 ములు క్షుంధకాంతమని, 16 కోణములుగల స్తంభములు సోమ
 కాంతమని వ్యవహరింపబడును ఇది క రకములు.

- పురుః పాశ్చాత్యుక్తకోణకల్పస్తంభ ప్రకల్పనమ్ ॥ 6
- యగ్మ త్వియగ్మ సంకీర్ణో పస్తంభాది ప్రకల్పనమ్ ॥
- సుప్రతి కాంతకం సూర్యకాంతం బ్రాహ్మణకాంతకమ్ ॥ 8
- క్షైలాన మేదుకం కాంతం రరా నందీక కాంతకమ్
- ఇతి ద్వాదశ కేదేన స్తంభానాం కల్పణం మరమ్ ॥ 7

ఈ ప్రాశ్చ్యాత్కములైన క విధముల స్తంభములకు ఉప
 స్తంభ కల్పనాకముచేత మరియొ క రకముల స్తంభములను
 తెలియజేయుచున్నాడు

(7) ఒక స్తంభమునకు ముందుభాగమందు ఒకటిలేక 2, 3, 4 ఉప స్తంభములను కలిపి నిర్మింపబడుచానికి " ముద్రకాంత స్తంభ మని పేరు.

(8) స్తంభమునకు ముందుభాగమందు సవ్యావసవ్యభాగము లందు ఉప స్తంభకల్పన చేయబడిన చానికి " నూర్యకాంత " స్తంభ మని పేరు.

(9) మధ్యయంత్రాక స్తంభమునంది, చానికీనాలుగు దిక్కులలోను ఉప స్తంభకల్పన చేసినచో చానికి " బ్రాహ్మణకాంత " స్తంభమని పేరు.

(10) మధ్యయందుగాని స్తంభమునకు దిక్కునప రెండు ఉప స్తంభములచొప్పున నాలుగుదిక్కులందు ఉప స్తంభములు గల చానికి " కైలాసకాంత " స్తంభమని పేరు.

(11) పై రీతిగ మధ్యగల స్తంభమునకు జంట స్తంభముల ద్వయమును నాలుగుదిక్కులందు కల్పించినచానికి " కేరుకాంత " స్తంభమని పేరు. దీనికి ఒక్కొక్క దిక్కులో నాలుగు స్తంభములవలె రెండు జంట స్తంభముల వరుస యుండును.

(12) రెండు స్తంభముల కుదురునందుగాని, 4 స్తంభముల కుదురునందుగాని, స్తంభములకు గొలుసులు మొదలగు వానిని క్రిందనుండి పై భాగమువరకు కలిపి నిర్మించి, మధ్యమధ్య రంధ్రము లుండునట్లు చేయబడిన చానికి " నందికాంత " స్తంభమని పేరు. త్రాళ్ళొక్కప్రకారము సర్వవిధ నిర్మాణములకు స్థిరపరామోగ్యము లైన చాలి స్తంభములు 12 విధములు చెప్పబడినవి.

(1) దేవకాంత స్తంభము	(7) సుప్రసాదకాంత స్తంభము
(2) బ్రహ్మకాంత స్తంభము	(8) సూర్యకాంత స్తంభము
(3) ఇంద్రకాంత స్తంభము	(9) బ్రాహ్మణకాంత స్తంభము
(4) కిష్కకాంత స్తంభము	(10) కైలాసకాంత స్తంభము
(5) స్కంధకాంత స్తంభము	(11) మేధకాంత స్తంభము
(6) సోమకాంత స్తంభము	(12) నందికాంత స్తంభము

మానసారము 16 వ అధ్యాయములో స్తంభ లక్షణములు విశేషించి తెలుపబడినవి. మరియు కాశ్యపమఠ, నంది, వారద వాస్తువు లందు కూడ స్తంభ నిర్మాణ విశేషములుగలవు.

- వికటిద్వారవిద్విట్టయోజయే త్వంయోగ్గోకమ్
 ద్విరాగంవారిరాగం వాచతుర్భాగమదాపివాః 8
- పంచభాగంచక్షాగం సప్తభాగం క్వచిత్త్వః
 అష్టభాగక్రమాత్పర్వముశ్చైదం సూత్రమానితేః 9
- ఋన్మనిషేప పద్మాదికల్పనం కల్పయేత్కృమాత్
 మూలేమత్కృమాత్కాగే పట్టంచాయోజయేత్కృమాత్ 10

ఈ పూర్వోక్తములైన స్తంభములకు ఉపస్తంభ కల్పనా పద్ధతి భాత స్తంభములకు చేయరాదు. పునాదిపైన దీపము (ఉప దీపము) కేవల దానిమీద నిర్మించు స్తంభములకే యీ ఉపస్తంభ కల్పనా విధానము శిల్పిజ్ఞులచే యంగీకరింపబడినది. ప్రమాణశేత్ర యగు శిల్పి స్తంభమును 2 నుండి 8 భాగములవరకు లేక 10 భాగ భాగములవరకు విభజించి, స్తంభాన్నత్యము ననుసరించి విభాగము లందు మొదలుపెట్టు, మధ్యయందు, తివరభాగమందు పద్మాది కల్పనమును చేయవలయును.

- పిండితాయం కరాగ్రంవారక్షయేచ్ఛాక్వచిత్త్వః
 కమలంరేఖితం కర్ణనాలం మధ్యతంతరాః 11

వ్రతేరుపరి పద్మంచద్విత్తఖండం కపోతకమః గజవాణనముద్భింస యదామానంప్రకల్పయేఃః	12
చక్రవాకస్వరూపంచ హంసరూప మధారితాః శారితా శుకరూపంచ నానాదేవస్వరూపకమః	18
ద్విత్తతోరణరూపంచాలతా కుసుమరూపకమః వ్యాదేధసింహమతర గజాశ్వాది స్వరూపకమః	14
భగేషువట్టిభాభగేష్వస్వ ద్యచ్ఛమనోహరమః కల్పనంచక్రత్వర ద్రవ్యం నానాటంకక్రియావదైః	15
ప్రాంతరేఖాసమాయుక్తం చిత్రపట్టియతంక్యదిత్, పీఠీకాంతోద్రిచాం కుంతం మౌళిభాగ్క్రియావటమః	16
నానాద్విత్తసమాభ్యుక్తం చిత్రపోతక సంయుకమః కల్పనంచల్పయేద్భ్యుక్త్యాజేపయే త్తక్షయేత్కర్మదిత్	17

తా॥ స్తంభములను, నిర్మించునప్పుడు శిల్పి నమజ్జున విభాగములను చేసిగాని, లేక ఒక మాస్త్రపమాణముతో కొంతభాగమును, మిగిలినదానిని క్రియానుగుణముగ విభజించి, ఆనూ భాగములందు కమలములు, తేళలు, కర్ణవాలములు, పద్మములు, చిత్రఖండములు, కపోతములు, గజవాణనము, ఇత్యాదులను ప్రవిగాణాను గుణముగ చెక్కవలయును లేక నిర్మించవలయును. మరియు చక్రవాకములు, హంసలు, శారకలు, శుకములు, వంటివి చేయవచ్చును. లేక గజరూపములు, అశ్వరూపములు, మీనకుటుంబములను మరికొన్నిచోట్ల తోరణాశారములు, మరికొన్నిచోట్ల చిత్రరచనము లతా కుంభరచన, ఆంచులందు రేఖాకరణము, వంటివి కూర్చవలయును. వీతములు, బోధికలు, కుంభములు, పూర్తిభాగమంచుగూడ చేయవచ్చును. నానాద్విత్త విద్విత్త గూడకల్పనా భాసురముగ స్తంభ నిర్మాణములను శాస్త్రోక్త పూన ప్రమాణాను గుణముగ స్తంభోన్నత్య విభాగమునుచేసి నిర్మించవలయును.

- ఉపపాద ప్రమాణేన వంద షాంగుల మావతః ।
 కిష్కహస్త ప్రమాణేన వైకహస్త ప్రమాణతః 18
- పృథక్ కక్షణ పద్మంఠ సోప వీతపద క్రియామ్ ।
 మూల షోఢి తలే యోజ్యం మధ్యకార్యం పృఠజ్జతమ్ 19
- సోప పాదో బాధకత్వే ప్రకస్తః పరికిర్తితః ।
 సమక్రియం న్యూనహీనం కోణోష్ఠాదిక కల్పనమ్ 20
- సమక్రియంవా సర్వత్ర యదాకోఠం ప్రకల్పయేత్ ॥
 సార్వజీవీక దేవ శైలి దేవేన వాపువః 21
- కల్పితక్షణ భేదేన దావాద్రవ్య వినిర్మితః ॥
 స్తంభ కల్పస్యోపేతః కథితశాస్త్రపారగైః 22

ఈ స్తంభములం దుప స్తంభ కల్పనము 5 లేక 6 అంగుళముల ప్రమాణముతో గాని, కిష్కహస్త విభాగముతో ఒకహస్త ప్రమాణము (18 అంగుళులు) వరుకుగాని చేయవలయును. కొన్నిచోట్ల స్తంభములయొక్క మూలభాగమందు తిరోభాగమందు పద్మాది కల్పనమును, ఉపవీతకల్పనమును, మధ్యయందు కేవల నిర్మాణమును చేయవలయును. ఉపస్తంభకల్పనము కర్తృ స్తంభములకు మాత్రము చేయరాదు. శిలా స్తంభములందుగాని, ఇష్టికా స్తంభములందు గాని చేయవలయునని శిల్పుల యభిప్రాయము.

మఱియు యీ స్తంభములయొక్క తిరోభాగమందు వేయవట్టి ఉత్తరపట్టిక, దూలము మొదలగు వానిని కదలకుండ మోయుటకు వీలుగ చెక్కలను దృఢముగ నుంచునట్లు వీలగు పట్టివలయును.

సమాస క్రియ కలిగియుండవలెను, ఎక్కువ తక్కువలు పనికి రావు. తిరోభాగములం దధిక ప్రమాణముగ చేసినను తప్పుగాదు, మూలలదికాద భారమెక్కువగ నుండుటచే భారమును మోయుటకు పట్టి స్తంభప్రమాణము అధికమైనను దోషముకాదని గ్రంథకర్తృభి ప్రాయము. లేక సర్వత్ర సమముగ నుంచునట్లు చేయవలయుమా

శైలిభేదము ననుసరించి ఒక స్తంభ పంక్తిని ఒకరితిగ, తేకొక స్తంభపంక్తిని మరియొక శైలితోను గూడ చేయవచ్చును. స్తంభములకు క్రిందభాగమున ఉపసీతమును పెట్టవలయును. బహువిధ శైలిభేదములను గుర్తించి శోభాజనకముగ నుంచునట్లు స్తంభ నిర్మాణమును చేయవలయును.

- పుం వృక్ష స్థిరక శ్కాలః శ్రీపర్ణ కృందవ శ్కమిః ।
పారయోగ్ః శ్కితమోగ్ః పారవంతకృయేద్రుమాః॥ 23
- వృక్షప్రదేశనహీనాయే వాయూపప్లవ వర్ణితాః ।
అగ్నివాహ విహీనా యే శ్కళానానాసవర్ణితాః॥ 24
- దేవాలయ విదూరా యే చర్మితావాస వర్ణితాః ।
దోషహీనా యే తరవస్సార వంతో మహీయహాః॥ 25
- గవాక్ష ద్వారదోలాను, తిర్యక్పట్టాది కేపవ ।
వలకా న్యపి పర్యంత కాశ్యేస్యా సవకర్మణి॥ 26
- కవాటా ద్విక్రియా వాదేష్యపియోగ్ః ప్రవర్తితాః ।

కా॥ పురుషవృక్షములు, కిలకము, శాలము, శ్రీపర్ణము, చందనము, శమీవృక్షము, స్తంభములకు శ్రేష్ఠములు. మరియు ఇతర పారవంతములైన వృక్షములు గూడ శ్రేష్ఠములు. వంకరలు లేనివి, సుగులులేనివి, పెద్దగాలులవలన బీటబడిరి పెద్ద పగుళ్ళు లేనివి అగ్ని వాహముకు గురికానివి, శ్మశానమునో బుట్టనివి, దేవాలయమునకు దూరముగనున్నవి, పెద్దపుట్టలులేనివి, దోషరహితములైన పారవంతములైన వృక్షములు, స్తంభములకు మాత్రమేగాక గవాక్ష, ద్వార, దోలికలకు, తిర్యక్పట్టికలకు, పలకలకు, పర్యంతకములకు, ఆసనములకు, కవాటములు మొదలగు సర్వవాస్తు క్రియలకు యోగ్యములు.

వి॥ స్తంభవృక్షములను గురించి మఱుమతము 25వ అధ్యాయములో 182 శ్లోకమునుండి 185½ శ్లోకములవరకు తెలుపబడినది.

అదిరః భాదిరో వహ్ని ర్పింః సోః సిలీద్రకః పికః |
తిందుకమథరాజాదవహోసు మదూరాస్తు పావహిదపఠాః

భదిరము, భాదిరము, వహ్ని, సిలబము, సాలము, సిలీ
ద్రము, పికము, తిందుకము, రాజావకము, హోమము, మధూ
కము అను వ్యయములు స్తంభములకు శ్రేణ్యములు.

సోవర్ణం రాజతంకామం పైత్తలం వాక్యదిక్పఠే 27

పట్టికం యోజయేద్భుక్త్యా ద్రుపపాట ప్రమాణవిత్ |
చిత్ర సంకంఠం కస్తమన్య కర్పూట కీర్తికమ్ |

28

ఈ సుపర్ణము, కెండి, కాసి, ఇత్తడి వంటి లోహములతో
పట్టికలను స్తంభములకు తొవగవచ్చును అట్టి తొడుగులపై చిత్ర
ముల కల్పన చేయవచ్చును.

సమసూత్రం సవతలం సమనిర్మాది కల్పనమ్ |
ప్రస్తరోత్తర వేళార్థం జహారః ఈ క్రియాన్విరమ్ |

29

వశీరోత్తర తూలాదియొక్క మావరణాదికమ్ |
తలపట్టికియాయుక్తం ముఖపట్ట యుపంతువా |

30

ఈ పూర్వభవకమును నిర్మించునప్పుడు సమసూత్రముగ
దుండునట్లును, సమావృత్తున (ఎత్తుపల్లములు లేని) కప్యభాగము,
వలభాగము గలదిగను, సమప్రమాణమైన నోడలుగలదిగ మండ
వలయును.

స్తంభాగ్రములందు వేయునట్టి దీర్ఘర పట్టికలపై సరిసంఖ్యతో
దూలములుగలది, వానిపై న ఆవరణము (పైకప్పు) గలదియు, పై
కప్పు అంచులకు పట్టికలుగలది (చూరుపలె చెక్కలనుకట్టుట) యు,
ముఖభాగమందు చెక్కలతో కూర్చు కలదియు (పూర్వభవక
ప్రాధమిక ద్వారమునకు భయపార్శ్వములందు చెక్కలతో కూర్చు
గలది) గణాదిముఖములతో గూడినదియు, సింహద్వారోభయ
పార్శ్వములందు గణాదిముఖకల్పనము, (దూలముల కొనలందు గణ

ముఖాశ్చతి కల్పనము) యథోద్దిముఖ కల్పనము గలదియు, నానా చిత్ర భాసురమైనది, శుశ, బాంసాదివక్త్రవిశేష చిత్రాద్యతమును కావలయును.

- వ్యాధిభములయు ర్తం వా యభావసముతంతంబా
చాచా చిత్రవసీతాంగం తతహంసాదిరేఖికమ్ ॥ ౪౧
- యగ్మక్రియంవోవహీనం కర్మరేఖకీమంయజా
సుచాలేషవకం వాచిక్లష్టకంబాస్త్రాదిత్వయీ ॥ ౪౨
- యథావిభవతః కార్యం స్తంభికల్పః పీఠికమ్ ॥

కా॥ యుగ్మక్రియగలది (స్తంభములందు చేయబడు అలంకారాదులు లెంకుచోటులలో చేయబడిన క్రియకు యుగ్మక్రియ అని పేరు) దోషమైననువ యేకక్రియ కలదియు, (ఏకక్రియ యనగా ఒక భాగమందు మాత్రమే చేయబడు అలంకారము.) సున్నముతో ఆయకలడినది. కఠినముగ చేయబడినది యగు స్తంభ న్యాసమును చేయవలయును.

పా॥ పూర్వభవనమునకు పెట్టబడిన స్తంభములలో లెంకు స్తంభములకు చేయబడు చిత్రాద్యలంకారములు సమముగనున్నచో దానిని యుగ్మక్రియ యనిపేరు. ప్రతి స్తంభమందు విడివిడిగ ఒక్కొక్క విధమైన చిత్రాద్యలంకారములను చేసినచో ఏకక్రియ యనిపేరు.

- కుతకాలేంకృతానాం సాధానాంస్థాపనంకుడమ్ ॥ ౪౩
- స్థపతి బ్రాహ్మణానాంచ తోషణంహానసంగవాపి
కవ్యతాగీతికం బాపీకుడరం పరికిరమ్ ॥ ౪౪

కా॥ బహువిధ చిత్రవిచిత్రాద్యలంకార గహితములైన స్తంభములను శుభముహూర్తమందు స్థాపించవలయును. అసమయ

మందు, శిల్పులను, వేదవేదాంగపాఠశాలగు బ్రాహ్మణులను, గోత్ర
లను గౌరవించవలయును. వాద్యఘోషలు, కవ్యలయొక్క మంగళ
గీతములు ఆ ముహూర్త సమయమునం దేర్పాటుచేయుట తుఠ
ప్రదము కాగలదు.

విః ధనిక గృహములకు, ప్రభుత్వల గృహములకు, భవన
పాఠశాల సాధాదులకు ముఖభాగమందు నిర్మించు మండపాకృతి
నిర్మాణమునకు పూర్వభవనమని నామాంతరము. ఇట్టి ముఖ
భాగమందు నిర్మించు మండపము (Portico) స్తంభములలో గోడలు
లేకుండ నిర్మించుటయే అనుగుణముగాను. ఒకప్పుడు పాఠశాలములందు
గోడలనుకట్టి అగ్రపృష్ఠములందు స్తంభస్థానము చేయబడును.
దీనిని సతీయు అవరణము (కప్పు) అందున గ నుండుటగాని, గజశృ
ఘాకృతిగాని, శిఖరాకృతిగాని చేయవచ్చును. ప్రతి అంతస్తునకు
కల్పించదలచినప్పుడు స్తంభములై స్తంభమునుపెట్టి కట్టవలయును.
విజయస్థితి నిశేధింపబడినది.

స్తంభములను నిర్మించు విధానమునుగూర్చి మానసారాతి
లయైన గ్రంథములందు విస్తరముగ చర్చించబడినది.

వాస్తుశాస్త్ర వివేకము - చతుర్థభాగము

చక్క ప్రకరణము

ధాన్యశాలా లక్షణము

- దేవానాం తూమిపీలానాం బ్రాహ్మణానాం విశేషతః ।
వైశ్యానాం సర్వవర్ణానాం ధాన్య శాలా కథ మదాః ॥ 1
- తస్మాత్తాం సర్వయత్నిన స్థాపయే భక్షణాన్విలామ్ ।
తేవాగారేషు వాయవ్యా మైశాన్యాః విశేషతః ॥ 2
- తూపాంతరవనే స్థాస్థా లాచేర్లాం సాలకాంతరే ।
కోషివాచ మృగే కోగే శాలాంతే మావనేర్వదిత్ ॥ 3
- చత్వర ద్వివయాంతే వాక్యదివత ర్పహిర్మతాః
చతుర్రాం వ్యాసయాతం కంపనం క్షేమరం వృణామ్ ॥ 4

(వి. బా. శాస్త్రము)

ఈ జీవాలయములందు, ప్రభుగృహములందు, బ్రాహ్మణులది సర్వవర్ణములనుకూళ్ళ గృహములందు ధాన్యశాలా నిర్మాణము కుఠప్రదమైనది కనుక సర్వ ముఖ్యముగా లక్షితమైన ధాన్యశాలా నిర్మాణమును చేయవలయును.

జీవశాలయములందుగాని, జీవాలయములందు గాని వాయవ్య దిక్పాదములందుగాని ఈశాన్య దిక్పాదములందుగాని ధాన్యశాలా నిర్మాణమును చేయవలయును. ప్రభువులకు ఉత్తరదిశయందుగాని, గృహముల మధ్యభాగములందుగాని ధాన్యశాలా నిర్మాణమును చేయవలయును. వర్షపాదారణ మానవ గృహములందు శోష జీవభాగములందుగా పశ్చిమ వాయవ్య మధ్యభాగములందుగాని, నూర్పుడికట్ట (మృగజీవభాగము)లో గాని కోగ జీవభాగము దనుగా పశ్చిమములందుగాని ధాన్యశాలా నిర్మాణమును చేయవలయును. మఱియు శాలాంతభాగములందు అనగా చతుశ్శాలాది నిర్మాణ విశేషములందు మధ్య చత్వర ప్రాంతములందు (మ. దువాభాగము) గాని ధాన్య

శాలను నిర్మించవలయును. శాలా మధ్యమములు రెండుయున్నచో ద్వితీయ చతురమునుగాని, లేక శాలాంతర్భాగమందుగాని, శాలా బహిర్భాగమందు విడిగగాని ధాన్యశాలా నిర్మాణమును చేయవలయును. గృహములలోనే ఆయా దిగ్భాగములందు ధాన్యపుకొట్టెను నిర్మించవచ్చును. లేక స్థలములో ఆయా దిగ్భాగములందు గృహములో సంబంధములేకుండ నిర్మించవచ్చును, ప్థలానుగుణముగ చేయవలయును.

ధాన్యశాలను, శాలాకారముగగాని, కెన్నుపట్టిలేని కుంటాకార గృహముగగాని, లేక ఒక గదివలెగాని నిర్మించవచ్చును.

చతురశ్రముగాని, దీర్ఘచతురశ్రముగాని చేయవచ్చును.

విః క్రుంధకర్త ధాన్యశాలను కట్టుటకు స్థలనిర్దేశమును దేవాలయము లందు వాయువ్య, ఈశాన్యపు దిక్కులలోను, ప్రభువుల కుత్తరదిక్కులోను, లేక శాలాంతర్భాగమందు కుత్తరముగను ధాన్యశాలా నిర్మాణమును చేయవలయునని తెలిపియుండెను. సాధారణ మానవగృహములందు తూర్పు, పశ్చిమ దిక్కులందు లేక పశ్చిమ వాయువ్యదిక్కుల మధ్యయందు గృహాంతర్భాగమం బాయా దిక్కులలో గల గదులలోగాని ధాన్యశాల కేర్పరచవచ్చుననియు, స్థలమై శాల్యమున్నచో విడిగగాని నిర్మించవచ్చునని చెప్పెను. మానసారమందు "గృహమానస స్థానకథనా" ధ్యాయమందు,

నాగేవా ముఖ్యకేవాశి ధాన్యాకారంతు కల్పయేత్ " అని గలదు.

ఏకాశీత్యాది పదవిభాగమందు వాయువ్యదిక్కులో నాగ, ముఖ్య, అను దేవతా స్థానములు గలవు. కనుక వాయువ్యమందు ధాన్యశాలా నిర్మాణమును చేయవలయునని మానసార విరము.

నారద సంహిత "వాస్తుధ్యాయము" లో

స్నానాగారం దీప్తిప్రాప్త్యామాగ్నేయాం పచనాలయమ్ |
 యామ్యాయాం కయశాగారం నైర్మల్యాం కస్త్రసుందిరమ్ |
 ఏవంకుల్పాదిదంస్థానం క్షీరపానాఙ్గళాలికాః |
 కయ్యమ్మాత్రాస్త్ర తద్విద్యా తోనామంగళాశ్రయాః |
 రాన్యశ్రీకోగపిత్రంచ కృగారాయపివానిచ |
 తానాన్యాదిక్రమస్తేషాం గృహవిద్యా లక్షణకరమ్ |

అనుచోటి నైర్మలిమూలయందు ధాన్యగారమును కట్టవలయు నని తెలిపియుండును. మయమతము " శాలావిధాన " మను 20వ అధ్యాయము 208 వ శ్లోకమందు " అగ్నిధాన్యగారం ... " అని ఆగ్నేయమందు ధాన్యగార నిర్మాణమును చేయ వలయునని తెలిపి యుండును.

ఇట్లు గ్రంథాంతర వచనములనుబట్టి వెలియుచున్నది. కనుక ధాన్యశాలను, ఆగ్నేయ, తూర్పు, ఈశాన్య, ఉత్తీర, వాయవ్య, పశ్చిమ, నైర్మలి దిక్కులందు ఎందైనను స్థలానుగుణముగ, గృహ నిర్మాణాను గుణముగ నిర్మించుకొన వచ్చును. అని విశద మగు చున్నది.

పూర్వాయత ముదగ్మత్త్రాసఖవా పశ్చిమాననమ్ |
 కవాటానాన్వయం ప్రాశుకృతుష్కంకర్షదిదీరితమ్ | 5
 తిన్నప్రమా ఇజేదేన క్యదిత్థల్కం తథాష్టకమ్ |
 అదాపట్టపమా పేతం మనపట్టాదిదూషితమ్ | 6
 గోరూపం దేవతారూపం కౌవేరంరూపమేవచ |
 రాన్యదేవీదూపయక్తం తత్కల్పనముదీరితమ్ | 7
 ద్వారీర్షయయుతంజాపి ద్వారత్రయయుతంకర్షిత్ |
 ప్రతిక్రిమాదూర్ష్యాణాం కర్షిద్దూమేరధస్థితమ్ | 8
 సోపానసహితంజాపి సోధకాపణాన్వితమ్ |
 కూటకల్పనముక్తంవా శాలాకల్పనరూపకమ్ | 9
 స్థలార్థంవికవార్థం వా సదీపస్థానకంమతమ్ |
 దృవకూలంజాపి పేతం శిలాకుర్ష్యాన్వికంతువా |
 తాన్యశాలాకల్పనం తత్కల్పయేద్వా సపాదకమ్ | 10

(వి వా శా 20 అ)

తా! ధాన్యశాలను తూర్పు ముఖముగగాని, ఉత్తర ముఖముగగాని, పశ్చిమ ముఖముగగాని నిర్మించవచ్చును. రెండు ద్వారములను గాని, నాలుగు ద్వారములనుగాని పెట్టవలయును. చిన్న ప్రమాణ భేదముచేత కొన్నిటియందు ఆరుద్వారములుగాని ఎనిమిది ద్వారములుగాని పెట్టుకొనవచ్చును.

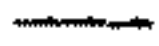
ధాన్యశాలకు క్రిందభాగమందు వృథమైన పట్టికయందవలయును. మరియు ఖనమైన (దళసరియైన) పట్టికలు (చెక్కలు) చేయవలయును. ధాన్యశాలయొక్క ద్వారోత్కర్షణాగమందు, పార్శ్వభాగములందు చెక్కలను కట్టివేటియందు గోవుల చిత్రములను, దేవాలా చిత్రములను కుచేయని చిత్రమును లేక ధాన్యలక్ష్మి చిత్రమును ద్వితీయవలయును. రెండు ద్వారములతో గాని, మూడు ద్వారములతో గాని నిర్మించవచ్చును. అనగా క్రింది ఒక గుమ్మము దానిపైన మరియొక చిన్నగుమ్మముగాని, పదునగ మూడు గుమ్మములుగాని పెట్టవచ్చును. కొన్ని స్థలభేదములందు ఖోజులా పెద్ద గొయ్యినుదీసి లోపలకు శిలలతో చేయబడిన మెట్లనుకట్టి ఖోగర్భ ధాన్యశాలను నూతన కట్టవచ్చును. ఇట్టి ఖోగర్భ ధాన్యశాలలు సామాన్యముగ రాతినాలందు, పర్వతాదులందు, దుర్గనిర్మాణములందు చేయబడుచుండును. ఈ ఖోగర్భధాన్య శాలలకుపైన ఆకులుగాని, కర్రచెక్కలుగాని, పెద్దపొత్తన శిలలనుగాని మూతవేసి మట్టితోగాని, సున్నమువేటి ద్రవ్యములతోగాని దిగించవలయును. దానిపైన మట్టిపోసి మూయవలయును. ఇట్టి నిర్మాణములు కొన్ని దేశములందు చేయబడుచుండును. మరియు ధనిక గృహములందుగాని, సాధారణగృహము లందుగాని గృహాంత ర్భాగమందు ఖోశ్చోక్తదిగ్భాగములందు ఖోగర్భమందు గదిని నిర్మించి ధాన్యశాలను ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

తృణమైన ప్రసాదీకట్టి బానిసీంబ వయన గడ్డలను నిర్మించుట, వరుగుగులును కాకుండా పార్శ్వ ద్వారములముగ కాలా నిర్మాణమును చేయుట, కొన్ని వృక్షులలో క్రింతభాగమందు భుజమైన శిలలకేర్పరది, కానినైన తృణమైన భోజములను పెట్టి మూడు దిక్కులందు గోడనుకట్టి ఒకదిక్కుయందు ద్వారమునుంచుట, మరి కొన్నిచోట్ల కూటాకారముగ సర్దులములైన ధాన్యశాలా నిర్మాణములు, మరికొన్ని స్థలములందు చతురశ్ర ధాన్యశాలను నిర్మించి కూటాకృతిగ వైకృత్యము వృక్షులుగలవు. ఈ విధములైన నిర్మాణము లన్నియు ఆయా ప్రాంతములందుగల యర్థానమును బట్టి నిర్మింపబడు చుండును.

వి! ఈ గ్రంథమందు ధాన్యశాలకు తూర్పు, పశ్చిమ, ఉత్తరపు దిక్కులకు మూత్రమే ద్వారముల నుంచవలయునని చెప్పబడినది. దక్షిణ ద్వారము చెప్పబడలేదు. ఆచ్ఛాదనము (వైకృత్య)ను గురించి సభాకార (బాబావృత్తి) నిర్మాణముగూడ చెప్పబడలేదు. మరియు మంజులకార (గుండ్రని) ధాన్యశాలను స్థిరమైన నిర్మాణముగ చేయరాదని ప్రాచీన శిల్పజ్ఞుల యభిప్రాయమని వ్యాఖ్యాత యగు అనంతకృష్ణభట్టారకుడు వివరించెను. అతనివాక్యములిట్లున్నది.

“వవంరీత్యా మంజులకార ధాన్య గోపాస్థాపనమదిసేచ్ఛంతి కేదిద్విల్లు క్రియాదికః | అన్యేతుపలాలాదినా స్థాపనీయతాత్కాలిక ధాన్యస్థానంతు మంజులకారవచ్చు భకరమితి” అని వ్రాసినాడు.

కనుక స్థిరమైన ధాన్య శాలలను విడిగకట్ట దురిగవచ్చు చతురశ్ర, దీర్ఘచతురశ్రకారముగ నిర్మించి, వానిని కాలాకారముగగాని, కూటాకారముగగాని నిర్మించుకొనుట శ్రేష్ఠమని ప్రాచీన శాస్త్రజ్ఞుల మతమైయున్నది.

వాస్తుశాస్త్రవివేకము - చతుర్థభాగము

సప్తమ ప్రకరణము

గోళాల లక్షణము

- జీవావాందపితృదాండ గోసేవాపవందజాతిః. 1
 గోవిస్వర్గవలఃవిందన హెరతేదిహవగః
 గోవిరేక్షసుఖంపుంసాం జాయతేనాత్రసంకయః
 తస్మాత్త్వపతిస్థిస్థాస్థాగోళాలా కురవాస్తుతేః 2
 చతుర్థభాగసేమాంతే నిష్కుటారాప మధ్యమే
 కోషవాత్పంగరాజేవా పశ్చాద్భ్యా స్థపివాః 3

తా! గోవులను సేవచేయుటవలన, గోవులను రక్షించుట వలన, గోళాలను నిర్మించుటవలన దేవతలు, పితృదేవతలు గూడ తృప్తివొందగలను. గోసేవాపరాయణుడగు మానవుడు సమస్తపాపములనుండి విముక్తుడై దేహాత్మ్యాగాసంతరము స్వర్గసుఖముననుభవించును. గోసేవసముపలన మానవులకు సుఖము సంపదలు వృద్ధివొందును. భక్త్యము వృద్ధివొందును. సమస్తరోగ నిధలు నివారించును. యజ్ఞయాగాదీకృతు సాఫల్యము లభించును ఇత్యాది పురాణ వచనానుసారము గోసేవాలక్ష్యరుడగు మానవుడు గోరక్షణకు గోళాల నిర్మాణమును చేయవలయును. కనుక ఉత్తమ లక్షణ లక్షితముగు వాస్తుశాస్త్రముందు గోళాలను నిర్మించవలయును.

గృహము నిమిత్తము తీసుకొనబడిన స్థలమును 8 లేక 10 భాగములుగ విభజించి అందు 8 భాగములను ముందనదలి వెనుక నున్న 4వ భాగములోగాని, లేక స్థలముయొక్క చివరలో వెనుకగా గాని కట్టవలయును. లేక తోటల మధ్యయందు, పొలముల మధ్యయందు కట్టవలయును.

గృహములో పాటు నోశాలా నిర్మాణమును చేయదలచి నప్పుడు స్థలములో శోష భాగమందు లేక భృంగకాణ భాగమందు నిర్మించవచ్చును. లేక పృష్ఠమందు రంజవస్థలము విడిగనున్నచో అట్టిపృష్ఠభాగ స్థలమందునూప నోశాలా నిర్మాణమును చేయవలయును.

(శోషజీవ భాగము పశ్చిమ వాయవ్యమధ్యమము, భృంగ కాణ భాగము తూర్పు ఆగ్నేయములకు మధ్యలోపల భాగము)

వి: గ్రంథకర్త నోశాలను గృహపృష్ఠ భాగమందుగాని, వాయవ్య, ఆగ్నేయ దిక్కులందుగాని నిర్మించవలయునని తెలిపినాడు.

మూసవార రాజహర్ష్య విభాషమందు “ ఈ కేసుధేను శాలాశ్చ ” అని ఈశాన్య దిక్కులో నోశాలను రాజహర్ష్యము లందు నిర్మించవలయునని గలదు. మరియు ఈ గ్రంథమండే “ గృహమానస్థాన కథన ” నును అధ్యాయమందు “ పూష్టిచరిత్రో ధైవ ధేనోరాలయమేవచ ” అని ఆగ్నేయ దిక్కులో దక్షిణభాగ మందు సాధారణ క్రామనగరాది గృహములందు నోశాలా నిర్మాణమును చేయవలయుననియు తెలుపబడినది. దీనినిబట్టి సాధారణ గృహాస్థుల గృహములలో గృహపృష్ఠ భాగములందు గాని, ఆగ్నేయ, వాయవ్య దిక్కులందు గాని నిర్మించవలయుననియు, ప్రభుగృహ సాధహర్ష్యాదులందు గాని, ధనిక భవనాదులందు గాని ఈశాన్యపు దిక్కులోనూప నోశాలా నిర్మాణమును చేయవలయునని శాస్త్రకర్తల మతమైయున్నది.

మయమత “ శాలావిభాష ” మందు “ అతివ క్షిణిగోష్ఠ ” మని ఆగ్నేయ దిక్కులో నోశాలా నిర్మాణము విధింపబడెను. ఈ ఆగ్నేయము దక్షిణ దిక్కునకు సంబంధించి యుండవలయును.

- కల్పవేద సమాయక్తం యక్తంవార కల్పవేద .
గోళాలా కుండపొకలా సాభ్యాంగం సమన్వితా 4
- కుంటాలా శ్వదిక్కులా నసాచా విశోభా .
సోక్మప్రపా సావరణా హేమకాచా కుళ్ళపవా 5
- సమసూత్ర సమాయక్తా మహాత్వార క్రయాస్విలా .
సుషీరభాగద్వారా చా ముకల్పయతాశ్వదిర 6

ఈ వాస్తుశుభముందు పూర్వములో నిర్మితపరిచియున్న నివాసగృహములో కలిపిగాని విడిగాని గోళాలా నిర్మాణమును చేయవచ్చును. మరియు మండపాకారముగ చేసి పార్శ్వభాగములందు స్థలముగలదిగ మండపలయును. కుంటాకారముగా నిర్మించవచ్చును. స్తంభములతో గూడియండవచ్చును. కొన్నిచోట్ల స్తంభములు లేకుండ నిర్మించవచ్చును. కొన్నిస్థలములందు పార్శ్వములందంగా భాగములుగల శాలాకారముగ నిర్మించవచ్చును లేక విశాల నిర్మాణములందు మధ్యయందు స్తంభములతో గూడిన మంపపము వలె నిర్మించవచ్చును. ఆకులతోగాని, పెంకులతోగాని లోపాపట్టములతోగాని, క్రోరచెక్కలతోగాని శైశవము చేయవచ్చును. పూర్వ కాంతి బాగుగ ప్రసరించుటకు తగినన్ని కిటికీలను లేక గోడలలో కన్నుములను పెట్టవలయును. పేమలిత బురుజునందు పశువులకు మఖముగలుగునట్లు నిర్మించవలయును. పూర్వనిర్మిత గృహము కు సమసూత్రముగ మునునట్లు (పాకులప్పకంఠనట్లు) నిర్మించవలయును. విశాలద్వారము గలిగియుండవలయును. ద్వారమునకు ముందుభాగమందుగాని, క్రింద భాగమందుగాని 2 లేక 3 మెట్ల నిుంచవలయును. విశాలమైన అవకాశములందునట్లు, మధ్యప్రదేశము నుంచి నాలుగుదిక్కులందు నిర్మించవలయును. ద్వారముల యొక్క క్రిందభాగమందు దృఢమైన శిలాపట్టములనుగాని, దారు వట్టములనుగానినించవలయును. ద్వార పార్శ్వములందు గని, శోపాన

ములందుగాని, నోవత్సరేఖాచిత్రములు, సప్త్య, అగ్నిదేవాది రేఖా చిత్రములు, ఇక్షుదండరేఖా చిత్రములు, కమలరేఖాచిత్రములు వంటివి చిత్రించవలయును. ఈ నిర్మాణమువలన పశువులకు, పశువులు గలవారికి క్షేమముగలుగునని వాస్తవశాస్త్రజ్ఞ సంప్రదాయము.

మరియు ద్వారసమీపమందు ముఖ మండపాది నిర్మాణములను చేయవచ్చును. శాలాంతర్భాగమందు ద్వారమును దాటిన నీమ్మట పశువులకు గడ్డి, చెట్టు, తవుడు మొనలగువానిని పెట్టటకు తగిన స్థానమును, నీరుత్రాగుటకు కుండములను పెట్టవలయును. మరియు గిరితర్కలములందు పశువులను బంధించుటకు రాటలను పాతివలయును.

- పంచకృత్ సమోపేతా నాతిశ్శ్లాన కర్మణాః 7
- దిక్పక్షై రిష్టికాలందైః పాపాద్విర్యా వ్యదిత్పరీః
తూమికా కల్పనీయాత్ర గోశాలామాం విశేషతః 8
- మధ్యరత్నరయుల్లా వా దర్శిరానేత మండితాః
కల్పనీయా విశాలాంతర్భాగిదా ర్షణాద్విర్యాః 9

తా॥ విశేషముగ పశువులను కట్టదలచినప్పుడు 5 కక్షల నేర్పరచుట లేక యింకను అధికముగ ఏర్పరచుట చేయవలయును. పశుశాలయందు 20 కంట అధికమైన పశువులను కట్టదలచినప్పుడు మధ్యయందు విశాలమైన అంగణమును ఒకటిగాని, రెండుగాని ఏర్పాటు చేయవలయును. పశుశాలలయొక్క నేలభాగములను ఎక్కువ మెత్తగా నుండునట్లు, అతికఠినము గా కుండునట్లు యథా యోగ్యముగ చేయవలయును. మరియు నేలభాగమును, ఇటుకలను సరచిగాని, అక్కడక్కడ కిలాఖండములను పాతిపెట్టిగాని నిర్మించవలయును. పశువులకు గాలి, వెలుతురు విశేషముగ నుండునట్లు విశాలమైన శాలను నిర్మించవలయును.

ధనిక గృహము లందుగాని, ప్రభుగృహము లందుగాని, నిర్మించబడు శాలలను, తోటలు, పొలములవంటి విశాలస్థలములందు గాని నిర్మించదలచినప్పుడు అధికప్రమాణముగల శాలను నిర్మించ వలయును.

- వాణిశాలా ప్రమాణానా కర్ణచిత్కార్యా వృషోలయే ।
ముఖాంగం నమోపేతా ముఖనాసాది తూర్వీతా ॥ 10
- కంఠాపద్ధికయోపేతా కర్ణచిత్కార్యాప్రకల్పనా ॥
నాశినిహ్నోన్నతస్థాప వరంబక మహీరుహా ॥ 11
- వజ్రసోవకంతాప గోశాలా తదదామతా ।
ముఖేనాద్వార వర్ణివా గోదేవాంకారకల్పనమ్ ॥ 12
- పంకశాలాం శావలలాం సోధకల్పయే తాంతువా ।
సుకల్పసంగవాంషేష వాఙ్మం పరికీర్తనం ॥ 13

తా॥ ప్రభువులుగాని, అధిక ధనవంతులుగాని, నిర్మించ బోవు గోశాలను వాణిశాలా ప్రమాణముతో నమ్మమైన దానినిగ గట్టవలయును. ముఖభాగమందు విశాలమైన అవకాశముంచవల యును. ముఖనాసికాది భూవణములతో అలంకరించవలయును. పశువులు దురద గోకు కొనుటకు వీలుగ అక్కడక్కడ పెద్ద కీలా ఖండములను ఛాతించవలయును. మరియు నిమ్నోన్నతములై వస్థల ములందు గాని, ముళ్ళిచెట్టుగల ప్రదేశములందుగాని, నీటిపారుదల గల ప్రదేశములందుగాని గోశాలా నిర్మాణమునుచేయరాదు. ప్రమా దమునకు కారణములని తాత్పర్యము. పుట్టలుంకుతోట గూడ నిర్మించరాదు. మానవ సౌఖ్యమునకెట్లు నిర్మాణములు చేయ లడునో యట్లే పశు సౌఖ్యమునకుగూడ సుఖవంతులైన నిర్మాణమును స్థలపక్షిచేసి శుభలక్షణలక్షితిమైన భూమియందు గోశాలా నిర్మా ణమును చేయవలయును. మరియు ప్రాకారములందుముఖభాగమందు తోరణాకృతి నిర్మాణములు, అంతర్భాగమందు దీప స్తంభస్థాపనమును చేయవలయును.

వి. గోశాలను వాణిశాలాప్రమాణముతో నిర్మించవలయు నని చెప్పినందున సాధారణముగ వానిప్రమాణము కేలుపలదనుచున్నది.

దండద్యయవ్యాసమానం కల్పనం వాణినాంమతం॥ అని గలదు.

సాధారణరాశి దండద్యయమనగా 4 గజములు వెడల్పు 4 గజములు పొడవు గలశాల అత్యంత హీనప్రమాణమైనది. ఇది ఒక గుఱ్ఱమును కట్టుటకనువై నప్రదేశమని నిర్ణయించబడినది.

“అరత్నికశమాత్రంయశ్శ్లేష్ఠం తప్సరికీర్తిరమ్ ।

అశిత్పరత్నికం పుష్కం పశ్యతస్పృహమంభవే”

అని నమరాంగణ వచనము గలదు, 100 అరత్నుల ప్రమాణముగల శాల ఉత్తమము, 80 అరత్నులుగలశాల మధ్యమము, 60 అరత్నులు గలశాల అధమము. అరత్ని శబ్దముచేత 16 బ్రిటిషు అంగుళములని తెలియుచున్నది.

వాస్తురాజ వల్లభమందు ; అశ్వశాలోత్తమాది భేద విభాషణమును గూర్చి;

రురంగమావాంగ్గుహవాపణగే శాలాచతుష్టస్థి కలా విదేయా ।

శత్యాశోమాచ్యుపిదాచ తైర్ఘ్ణం కనీయసిత్తైర్దశభిర్విహీనా ॥

వ్యాసేచశ్శ్లేష్ఠాతిధిహస్తమానా త్రయోదశై దాదశతిక్రమేణ ।

తద్భాషాంతిత్రికృ కరప్రమాణా పంచార్థ పంచార్థిశరోదయాస్యాత్ ॥

అని కేలుపలదెను.

ఉత్తమశాలా ప్రమాణము పొడవు 64 హాలు (82 గాలు) వెడల్పు 16 హాలు (7 1/2 గాలు)

మధ్యమశాలా ప్రమాణము పొడవు 60 హాలు (75 గాలు) వెడల్పు 18 హాలు (6 1/2 గాలు)

అథమశాలా ప్రమాణము పొడవు 40 పా||లు (20 X||లు) వెడల్పు 11 పా||లు (5 కే X||లు) అని భావము.

విః సాధారణముగ నిర్మించు చిన్న గోశాలలను 4 గజముల నుండి 20 గజల లోపువరకు పొడవునుపెట్టి 4 గజల వెడల్పునుండి 5 కే గజల వరకు వెడల్పునుపెట్టి కట్టవలయును.

మధ్యమశాలను నిర్మించదలచినప్పుడు పొడవును 20 నుండి 25 గజల వరకు పెట్టుకొని వెడల్పును 5 కే గజలనుండి 5 కే గజల వరకు పెట్టి కట్టవలయును. ఉత్తమశాలను నిర్మించదలచినప్పుడు పొడవును 25 గజలనుండి 32 గజల వరకుపెట్టి, వెడల్పును 5 కే గజల నుండి 7 కే గజలలోపువరకు పెట్టవలయును.

అథమ ప్రమాణములో పొడవును గ్రహించి, మధ్యమోత్తమ ప్రమాణములో వెడల్పును గ్రహించుటగాని, అథమ ప్రమాణములో వెడల్పును గ్రహించి మధ్యమోత్తమ ప్రమాణములలో పొడవును గ్రహించుటగాని యుక్తముగాదు. సమమైన నిర్ణయమైన ప్రమాణములలో నిర్మించవలయును. ఈ పైన తెలిపిన ప్రమాణములలో ఏప్రమాణము ఆయాది సవనర్గశుద్ధిగలదగునో దానిని గ్రహించుట యుక్తము. ఉదాహరణమునకు అథమప్రమాణ గోశాలను 15 గజల పొడవు, 4 గజల వెడల్పుతో (ఉల్లోపు) నిర్మించేయెడల 75 క్షేత్రకృత పదము వచ్చును. దీనికి సింహాయము వచ్చును. పశుశాలలందు సింహాయము నిక్షేపించుటచే నీపదములో పశుశాలను నిర్మించరాదని గుప్తమగుచున్నది. 4 గజల వెడల్పుతో 18 గా 9 అంశులను గ్రహించే ఎడల 78 పదము వచ్చును. దీనికి ధ్వజాయము వచ్చును. కనుక ఇది శ్రేష్ఠమని గ్రహించవలయును. ఇట్లే యితరములూహ్యములు.

కాలకు వెలుపల పెట్టుకోవలసిన ఎత్తు ఉత్తమకాలకు 8 అ|| 8 అంతులు. మధ్యమకాలకు 7 అ|| 6 అంతులు. అధమకాలకు 6 అ||లు కంటె రక్కువ పెట్టరాదు. 8 అ 8 అ||లు ఎత్తుకంటె అవసరమని తోచినప్పుడు ఎత్తును పెంచుకొనవచ్చును. పశువులసాదిడి యొక్క ముందరభాగమందు గోడను కట్టదలచినప్పుడు వాస్తవప్రమాణము గాని సార్థవస్తప్రమాణముతో గాని ఎత్తుపెట్టవలయును.

వాస్తుశాస్త్రవివేకము - చతుర్థభాగము

అష్టమ ప్రకరణము

సోపానలక్షణము

(Steps and Staircase)

లోహాద్భారోపాదార్థం యక్కల్పనం దృఢసంఘీకమ్ ।
 సోపానమితి రత్నాహుర్మునయ శ్చాస్త్రపారగాః ॥
 కిలాదర్శిష్టికాక్షుప్తం లోహవట్టాది కూషితమ్ ॥
 స్థాపయేత్సపతి శ్రేష్ఠః స్థలమాస స్వయాపవిత్ర ॥
 రైవేకిలామయం శస్త్రం మానవేన్యత్ప్రకల్పనే ॥

2

ఈ అంశములు మొదలగువానిని ఎక్కువకు వృద్ధమైన సంధి కర్మగల నిర్మాణమునకు సోపానమని మహాత్ములు కలిపియున్నాము. ఈ సోపానములను కిలలతోగాని కర్మలతోగాని ఇటుకలతోగాని చేయవలయును. వీనిని లోహవట్టికలతో గూడినవానినిగ చేయవలయును. స్థలములయొక్క ప్రమాణ స్వరూపాదివేత్తయగు శిల్పి స్థలానుమాగ సోపాననిర్మాణమును చేయవలయును.

జేవాలయములందు శిలా సోపానములను, ఇతర నిర్మాణములందు కర్రలతో గాని, ఇటుకలతో గాని సోపానములను నిర్మించవలయును.

వి॥ జేవాలయము లందు సర్వత్రశిలాసోపానములను కట్టుట శ్రేష్ఠము లేక కర్రతో గాని, ఇటుకలతో గాని కట్టవచ్చును. మావవ సదనాదులందు అంతస్తులను అధిరోహించుటకు శిలా సోపానములు చిరములు గావనియు, ప్రథమతలమందు, వునాదులమీదకు ఎక్కుటబ్రక్రిందభాగమందు, వివాహశాల, విద్యాశాల చిత్రశాల, విశేషశాల ఇత్యాదిశాలలకు క్రిందభాగములో శిలాసోపానములను నిర్మించవచ్చును.

- ద్వాదశాంగుళకంఠానాం దోదశాంగుళకంఠచిత్ * 8
- సోదహస్తప్రమాణం తదొన్నత్యం సముదీరితమ్ #
- ద్విహస్తంవాత్రిహస్తంవా క్షిప్రతవదిశంయచా # 4
- తదంగణంఽపొద్ధం ప్రాంతకీలాదిపద్ధితమ్ #
- ప్రాంతకృంఠిహాయుక్తం దాదపట్టనీ తంకర్వచిత్ 6

కా॥ మెట్లు 12 అంగులు లేక 16 అంగులు లేక 1శ్రహస్తము ఎత్తు ఉండవచ్చును. మెట్లపొడవు 3 హస్తములు లేక 1 గజము, 8 హస్తములు లేక 1శ్రగజము గాని యింకను అధికమైన పొడవుగాని యుండవచ్చును. వెడల్పునూడ అవసరమునుబట్టి వై ప్రమాణము లలో నుండవచ్చును. మరియు ఒకమెట్టుతో మరియొకమెట్టును అతుకవలయును. మెట్లకు పార్శ్వములందు ఇనుప ఘడియలపంటి వాటిని అతుకవలయును. మరియు అంచులలో ఇనుపగొలుసులను గాని, బాదుపట్టిక (కర్రతో చేయబడిన పొడవైన పట్టీ) ను గాని పెట్టవలయును.

- కూంఠంఽలిక్తిముక్తం చాక్వచిక్చుషిరలాగపి #
- దాదపట్టతదార్థ్యం చా పిహాకీలాదిపద్ధితమ్ # 8

- ద్వారోపద్వార యుక్తం వా మర్క విశ్రాంతిస్థలమ్ |
 సోపాన కల్పనం ప్రాయః యథామానం యథాజంఘమ్ | 7
- మర్కే వా పార్శ్వయోః ప్రాయః పద్మచిత్రాది కల్పనమ్ |
 దీపిష్టాలక యుక్తం వా వితానాది విచూషితమ్ | 8

తా|| దృఢమైన పునాదికట్టి దానినుండి మెట్లవరుగును ప్రారంభము చేయవలయును. లేక చాలుగు భాగములందు దిమ్మ కట్టి మధ్యయందు కన్నమువలె పెట్టి దానిమీద శేడికనేర్పరది దానినుండి మెట్లవరుగును ప్రారంభము చేయవలయును. అక్కడక్కడ చెక్కలను జుట్టిగాని, ఇనుపకీలలను వీరించిగాని దృఢముగ నుండునట్లు చేయవలయును. మెట్లప్రారంభమందుగాని, మధ్యయందుగాని, చివరయందుగాని, ద్వారములను, ఉపద్వారములను పెట్టవచ్చును. మధ్యయందు విశ్రాంతి తీసుకొనుటకై 10 మెట్లు దాతీసదిమ్మట 1 లేక 2 గజములు చతురశ్రవేదికను నిర్మించవలయును. ప్రమాణయుతముగ, గలముగ నిర్మించవలయును. మెట్లను ఎక్కుచున్నప్పుడు పార్శ్వములందుగాని మధ్య విశ్రాంతి శేడికా సమీపములందుగాని పద్మములు, శుభకరములైన చిత్రములు, అద్దములు, దేవాలావిగ్రహములు, అష్టాదశకచిత్రములు మొదలగు చిత్రముల నుంచవలయును. మధ్యమధ్య దీపములు, వైకస్థలు, విశ్రాంతివేదికలందు మండపాకృతి కల్పనములు చేయవలయును.

- కరలంఘ సమోపేతం తోహపట్టా వృతం కర్పచిత్ |
 క్షుప్తీతం టంకవేదేన కర్పదిద్వర్ణాది దూషితమ్ | 9
- పాదకాదీయుతం ప్రాయః నాథున్నత తలక్రియమ్ |
 సమం తిర్యక్కృతం వక్రం చ ద్దురావార పర్శ్వాదిత్ | 10
- తామస్థాన వకాన్నేయం సోపానం మధ్యదండభావః |
 నాతి ద్విధాంతరతలం నాతీచమపిక్వచిత్ | 11
- స్థపతి కల్పయే ద్దుక్త్యా సోపానముని భద్రలాక్ |

కా) మెట్లను ఎక్కువవుడు దిగువవుడు పడిపోవుట కవ
 కాశములేకుండ వట్టుకొనుటకు ఉభయపార్శ్వములందు కండాకార
 ముగ కర్రను బిగించవలయును (కరలంబము) ఇనుపపట్టములతో
 మెట్లు కదలిపోకుండ యుండునట్లు బిగించవలయును. లేక టంక
 ముతో కొన్నిచోట్ల కీలాదులను ఆతుకవలయును రంగులను వేసి
 ఆలంకరించవలయును. ధనిక భూపాలాది భవన సౌభాదులందుగల
 మెట్లపై పాదకాటి (కాళ్ళుకుండుడుగొడ్డ) ని పసుళవలయును
 మెత్తనైన పాదకాటిని తేయుటవలన పాదములకు మెత్తగ నుండు
 వని భావము. మెట్లను సమముగ నిజానముగ కట్టవచ్చును.
 అడ్డముగ గూడ త్రిప్పికట్టవచ్చును వంకరలు తినిగువట్లుకట్టవచ్చును.
 గుండ్రముగ నుండునట్లు నిగ్మించవచ్చును. ఈ నిర్మాణవిధానము
 అంతస్తుల స్థితిని సుగంధి యుండును. ఎక్కువపొడవు లేకుండ, అతి
 తక్కువ పొడవు కాకుండ యుక్తియుక్తముగ సోపానకల్పనమును
 చేయవలయును.

ది) మెట్లను కట్టుటలో గ్రంథకర్త (1) సమనిర్మాణము
 (2) తిర్యక్కృతి నిర్మాణము (3) వక్రనిర్మాణము (4) వర్తులాకార
 నిర్మాణము అని 4 విధములు తెలిపియుండెను.

(1) సమనిర్మాణము :- సోభాగమునుండి అంతస్తుపైవడుకు
 నిజానముగ కట్టువిధము ఈ ప్రకారము చేయవచ్చును సై ఎత్తువడుకు
 సమసూత్రముగ నిగ్మించవలయును. మెట్లు ఎన్నికట్టవలయునను
 నియమములేదు. ఏలనుబట్టి కట్టవచ్చును. మెట్లకు సంఖ్యా
 నియమము లేదు.

2. తిర్యక్కృతనిర్మాణము :- పూర్వోక్తప్రకారము కొన్ని
 మెట్లను సమసూత్రముగ తిన్నగా కట్టి, దిమ్మట కుడిభాగమునకు
 గాని, ఎడమ భాగమునకుగాని త్రిప్పి మరల కొంతదూరము నిజాన

ముగ కట్ట నిర్మాణము. అంతర్భాగముకై ఎత్తు వదునరించి, స్థలములో గల దిబ్బములలో నిర్మించవలయును.

3. ప్రకాశనిర్మాణము :- చెట్టువకు కల చుట్టుకొనికట్టిన వంగరగ నిర్మించు విధానము.

4. వస్తులూకారనిర్మాణము :- క్రమము కలము (నేలభాగము) నుండి 2, 3, 4 లేక అనేకాంతముల పై భాగములను ఎక్కుటకు కూచా కారముగ కట్టి దానిమధ్య యుండొక పొడవైన దండమును కట్టి దండమునకు పెట్లను అమర్చి పై భాగములను ఎక్కువిధానము. నర్ప వేర్వేదమువంటి నిర్మాణమును అని దీనినందురు. వీనిని స్థిరసోపాన నిర్మాణమందును.

అక్కడక్కడ చిన్నచిన్న ఎత్తుభాగములను ఎక్కుటకు క్రమతో చేయుటచే నిచ్చువలు, చెక్కలతో చేయుటచే సోపాన ములు చలసోపానము లనబడును.

వి సోపాననిర్మాణ విధానము విశ్వకర్మ వాస్తుశులో పై విధముగ వివరించబడినది. పెట్లను కట్టుటలో గ్రంథాంతరవచనము లుదహరించబడుచున్నవి.

కెప్పురన్నము కిరిర అర్చాయము సోపానకరణము :
అగ్రర్చారకువంగను స్థలసమోరభావ్యదోరః క్రమార్త ।
సోపానాని సమావి సారకలయో దిష్టికయావత్తలమ్ ।
అర్చ్యర్త క్షుగుచా త్తదంత విపులాపవ్యారకాభావ్యయా
సారోష్ఠ్యవ్యన్మకరాన్య సిస్సుతి తాతద్దోతయావన్నిచమ్ ॥

కృపాముయొక్క సేవోద్యాలమునుండి ప్రారంభించి క్రమ ముగ నేలమీదకు వచ్చుటకు వక్రమంఖ్యతో నూడిన పెట్లను నిర్మించ వలయును. ఇంక గజముల పొడవునకు యుండివచ్చును. లేక ద్వారాకొలుపు పొక్కలమీదుగల ముక్కరాస్థములనుండి ప్రారంభించ

బడిన లతానిర్మాణములతో నమముగ వేయబడియుండవలయును. అనగా ద్వారకాఖలండు మకరాస్యములను ద్విరనిర్మాణము చేయ బడి దానిమూఖమునుండి లతానిర్మాణములుండును. అనిర్మాణముల వరకు మెట్లు పొడవుండవలయును.

అగ్రసోపాన కరణం గుహ్యగుహ్యవిధిద్విధా .

అగ్రజోపావముల నిర్మాణము గుహ్యమని, అగుహ్యమని రెండువిధములు.

ప్రసాధమక ద్వారోధయపార్శ్వము లందు గల అడుగులమధ్య గుమ్మములతో ప్రారంభించి నేలనడుకు కట్టబడిన మెట్లకు గుహ్యమని పేరు. వునాదికి అవతల కట్టబడినవానికి అగుహ్యమని పేరు.

వేదాశ్రం దీర్ఘవేదాశ్రం పుత్రంబేతి త్రియోనికమ్ .
రతుద్విధ్యం ప్రకారైస్పృక్ త్రిఖండం శంఖమండలమ్ ||

చతురశ్ర సోపానము, దీర్ఘచతురశ్ర సోపానము, వృత్త సోపానము, అని శి రశములు.

అర్థగోమూత్రికం ధారవల్లిమండలమిత్థహి

సోపాన నిర్మాణము (1) త్రిఖండరచన (2) శంఖమండల రచన (3) అర్థగోమూత్ర రచన, (4) వల్లిమండల రచన యని నాలుగు విధములు.

త్రిఖండార రచనం యతోపానం త్రిఖండకమ్ .
మూలా రగ్రంతు సంక్షిప్తం క్రమార్థ్యచ్యంభమండలమ్ .
తద్ద్విఖండవ సోపానమర్థ గోమూత్ర సంజ్ఞకమ్ .
వృషారోపింతారం వల్లిమండల సంజ్ఞకమ్ .

శి ఖండములుగ నిర్మించు ధోపానక్రమమునకు త్రిఖండ సోపానమని పేరు. మొదట పెద్ద మెట్లు గలిగి క్రమముగ చివరిమెట్లు చిన్నదిగ కట్టిన పద్ధతికి శంఖమండలమని పేరు. రెండు ఖండములుగ

నిర్మించబడిన సోపానములకు అర్థగోళాకృతిని చేరు. వ్యక్తమును చుట్టుకొనిన లతవలె నిర్మించు వద్దటికి వల్ల మండలమని చేరు.

- శయితం బాహుసాదాత్మ త్రిపాదోద్భానివై పృథక్ ।
- సముఖంబాని కుర్చీక సోపానాని యదాకమమ్ ॥
- ద్విదండం బాద్వర్ణరదండం తవే తదృశాలం తతః
- త్రిపాదంబాదదార్థవా హస్తవిప్రం విరీయతే ॥
- స్థితస్య శయితస్యాపి ప్రవేశఃస్యాద్గర్హణంమ్ ॥

శోపానముయొక్క బాహులు యెంతగలదో అందు 1/2 వంతు 1/2 వంతు లేక 3/4 వంతు లేక సమాన ప్రమాణముగల దానిని చేయవలయును. మెట్లయొక్క పొడవును 2 గజములు లేక 2 1/2 గజములు పొడవుగల వానినిగ చేయవలయును లేక 3 గజ 1/2 గజ లేక 1 గజము ప్రమాణముగల వానిని చేయవలయును. కూర్చుండ బెట్టినట్లు కట్టెను మెట్లుగాని, సాగుడు (పరుండ బెట్టినట్లు) మెట్లనుగాని బలమైన వానినిగ చేయవలయును.

- అశ్వ్యగ్ని వేదబాణ రు స్వరదండంత నిస్తృతిః ॥
- సోపానానాంతవేద్వి త్రివతుర్దందాశ్చ పాదితే ॥

శోపానమును 2 నుండి 7 గజముల విస్తృతినకు పెట్టవచ్చును. ప్రథమ సోపానమును 2, 3, 4 దండములు పొడవువకు పెట్టవచ్చును.

- అర్థ చంద్ర సమాకారం తదృంస్థానం ప్రకల్పయేత్ ।
- తదృహస్తం ఘనం బాస్యాత్ త్రిపాదంబాస్యోవోపరి ॥

అట్టి మెట్లను అర్థచంద్రాకారముగ చేయవచ్చును. దాని ఎత్తు 18 అంశులు లేక 12 అంగుళములు వధుకు పెట్టవచ్చును.

- స్థిత్యాకలే తదేశః ప్రాచ్యక్షిబ్యాది రోహణమ్ ॥
- తదప్య యగ్మమేనస్యాశ్చాసోదే మండపేఽపిచ ॥

అట్టి విధముగ ప్రథమ సోపానమును నిర్మించి ప్రతి అంతస్తు కొరకు ప్రవక్తిణ క్రమమున (Clockwise) ఎక్కవలయును

ప్రకాశావలయము, తీరణములందు తయిగ్మ (తనీ) సంఖ్య నిర్మాణమును చేయవలయును.

కాలాదిపుట రంగేషు సోపానం ప్రముఖంస్పృకమా

పాశ్చాత్య యోగ్యుల సోపానాదవ్యక్త పరికల్పయేత్

మనుష్యుని వాసోపయు క్తసర్వకాలలందు, రంగస్థలములందు (సావిభ్య) చిత్రకాలలు విద్యాకాలలు, వైద్యకాలలు ఇత్యాదులకు మెట్లను ముఖభాగమందు, పాశ్చాత్యభాగములందు గూడ చేయవచ్చును.

వి. ముఖభాగమందు మాత్రమేగాక పాశ్చాత్యములందుగూడ సోపాన నిర్మాణమును చేయవచ్చునని కొందరభిప్రాయపడుచున్నారు. కొందరు ముఖభాగమందు సోపాన నిర్మాణమును చేయకుండ, పాశ్చాత్యములందు కట్టవలయుననుచున్నారు. కాని నిర్మాణ విశేషములనుబట్టి ముఖభాగమందు, పాశ్చాత్యములందుగూడ మెట్లు కట్టవచ్చును.

ఏయేదిక్కులలో మెట్లను కట్టగూడదు అని శంకించనవసరము లేదు. అన్నిదిక్కులందు విదిక్కులందుగూడ మెట్లను నిర్మించవచ్చును.

గృహోగ్రమందుగాని, గృహోపాశ్చాత్యములందుగాని, పృష్ఠభాగములందుగాని, కూర్చు మొదలగు సర్వదిక్కులలోను నిర్మించవచ్చును.

మానవారము "గృహమానస్థానకథన" మను అచ్యాయము తీరవ శ్లోకములో, చతుర్దిక్కు చతుష్కోణే లోపాన స్థానమితి" మని యుండటచేత నాలుగు దిక్కులలో, నాలుగు విదిక్కులలో అనునైన ప్రతీకమందు ప్రవక్షిణ క్రమముగ అంశముల ముఖములకు మెట్లు కట్టుట శ్రేయము. ఒక్కొక్కది విలుగానితో అపసవ్యముగ

మెట్లు ఎక్కినను దోచుకొనును. మరలంకములందు మహాకష్టమునకు
 నిర్మాణము చేయుచున్నది. పాఠశాల నిర్మాణ విధానములందు
 నిర్మాణములకు అనుకూలమైన విధముగ ఇండ్లయొక్క వెలుపల
 అన్ని భాగములలోను యజమానియొక్క ఇచ్చానుసారము సోపాన
 నిర్మాణమును చేయవచ్చుననియు, ఇదేవిధముగ ఇంటియొక్క
 లోపలిభాగములోనుగా ఏ గదియందైనను విలువలట్టి మెట్లను
 కట్టుకొనవచ్చుననియు తెలుపబడినది. పూర్వకృతీలులు కొన్ని
 చోట్ల ఈకావ్యపుగదిలోను, కొన్నిచోట్ల సావిత్రిలోనుండి, మరొన్ని
 చోట్ల యింటినుండర వసారాలోనుండి, మెట్లను కట్టియున్నారు.
 నిర్మాణముయొక్క శైలి ననుసరించి, యజమానియొక్క ఇచ్చ
 ననుసరించి, వాకివారి సౌకర్యమును ప్రధానాంశముగ గ్రహించి
 సోపాన నిర్మాణమును చేయవలయును. ఈకావ్యపు గదిలోగాని,
 తూర్పు దిక్పరములలోగాని మెట్లు బట్టరాదని చెప్పుట చాల
 శోచనీయాంశమై యున్నది. శాస్త్రపరిచయములేని వారినాడు వివిధ
 ములైన మూర్ఖములలో తెలియచేయచిన్నాదు వారిచే తెలుపబడు
 అంశములు శాస్త్రీయములు గావని వై గ్రంథములవలన విశదముగ
 చున్నది.

వాస్తుశాస్త్ర వివేకము-చతుర్థభాగము

నైకపు ప్రకరణము

అవరణలక్షణము

నైకపు (ROOF)

- యదాపస్త్రీశోలాదిః ప్రకృతీనాం ప్రణాయతే ।
 తదాపరిణతే వైవ నిర్మాణస్య మహాత్మయమ్ ॥ 1
- అయవ్యయసమాయుక్తం తదాధరణము తమమ్ ।
 మరేణామడపీవాపి గృహేణాభవసీదా ॥ 2
- కాలానుభాగోపులేషు నానావిర్మాణతూచిషు ।
 ఉల్లాఘాం కల్పనేదాపి ప్రాణాలాది ప్రకల్పనే ॥ 3
- దైవేషుకల్ప సేవ్యవం శైలమాద్యారణం మతమ్ ।
 కల్పారణ్యం ప్రకర్తవ్యం మన మాద్యారణం తదమ్ ॥ 4
- శైలంకావలకం మిశ్రం యోజయేత్కల్ప నార్థకమ్ ॥
 పర్ణాద్యారణం యోజ్యముపశాదిమిరీరితమ్ ॥ 5

తా. సర్వజనులకు ఏస్త్రోద్యాద్యారణమువలన యెట్లు శోభ, సౌందర్యము గలుగుచున్నదో యట్లే గృహాభవన సౌభాగ్యార్థాది సర్వనిర్మాణములకు ఆద్యారణము (నైకపు) వేయుటవలన శోభ, సౌందర్యము గలుగును. నివాసయోగ్యత చేకూరును. నైకపు లేని నిర్మాణములు నివాసార్థములు కావనియు, చూచుటకు సమ్మతముగ నుండవనువిషయము తెలివినది. మానవోపయోగములైన నును కృత్యసౌభాగ్యవనాదులకు మకములయందు, మండపములందు, దైవ నివాసములందు, రాజనివాసములందు, పశు, పక్ష్యాదిజంతువులు నివసించుటకు నిర్మించబడిన చిన్నచిన్న కాలాదినిర్మాణములందును నైకపు వేయవలయును. ఇట్టి నైకపు ఆయవ్యయసంశుద్ధి గలిగి యుండవలయును. మరియు కాలలయొక్క మధ్యభాగములందు క్రాంత్రవిధి ననుసరించి, నీరు, గాలి వెలుతుడు సోపుటకు అవకాశ

ములు వికలిపెట్టిబడినవో వానికి మూతము పైకప్పు వేయకాదు. ఇట్టి భాగ్యలములను పైకప్పులతో మానివేసినయెవల అట్టి గృహాదీలందు నివసించు జనులు శవద్రవ్యములగు గాలి కలుగుదురు. అవశాకములు లేనివారై దుఃఖముల ననుభవించుదురు. గనుక పైకప్పులను వేయునప్పుడు శాస్త్రవిధి వనుసరించి వేసుకొనవలయును.

పైకప్పులు శైలావరణము (శీలలతో పైకప్పు వేయుట) కావలకావరణము మృశీతావరణము అని మూడువిధములు. గలపు అకులు, గడ్డి మొదలగువానితో వేయుటకు పైకప్పును, పర్ణకాలల వంటివానికీ, చిన్నగుడి శీలవంటివానికీ వేయవలయును.

నపి కుర్యాద్ధీనాపతిః కృత్తికాసే దివాకలే ।
దీపారోపంప్ర కుద్ధీతి చిత్రాదీంశ్చ యదాక్రమమ్ ॥ 6

ప్రతి సంవత్సరమందు సూర్యుడు కృత్తికా నక్షత్రములో ప్రవేశించినప్పుడు అకులను, గడ్డిని మూర్చుచేసి సూతవములైన పర్ణాదులతో పైకప్పులను వేసుకొనవలయును. దీపార్యలంకారములను చేయవలయును, వివిధ చిత్రకల్పనిములను చేసి గృహములను శోభాయమానముగ చేసుకొనవలయును.

వి॥ కృత్తికలో సూర్యుడు ప్రవేశించినపిమ్మట తాటాకు చాకలను, గడ్డిపాకలను, నేయుచుండట ఆగారముగ నున్నది.

దేవప్రసాదుర్ముఖాగ్ మోదతే కుఃవిత్కః ॥

పై విధముగ వేయుటవలన దైవానుగ్రహము గలిగి గృహమందు ప్రజలు సుఖముగ నుండగలరు.

త్రిరం తక్రక గ్రవ్యం నిమ్నంశోభం కదకుఃపి ॥ 8
గ్రామ్యేషు నిమ్నకం లాత్కం పారం నాగరికే మతమ్ ॥
వృక్షేష్టిలిరతనా విక్రద్రవైః క్వలిక్కృమాత్ ॥ 7

భూశోక్తములైన మాడు విధముల వైశిష్ట్యలలోను కావల
 కమును చేసినగల నిర్మాణవరణము (ఏటవాలుగ పెంకులతో చేయు
 వైశిష్ట్య) గ్రామములందు చేయవలసివచ్చి. పగరములందు నిర్మించు
 గృహాభవనాదులకు సాధ నిలంబడినైన (నున్నము, సిక్కింటు
 వంటి ద్రవ్యములతోచేయు చదునుకప్పు బాబా) వైశిష్ట్యముచేయు
 వలయును. కిలలతో చేయునట్టి వైశిష్ట్యము చేవాలయ నిర్మాణము
 లందు చేయవలసివచ్చి, కరంజకావరణ మనుచేరుగల విశిష్టద్రవ్యము
 లతో నూడిన వై శిష్ట్యము, పంకర పెంకులు మొదలగు వానితో
 చేయబడిన వైశిష్ట్యము గోళాల, భాస్వళాల, ఇల్లూడులకు చేయ
 వలయును.

24 కావలకమును పదములకు వివరణమును కీ) ఎక. తి.
 గాద్రేగాదు, శ్రీ క. వాసుదేవశాస్త్రీగాదు క్రిందివిధముగ వ్రాసినారు.

One is a sloping roof with channel like formatoins,
 This is generally of curved tiles and is recommended
 for village's. దీని లద్ది ఏటవాలుగ పంకర పెంకులతో చేయు వై శిష్ట్య అని
 వ్రాయవలెననిది

యదాన సతీం ప్రాణః ప్రప దంకరీగృహే ।
 రేఖానతీల బాంధువా తదాయక్త వశాన్వయేత్ ॥ 9

పైక చెట్టిన రీతినిగాని, మరియొక విధముగగాని వై శిష్ట్యము
 చేసినప్పుడు ఇంటిలోవలకు నీరు పడకుంక యందునట్లు యుక్తి
 యుక్తముగ నీరు క్రిందకు జారునట్లు కాలువలవంటి రేఖాకాండము
 లను ఏర్పరచి వైశిష్ట్య చేయవలెను.

నాన్యున్నతం నాతీనీదం అనిదధం ప్రకల్పయేత్ ।
 క్రమా స్థిరంకరం క్షుప్తమంత ర్మూడి పర్ణకమ్ ॥ 10

పైకప్పులు ఎక్కువ యెత్తులేకుండ, ఎక్కువ పల్లముకాకుండ
 త్రాస్త్రోక ప్రమాణములకు విరోధములేకుండ నిర్మించవలయును.
 ంకులమధ్య భాసీలు లేకండ, నీరు ఇంటిలోఁకి పడకుండ యుండుపె
 నట్లు చేయవలయును.

మర్యకంధ్ర విహీనంక దివకాలాయ కల్పతే ।

క్రియా యోగ్యాత్కాం యోగార్థో సంధిక నమన్వితమః 11

పైకప్పులో మధ్యయందు రంధ్రములు లేకుండునట్లు, దివ
 కాలము బలవంతముగ నుండునట్లు చేయవలయును. క్రియావిశేష
 మునుంట్టి నోసంధి నామక తిర్య క్షుట్టికా సహితమైన చానిసిగ
 చేయవలయును.

21. " నోసంధి " యను పదమునకు అనంతకృష్ణ ఛట్టాకగు
 డిట్లు విశదపరచెను.

"కించాత్ర నానావిధ నిర్మాణానా ముపరిభాగేషు కుడ్యతల
 ప్రభృతిస్తంభ తులాతిర్య గ్ధార్యాది కల్పనావధిక మాచ్ఛాదన
 కరణే తత్రతత్ర క్వచిత్కౌఠభాగేషు నోసంధినామక తిర్యక్షుట్టికా
 దివచనావిశేషం దృఢంసుఖాదినా ప్రకల్పయిత్వా త్రిచతుః పంచాది
 మానితి దివకాగేషుసూర్యారత పాదినాతక్కుల్పన చార్థ్యం
 సంపాదయిత్వా"

అవగా నిర్మాణములయొక్క పైభాగములందు నోడలు
 స్తంభములు, దూలములు దూలముల్పైవేయు అడ్డకడ్డీలు చెడి
 పోకుండ, నీటితాకిడిలేకుండ యుండగలందులకు మేడభాగములందు
 అడ్డమిగ నున్నము మొదలగువానిలో కట్టబడిన కల్పనావిశేషము
 దీనిని దృఢముగ దివకాలము నిలుబడునట్లు యెండబెట్టి బలమైన
 చానిసి చేయవలయును. సాధారణముగ చూడుచెక్క యని యం
 దురు. దీనిని కర్రతో పైకప్పుచూత దివరవేయుదును. మేడలు

మొదలై పవానికి మున్నము, సీమంటువంటి వానితో అడ్డముగ గోడవలె కట్టుదురు.

- అద్భాదనం ప్రక ర్తవ్యం స్థలమానవ కాక్ష్మిరమ్ ;
- రకకాద్భాదనం బాపి పరికాద్భాదనం క్వచిత్* 12
- లోహపత్రాద్భాదనం వాసా నాచిత్ర మునోహరమ్ ।
- స్థల యోగాక్రమ క ర్తవ్యం తై తిలై మానవేఽపివాః 18

స్థలప్రమాణమునుబట్టి నై నమానుష నిర్మాణములందు పై కప్పలయుక్క- లోపలభాగమందు చెక్కలనవచ్చుట, లేక పలక ముల నవచ్చుట వంటిది చేయవలయును. (చెక్క-సరంబియని చెప్ప వచ్చును.) అట్టిదానికి లోహములతో చేయబడిన ప్రతాది క్రియా విశేషములతోను, నానాచిత్ర రచనా విశేషములతోను మనోహర ముగ చేయవలయును. ఇట్లు పలకలలో సరంబీలను చేయుటవలన కీతాతపాదుల బాధతగ్గును. చిత్రరచనవలన మానసికానందము గలుగును.

- పాశ్చ్యకల్పన సంయుక్తం క్వచిత్కిలాస్యితంతువా ।
- వాతాయనాదియోగ్యం ధ్వారాదిస్థలయోగ్యకమ్* 11

వి) కొన్ని చోట్ల పాశ్చ్యకల్పనము కలిగియుండునట్లు చేయవల యును. అన సరమునుబట్టి బలమైన శీలలను బిగించవలయును. పై భాగ మందునున్నముతో పట్టికలను చేయవచ్చును. కిటికీలు, ద్వారములు మూయబడకుండునట్లు చేయవలయును.

పాశ్చ్యకల్పనమనగా కొన్ని నిర్మాణముల దు ముందుభాగ మెత్తుగ కప్పి చేయబడి వానకభాగము బాకంబు తక్కువగ చేయ బడును. యింకను కొన్ని సందర్భములందు యింకను పల్లములోకప్ప వేయబడును. ఇదిపాశ్చ్యకల్పము. ఏవిధముగ ఏ భాగములో ఎత్తు పల్లములు పెట్టి పై కప్పలు చేసినను, పై పబడిన వర్ష ప్రసీరు ములభము

శ్రీఘ్నముగ క్రిందకు కారిపోవు విధానమును చేనుకొనవలయును. మంకువాయియిట్లు, మేడలు, మొదలగు నిర్మాణములందు ముఖభాగములందెత్తుగ కట్టబడి, వెనుకభాగములకు, పార్శ్వములకు పల్లముగ వైకప్పువేయవలెను. మేడలముంతభాగమెత్తుగ కట్టబడి వెనుకభాగముపల్లముగ కట్టబడును. ఇట్లనేక విధములవైకప్పులు వేసినను రప్పగాదు. కొన్ని చిన్నచిన్న నిర్మాణములు ప్రాకారములమీదనుండి వేయవలెను. పడమరవైపు గోడమీదనుండి లేక దక్షిణపు ప్రాకారముమీదనుండి నీరుక్రిందకు దిగుటకు వైకప్పు వేయవలయునని, తూర్పు ఉత్తరము లందుగల ప్రాకారముల మీదనుండి పడమరకు, దక్షిణమునకు వాలుచూరులు పనికిరావనియు, కొంత మంది చెప్పుచున్నారు. ఈ విషయములు శాస్త్రీయమైనవికావు. ఏ భాగములోనైనను, ఏ దిక్కులోనైనను వాలుచూరు దించుకొనవచ్చును. ఏ భాగములో వేసినను, దోషముకాదు.

మేడలను కట్టినప్పుడు తూర్పు ఉత్తరములందు ఎత్తుగ కట్టరాదనియు, పృష్ఠభాగము పడమర, దక్షిణములగుటచేత అక్కడ పల్లముగ వైకప్పు పనికిరాదని చెప్పుచున్నారు. ఇదియు సరియైనదిగాదు. నిర్మాణ విశేషమునుబట్టి, యింటిముందర భాగమెత్తుగ మంకుటయే శ్రేష్ఠము. పూర్వపుగృహములయొక్క వైకప్పులనుపరిశీలించినచో సింహద్వారముగల గృహోగ్రభాగముపై వేసిన కప్పు యీతిన ఇండ్లపై కప్పుల కంటె ఎత్తుగనుండుట చూడగలము.

- విత్తిరక్షణ యోగ్యుండ కల్పరక్షణయోగ్యకమః ।
- కల్పయేత్సంధిసంయమ క్తంనానాపర్వాదిసంధిరమ్ ॥ 15
- సానాంగతయతంబాపి ప్రావస్థలనమన్వికమః ।
- కావలదాన్నికృలాంకృ స్థాపయేన్నేత్రమంచితామ్ ॥ 16

నోడలకు వర్ణమువలన రక్షణకలిగించునట్లు, మిగిలిపనిర్మాణము వకునూడ రక్షణకలుగునట్లు ప్రకృత్యలను చేయవలయును. నిర్మాణము వకుదూరముగ వర్ణపునీరు పునట్లు సంధికోసన చేయవలయును. అనేక పర్యలతో సంసంపదినట్లై యుండవలయును. కౌలలయొక్క మధ్యభాగములందు అంగణములు గలిగియున్నప్పుడు, నీరుపైనుండి క్రిందకుపోవుటకు వీలుగలస్థలముతో నూడియుండవలయును వంకర పెంకులను కడలకుండువల్ల స్థాపించవలయును.

వి. ఇండ్ల నోడలకు, ద్వారములకు, గవ్వా, వాళాయనాదు లకు వర్ణ సంబంధమైన బంధ గలుగకుండ ప్రకృత్యను నోడముందు వకు పెంచి తివరయందు చూచుచెక్క కట్టవలయును. అట్లు కట్టుట వలన వర్ణపునీరు చూచుచెక్క-ద్వారా క్రిందకు జారును. మరియు మంచువాయిండ్ల యందు ఇండ్ల మధ్యలో గల మంచువాకన్నము లోనికి నీరువడునట్లు లోపలకు నాలుగుమూలలను కలిపి ప్రకృత్యచేసి వాగుములకు క్రిందభాగములో చూచుచెక్క కట్టవలయును. తరువాత మంచువా గొయ్యిలోపడిననీరును వెలుపలకు పంపివేయుటకు గృహముయొక్క క్రిందభాగమునుండి తూర్పుదిక్కు-గగాని, ఉత్తరపుదిక్కు-గగాని పొడవైన తూముకట్టి దాద్వారా వర్ణపునీరును ఇదిరమైన నీరును క్షలములోనికి పంపవలయును. కొన్ని విశాల నిర్మాణములందు క్రిందనుండి నీరును పంపుట కవకాళములేని పక్ష మున మంచువాకన్నమునకు రేకుతో తయారుచేయబడిన తొట్టెను కట్టి బానినుండి గొట్టముద్వారా తూర్పు ఉత్తరములకు నీరును పంపవలసి యుండును.

దాదాలు నిర్మించుకమయమున మధ్యక్షలమును కాంబేలు లారుమవతె ఎత్తుచేసి దాదా యొక్క నాలుగుభాగములకు నీరు క్షేత్రముగ పోవునట్లు వాలు పెట్టి కట్టవలయును నాలుగుదిక్కులకు

నీరును సమానముగ పోవునట్లు చేయవలయునుగాని తూర్పుదిక్కు
ములకే పోవలయునని నిర్ణయములేదు. ఇట్లు చేయుటవలన నిర్మాణ
మునకు సౌష్ఠ్యవమోండుకపోవుటయు, కొంతభాగమందు శిరోగురు
దోషము వ్యాపించుటయు సంభవించును. కనుక దానిని కట్టు
నప్పుడు వైకవ్య మధ్యస్థలమును కొంచె మెత్తుచేసి నిర్మించ
వలయును.

గ్రదికంశిరి కంఠాపి భోమ స్థానాదిమక్కరికః ।
అథారాయా మహీనేన కల్పకం సర్వయోగ్యకమ్* 47
లిత్తమావం ప్రక ర్తవ్యం మట్టినోద్వట్టనక్షమమ్ ।
కంశస్థానమట్లం బా యోచనీయం యథాక్రమమ్ ॥ 48

వై అంతస్తులను నిర్మించునప్పుడు గోపానస్యాది పట్టణాదు
లతో కూడునట్లును, క్రిందనున్న ఆధారము వనునదించి వై అంత
స్తుల కవ్యలను చేయవలయును.

కొన్నిచోట్ల అచ్చాదనలేని సోపాననిర్మాణములను చేయు
టకు వీలుగ నుండువలయును. దీనికి ఘట్టనమని పేరు. కొన్నిచోట్ల
అచ్చాదనతో గూడిన సోపానమంత్రిని నిర్మించుటకు వీలైన
వైకవ్యను వేసుకొనవలయును. దీనికి ఉద్వట్టనమని పేరు ఈ నిర్మాణ
ములను చేయుటకు వీలుగ గోడలను నిర్మించి, వై భాగములకు
మెట్లద్వారా పోవుటకు స్థిరమైన మార్గమును అనగా చదునుకప్పులో
మెట్లపై కచ్చారాకారపుకప్పమును పెట్టి తదుభయపార్శ్వరములందు
గోడలను నిర్మించి వానిపై కప్ప వేయవలయును. కొన్నిచోట్ల
యితరే పోవలభాగమందు గాక వెలుపలభాగమందు మెట్లను
కట్టునప్పుడు పార్శ్వభాగమనండి వై అంతస్తులకు పోవునట్లు సోపాన
నిర్మాణమును చేయవచ్చును. అట్టి నమయములందు కచ్చారాకారపు

నిర్మాణములను అవసరములుండజాలవు. పైకప్పుయొక్క పై భాగమందు చుట్టుకట్టకు పట్టినోడలందు కలకట్టాపన యోగ్యముగ నుండవలయును. పూర్వపు మేడలపై అంతస్తులందు కట్టకు పట్టినోడలలో కలకాకృతి నిర్మాణములను చేయుచుండెడివారు. మరియు ధనిక గృహములపై భాగములందు చంద్రశాల (ఒకగది)ను నిర్మించి దానిపైన బాబాజేసీ దానిచుట్టు కట్టకు పట్టినోడలో నూడ కలకాకృతి నిర్మాణములను చేయుచుండెడివారు. ఇట్టి నిర్మాణములు రాజు యిహములు, ధనిక చిహ్నములుగ శాస్త్రమందుపదజేసినవడినవి. ఇట్టి వివిధములైన నిర్మాణక్రమము గల ఆచ్ఛాదనములను మూడు విధములుగ చేయవచ్చును. పెంకులతో ఏటపాలు నిర్మాణము, బాబాపద్ధతి, దుక్రమ (రెండు కలిసిన) పద్ధతియని తెలియవలయును.

పైకప్పులను వేయు విధానములు

దశరక్రం దప్పత్తం పక్షశాస్త్రశ్రమేవచ ।
 ద్వావశాక్రం షోడశాక్రం పద్మీకుంకనస్మితమ్ ॥
 తదాకమల సంకం దీర్ఘవృత్తం తోమంమ్ ॥
 అష్టాదశ్శాస్త్రారాడి హర్ష్యా దీవాం శిరాసీచ
 షడాద్యం షష్టికోణం సంమతం శిరాకృతి ॥

(లింగత్నము 82 అ. 21.28 శ్లో)

నిర్మాణముల యొక్క పైకప్పుల స్వరూపములను గూర్చి చెప్పుచున్నాడు. 1) చతుర్కశము 2) వృత్తము 3) షడ్రక్రము (6 కోణములుగల నిర్మాణము) 4) అష్టాశ్రము (8 కోణములు గలది. 40 ద్విగ్రీలకు ఒక్కొక్క కోణము చొప్పున నిర్మించబడునది.) 5) ద్వాదశాశ్రము (12 కోణములు గలది. 80 ద్విగ్రీలకు ఒక్కొక్క కోణము చొప్పున నిర్మించబడునది. 6) షోడశాశ్రము 16 కోణములు గలది.

(22) ద్విగ్రీలకు ఒక్కొక్క కోణము గలది 7) వక్ర కుష్మలాకారము (తామర యొక్కవంటి నిర్మాణము) 8) కమలమువంటి నిర్మాణము 9) దీర్ఘవృత్తాకారము (కోడిగొడ్డువంటి నిర్మాణము) 8 నుండి 84 ధారలువరకు గల కిఖర నిర్మాణములు హార్ష్యములందు చేయవచ్చును. 8 నుండి 84 కోణములు వరుకుగల కిఖర నిర్మాణములను హార్ష్యదులందు చేయదగినవి. ఇవి దేవతా నివాసములందు, ప్రధానివాసములందు చేయదగినవి.

మనుష్య నివాసములందు 1) కూకూకారముగ (టోపివంటి నిర్మాణముచుట్టు గుడికెలకు లేక చిన్నయింట్లకు వెన్నుపట్టివేకుండా నిర్మించు గుండ్రని ఆకారములు) 2) కాలాకారము వనుగు నీవునలె వెన్నుపట్టిగలిగి హార్ష్యములకు మూలవాసములను చేసి ఏటవాలుగ చేయు నిర్మాణము. 3) కూర్మపుష్పాకృతి మధ్యయం దెత్తు కలిగి మిఠిలిన అన్ని భాగములందు కొందెము పల్లముగ కట్టబడు నిర్మాణము 4) సభాకారము (చదురుకప్పు బాణావంటి నిర్మాణము) ఇవి ముఖ్యముగ మనుష్య నివాసములకు తగినవి.

—: పై కప్పుల యెత్తు నిర్ణయము :-

శ్లో: తారాత్పంచ ద్విలాగం వా నవ సప్తాంక మేవచ |
 త్రయోదశాంక ద్మద్రాంకం విమానాణాం విభాగతః |
 అర్కస్థి తిథిలాగం వా వేద రామాంకకం తుచాః |
 వత్సం దాంకంతు వా నాగ సప్తదాగ మదాపిచాః |
 విస్తారార్థం తుచాకుర్వా దష్టదా కిఖరోదయమ్ |
 వై దేహం మాగంధందాపి కౌశవం కౌసలంకదాః |
 శౌరసేనంచ గాంధారం క్రమేణా వంతికం స్ఫురమ్ |
 వ్యాపార్యం కిఖరో త్పేరం కింది స్మృతంచ మానుషమ్ |

(శిల్పరత్నము 80 అ)

తా|| పై కప్పులయొక్క ఎత్తునుగురించి చెప్పబడుచున్నది.
 (1) కాలాగర్కముయొక్క లోతుల వెదల్చు ఎంతగలచో దానిని

5 గురుభాగములుచేసి, అందు 8 భాగములను గ్రహించి ఆ కొలతకు సరిపడిన ఎత్తు పెట్టుకొనవలయును. (2) వెడల్పు 9 భాగములు చేసి అందు 7 భాగములను గ్రహించి ఆ కొలతకు సరిపడిన ఎత్తు పెట్టుకొనుట (3) వెడల్పును 18 భాగములుచేసి అందు 11 భాగములకు సరిపడిన కొలతను గ్రహించి ఎత్తు పెట్టుకొనుట (4) వెడల్పు 17 భాగములనుచేసి 16 భాగములకు సరిపడిన కొలతను గ్రహించి ఎత్తు పెట్టుట (5) వెడల్పు నాలుగు భాగములుచేసి 8 భాగములకు సరిపడు కొలతతో ఎత్తు పెట్టుట (6) వెడల్పు 8 వంతులుచేసి 6 వంతుల కొలతను గ్రహించి ఎత్తు పెట్టుట (7) వెడల్పు 8 వంతులు చేసి 7 వంతులు గ్రహించుట (8) వెడల్పులో సగమును గ్రహించుట యని 8 విధములు.

వి॥ మనుష్య నివాసములందు ఇంటి పై కప్పును నోడపై వ వేయబడు ఉత్తరంబ్బక (నోడమీద వేయబడు అష్టకమ్ము) నుండి వెన్నుయొక్క క్రిందభాగమువరకు గల యెత్తును శిఖరోదయ మందును. (ఉదయశబ్దమువకు ఎత్తు అని అర్థము) దీని ఎత్తును నిర్ణయించుట 8 విధములుగ నున్నది.

1వది పై దేవాము 6 వంతులలో 2 వంతులు గ్రహించుట (2) మాగధము 8 వంతులలో 7 వంతులు గ్రహించుట (3) కారవము 18 వంతులలో 11 వంతులు గ్రహించుట (4) కొరలము 7 వంతులలో 5 వంతులు గ్రహించుట 5 కొరసేవము 6 వంతులలో 8 వంతులు గ్రహించుట (6) గాంధారము 6 వంతులలో 6 వంతులు గ్రహించుట (7) ఆవంతికము 8 వంతులలో 7 వంతులు గ్రహించుట (8) మామిడిము వెడల్పులో సగమును గ్రహించుట లేక కొంచెము తక్కువైన సగమును గ్రహించుట ఈ 7 విధములైన వాటములు మానుషీనివాసములకు యోగ్యములై నవి.

—: వైవవిమానాదులకు యోగ్యములైన శిఖరోదయములు :—

వ్యాసార్థం కుంగమాద్యం తు తద్దుంగే సప్తరాశితే :
ఏకైకాంక విప్రుద్ధాష్టా రవంతి శిఖరోదయాః
వ్యామిశ్రకం కలింగంచ తథాకాశికమీవహః
వైరాచం ద్రావిడంనైవ తాష్టాకం కౌల్లకంపునాః
తథా కౌండికమిత్యేతే వ్యామిశ్రాదిలుపోదయాః
ఏతద్వైవ విమానానాం పాషండా శ్రమిణాం తదాః
ప్రతిలోమ కులానాంకు విశేషేణ కులావహాః

శాలాగర్భముయొక్క జడల్పులో సగమును X) హించుట మొదటిరకపు శిఖరోదయము (వైకప్పుయెత్తు) ఈ యెత్తును 7 భాగములు చేసి ఒక్కొక్క భాగమును మొదటి యెత్తులో కలుపగ 8 విధములైన శిఖరోదయములు (వైకప్పు యెత్తులు) వచ్చును.

- 1) వ్యాసార్థము
 - 2) వ్యాసార్థము + 1
 - 3) వ్యాసార్థము + 2
 - 4) వ్యాసార్థము + 3
 - 5) వ్యాసార్థము + 4
 - 6) వ్యాసార్థము + 5
 - 7) వ్యాసార్థము + 6
 - 8) వ్యాసార్థము + 7
- వంటులు లేక వ్యాసార్థము అని యెనిమిది విధములు.

1వది వ్యామిశ్రము 2) కలింగము 3) కాశికము 4) వైరాచము 5) ద్రావిడము 6) తాష్టాకము 7) కౌల్లకము, 8) కౌండికము అనిపై వాని పేర్లు. ఈవాటములయొక్క నిర్ణయమునూట్టిలుపోదయము అనగా వాసములయొక్క పొడవును నిర్ణయించు కొనవలసి యుండును. 8 రకముల వైకప్పు నిర్మాణములు దేవతావిమానములకు, పాషండుల గృహములకు, ఆశ్రమవాసుల గృహములకు, ప్రతిలోమ వాతుల వారికందరకు విశేషించి శుభప్రదములని తెలుపబడినది.

ప్రకారాంతకము

అథరావ్య ప్రకారేణ రవంతి శిఖరోదయాః ।
కుండికోత్తర విస్తారాత్ పంచభాగః ద్విభాగికమ్ ।
సప్తభాగ శ్రీభాగంచ పదాంశే చకులంకకమ్ ॥

దుర్రథాగ కృతేష్వంశం విశ్వలక్ష్మీ వదంశకమ్
 తివ్యంశే సప్తభాగం వాఽత్యష్ట్యంశేభాగశాంశకమ్
 వ్యాసార్థంవాక్రమేజ్జై వ కుర్యాద్వికర తోదయమ్
 ఏతే పాంచాల వై దేహీ ఘాగధాః కౌరవాః పునః
 కౌశ్యకుర సేనాపణాంధారావన్తికృతమాత్

శిఖరోదయములను ప్రకారాంతముగ చెప్పుచున్నాడు.

దండీకోత్తర పట్టిక యొక్క వెడల్పులను గ్రహించవలయును.
 (దండీకోత్తర పట్టిక యనగా నోడవైన దూలములునీసి దూలముల
 యొక్క మొదళ్ళయందు చివరలందు ఇంటిపొడవులో తేయు పొడవున
 కక్రీడినిని మందలకడ్డి యును. కాలయొక్క రెండు పొడవు
 నోడల వెలుపల తేయబడిన ఈ మందలకడ్డిల మధ్యగల వెడల్పును
 గ్రహించవలయునని భావము) యీ మందలకడ్డిమీద వాసములను
 విగించెదడు. ఈ వెడల్పును 1 భాగములుచేసి 2 వంతులు గ్రహించి
 ఎత్తు పెట్టవచ్చును అట్లే 7 భాగములలో 8 భాగములు, 8 భాగము
 లలో 9 భాగములు, 11 భాగములలో 6 భాగములు 18 భాగము
 లలో 6 భాగములు 15 భాగములలో 7 భాగములు, 17 భాగము
 లలో 7 భాగములు లేక వ్యాసార్థమును గ్రహించి పై కవ్వు
 యెత్తు నిర్ణయించవలయును. ఈ విధముగ గ్రహించిన వానికి గూడ
 క్రమముగ 1) పాంచాల 2) వైదేహీ 3) ఘాగధ, 4) కౌరవ
 5) కౌశ్య 6) తూరసీన 7) గాంధార 8) అవంతికములని పేరు.

వి: మొదట చెప్పినవృథు కాలావిస్తారము గ్రహించబడినది.
 ఇప్పుడు దండీకోత్తర విస్తారము గ్రహించుట కీ క్రింద వివరణము
 ఇవ్వబడినది.

(1)	(2)
కాలావిస్తార భాగము - కిరీదయము -	రంది. ఉ.వి. భాగము - కిరీదయము
(1) 6 లో 2 లాః ఎత్తు వైదేహము.	(1) 5 లో 2 లాః ఎత్తు పాఠాలము
(2) 9 లో 7 లాః .. మాగధము.	(2) 7 లో 8 లాః .. వైదేహము
(3) 18 లో 11 లాః .. కౌరవము.	(3) 9 లో 4 లాః .. మాగధము
(4) 17 లో 16 లాః .. కౌసలము.	(4) 11 లో 5 లాః .. కౌరవము
(5) 4 లో 3 లాః .. శూరసేవము.	(5) 18 లో 6 లాః .. కౌసలము
(6) 8 లో 5 లాః .. గాంధారము.	(6) 16 లో 7 లాః .. శూరసేవము
(7) 8 లో 7 లాః .. ఆవంతకము.	(7) 17 లో 8 లాః .. గాంధారము
(8) విస్తారములో సగము-మానుషము.	(8) వ్యాసార్థము - ఆవంతకము

(పాఠాలము)

వై రెండు విధములలోను వ్యత్యాసముగలదు 1వది ఎక్కవ ఎత్తును కలిగించును. రెండవది. ఎత్తు తక్కువను సూచించును. ఈ - హారణమునకు 1వ దానిలో మాగధములో 9 లో 7 వంతుల యెత్తు వచ్చుచుండగ 2వ దానిలో 9 లో 4 వంతులు వచ్చుచున్నది. నిర్మాణశీలములనుబట్టి యీ వ్యత్యాసమును గ్రహించవలయును. మానుష నిర్మాణములకు వ్యాసార్థములేక కించిష్కూప వ్యాసార్థము శుభావహమునుటచేత, రెండవ ప్రకారము యెత్తును మానుష నిర్మాణములందు గ్రహించవలయును. మొదటి ప్రకారము దైవ, పాషంప, అత్రమవాసి, ప్రతిలోమ కులములవారికి గ్రహించవలయునని వ్యవస్థ చేయబడినది.

మ రి యొ క వి ర ము :

అరణారాధముల్పేరం కిరస్వనబాంతేః
 ఏకద్విత్వితకుపంచ వట్టప్లాం వివేకీనాల్ః
 క్రమేదాఃకరోర్వానాం నామాన్యపితనప్తలాః
 కాలింగకాక్యవారాట కౌల్లకానిరకొందికమః
 కాశ్మీరంవై ష గాంగేయో కిరణాభిప్పరగ్విదుః

బెడల్పులో సగమును ఎత్తుగ గ్రహించి యి-ఎత్తు ప్రమాణమును 3 వంతులు చేసి తారార్థముగా 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 వంతులను కలుపగ తిరిగి 7 రకముల ఎత్తులు వచ్చును.

(1) తారార్థము + 1 వంతు = కాలింగము (2) తారార్థము + 2 వంతు = కాళికము (3) తారార్థము + 3 వంతు = వారాటము (4) తారార్థము + 4 వంతు = కాలికము (5) తారార్థము + 5 వంతు = శౌండికము (6) తారార్థము + 6 వంతు = కాశ్మీరము (7) తారార్థము + 7 వంతు = గాంగేయము అని వ్యవహరింపబడును. ఇది రెండవవిధములో రెండవ ప్రకారము చెప్పబడినది.

ఏతానితేసద్విష్టాసాం విస్తారార్థంశ్చజాంగ్యహే *

ఈ చెప్పబడిన ప్రమాణములు చేసితా నివాసములకు అర్హమైనవి. మనుష్య నివాసములకు తారార్థము (బెడల్పులో సగము) శ్రేష్ఠమైనది.

ఇ త ర ప్ర కా ర ము లు

అన్యథాశిరోశ్చేదం పదంతివమహా త్తరాః |
ఈర్ష్యతూ స్తంభ తుంగస్థానదృశం శిరోదయమ్ |
అన్యంగోన్నత మానంవా శిరస్కోదయంస్పృశమ్ |
అభ్యాసాంతువిమానానాం తారా త్క్రింకం శిరోదయమ్ *
విమానోచ్ఛ్రియ వట్పంచకాగం వా శిరోదయమ్

మరకొన్ని విధములుగ శిరోదయములు చెప్పబడుచున్నవి.

(1) పైభాగమందు పెట్టబడిన స్తంభముల ఎత్తుతో సమాన ప్రమాణముగల యెత్తును గ్రహించవచ్చును. (2) అధిష్ఠానము (భోదిపైన కట్టిన పునాది) యొక్క ఎత్తుతో సమప్రమాణమైన యెత్తును గ్రహించవచ్చును. (3) చిన్నవైన విమానము (చేవతా నిలయము)ల యొక్క బెడల్పులో 3 వ వంతును శిరోదయమును

గ్రహించవచ్చును. (4) విమానముయొక్క ఎత్తును రిభాగములు చేసి క వంతుల ప్రమాణమును గ్రహించి శిఖరోదయమును నిర్ణయించవచ్చును ఈ ప్రమాణములు అల్పప్రమాణములు గలవాని విషయములో గ్రహించవలయును.

వి. ఇండ్లయొక్క, దేవతా నివాసములయొక్క, ఇతర నిర్మాణకల్పనా విశేషములయొక్క వైకృత్యాలను వేయవల్సియు (ఏటవాలుగాని, తరురస్రాది నిర్మాణములుగాని చేయువల్సియు) పూర్వోక్తములైన విషయములను బాగుగ ఆలోచించి నిర్మాణానుకూలమైన ఎత్తును యథోచితముగ పెట్టవలయును. ఆయుష్షు దోషము, అశిశిరదోషము రాకుండ యుండునట్లు చూడవలయును. సాధారణ మానవ గృహాభవనాదులందు వేయబడు చెంకటికప్పులు విస్తారార్థ ప్రమాణములోగాని వేయబడుచుండును

ఉదాహరణమునకు 9 అడుగుల బెడల్పుగల శాలకు 4½ అల ఎత్తు గోడలచైతుండి వెన్నుపట్టి క్రిందకు ప్పి వేయుట శ్రేష్ఠము. లేక 4½ అం ఎత్తును వండికోత్త, పట్టికా విభాగానుసారము అంక మ్మాన, అంశాధిక ప్రమాణములతో వేసుకొనుట సుఖావహము కాగలదు. శిల్పులు నిర్మాణశేషములనుబట్టి తత్తవనుకూల ప్రమాణములను గ్రహించి చేయవలయును.

వైకృత్యము వేగుటకు అవసరమైన దూములు, గురుజాలు నిల్లదూలములు, వాసములు వెన్నుపట్టి మొదలగు సర్వద్రవ్య ప్రమాణ నిర్మాణ వివరము నిక్కడ వివరించలేదు. నిర్మాణక్రమమును తెలియచేయు సంకర్షణమున వివరింపబడును.

హస్తశాస్త్రవివేకము - చతుర్థాగము

దశమ ప్రకరణము

రాజహర్ష్య గృహస్థాన నిర్ణయము

సర్వసాధారణ గృహములందు గడులను నిర్మించి ఏయే దిక్కులలోనే విషయములను పెట్టవలయునను నిర్ణయమును గూర్చి "గృహానూనస్థానకథన" నను చోట హస్తశాస్త్ర వివేక ద్వితీయ ఛాగముందో సమసుక్ష్మకముగ తెలుపబడినది. ఇక్కడ రాజహర్ష్యము లందఱి, ధనిక గృహాదులందు, ఏ రోజు విషయముల నక్కడ పెట్టవల యునను నిర్ణయము మానసాశ్రయములో చెప్పబడిన విధముగ తెలియచేయుటచుచున్నది.

సర్వేషాం మూలహర్ష్యాణాం హర్ష్యద్వారం ప్రకల్పయేత్ :	
ఉత్తర్ములస్య హర్ష్యస్య దక్షిణేరోత్తరేరివాః	1
నైర్వర్ణేనాయనే దానిత త్తస్మహిషీశాగృహమ్	
మూలహర్ష్యస్య యామ్యేతు దానిషికాశిమందపమ్	2
సుగ్రీవే పుష్కరంతే వాదాయుతస్యాంయం వపేత్	
అసురే శోషణేవాపి హస్తునిషేపమందపమ్	3
వరుణే నైర్వర్ణేవాపి మహాహర్ష్యప్రదనాయమ్	
సోమేన ముఖ్యేనేవాపిరత్న హీమాది కాలయమ్	4
గండర్వే కృంగరాణేవా భూషణాలయమేవచ	
దక్షిణే నైర్వర్ణేవాపి శోషనార్థంతు మందపమ్	5
తదేశాన వదేవాపి పచనాంతరు మేవచ	
అనిలేరాగ్ని కేవాపి పుష్కరిణీకృ కంపయేత్	6

కా. సర్వవిధములైన హర్ష్యములకు ప్రధానద్వారమును కూర్చుదిక్కునకు పెట్టవలయును. మూలహర్ష్యము (ప్రధాన ద్వార సహితమైన హర్ష్యము) నకు దక్షిణమునకుగాని, ఉత్తరమునకుగాని నైర్వర్ణియందుగాని, వాయువ్యమునకుగాని గృహాయమానురాలి

గృహమును పెట్టవలయును. దక్షిణముందు జ్యోతిషశాస్త్రమును గుఱివ వ్రక్షుదంత చరితములందనగా వర్షముదిక్కు-మందు జయభములనుంచు గృహమును, అనుక, శోచకుడుములునగా భవమటి దిక్కులలో వాయువ్యభాగమందు ద్రవ్యనిక్షేపమునకు గృహమును, వరుణ, నైర్వతిస్థానములందు వక్ర్రుభాగణ గృహము, భవమును జూచుకొను గృహమును, ఉత్తరదిక్కు-లోగల శోచు, ముఖ్యపదము లందు దక్షిణ-పాశ్చాతీ గృహమును, గంధర్వ, శృంగరాజ స్థానము లందు అలంకారగృహమును, దక్షిణముందు లేక నైర్వతియందు భోజనగృహమును, ఈశాన్యమందు వంటఱంటిని, అనిల, లగ్నీయములందు చెరువులను, బాలాశయములను, నూలును పెట్టుకొనవలయును.

- మహిషావాస సామ్యేకమనీ నా మాలయంబవేత్ :
- వాయవ్యేన భవాంగాంశే పుష్పమందపం యోజయేత్. 7
- అదిలోచోదిలో బాపి మల్లనాలయ మేవచః
- ఉత్తర్యాశ్శా ప్రదేశేకు శాయశుద్ధర్ష మందపమ్ 8
- వాయవ్యే నై త్వచే బాపి సూరిశాయంబపం దవేత్ *
- పూష్టివాచికశేనైవ దాసదాస్కాయం తవేత్ * 9

తా. గృహాయజమానురాలియొక్క గృహమున ఉత్తరముగ కంచుకీగృహమును, వాయువ్యమందు, ఉత్తరదిక్కు-యందు (ఉత్తరమందు) పుష్పవాటి (పూలతోట) ను పెట్టవలయును. అదిలో ఉదితిస్థానములందు అనిగా ఈశాన్యమందు స్నానగృహమును ఈశాన్యదిక్కు-లో స్నానగృహమునకు అవతల కాలుశుద్ధిగృహము (మరుగుదొడ్డి) ను. వాయువ్యమందు లేక నైర్వతియందు ప్రసూతి గృహమును, దక్షిణములో లగ్నీయమందు, (పూస, విరిధ) కాన తాపిగృహములను నిర్మింపవలయును.

గృహక్షతపదేర్జైవ కరణాంతయమేవత :

మత్స్యస్త్రీవాకకల్లాదీ నిరాసినీవాంచాయమః * 10

దోషాంతపదేర్జైవ కాంతవ్యాంబయం తదా ।

ద్వారస్య వామపౌర్వ్యేకు గజాశ్వాదిశాంతయమః * 11

ద్వారస్య దక్షిణపౌర్వ్యే రక్షకాచాసమేవత :

పత్యశీ చాంతరిక్షేర కరణాలయ మేవత * 12

కృశేయాశాలయం కుర్వాత్ శవం ప్రాశు క్షవన్నయేత్ *
 అంతస్పాం మితిప్రోక్తం ... 13

కా. గృహక్షతపదమందు (దక్షిణామందు) కేయస గృహమును, ముఖ్యభల్లాటపదములందు ఉత్తరములో వాణవ్యమందు) విలాస స్త్రీగృహమును, కావారికపదమందు రాజపుత్రికలగృహము ద్వారమునకు ఎడమభాగమందు గజ, అశ్వాదిశాలలు, ద్వారమునకు దక్షిణభాగమందు రక్షకగృహమును, పత్య, అంతరిక్షి పదములందు (తూర్పు దిక్కులో అన్నేయమందు) ఘోరకగృహమును భృశపదమందు యాస (వాహస) గృహమును నిర్మించవలయును. ఇది వాక్యముయొక్క లోపభాగమందు చేయదగు సాధారణ నిర్మాణకృమము తెలుపబడినది.

వి: వాక్యాదినిర్మాణముల నిమిత్తము గ్రహించ బడిన స్థలమునుగాని, నిర్మాణమంతభాగము చేయుదురో యంత భాగమునుగాని వాస్తుత్రయవిభాగరీత్యా విభాగముచేసి దేవశాస్త్రావ నిర్ణయమును చేసుకొని ఆనూ దేవశాస్త్రములం దా గృహాస్థానములను పెట్టుకొవలయును. గ్రంథకర్త (1) యజమాని గృహము, (2) గృహిణి గృహము, (3) అధిపతి గృహము, (4) అనుభవ గృహము, (5) ద్రవ్యనిక్షేపగృహము, (6) వస్త్రగృహము, (7) కోశగృహము, (8) రత్ననిక్షేపగృహము, (9) వాహనాదిగృహము (10) అలంకారగృహము (11) శోభనగృహము (12) వ త వ

గృహము, (13) సూతులు, చెరువులు లేక జలస్థానము, (14) కంచుగిగృహము, (15) వృక్షమండపము (పూలతోట) (16) స్నాన గృహము, (17) మరుగుకొత్తి (18) సూతికాగృహము (19) దాన దాసీగృహము, (20) కయనగృహము, (21) విలాసక్రీడగృహము (22) రాజపుత్రికల నివాసము, (23) గజశ్వాదినివాసము, (24) రక్షకభటగృహము, (25) క్షురకగృహము, (26) యాననివాసము అని 26 రకముల నివాసములను చెప్పియుండెను. ఇవన్నియు ప్రాకారాంతర్గత నిర్మాణములు లేక, రాజహర్ష్యాంతర్గత నిర్మాణములుగ చేయవచ్చును. ధనవంతుల హర్ష్యాదులందు ఆవసరము లేని వానిని తగ్గించి విడిచినవానిని పెట్టుకొనవలయును. వాని వాని కుచితములైన స్థానములు తెలుపబడెను. ఆవసరమునుబట్టి, ఆవకాశమునుబట్టి నిర్మించవలయును. మానసారాది మతములచే ఏ యే దిక్కులందేయే విషయముల నుపయోగించుకొనవలయునో విశదముగ తెలియుటకు పట్టిక ఇవ్వబడినది.

I మానసారమతము :-

1. గృహాయజమాని - ఇంటి ముందుభాగము
2. యజమానురాలు - ముందుభాగమునకు దక్షిణము, నైరృతి, వాయవ్యము, ఉత్తరము
3. ద్రవ్యనిక్షేపము - పడమటి దిక్కులో వాయవ్యభాగము
4. వస్త్రభారణము - పడమర, నైరృతి
5. ధనమును దాచుకొనుట - ఉత్తరములో వాయవ్యము
6. అలంకారగృహము - దక్షిణము
7. భోజనగృహము - దక్షిణము, నైరృతి
8. వంటయిల్లు - ఈశాన్యము

9. నుయ్యి, చెఱుపు బలస్థాపము - తూర్పుదిక్కు-న ఆగ్నేయము
10. పూలతోట - వాయువ్యము, ఉత్తరము
11. స్నానగృహము - ఈశాన్యము
12. నురుగునొడ్డి - ఇంటిలో ఈశాన్యము, స్థలములో ఈశాన్యము
13. పురిటిగది - నైర్వృత్తి లేక వాయువ్యము
14. దాస, దానీజనగృహము - ఆగ్నేయము, దక్షిణము
15. పడకగది - దక్షిణము
16. వాహనము - సింహచ్ఛాయమున కెడమభాగము (ఇంటిలో నుండగ ఎడమభాగము)
17. రక్షకుడు - సింహచ్ఛాయమునకు కుడిభాగము (ఇంటిలోనుండగ కుడిభాగము)
18. యానము = దక్షిణములో నైర్వృత్తి

II వారద మతము

1. స్నానగృహము - తూర్పు
2. వంటయిల్లు - ఆగ్నేయము
3. పడకగది - దక్షిణము
4. ఆయుధగృహము - నైర్వృత్తి
5. పాలు, బలము, పెరుగు - ఈశాన్యము
6. కయ్య, మాత్ర, కస్త్రు, భోజనగృహములు - ఆగ్నేయము
7. ధాన్య, స్త్రీ, ధన గృహములు - నైర్వృత్తి
8. అలంకారగృహము - వాయువ్యము

III విశ్వకర్మ మతము :-

1. విధ్య, నివాస, చర్చ, కార్యాలయ గృహములు - ఇంటి ముందుభాగములోగల గదులలో పెట్టవలయును.

2. కయవ, అలంకరణ, బాల, బాలిక, భవనిక్షేప గృహములు - ఇంటి మధ్యభాగములోగల గదులలో పెట్టవలయును.
3. వంట, తోట, స్నాన, మరుగు, పకువు, భావ్య, ఇతర మిశ్రమ గృహములు. | ఇంటి వెనుక భాగముందుగల గదులలో లేదా భోజనములో పెట్టవలయును.

పై విధముగ మతభేదములు గనబడుచున్నందున నిర్మాణములందు గల అవకాశములను బట్టి ముఖసంఠముగ నుండునట్లు యజమాని యొక్క అనుకూలతనుబట్టి గదుల నేర్పాటు చేసుకొనవలయును.

మావసారమండే పకుశాలను కొన్నిలోట్ల ఈశాన్య దిక్కుయందు, కొన్నిచోట్ల ఆగ్నేయ దిక్కుయందు. కొన్ని నిర్మాణములకు వాయవ్య దిక్కుయందు పెట్టవలయునని బోధించియుండును. నిర్మాణ భేదమునుబట్టి స్థల పాశర్యమును బట్టి మాట్టు చేసుకొనవచ్చును.

పై అంతస్తుల యెత్తునిర్ణయము.

భవన, హార్యదులయొక్క క్రిందభాగము, పై భాగములందు కట్టు అంతస్తులయొక్క ఎత్తులను గురించి మావసార, మయమతాది గ్రంథములందు " ఖాణిలంబవిధావ " మను ప్రకరణము గలదు. దానియందు ప్రధమతలము (మొదటి అంతస్తు) నుండి ద్వితీయతల (2 అంతస్తు) ము యొక్క పై భాగమువరకు గల ఎత్తులను, వివిధ నిర్మాణములకు. రాజగృహములకు తెలుపబడినది. సామాన్యముగ 1, 2, అంతస్తులవరకు నిర్మించు సాధాదులే యొక్కవ భాగముండుటచేత ప్రకృత వినియోగము తెలియచేయబడుచున్నది.

వాస్తుని యో విస్తారస్య ఏవకోద్రాప్య నిశ్చయ కృతదా
 శాలి కేను గృహేష్యపి విస్తారా ద్విగుణితందై గ్న్యమః

అని వరాహానందహితలో చెప్పబడిన వచనానుసారము ఏక
 శాలలందు, శాలయొక్క వెడల్పు ఎంత పెట్టబడునో ఎత్తుగూడ
 అంత పెట్టుట శుభకరము. శాలా గర్భము 10 అడుగుల వెడల్పు
 పెట్టినచో గోడయెత్తుగూడ 10 అడుగులు పెట్టుట శ్రేష్ఠము. ఇది
 క్రిందిభాగమునకు చెప్పబడినది.

క్రిందిభాగములో 13వ వంతును తగ్గించి పై అంతస్తు యొక్క
 యెత్తు పెట్టుకొనవలయును. పై అంతస్తుయొక్క ఎత్తులో 12వ వంతును
 తగ్గించి 2వ అంతస్తుయొక్క ఎత్తును పెట్టుకొనవలయును.

ప్రాచీన గ్రంథములందు శాలి గృహవిస్తార ప్రమాణములు
 అంతస్తులయొక్క ఎత్తు ప్రమాణములు నిర్ణయింపబడినవి. అనేకాం
 తస్తులను నిర్మించినప్పుడు యొత్తము వెడల్పు, యొత్తము ఎత్తును
 శాస్త్రీకృత ప్రకారము గ్రహించి, దాని వనునరించి ప్రతి అంతస్తు
 యొక్క యెత్తును నిర్ణయించుకొనవలయును, గ్రంథ విస్తరముగు
 నని యొక్కడ వివరించలేడు. ఈ విషయమును వరాహానందహిత,
 మానసాచార్య, మయూరుశాకులవలన తెలుసుకొనవలయును.

వాస్తుశాస్త్ర వివేకము-చతుర్థభాగము

వీశాదశ ప్రకరణము

వాపీకూప తటాకాది లక్షణములు

కూప ప్లానము - ఫలము.

బర్హర్యం పుత్రహావిశ్చ శ్రీ వాలో నివనం కవేత్ :

సంపచ్చత్రుకయం సోఽఖ్యం పుష్టిః ప్రాగాదితః క్రమార్ :

కూపేకృతే మర్కషేతు దనహనిస్తు జాయతే :

(దై వజ్ఞవిలాసము)

ఈ గృహములందు తూర్పుదిక్కున కూపముండిన సంపద గలుగును. ఆగ్నేయమందు పుత్రులకుహానికలుగును. దక్షిణమందు గృహిణీనాశమును, నైరృతియందు యజమానికి మరణమును, పడమరలో సంపత్కరము, వాయవ్యమందు క్రతుభయమును, ఉత్తరమందు సుఖమును, ఈశాన్యమందు పుష్టిని గలిగించును. స్థల మధ్యమందు కూపమున్నచో తర్కరము నిచ్చును.

వి: బలస్థానముమగుర్ని “వరాహానందహిత”లో నిట్లుగలదు.

ప్రాచ్యాదిశే వలితే సుకహానిః కిరణయం రిపుతయంద :

శ్రీ కంహా శ్రీరొష్ణం నైస్సర్వం విత్తాత్మజ వివృద్ధిః :

తూర్పులో కూపమున్నచో సుతహాని, ఆగ్నేయములో మున్నచో, ఆగ్నిభయము, దక్షిణములో మున్నచో క్రతుభయము, నైరృతియం దున్నచో శ్రీకలహము, పశ్చిమమందున్నచో శ్రీ రాజ్యాధ్యము, వాయవ్యమందు దుర్బలము, ఉత్తరమందు సంపదలు, ఈశాన్యమందు సంకాపవృద్ధి గలుగును. దై వజ్ఞ విలాసమందు గం

వచనములో కూర్పు, పడమర, ఉత్తరము, ఈశాన్యము కూపము (నయ్యి) నకు శ్రేష్ఠమనియు, వరాహసుంహితలో ఉత్తరము, ఈశాన్యము మాత్రమే శుభఫలప్రదమని గలదు.

విశ్వకర్మ ప్రకాశిక 6వ అధ్యాయములో

సర్వాసుదిశు సుఖం ప్రకుర్వాద్విహాయ వైశ్యక్యయమాగ్నివాయాన్ ।
పూర్వోత్తరేశావజ్జేశామశుభం జలం సౌఖ్యసుఖప్రదం ॥

కూర్పు, పడమర, ఉత్తరము, ఈశాన్యములలో జలస్థానము (కూపము యెదులగునవి) ను పెట్టుట మంచిది. ఆగ్నేయ, దక్షిణ వైశ్యతి, వాయువ్యములు దోషప్రదములని తెలుపబడినది.

మరియు :

వ పూర్వకం వాయుం దిక్ష్పితం చ వివర్ణయేన్నర్యగృహస్థితం ।
క్రమేణ గర్హణివసిష్ఠముఖ్యా దిశాస్థితానాం జలాకయానామ్ ॥
పుత్రా ర్తి రగ్నేశ్చ తయంచినాశః శ్రీణాం కలిర్యాహారదోష్ట్య మేవ
వైస్సంధనం పుత్రవిపృద్ధి రుత్తాః పూర్వాదిదిశుభంమేతదేవ ॥

అను శ్లోకమందు వరాహసుంహితలో చెప్పినట్లుగ చెప్పినాడు. కాలామృతమందు ; 6వ తిందువు 240 శ్లోకములో ;

సామ్యప్రాక్టలధీశకూపఖవనం కర్తుశ్చ లక్ష్మీప్రద " మని కూర్పు, పడమర, ఉత్తరములందు కూపఖవనము శుభప్రదమని గలదు.

మానసారముందు " గృహమావ స్థానకథక " రాజహర్ష్య విధానములను అధ్యాయములందును;

“అంతరిక్షాగ్నిపూర్ణీచ వర్ణానాంకూప యోగ్యోమ్” అని బ్రాహ్మణాది సర్వవర్ణముల వారికి కూర్చు యందాగ్నేయములో గల చివరభాగము కూపమునకు యోగ్యమైనదని చెప్పబడినది.

రాజవార్య్య విధానములందు;

“అనిలేవాగ్ని కేవాచి పుష్క-దిశ్చకల్పయేత్” అనుచోట వాయువ్య, ఆగ్నేయ దిక్కులందు కూచాచి నిర్మాణములను చేయ వలయుననిగలదు.

ధనిక గృహములందు, ప్రభునివాసములందు, రాజకీయ నిర్మాణాదులందు వాయువ్యముందు పుష్కవాటిక (పూలనోట) ను పెట్టి అందు తలాకీయ నిర్మాణము చేయవలయునని వాస్తుశ్రీంథము లందు గలదు.

ఇట్లనేక గ్రంథములను మరికొరించగ మాడ్చు, పశ్చిమ, తీర్థర, ఈశాన్య దిక్కులందు కూచాచి నిర్మాణము లక్ష్మీప్రస మనియు, ఆగ్నేయ వాయువ్యములు మధ్యమమిలనియు, దక్షిణ సైర్యతులు దుఃఖశోక ప్రదములని గ్రహించవలయును. ధనిక గృహములందు, ప్రభునివాసములందు వాయువ్యాగ్నేయములందు కూపములుండుట ప్రత్యక్షముగ యిప్పటికి చూడగలము. కాని వర్తమానములో ఆగ్నేయ, వాయువ్య, పశ్చిమములందు నూతు లుండుట కనికరావని చాలమంది చెప్పుచున్నారు. ఇది న్యాయ మైనదిగోడు.

దే వా ల య మ ం తు ని శే ష మః

కాశీదేవాలయేశ్వర్యే కూపంశిర్వైపివాళవేకః

అమృతవాఽపాంకసాస్పంది తక్రకూపంకపకల్పయేకః

తా! దేవాలయములయొక్క ప్రాకారములోపల పశుమర, ఉత్తర, ఈశాన్య దిక్కులలోగాని, లేక ఎక్కడ మంచివీయ అభింశు బలనాడులుండునో అదిక్కుయందుగాని కూపమును శ్రవ్యవలయును.

వి! దేవాలయ ప్రాకారములోవుప ఏ దిక్కు యందై నను కూపమును పెట్టుకొనవచ్చునను భావము నెలియుచున్నది.

ప్రకారాంతరము

అష్టదిక్కు యదాయోగం తటాకంఠారయేన్నహత్ ।
ప్రకారాదాం దసర్వేషాం బహిష్ఠాదీర్ఘికామతా ।

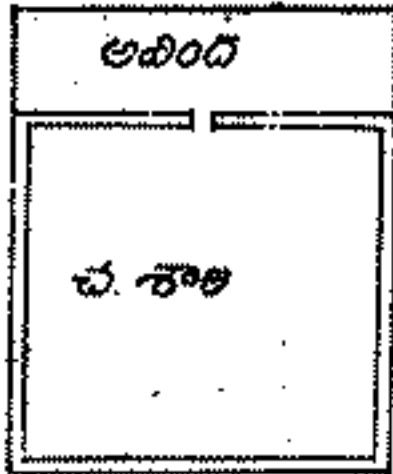
(పాంచరాత్ర ప్రాసాదప్రసారనమః)

తా! దేవాలయ ప్రాకారమునకు వెలుపల యేదిక్కు యందై నను తటాకములను, దిగుడు బావులను పెట్టుకొనవచ్చును.

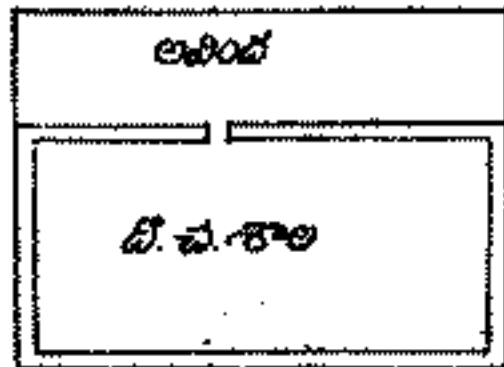
వి! దేవాలయ ప్రాకారములకు వెలుపల చెరువులుగాని, దిగుడుబావులుగాని, నూతులుగాని ఏదిక్కు యందై నను పెట్టుకొన వచ్చును. మశములు, సక్రీములు, మార్గవిక్రాంతి కాలలు, కాజ కీయ కార్యాలయములు, ప్రత్యేకముక విశేషకాలలు, సభాస్థల ములు, మొదలగు వానియందుగూడ ఏదిక్కుయందై నను కూపాదు లను పెట్టు కొనవచ్చునని గ్రంథాంతరములందెఱగలదు.

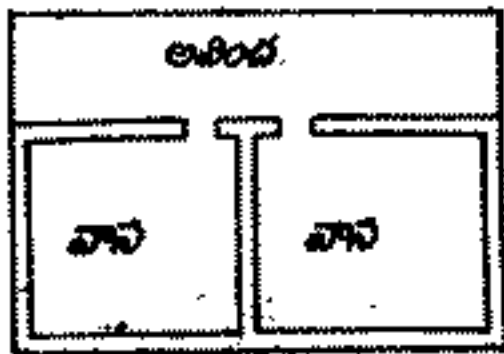
**మానసార, మయమతాదులందు చెప్పబడిన వికకాలా
(దండకకాల) స్వరూప రేఖములు**

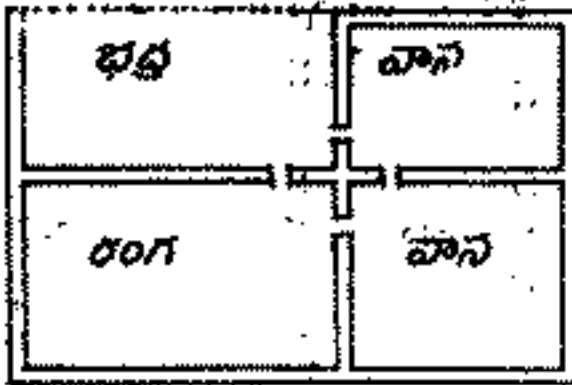
1. సమవతురముగనుండు ఒక గడి, దీనికి ముందు 1 వసారా గంట క్రిందలాగనుండు ద్వారమున్నప్పుడు వసారా వేయవలయును. దాన్కప్పుకొట్టువలె నిర్మించదలచినప్పుడు పైభాగముండు ద్వార ము వచ్చును. అప్పుడు వసారా వేయవలసరములేదు. దీనికి ప్రదక్షిణ క్రమములో 3, లేక 3 లేక నాలుగు వసారాలను పెట్టుకొనవచ్చును. వసారాలు పెట్టినప్పుడు కాలతోనుండి గుమ్మములు వసారాతోనికి వచ్చును.

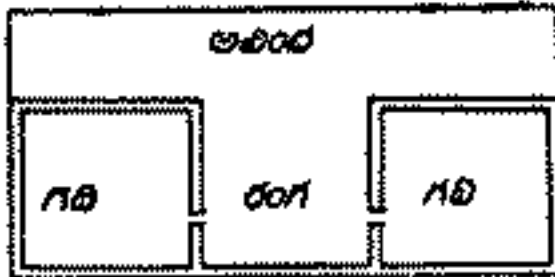
2. దీర్ఘవతురముగనుండు ఒకగడి పైదాని కంటే దీనినికూడ నిర్మించుకొనవచ్చును.

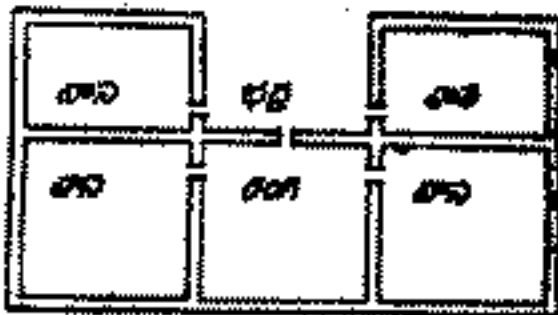
3. కాలమొందు 2 వాసరలు (గడి) లు ముందు భాగముండు ఒక వసారా యుండును, గర్భకొట్టములే కాలయని గ్రహించవలయును.

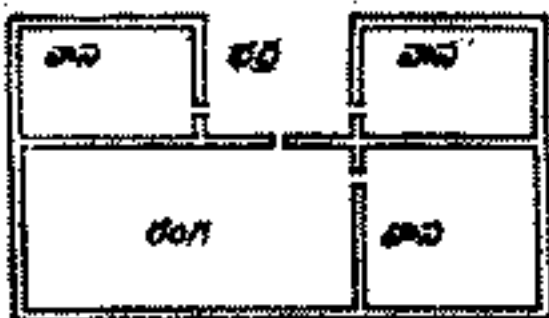
4. కాలయందు రంగము (సావిడి) 1 గది వసారాలో ఒకగది తద్రము (మూకుగోడలు 1 లిగి ముందుకాగమున గోడలు నిర్మాణము) వచ్చును.

5. కాలయందు కుడి యెడమలందు 2 గదులు మధ్యలో సావిడి (రంగము) అలిందము (వసారా)లో కలిసియుండును కొన్నిచోట్ల కలువకుండ గూడ నిర్మించ వచ్చును. విశల్పముగ చేసుకొనవచ్చును.

6. కాలయందు రంగము (సావిడి, HALL) కుడి ఎడమలందు రెండు గదులు, ఎదుటి వసారాలో 2 గదులు మధ్యయందు తద్ర నిర్మాణమువచ్చును. వెనుకకు చ్చారములుండవు.

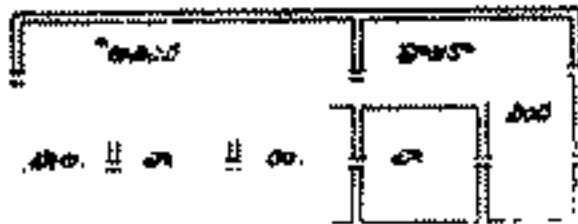

7. కాలయందు విశాంమైన సావిడి, ఒకగది, ముందువసారాలో రెండుగదులు, క్రమనిర్మాణముండదు.

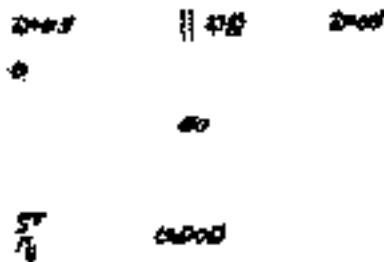
[ఏకకాలా ఘోషములు]

8. కాలయందు సావిరి రెండుగదులు, ముందు కుడిభాగమందు రెండు ప్రసారాలు వచ్చును ఇందులో గదులను కట్టవంతులతో కాలయొక్క గోడ పొరులలోగాని, కాలలో వేయవట్టి దూలముల పొరులలోగాని గదుల నిర్మాణములకు గోడలను పట్టవలెను.

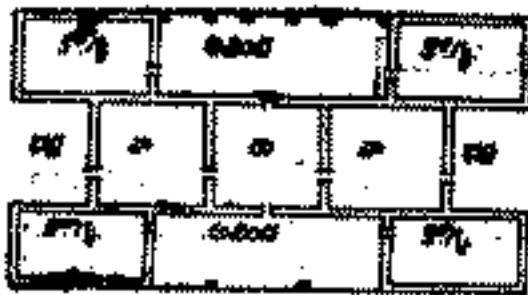
9. కాలయందు 2 గదులు సావిరి వచ్చును ముందుభాగమందు, కుడి, ఎడమలందు ప్రసారాలువచ్చును వీనిలో హలకాలిందము (నాగలిపందిప్రసారా) గలదు

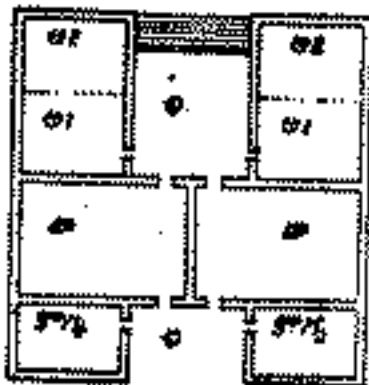
10. కాలయందు గది, సావిరివచ్చును ఎదుట కుడి ఎడమలందుగల ప్రసారాలలో హలకాలిందములు వచ్చును వెనుక ప్రసారాలో 2 కోణములందు మూలగదులు వచ్చును.

11. కాలయందు సావిరి, 2 గదులు, ముందుప్రసారాలో 2 మూలగదులు, కుడి, ఎడమల ప్రసారాలను, వెనుకప్రసారాలో కలిపి హలకాలిందములు, వెనుకయందు కృతనిర్మాణము వచ్చును.

12. కొద్దియందు సొవిడి, రెండుగదులు నాలుగు మూలగదులు, కుడి, ఎడమలంకు త్తదనిర్మాణము వచ్చును. కొంత నాలుగు దిక్కులందు వసారాలు గలవు.

యా

13. కొలయందు 2 గదులు, మూడుకొగమందు 2 వసారాలు, త్తదము, వెనుకయందు మూలగదులు, 2 వసారాలను కలిపిన 2 మూడుగదులు వచ్చును.

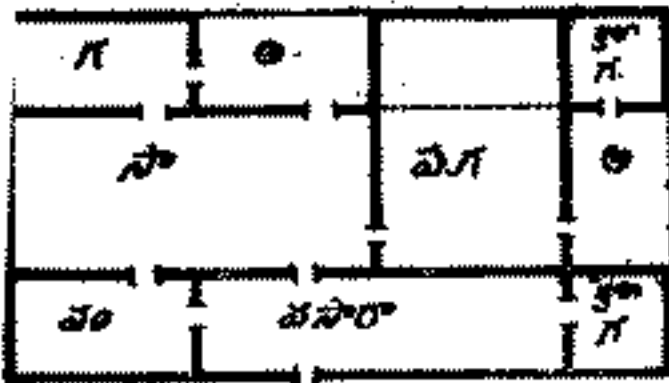
14. కొలయందు సొవిడి పడకగది. ముందే త్తదము (కుడవ) రెండుగదులు వెనుక వడవలో కూడినదిగదు. మూలయందు పడకగదివచ్చును వెనుక కొగమందు రేవునిగది.

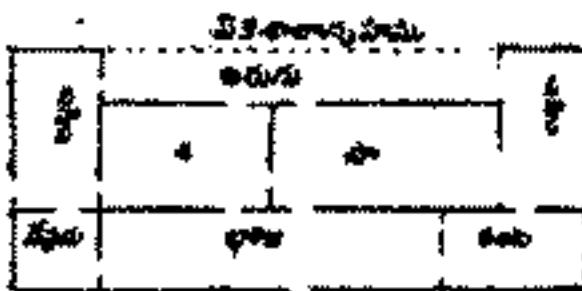
15. కొలకు మూడు వెనుకయందు వసారాలు గలది.

16. ముత్యాగమంట అయగు (వసారా), సావిత్రి, కృష్ణమాలిని విశ్రాంతి సావిత్రి, పార్వత్యమండ గదులు, వెనుక తోట, పంట గదులు వచ్చును.

17. కొంతు ప్రదక్షిణ కర్మములో 8 వసారాలు వచ్చును ఎదుటి వసారాలో భాగమున పడకగదిలో కలిసి విశ్రాంతి గదిగ విశ్రాంతి వచ్చును మళ్ళి భాగమంట అరింద (శ్రద్ధ) వచ్చును.

18. కొంతు 4 దినములందు వసారాలు, కుడి ఎడమలందు విశ్రాంతి గదులు, మర్త్యయందు కయనము (వెనుక గదులు, మర్త్యయందు కయనము) వెనుక భాగమంట కంటి, తోట, వేవగు మూలా వచ్చును.

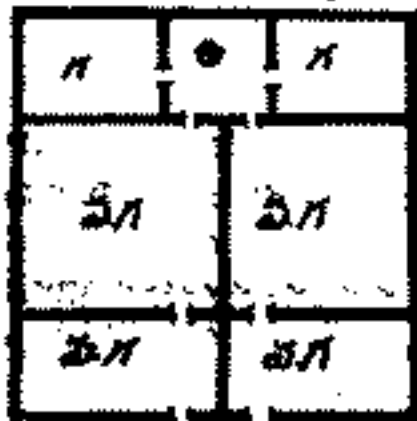
19. కొంతు సావిత్రిమూలముగల కర్మ కొ. కు కలిసియుండును, మూడుమాంతు అలోకన స్థానము (Sri out) వచ్చును. కయన గృహములో కుడిభాగమున కలిసియుండును. వెనుకమూలగ మేవగు, స్నానము వచ్చి గదివచ్చును.

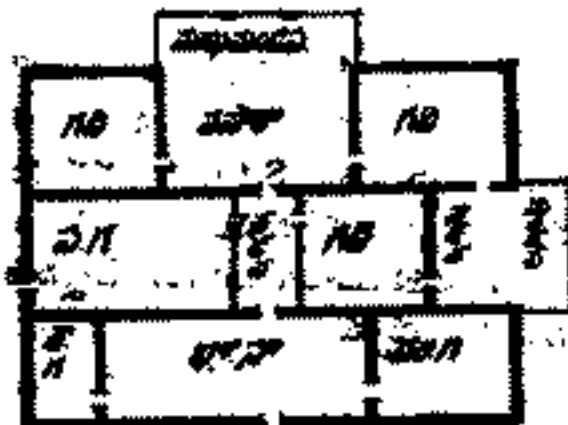
20. ఇంటి వర్షపాత క్రిమములో 2 పాఠశాల వర్షును. వెనుకముఖంలో మరుగు, స్నానమునకు గదివర్షును.

21 ఇంటి ఎదుటి పాఠశాలలో కొంతభాగము కలిసి ఒకటి గదివర్షును. ముందుపాఠశాలలో నడవ కలిసి యుండును.

22. ఇంటి ముందు వెనుకలండు పాఠశాల గదులు వెనుక అలియిండ్ ముందు. (నడవ)

23 ఈ నిర్మాణములో ముఖ భాగములు, కుడిభాగములు మంథ పము (Portico) లా వర్షును.

సూ :- ఏకకాలము ఇలాటిండ్ ను యోజనముతో వివిధరూపకాలనుకల్పించ వచ్చును. ఈ కథరముల వ మూలరూపము లను గ్రహించవలయును. ఇవ్వర గణాంక తులను ఉచిత స్థానములందు పెట్టుకోవ వచ్చును.

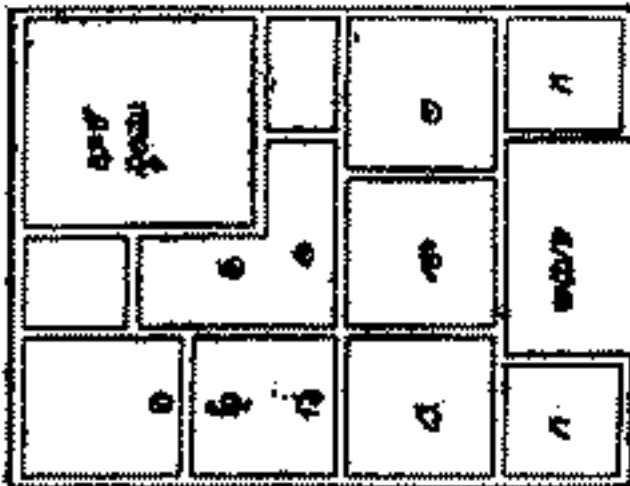
పూనసోర, మయమతాదులందు చెప్పబడిన ద్వీకాలాది

చ్చిత్రములు.

24.ఎ ద్వీకాలాదిక్రమం
ఈర్వవతు మఠము

ఈ

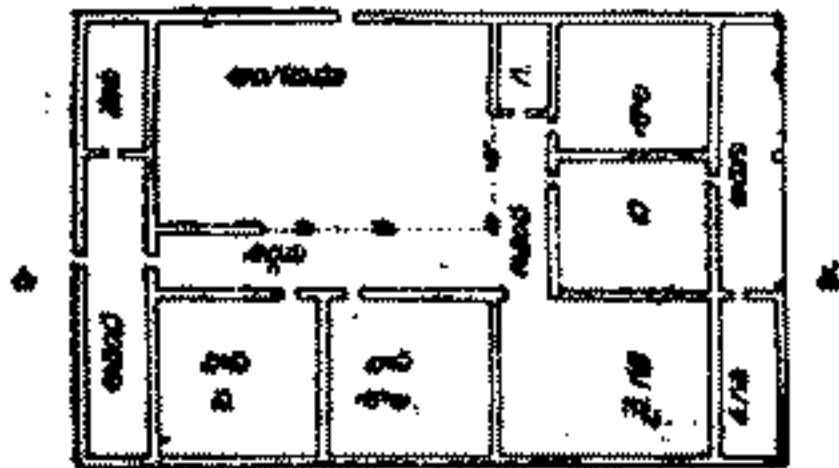

24.బి ద్వీకాలాగృహము.
రక్షితములము, కాలంబాలయము
మందు మొదలందు పసారాల
అనిలో గడుచుండును. ఈ ద్విత్త
మందు పదమదీకాలంకు వెనుక
పసారాలేదు.

ప

25. ద్విత్తము

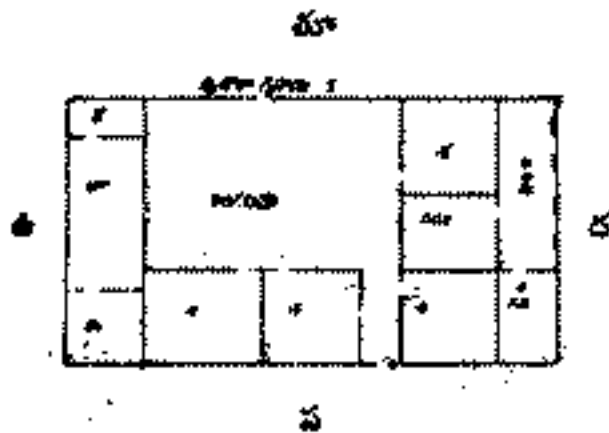
ఈ

ఈ

25. ద్వితీయా గృహము, తూర్పు, దక్షిణములో వ్రేలాప ద్వారమును పెట్టెకోవవచ్చును. అంగణము గృహములో పొవడిగ చారుకోవవచ్చును. ఈ భాగముగ తప్పలేకుండ ఉంచుకోవచ్చును. పడమటి ద్వారము పెట్టెదలచినప్పుడు పడమటి ద్వారమును పసోచా వేసుకోవవలయును. అవసరమునుబట్టి అతికఠిన పరిస్థితులో ద్వారములను పెట్టెవచ్చును.

26. చిత్రము

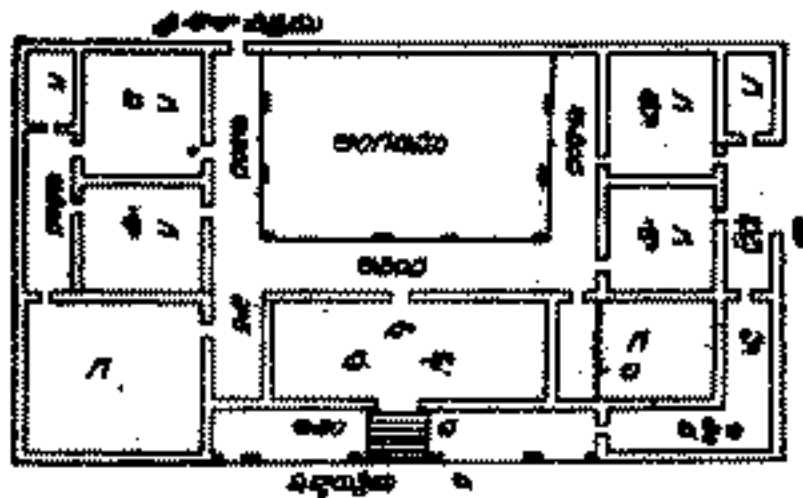
26. ఉత్తర దక్షిణములందు పసోచాలు గలది. అంగణము భాగస్థలము.

27. చిత్రము

27. ఉత్తరములో, తూర్పులో పసోచాలు గలది.

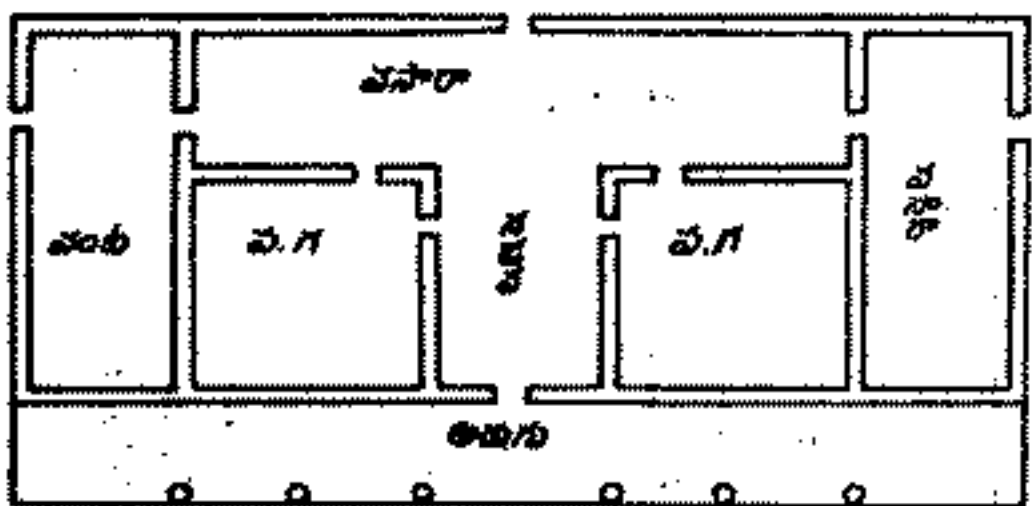
28. 27 నాణగు దిక్కులలో ఈ మూడు దిక్కులకుగూడ పసోచాలను పెట్టెకోవవచ్చును. అంగణమును పొవడిగ అయి వుద్ధిచేసి మార్చవచ్చును.

28. త్రిశాలను తూర్పు, దక్షిణ, పశ్చిమ దిక్కులలోగాని, దక్షిణ, పశ్చిమోత్తరములలోగాని గృహములలోట్టి తూర్పునగాని, ఉత్తరమునగాని భోజనంబునయును. అంగణమునకుగూడ అంతస్తువేయునప్పుడుగాని, కాలాశాలముగ నిర్మించినప్పుడు గాని, కప్పు వేసుకొనవచ్చును.

అంగణము=భోజనము, దీనిని పొదికగ మార్చినప్పుడు ఆయాదికమునుకట్టి నిర్మయించుకొనవలయును. భోజనముగ నున్నప్పుడు ఆయాది విధారణలేయి కంట అంతస్తువలన స్థలమును ఒకలవచ్చును. పొదికగ మార్చవలసినప్పుడు ఆయాదికము నకు సరిపడు పొదవు వెదకవలయు మూలమే గ్రహించవలయును.

1) కాలయకదు షడ్భాసు త్రియ

1) కాలయోక్త ముందుకొగమందు అక్షిణమున సుందరమునకు కయ పొక్కములందు కి స్తంభముల చొప్పున కి స్తంభములనుపెట్టి, వానిపైన కుంభము లనువేసి గర్భగోడతో సమానమైన యిత్తువచ్చునట్లుగాను నిర్మాణమునకు పథానుక్రియ యని పేరు దీనిని కాల్యాగమునకు, కాలావ్యర్థమునకు, కాలా వ్యర్థమునకు వేయవచ్చును, వాఃకాలము ద్విత్వయ భాగమునకు వివరింపఁజూ గలదు.

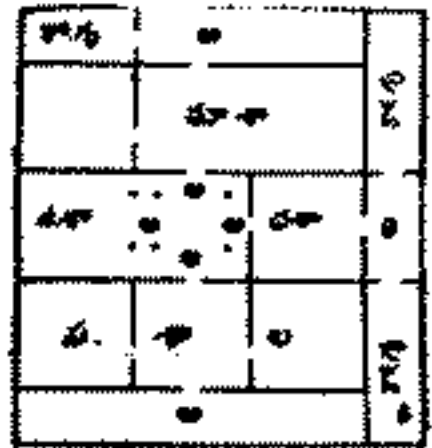
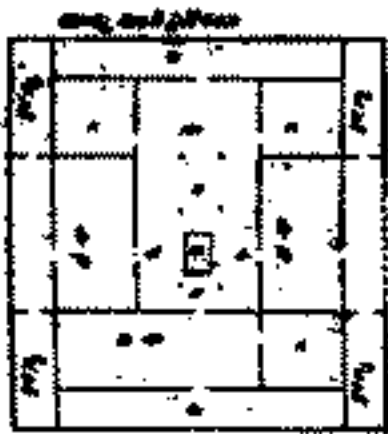
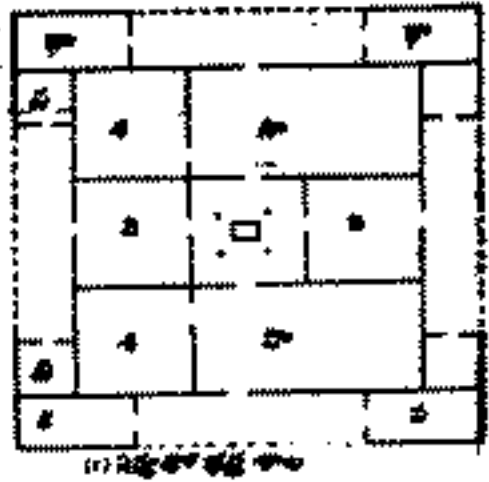
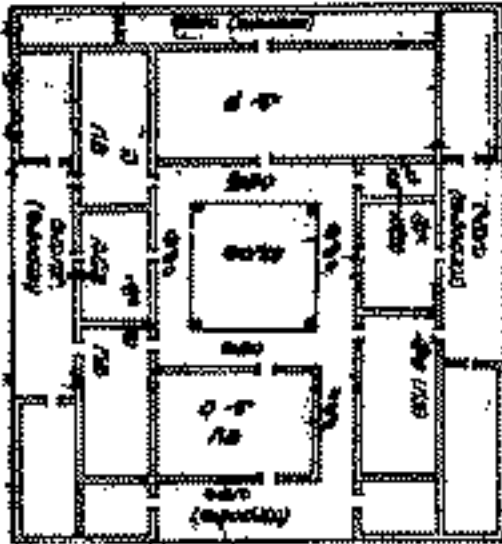
2) కాలా గృహ సంయోజనము

అయిదవ (కొడవ)												
గ	గ	శి	అయిదవ	గ	శి	గ	గ	శి	అయిదవ	గ	అయిదవ	శి
శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి
శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి
శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి	గ	శి

2) ఒకే పైకప్పు గల అయిదవ అంశాలయాలకు సంయోజనము కాలను కాలకు మధ్య భాగస్థలము. స్థలములోనికి వచ్చుటకు ద్వారముగలదు. ఎదుటి అరుగు అన్ని ఇండ్లకు సంబంధించియుండును. ఆయాది విభజనమును దేయటలో ఏకాంకు ఆకాంక్ష విధయించుటవలనయి, ఆయాది భేదములు కలిగివచ్చును ఇష్టస్వభావములు (పొడవు వెడల్పులు) గ్రహించవచ్చును. ఎదుటి పాత నమోదణతో సందర్భించిను వెనుకపైపు గోడ పొడవనువచుచుగాని, హెచ్చుతగ్గులుగాని యుండవచ్చును. ఒకే యంతమాని అది కాలము గలిగియుండవచ్చును. లేక తిన్నపప్పులు అవివారము గలిగి యుండవచ్చును. ఒక కుటుంబ సభ్యులిట్టి నిర్మాణమునకువేసి మనో శృంగారమునుగలగొని పట్టణమునుండికొలదికొలదికొలది గల గది యుండవలయును. ఈ విధమునదిర్చిన రూపములను మాత్రమేగూడ ఏకాంకు (దండక)లలోగల కులకుల రూపభేదములను గ్రహించవచ్చును. ఒకే పైకప్పు కలిగినను, తిన్నపప్పులకు అయిదును గలిగి కాలమునుగలగొనియు అనేకములు యుండవచ్చును. ఒక యుంటియందు కాలా-కొవచ్చులా కొరత దోషములు వచ్చినను దిగిపోయిన యుండుట దోషములేదు. ఒకే అయిదుతోకట్టి ఒకే పైకప్పు గలది, సుదూరమునకు భాగస్థలమున్నను ఆయాభేదము లేవచ్చును. ఒక యంటిలో సందర్భించిన కాలాకొవచ్చులాది దోషములన్ని యుండుట సుకమింతును. ఇట్టి యుండుట ఆయాభేదముతో చిట్టాకొరదు. పూర్వములో ఒకపేరి కులపోర్వములందును ఇట్టి సంయోజిత గృహనిర్మాణములు చేయబడియున్నవి.

చతుర్భుజాలాచిత్రము 28

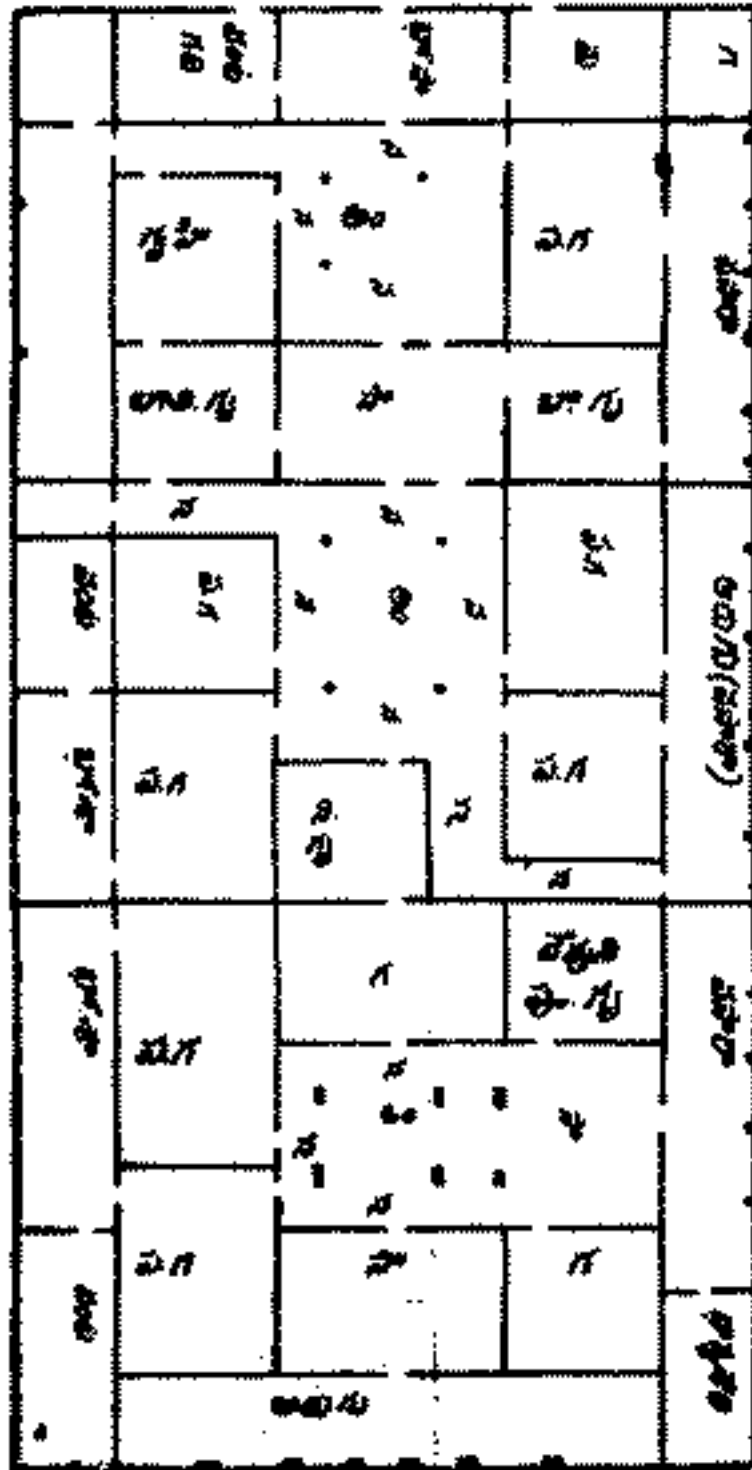
చతుర్భుజం, సర్వకోకరూపి కాలంకు పూర్వములో వివరణముగలదు.

4 సర్వకోకరూపి కాలం

5 సర్వకోకరూపి కాలం

ద క శాలా నిర్మాణము

మొదటి దశ గమ

దీనియందు 10 కాలలు
 8 మండలాలు (చత్వరము
 లేక open yard) గలవు.
 ముఖభాగమందు షట్పాఠ
 శ్రమ గలదు
 చతుర్భుజం + శ్రమ +
 శ్రమ = దశకాలం అగు
 చుట్టది. దీనియందు గల
 సంకేతములు.

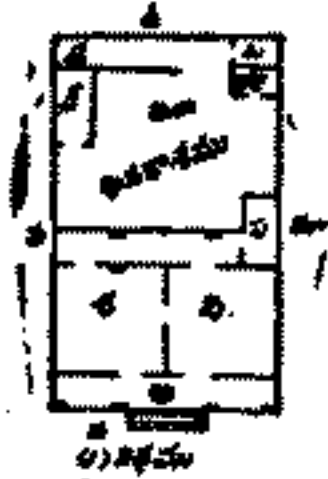
- ప.గ = పడకగది
- గ = గది
- ని గృ = నివాసగృహము
 (Sitting Room)
- అం = అంగణము
 (Open to sky)
- న = వడవ (Varendah)
- లోకం = లోకనశాల
 (Dinning Hall)
- గృహం = గృహము అ
 మానురాలి గది.

పాఠ. గృ = పాఠశాల
 గృహము (Girls)
 బ. గృ = బాలగృహము
 (Boys)
 ప = పురుగు, స్నానము
 అభ్యసనమునుండి వీరికి
 స్నానవేదమును కల్పించ
 వచ్చును. యిదిమాని యొక్క
 నిర్మాణ సారము వర్ణన
 కాలము వివరమును క్రింద
 వచ్చును.

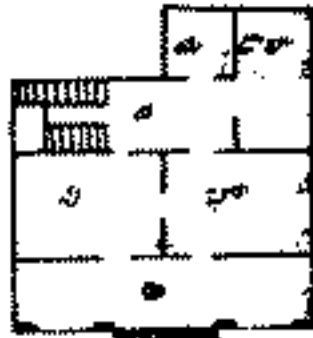
మానసారాధి గ్రంథములందు చెప్పుబడిన చిత్రములందుగల
అక్షర సంకేతముల వివరణము

- అంతరింతము (Verandah)
- మూససారా (Closed Verandah)
- శయన గృహము (Bed Room)
- మంపచనాలయము (Kitchen)
- మనుచుదగుస్థలము (Privacy Lavatory W. C.)
- వినియోగగృహము (Living Room)
- ద్ర=ద్రవ్యస్థాపన గృహము (Store)
- స్నా=స్నానము (Bath)
- దే=దేవత గృహము (Family God)
- భో=భోజనశాల (Dining Room)
- ప్ర=ప్రసూతి గృహము (Maternity)
- మందువాహనీకపోవు మార్గము (Water Passage)
- సా=సాదిది (Hall)
- వి. గృ=విలాస గృహము (Enjoyment)
- మూసదవ (Passage)
- అం=అలంకరణ గృహము (Dressing Room)
- రా=రాలా (దడుకకప్ప) Terrace
- గృ. య=గృహయజమానురాలు (House-wife)
- స్థో=స్థోపానము (Stair)
- బి= } పిల్లలు (Children)
- కు= } కుమారికలు (Girls)
- అవ=అవకాశము (Open to sky) (Open yard)
- అంతరింతము (Sitting Verandah)
- స్త్రీ=స్త్రీలనివాసము (Ladies)
- సే=సేవకుడు (Servant)
- అంతరింతము (Study)
- మ. అం=మర్కాంగణము (నాలుగిండ్ల మర్కపోడి) Court yard
- చ. అం=చర్కరాంగణము (నాలుగిండ్ల మర్కపోడి) Open yard

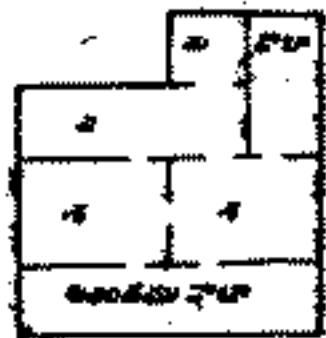
మానసారమందు చెప్పబడిన హర్కవిధానము

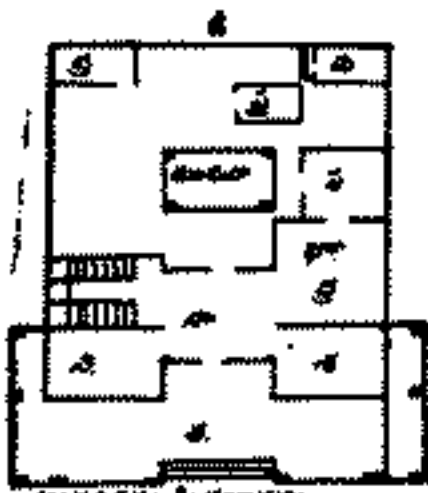
(1) విద్యాలయము

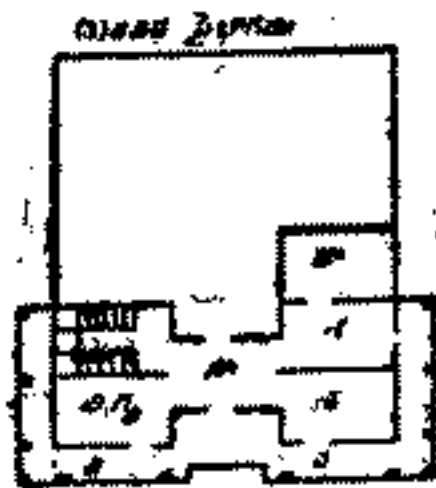
(2) విద్యాలయము (విద్యాలయము)

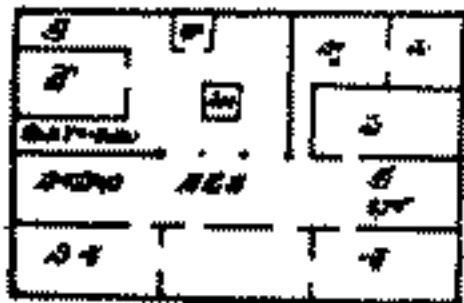
(3) విద్యాలయము

(4) విద్యాలయము

(5) విద్యాలయము

(6) విద్యాలయము

(7) విద్యాలయము

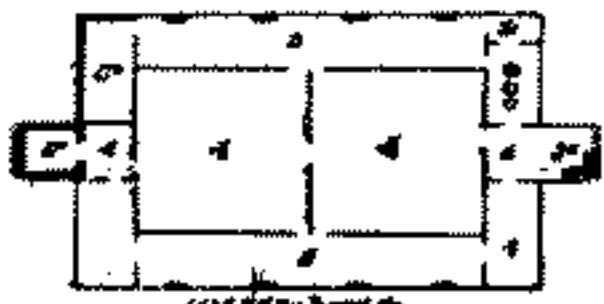
ఇందు క్రింద లోకమునకు చెల్లిన
మును నిర్మించుకొనవచ్చును.

(1) పరిశీలన ప్లాన్

(2) పరిశీలన ప్లాన్

(3) పరిశీలన ప్లాన్

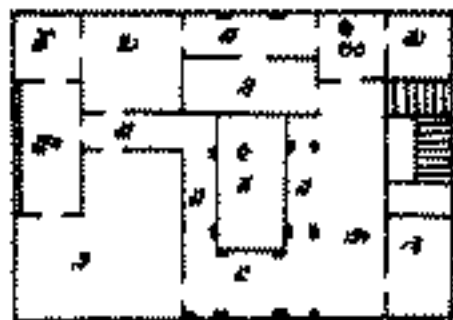
(4) పరిశీలన ప్లాన్

(a) విద్యార్థుల కుర్చీలు

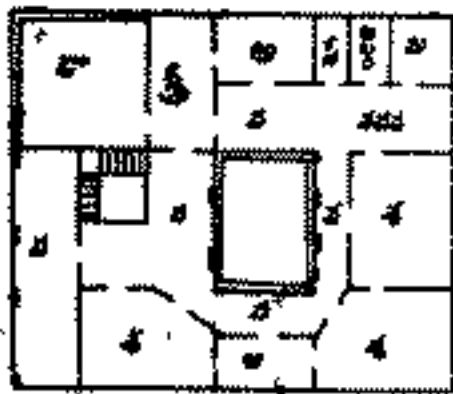
(b) విద్యార్థుల కుర్చీలు

(c) విద్యార్థుల కుర్చీలు

(d) విద్యార్థుల కుర్చీలు

(e) విద్యార్థుల కుర్చీలు

క్రింద భాగము

పై భాగము

పూర్వభవన (Purva Bhavan) నిర్మాణముందు స్తంభ స్థాపనక్రమము

విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతయగు అనంతకృష్ణ భట్టారకుడు తెలియచేసిన ప్రకారము దిక్రము రీత్యాబడినవి.

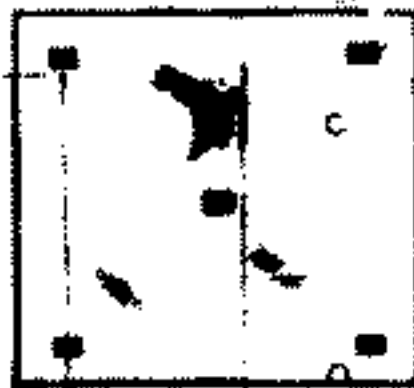
1. చతు స్తంభ స్థాపన విధానము 2 రకములు.

1) ద్వీప చతురక్రమము

2) ద్వీప చతురక్రమము
(పదబ్దు రక్మ-వ)

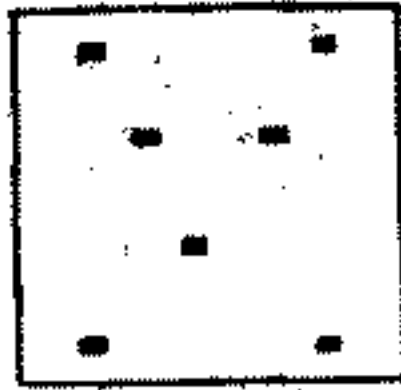
3) చతురక్రమము

సంస్కారములు చేసిన ర్మాణము గలది.

2. 5 స్తంభములతో నిర్మించు విధానము 2 రకములు.

1వ పద్ధతి

2వ పద్ధతి

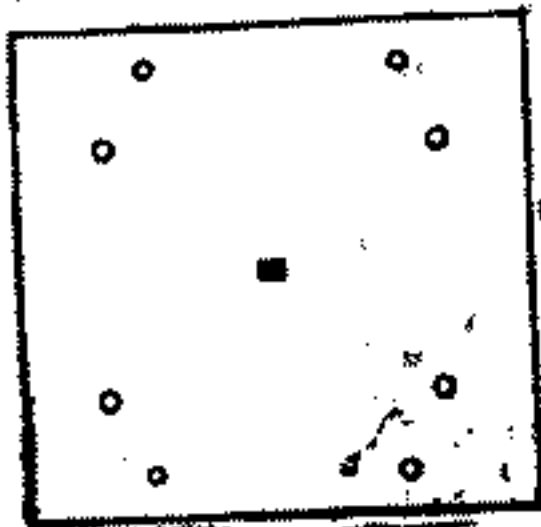
3. 8 స్తంభములతో నిర్మించు విధానము 6 రకములు.

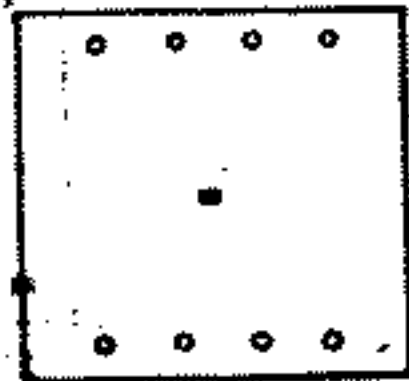
1వ విధానము

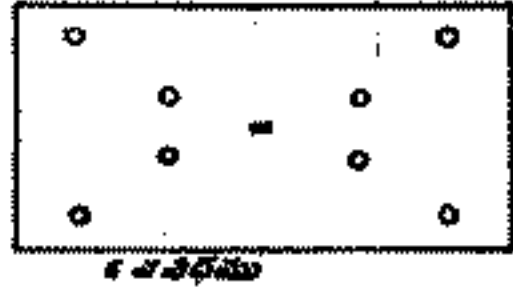
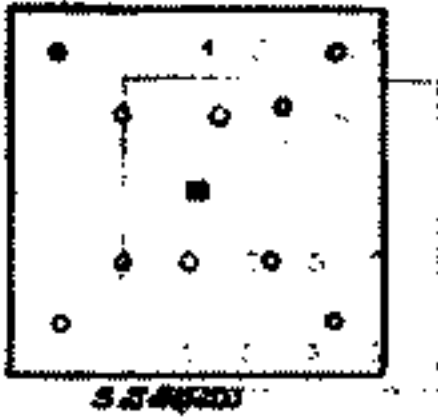
2వ విధానము

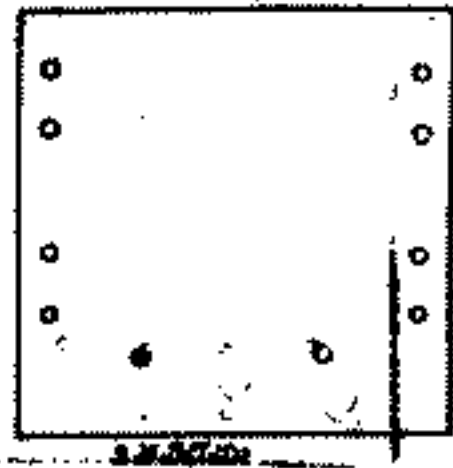
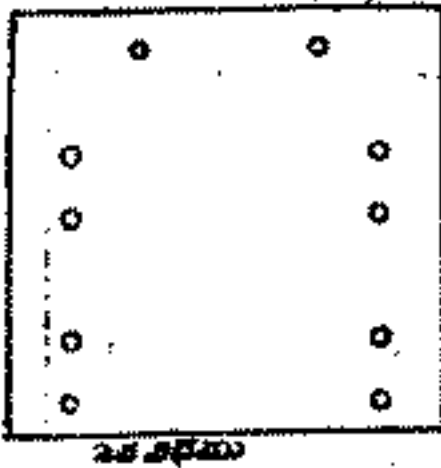
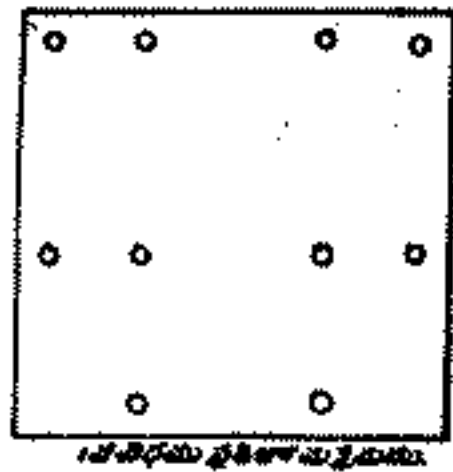
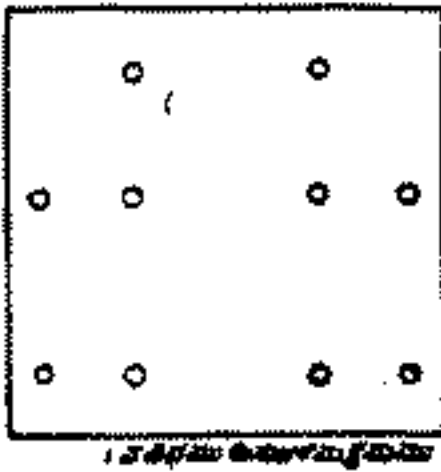
3వ విధానము

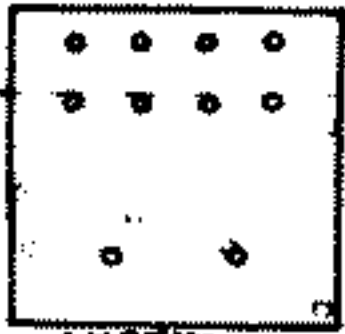

4వ విధానము

4. పది సంఖ్యములతో నిర్మించు విధానము :- 8 విధములు

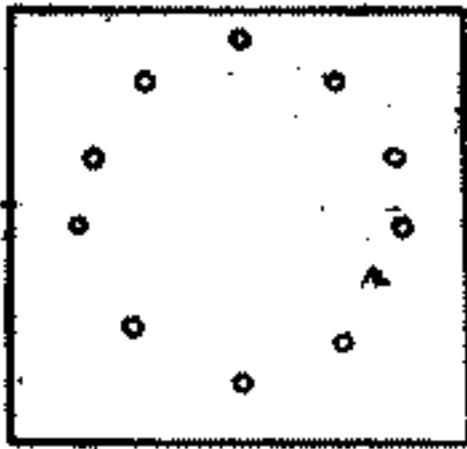

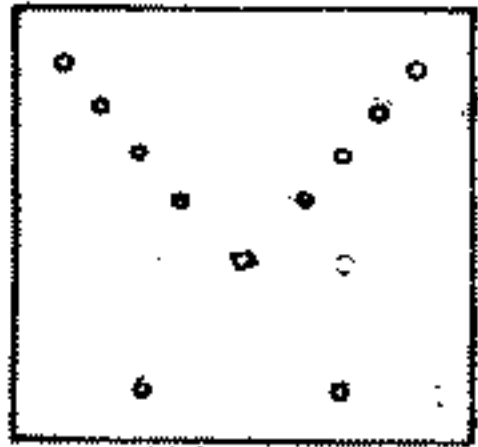
4-వ తరగతి

5-వ తరగతి

6-వ తరగతి

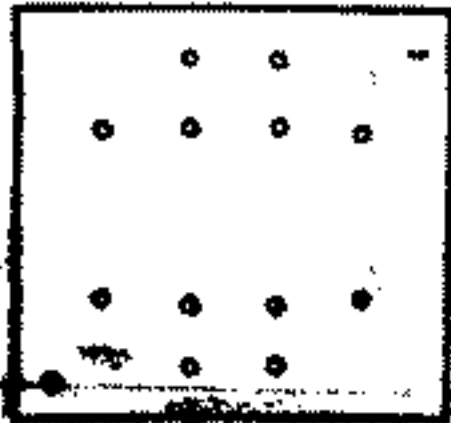

7-వ తరగతి

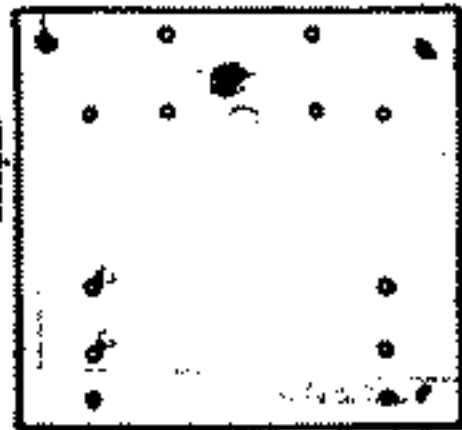

8-వ తరగతి

9. 12 గుండులను నిర్మించు విధానము :- 12 గుండులు

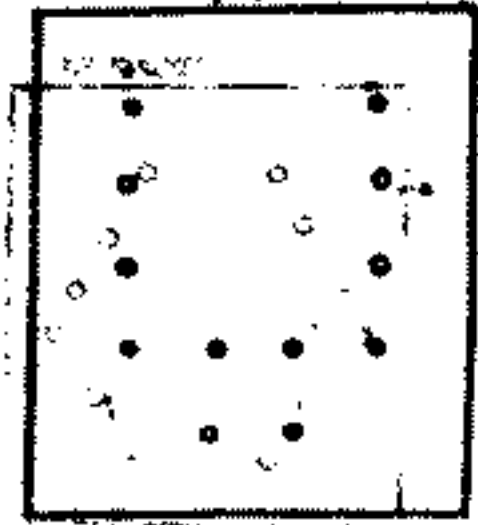

10-వ తరగతి

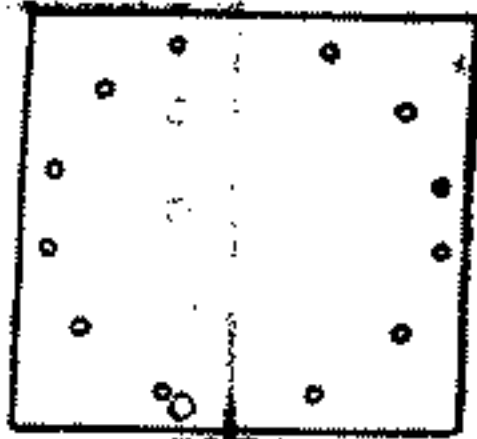

11-వ తరగతి

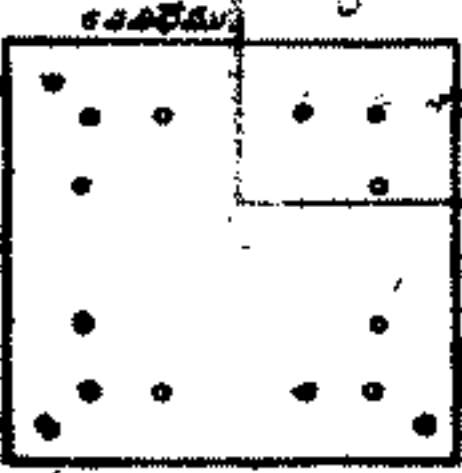
3 వ తరగతి

4 వ తరగతి

5 వ తరగతి

6 వ తరగతి

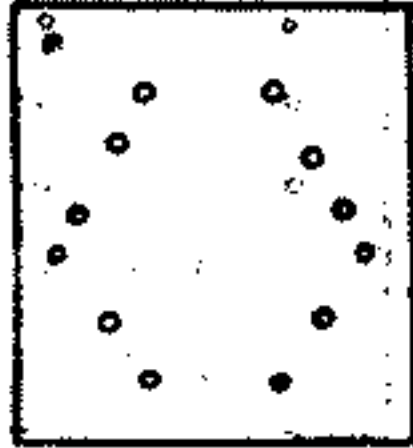

7 వ తరగతి

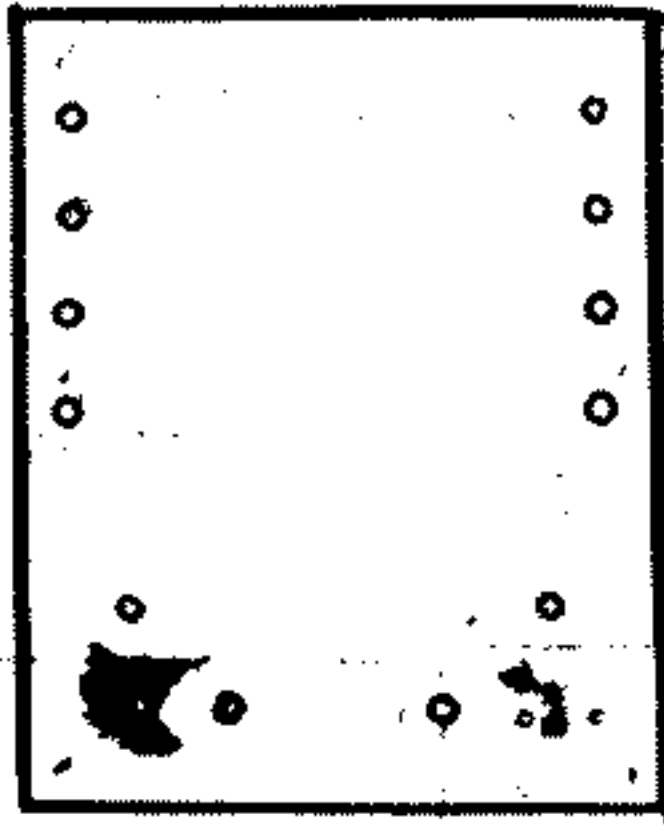
అక్షరాల పేర్లు

శాసనం

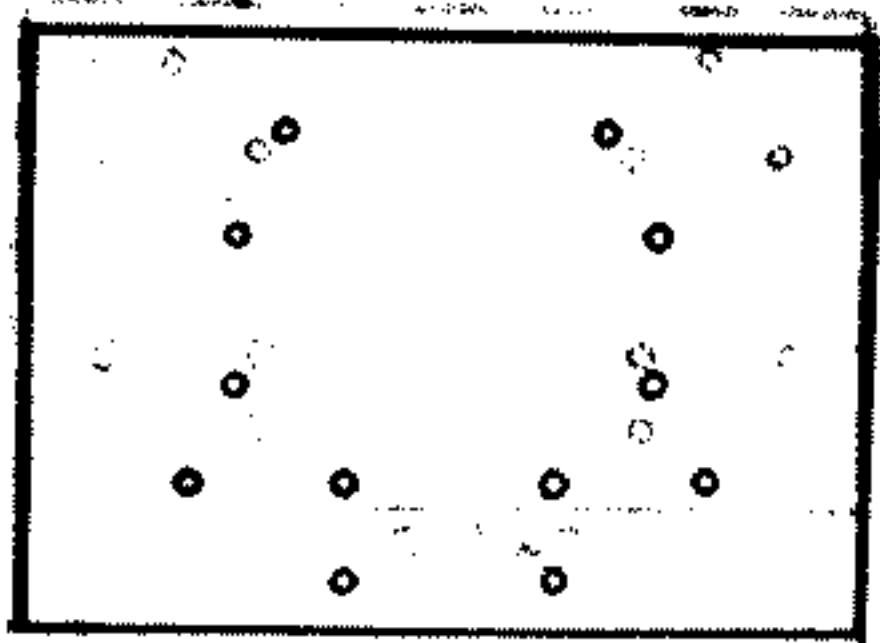
సాక్షాత్కారం

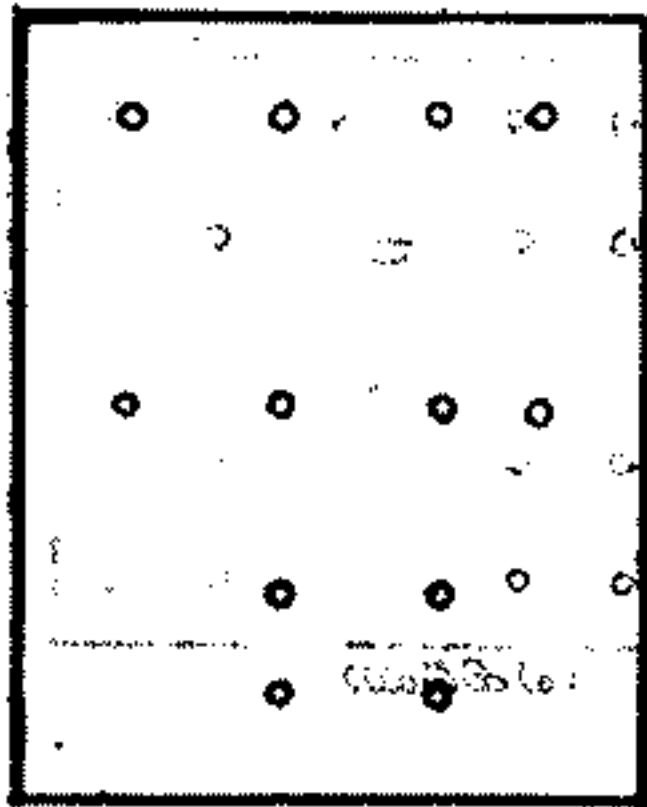
8వ విధము

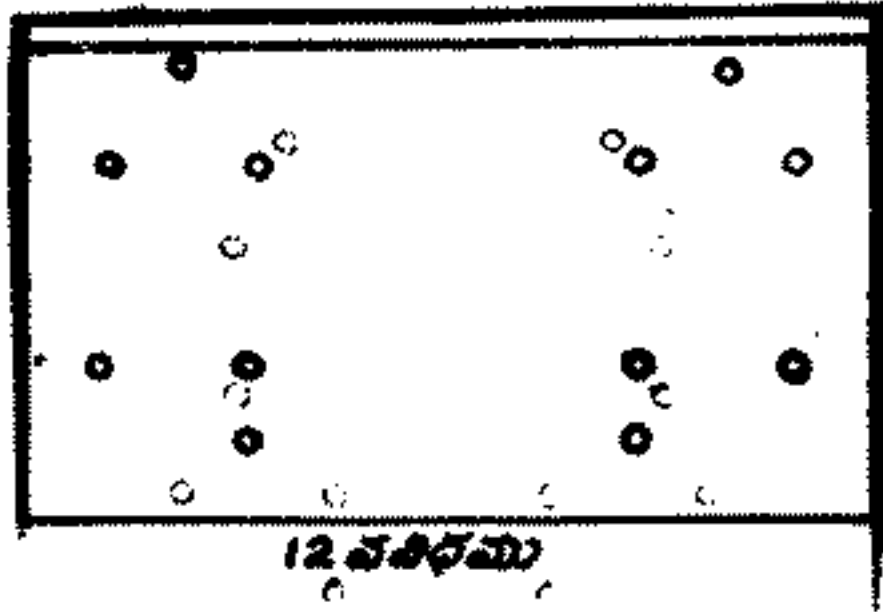
9వ విధము

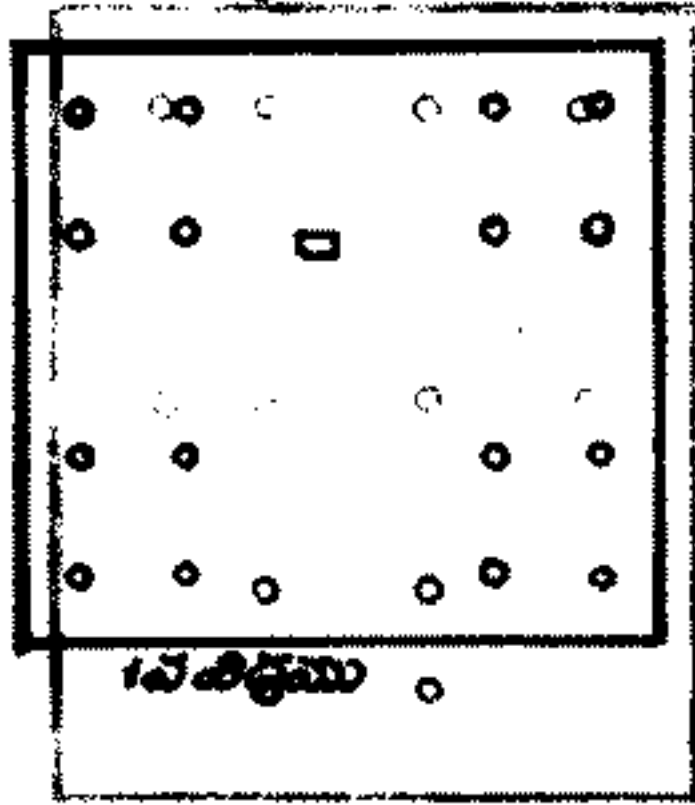
10 వ తీర్థము

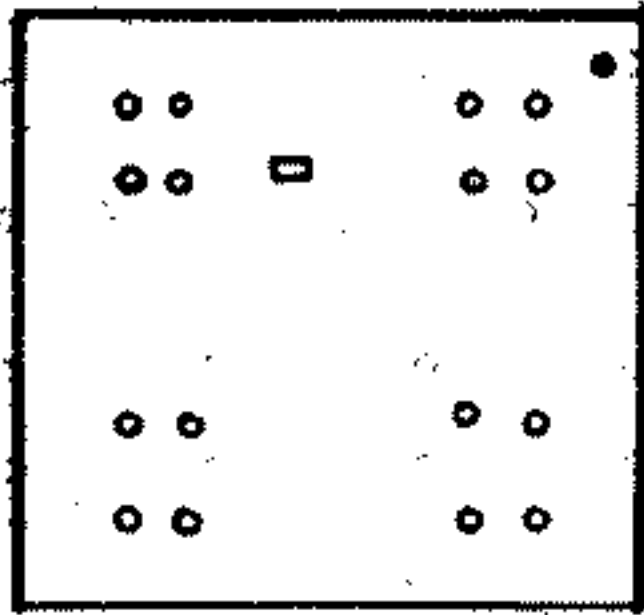
11 వ తీర్థము

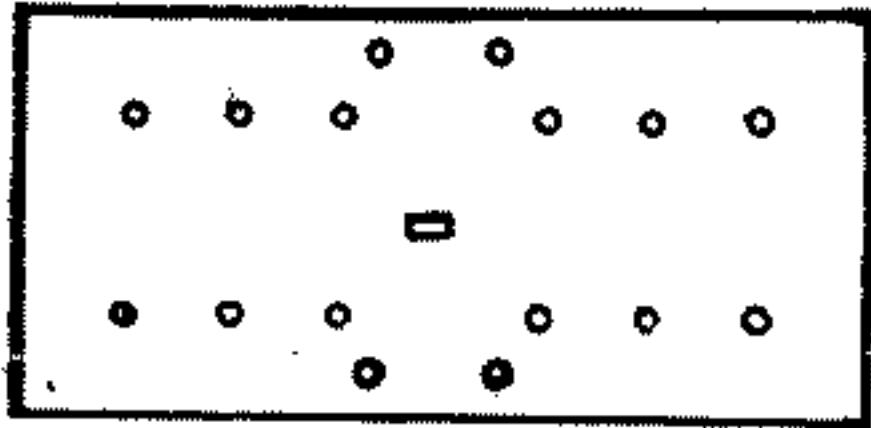
6. 16 స్తంభములతో నిర్మించు విభావము కి విధములు.

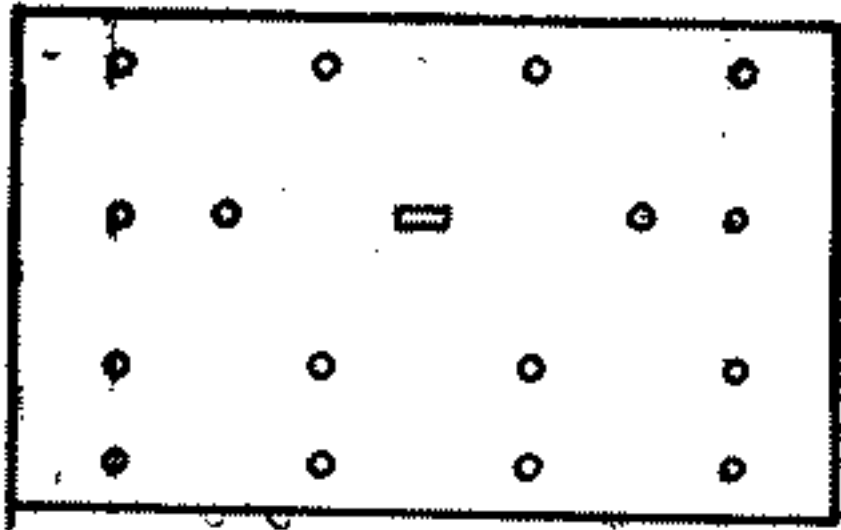
అడవికడ ||

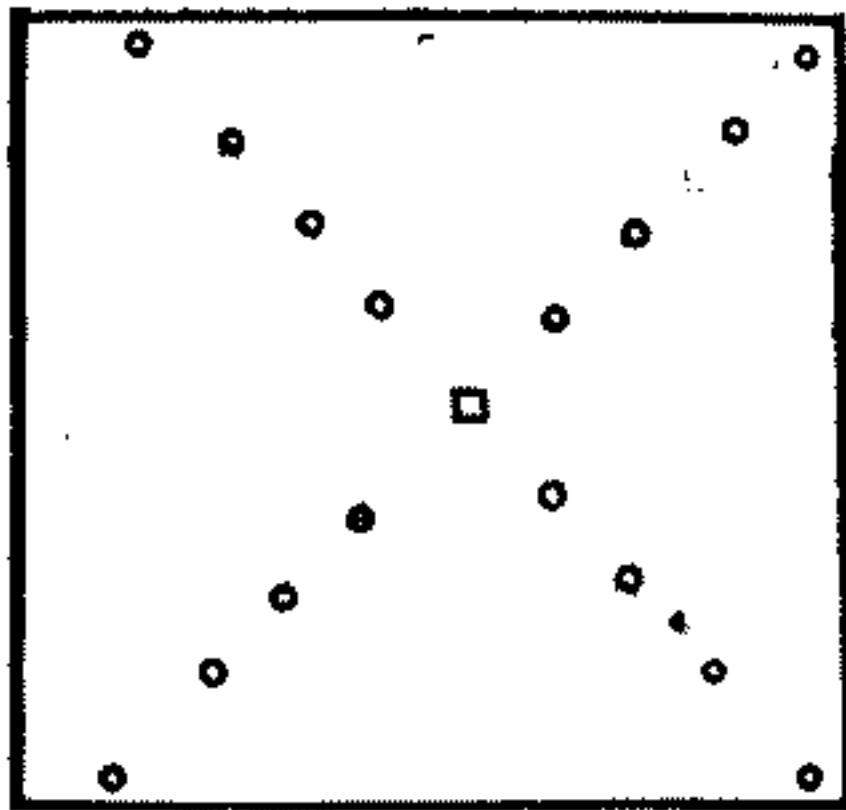
2వ తీధము

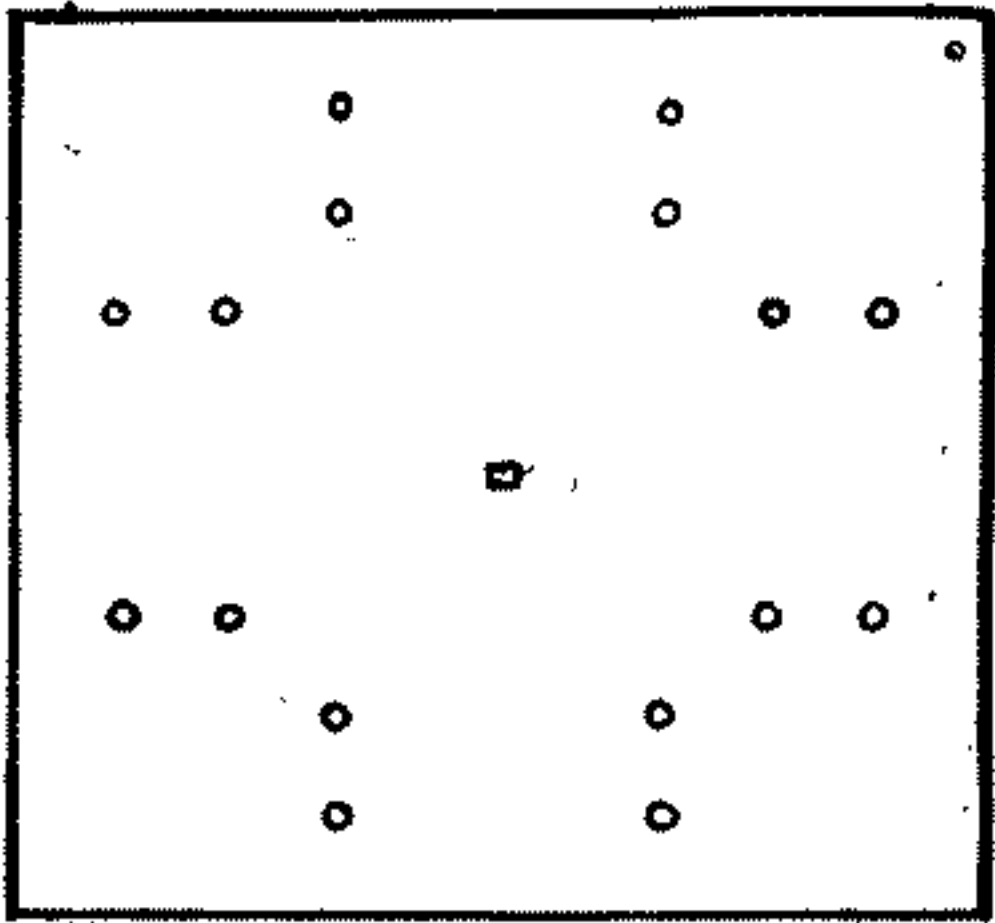
3వ తీధము

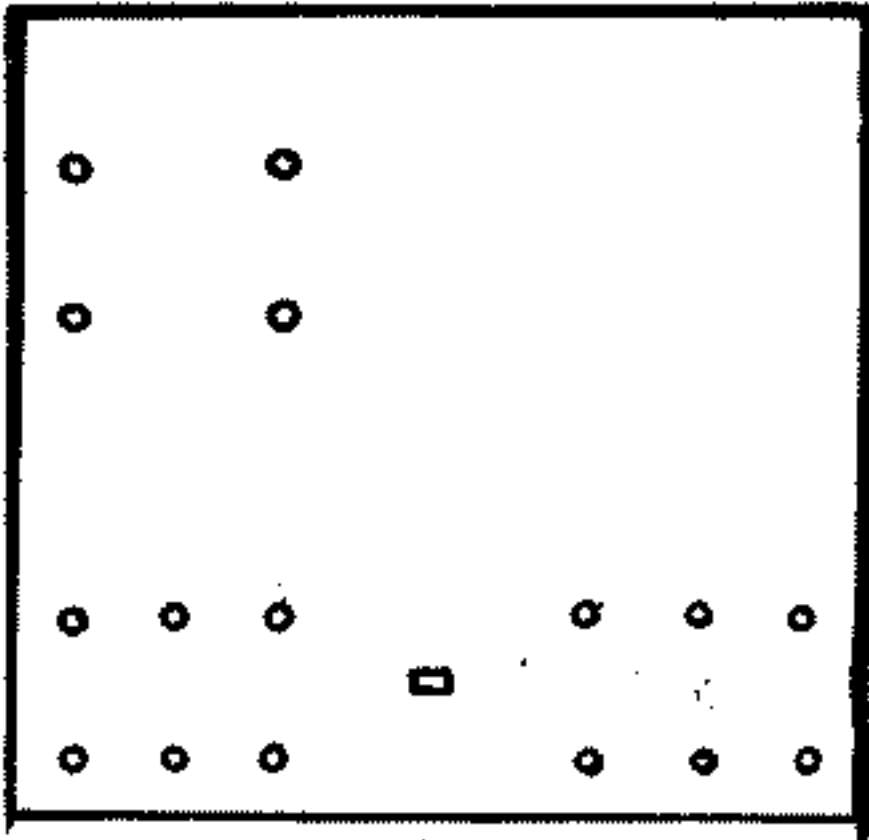
4 వ తీర్థము

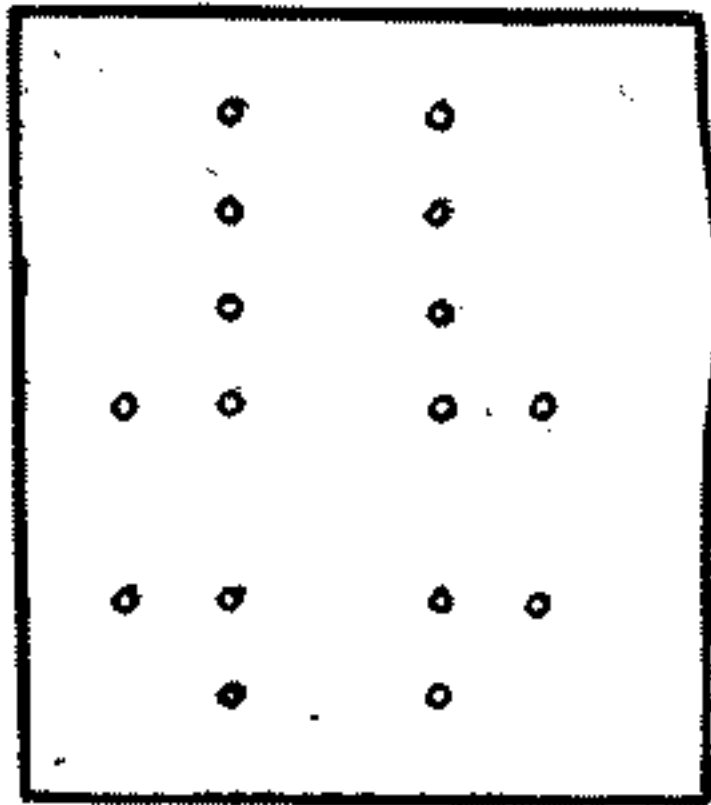
5 వ తీర్థము

6వ తీధము

7 వ తీధము

6 వ తీధము

వాస్తు శాస్త్ర వివేకము-చతుర్థ భాగము.

ద్వార శత్రు శరణము

ఆయాది సాధనము - ఫలములు - పదకములు

గృహ, భవన, సాధ, హర్మ్య, ప్రాకార, మక, మండప, దేవప్రాసాద, నృపప్రాసాద, కేడిక, పారసభ, చిత్రశాల, కైద్య, విద్యాశాల ఇత్యాది లహరివిధ నిర్మాణములయొక్క పాత్రు వెడల్పులనుబట్టి క్షేత్రఫలమును సాధించవలయును. చతురశ్ర, దీర్ఘ చతురశ్ర నిర్మాణములందు పాత్రును వెడల్పుచే గుణించగవచ్చిన ఫలమునకు కైశాల్యమని పేరు. దీనినే క్షేత్ర ఫలమని, పదమని, క్షేత్ర కృతపదమని, పంచమనియందురు. వృత్త, ఆయతపృత్త, త్రికోణ, షట్కోణ, అష్టకోణ, అర్ధచంద్ర, ధనురాకృతి, ఖాత, ఇత్యాది నిర్మాణములందు క్షేత్రగణితరీత్యా కైశాల్యమును సాధించ వలయును.

1) గృహ భవనాదులందు శాలాభాగము, అలింద భాగము అని రెండు విభాగములుండును. శాలా భాగమనగా గృహమధ్యభాగము. దీని కై భాగమున వెన్నులద్దవచ్చును. దీనిని బాబాగా చేసిననుసూచ అదియే శాలాభాగమును. ఈశాలకు ముందు వెనుకలందు, కుడియెడమలందు అలింద (వసారా) భాగ ముండును, శాలాభాగ మెల్లప్పుడు చతురశ్ర, దీర్ఘచతురశ్ర రూప ములో నుండవలయును. కొన్ని నిర్మాణ విశేషములందు వస్తులము గను, అష్టకోణాది రూపములతోనుసూచ యుండును. నునుకృత నివాసములందు, మనుష్యోపయుక్తములైన యితర నిర్మాణము లందు, గో, గజాశ్యాది పశునివాసములందు, యంత్రాగార, ధాన్యా గార, వస్తువిక్షేప గృహాదులందు, చిత్రశాల, విద్యా, కైద్య

కల్యాణకాలము, మూర్ఖవ్రతాలకాల, బీరభాషణములను సాధారణముగ దీర్ఘచతురశ్ర, సమచతురశ్ర నిర్మాణములే కాస్త్రగ్రంథములందు తెలుపబడినవి. అక్కడక్కడ కొన్ని నిర్మాణములు వృత్తాది రూపములలోనూడ నిర్మింపవచ్చునని గలదు. ఉదాహరణమునకు ధాన్యాగారమును వృత్తముగ నూడ కట్టవచ్చును. నాట్యకాలను అర్థచంద్రాకృతిగ గాని, వృత్తాయతముగగాని నిర్మించవచ్చును.

2) మనుష్య నివాసములందు, పశుశాలలందు, మనుష్యోపయుక్తములైన యితర సర్వ నిర్మాణములందు పొడవు వెడల్పులను వెలుపలికోడలతో నిమిత్తము లేకుండ కాలాంతర్యాగముపందే గ్రహించవలయును. మరియు గిన్నెలు, చెంబులు, తిండెలు, పంటపాత్రలు మొదలగు పాత్రసామాగ్రికి, కూపములు, దిగుడు బవులు, చెరువులు, చిన్న సరస్సులు, గృహకోళార్థము వ్రాలతోటలందు పెట్టుకొను కొలనులు, ఈతకొలనులు, భూమిలో గొయ్యి తీసి నిర్మించబడు భోగ్యుహ, ధాన్యాగారములు, కట్టపెట్టెలు, బీరువాలు, ఇనుపపెట్టెలు మొదలగు వానికినూడ అంచులతో నిమిత్తము లేకుండ లోపలకొలతలనే గ్రహించవలయును.

నివాస గృహము లందొకప్పుడు బాటి భేదముచేబట్టి చెప్పబడిన రీతిగ పొడవు వెడల్పును గ్రహించవచ్చును.

3) కేయనములు (మంచములు) అననములు (కుర్చీలు, వీటలు, సింహాసనమువంటివి) యానము (రథము, కేకటము ఇత్యాదులు) ప్రాకారము, మంతపవనాలు, (స్తంభములతో నిర్మింపబడు, జేవలా సంబంధమైన కల్యాణ మంతప, ఉత్పాద మంతప, ముఖ మండపాదులు) మంతర మంతసములు, (సరస్వతీలందు నిర్మింపబడు

మండపములు ఇత్యాదులు) వివాహ ముండపములు, సభాముండపములు మొదలగు అనేక స్తంభముల మధ్యభాగమునకు పొడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును.

4) దేవతా నివాసములకు, అతిథులకు, వివాహాదేశిక, సభాదేశికలు, రాజగృహములందు, ప్రభుత్వనిర్మాణములందు, ప్రభుత్వకార్యాలయములందు, కోశాగార, స్వాయుశాల, పౌర దేశ్యసభా భవనములందు. ప్రభునివాసార్థ విశేషశాలా నిర్మాణములందు గోడలతో కలిపి పొడవు వెడల్పులను గ్రహించవలయును. దేవతల కెట్లు వెలుపలికొలతలు ముఖ్యమో ప్రభువునకు గూడ వట్టి వెలుపలి కొలతలు ముఖ్యములని గ్రహించవలయు.

అయాది సాధన క్రమము :-

అయాది సాధన విధానమునుసూర్చి ప్రథమ ప్రకరణమందు విపులముగ వివిధములైన మతములు చూపబడినవి. వానియందు కాలామృతము ననుసరించి పదకములకు అయాదికమును సాధించుట మన దేశమందభ్యాసములో నున్నది. ఈపద్ధతిలో తిథిసాధన మందు 6, 12, 18, 24, 30 తిథులు మూత్రమే వచ్చుచుండును. తిథికి గూణకము 6 సంఖ్య చెప్పబడినది భాజకము 30 చెప్పబడినది. విశ్వకర్మ ప్రకాశికలో తిథికి గూణకసంఖ్య 8 చెప్పబడినది. భాజకము 30 చెప్పబడినది. దీనిచే తిథిని సాధించినప్పుడు 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30 తిథులు వచ్చుచుండును. మనుస్మృతయ చంద్రికయందు, ఒక పద్ధతిలో 30, మరియొక పద్ధతిలో 30 గ్రహించెను. కాలామృత కర్మయోగ్గ యభిప్రాయమును ఇతరగ్రంథకర్తలు అంగీకరించినట్లు కనుపించదు. మరియు మానసాచార మతములో 8 గ్రహించబడినది. 30 గ్రహించి తిథిని సాధించినచో 2, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30 తిథులు మూత్రమే సంభవించును. పై పద్ధతు

అను విచారంచగ కితే గుణించి కితే భాగించి కితని సాధించు విశ్వ
కర్మ మకమి శ్రీమతుని తోచుచున్నది. మదియిది విషయమును
విమర్శింపగోరుచున్నాను.

1) ఆ యా దు ల ఫ ల ము లు

ధనసంఖ్య ఋణసంఖ్యకంటె యధికముగ నుండుట శుభ
ప్రదము. ఋణసంఖ్య ధనసంఖ్యకంటె తక్కువగనుండుట మంచిది.
ఏపక ముందైనను ధనసంఖ్య అధికమై ఋణసంఖ్య తక్కువైనప్పుడే
ఆ పదమును గ్రహించవలయును.

2) ధ్వ జా దు ల కు ఫ ల ము లు

ధ్వజామీ పూర్ణస్థిస్సాక వృషాయః పశువృద్ధి రః)
సింహమీ పండాలాగేహే అర్చాపక్షః ప్రజాయతే *
గజామీ సంపదాం వృద్ధి శ్రీషాయాః శోకదుఃఖదా

తా: ధ్వజాయము సంపూర్ణస్థిని, సింహాయము పరాక్రమ
మును, అర్చసంతానమును, గజాయము సంపదలను, వృషభాయము
పశు వృద్ధిని కలిగించును. సుగిలిన ఆయములు శోకమును దుఃఖమును
గలిగించును.

వి: బ్రాహ్మణాది శుద్ధ జాతిగృహనిర్మాణములందు విషమా
ణుములు శుభకరములని, సమాయములు దుఃఖశోకప్రదములని దీని
భావము. సమాయములు జాత్యంతరులకు శ్రేష్ఠములని పూర్వములో
వ్యవస్థా పూర్వకముగ తెలుపబడినది.

3) అం శ ఫ ల ము

అంబ్రాంశే పదవీవృద్ధిః మహాశౌఖ్యం ప్రజాయతే |
యమాంశే మరణం నూనం రోగశోకమ నేకదా *
కాశాంశే కమలాష్టకైః శుక్రవృద్ధిశ్చజాయతే * వి: క: ప్రా:

తా ఇంద్రాంశము పదిదీ లాభమును, గుణమును, గలిగించును. యమాంశము మరణమును, రోగములను, శోశమును కలిగించును. రాశాంశము ధనభాగ్య వృద్ధిని, పుత్రవృద్ధిని కలిగించును.

అంశఫలము (శాలామృతము)

నాశోవృద్ధి కరశుభకృమియే దాహోమృతిస్తస్కరః
పుత్రోగోరవ మిష్ట వేష్టి రసికం గేహేనబాంఘః క్రిమాత్ =

తా! గృహముయొక్క అంశము 1 అయినచో నాశము 2 వృద్ధి 3 శుభము. 4 అగ్నిభయము 5 మృత్యుభయము 6 చోరభయము 7 పుత్రలాభము 8 వశుభవ ప్రదము 9 ఇష్ట సిద్ధిని కలిగించును.

4) రాశి కూటాది ఫలము

రాశి కుటాదిః సర్వం దంపశ్శోరి వ దింతయేత్ .
నైప్పుం ద్విర్భావకే నూనం త్రికోణేర్వృషన పత్కరా .
షిష్టకే నైదనం స్వాద్యైత్కయేవ భనం స్ఫురమ్ =
ద్యూనస్థితే పుత్రీలాభం శ్రీలాభంవతశ్చైవర =
జన్మకృతీయే ద తదాదనదాన్యా గమోరవేత్ =
దశమైకారకే చం దో దనాయుర్వహంపుత్రదః =
చతుర్థాష్టమరిపస్థో మృత్యు పుత్రీవినాశకః =
త్రికోణే త్వనపత్కంబ కేదిర్వంధుగృహే కుటమ్ =
పదంతి తంద్రం మనయోశైత నిమమతం స్ఫురమ్ =

తా! దంపతులకు వివాహ విషయమై రాశికుటాది విచారణ చేయనిధముగ గృహాయజమాని రాశితో గృహారాశిని విచారించవలయును. గృహాయజమాని రాశికి గృహారాశి 2 వ శైవచో (ద్విర్భావకము) కర్మనర్తకము, 3 వ రాశి యైవచో (త్రికోణము) సంకాపనీభత, 4 వ రాశియైవచో (షష్టాష్టకము) మృత్యుప్రదము, అగును. వ్యత్యయముగ నున్నచో అనగా యజమానిరాశికి గృహారాశి 12 వ శైవచో (ద్వాదశద్వికము) ధనప్రదము, 3 వ శైవచో

పుత్రపౌత్రము కివలై నచో (అష్టవష్టకము) అకాగ్య ప్రదము అగును. సప్తమ రాశియైనచో పుత్రలాభ స్త్రీలాభము లుండును. చంద్ర రాశి 1, 8 రాశులైనచో భవధాన్యాగమము, 10, 11 లై నచో భవము, ఆయుర్వృద్ధి, పుత్రలాభము, గలుగును. 4, 8, 12 రాశు లందు చంద్రుడున్నచో మృత్యువు, పుత్రవృష్టము నిచ్చును. 5, 9 రాశులందున్నచో సంతాన హీనత నిచ్చును. 4 వ యింటిలో చంద్రుడు శుభదుష్టని కొంతమంది చెప్పినారుగాని విశ్వకర్మ మతముగాదు.

వి: గృహమునకు వచ్చిన రాశినిబట్టి రాశికుంటాది విచారణ చేసి ఫలమును గ్రహించవలయును. సక్షత్రమునుబట్టి చంద్రరాశిని తెలుసుకొని చంద్రస్థిత రాశిఫలమును గ్రహించవలయును.

5) వా ర ఫ ల ము

సూర్యారవారరాశ్యంతాః సదావహ్ని భయప్రదాః ,

శేష గ్రహాణాం వారాంతాః కురురిష్టైర్లసిద్ధిదాః .

తా: గృహమునకు వచ్చినవారము సూర్య, కుజ సంబంధ వారములై నచో వహ్ని భయప్రదములు. శేషగ్రహముల వారరాశ్యం కములు శుభకరములు.

6) తా రా ఫ ల ము

విశత్పందా విపల్లాదా ప్రకృతిః ప్రతికూలదా ||

నితనాఖ్యాతుయాతారా సర్వదా నిఃపరందా .

తా: గృహ సక్షత్రము యజమానికి విపత్తారయైనచో విపత్తులనిచ్చును. ప్రకృత్యైర్లయైనచో ప్రతికూలతనిచ్చును. సై భవ తారయైనచో మృత్యుభయమునిచ్చును. మరియు గృహసక్షత్రము యజమాని సక్షత్రము ఒకటియేయైనచో దోషప్రదమని గ్రంథకర్తచే ముందు చెప్పబడుచున్నది.

వి: గృహ యజమానికి గృహసక్షత్రము, సంపత్తార క్షేమ తార, సాధన, మిత్ర, పరమమిత్ర తారలైనచో శుభకరము.

ప్రత్యక్షస్తూ గ్రహణయాదాత్రి వింశతా తుమ్మకుందా *
 నితనాల్కా తుయాతారాత్రి సుకార్తిప్రదాయసి *

తా: 28వ వక్రత్రయైవ ప్రత్యక్షాఠ సర్వదా త్యాజ్యము. మిగి
 లిన ప్రత్యక్షాఠలు స్వల్పదోషకరములు. జైధనలార సర్వదా
 త్యాజ్యము.

7) తిథి ఫలము

తిథాత్తై దరిద్రత్వం కర్మగర్భ నిపాతనమ్ *

తా: రిక్షతిథి వచ్చినచో దరిద్రత్వమును, అమావాస్యయై
 సచో గర్భదోషములనిచ్చును.

8) యోగ (యుతి) ఫలము

కుయోగే ధనధాన్యాది నాశము మృత్యుర : |
 జైద్యుతి స్పర్శనాశాయ వక్షత్రైకే తథైవచ *

తా: కుయోగములందు ధనధాన్యాది నాశము, వ్యతిపాతము
 మృత్యుభయము జైద్యుతి సర్వనాశము చేయును. సక్షత్రైక్య
 మందుగూడ మహాదోషము గలుగును.

అ యు ర్థా య ఫ ల ము

అయుష్షష్టతికం కుటంగృహపత్యేనంకుహనిప్రదమ్
 (కౌలాచ్యురం)

తా: గణితాగత గృహాయుర్థాయము 60 కంట అధికమైవచో
 శుభప్రదము. తక్కువైవచో హానికరము.

అ యు ర్థా య ఫ ల ము (మౌళాంతరము)

బాలత్వం కౌమారం యౌవన మథ వార్ధకం నితనంజ |
 పంచవయాంస్కేవ్యంత్యం నేవ్యం క్షిప్రానివా స్తు నీష్టాని *

(మః చంద్రిక)

తా: బాల్య, కౌమార, యౌవన, వార్ధక, నిధనములని
 వయస్సు 5 విధములు. అందు నిధనవయస్సు ప్రశేషముగాదు. మిగిలి
 పది ప్రశేషములు.

వి॥ గణితాగ్రమున ఆయువును 24 చే కాసింపగ కాల్యాది వయస్సులు వచ్చును. 48 నుండి 120 మధ్యవయస్సు నచ్చివచ్చి శ్రేష్ఠముగాదు.

మ రి యో క వి శే ష ము

కాల్యాది విశేషమాత్ర మహంతవ్యం వలె శ్చేషత
స్త్రీషో మేవగళా మానమిహాపజ్ఞాం వయశ్శోకనమ్ ॥

(మః దండక)

తా॥ కాల్యాది వయస్సులందు తరుణ (యౌవన) వయస్సు 48 నుండి 72 మధ్యవయస్సు శ్రేష్ఠమనదని విశేషము చెప్పబడినది.

ది క్ష యే ల ఫ ల ము లు

సౌభాగ్యం సురరాధ్యహస్య దహనం వహ్నిర్యమోఽమంగళం ।
రాక్షశ్శత్రుభయం పశుంజంపతిః కుర్యాన్మృత్యువలమ్ ।
దాన్యంయక్ష పశ్చివ క్షివమిదం స్యాదిక్ష్పతిరాంపంమ్ ॥

(కాలామృతమ్)

తా॥ దిక్పతి 1 ఇంద్రుడైనచో సౌభాగ్యము 2 అగ్ని యైనచో అగ్నిభయమును 3 యముడైనచో అమంగళమును 4 వైర్యతి యైనచో శత్రుభయమును 5 వరుణుడైనచో పశువృద్ధి 6 వాయుడైనచో చంచలత్వమును 7 కుబేరుడైనచో భాన్యవృద్ధి 8 శిశ్రువైనచో మంగళమును కలిగించును.

వి॥ కాలామృతప్రకారము ధనము, ఋణము, వారము, శిక్షి, నక్షత్రము, ఆయము, అయుర్ధాయము, అంశము, దిక్పతియని 9 నక్ష ములు చెప్పబడినవి. విశ్వకర్మ మత్ప్రకారము దిక్పతికి బదులు యోగము చెప్పబడినది. ఇట్లు వివిధ మతములను బాగుగా కరికీలించి గృహపదమును నిర్ణయించవలయును. నవపర్ణమందు ముఖ్యముగ ధనము, ఋణము, నక్షత్రము, ఆయము, అయుర్ధాయము అను 6 పర్ణములు శ్రేష్ఠములుగ నుండవలయును. ఈ 6 లోను ఏది మంచిది రాకపోయినను ఆపదము శ్రేష్ఠముగాదని తార్పర్యము. గ్రంథాంత రములయందు ఇంకను విశేషములు చెప్పబడినవిగాని బాని కుపయో గము తక్కువగుటచే వివరింపలేదు.

ప ప ప ర్ణ గ ళ త ప ద క ము లు

పద	దన	మూల	వార	తీరి	మృగ	జయ	సాయ	అంక	దిక్పతి	విక. ప్రకారం	
										తీరి	యోగ
1	8	3	2	6	8	11	9	6	1	8	4
2	4	6	4	12	16	12	18	3	2	16	8
3	12	1	6	18	24	3	27	9	3	24	12
4	8	4	1	24	5	4	36	6	4	2	16
5	4	7	3	30	13	5	45	3	5	10	20
6	12	2	5	6	21	6	54	9	6	18	24
7	8	5	7	12	2	7	63	6	7	26	1
8	4	8	2	18	10	8	72	3	8	4	5
9	12	3	4	24	18	1	81	9	1	12	9
10	8	6	6	30	26	2	90	6	2	20	13
11	4	1	1	6	7	3	99	3	3	28	17
12	12	4	3	12	15	4	108	9	4	6	21
13	8	7	5	18	23	5	117	6	5	14	25
14	4	2	7	24	4	6	6	3	6	22	2
15	12	5	2	30	12	7	15	9	7	30	6
16	8	8	4	6	20	8	24	6	8	8	10
17	4	3	6	12	1	1	33	3	1	16	14
18	12	6	1	18	9	2	42	9	2	24	18
19	8	1	3	24	17	3	51	6	3	2	22
20	4	4	5	30	25	4	60	3	4	10	26
21	12	7	7	6	6	5	69	9	5	18	3
22	8	2	2	12	14	6	78	6	6	26	7
23	4	5	4	18	22	7	87	3	7	4	11
24	12	8	6	24	3	8	96	9	8	12	15
25	8	3	1	30	11	1	105	6	1	20	19
26	4	6	3	6	19	2	114	3	2	28	23
27	12	1	5	12	27	3	3	9	3	6	27
28	8	4	7	18	8	4	12	6	4	14	4
29	4	7	2	24	16	5	21	3	5	22	8
30	12	2	4	30	24	6	30	9	6	30	12
31	8	5	6	6	5	7	39	6	7	8	16
32	4	8	1	12	13	8	48	3	8	16	20
33	12	3	3	18	21	1	57	9	1	24	24
34	8	6	5	24	2	2	66	6	2	2	1
35	4	1	7	30	10	3	75	3	3	10	5
36	12	4	2	6	18	4	84	9	4	18	9
37	8	7	4	12	26	5	93	6	5	26	13
38	4	2	6	18	7	6	102	3	6	4	17
39	12	5	1	24	15	7	111	9	7	12	21
40	8	8	3	30	23	8	120	6	8	20	25

వర్ష	ఉత్ప	మొత్తం	వర్ష	శుభ	కష్టం	అపక	అపక	అ.శ	ఉత్ప	ప.శ.ప్రకారం	
										శుభ	అపక
41	4	3	5	6	4	1	9	3	1	28	2
42	12	6	7	12	12	2	18	9	2	6	6
43	8	1	2	18	20	3	27	6	3	14	10
44	4	4	4	24	1	5	36	3	4	22	14
45	12	7	6	30	9	4	45	9	5	30	18
46	8	2	1	6	17	6	54	6	6	8	22
47	4	5	3	12	25	7	63	3	7	16	26
48	12	8	5	18	6	8	72	9	8	24	3
49	8	3	7	24	14	1	81	6	1	2	7
50	4	6	2	30	22	2	90	3	2	10	11
51	12	1	4	6	3	3	99	9	3	18	15
52	8	4	6	12	11	4	108	6	4	26	19
53	4	7	1	18	19	5	117	3	5	4	23
54	12	2	3	24	27	6	6	9	6	12	27
55	8	5	5	30	8	7	15	6	7	20	4
56	4	8	7	6	16	8	24	3	8	28	8
57	12	3	2	12	24	1	33	9	1	6	12
58	8	6	4	18	5	2	42	6	2	14	16
59	4	1	6	24	13	3	51	3	3	22	20
60	12	4	1	30	21	4	60	9	4	30	24
61	8	7	3	6	2	5	69	6	5	8	1
62	4	2	5	12	10	6	78	3	6	16	5
63	12	5	7	18	18	7	87	9	7	24	9
64	8	8	2	24	26	8	96	6	8	2	13
65	4	3	4	30	7	1	105	3	1	10	17
66	12	6	6	6	15	2	114	9	2	18	21
67	8	1	1	12	23	3	3	6	3	26	25
68	4	4	3	18	4	4	12	3	4	4	2
69	12	7	5	24	12	5	21	9	5	12	6
70	8	2	7	30	20	6	30	6	6	20	10
71	4	5	2	6	1	7	39	3	7	28	14
72	12	8	4	12	9	8	48	9	8	6	18
73	8	3	6	18	17	1	57	6	1	14	22
74	4	6	1	24	25	2	66	3	2	22	26
75	12	1	3	30	6	3	75	9	3	30	3
76	8	4	5	6	14	4	84	6	4	8	7
77	4	7	7	12	22	5	93	3	5	16	11
78	12	2	2	18	3	6	102	9	6	24	15
79	8	5	4	24	11	7	111	6	7	2	19
80	4	8	6	30	19	8	120	3	8	10	23
81	12	3	1	6	27	1	9	9	1	18	27
82	8	6	3	12	8	2	18	6	2	26	4
83	4	1	5	18	16	3	27	3	3	4	8

సం	సం	మొదటి	వారు	తెలి	వ్య. #	అను	అను	అంక	సంఖ్య	సంఖ్య పరిమాణం	
										తెలి	వారు
84	12	4	7	24	24	4	36	9	4	12	12
85	8	7	2	30	5	5	45	6	5	20	16
86	4	2	4	6	13	6	54	3	6	28	20
87	12	5	6	12	21	7	63	9	7	6	24
88	8	8	1	18	2	8	72	6	8	14	1
89	4	3	3	24	10	1	81	3	1	22	5
90	12	6	5	30	18	2	90	9	2	30	9
91	8	1	7	6	26	3	99	6	3	8	13
92	4	4	2	12	7	4	108	3	4	16	17
93	12	7	4	18	15	5	117	9	5	24	21
94	8	2	6	24	23	6	6	6	6	2	25
95	4	5	1	30	4	7	15	3	7	10	2
96	12	8	3	6	12	8	24	9	8	18	6
97	8	3	5	12	20	1	33	6	1	26	10
98	4	6	7	18	1	2	42	3	2	4	14
99	12	1	2	24	9	3	51	9	3	12	18
100	8	4	4	30	17	4	60	6	4	20	22
101	4	7	6	6	25	5	69	3	5	28	26
102	12	2	1	12	6	6	78	9	6	6	3
103	8	5	3	18	14	7	87	6	7	14	7
104	4	8	5	24	22	8	96	3	8	22	11
105	12	3	7	30	3	1	105	9	1	30	15
106	8	6	2	6	11	2	114	6	2	8	19
107	4	1	4	12	19	3	3	3	3	16	23
108	12	4	6	18	27	4	12	9	4	24	27
109	8	7	1	24	8	5	21	6	5	2	4
110	4	2	3	30	16	6	30	3	6	10	8
111	12	5	5	6	24	7	39	9	7	18	12
112	8	8	7	12	5	8	48	6	8	26	16
113	4	3	2	18	13	1	57	3	1	4	20
114	12	6	4	24	21	2	66	9	2	12	24
115	8	1	6	30	2	3	75	6	3	20	1
116	4	4	1	6	10	4	84	3	4	28	5
117	12	7	3	12	18	5	93	9	5	6	9
118	8	2	5	18	26	6	102	6	6	14	13
119	4	5	7	24	7	7	111	3	7	22	17
120	12	8	2	30	15	8	120	9	8	30	21
121	8	3	4	6	23	1	9	6	1	8	25
122	4	6	6	12	4	2	18	3	2	16	2
123	12	1	1	18	12	3	27	9	3	24	6
124	8	4	3	24	20	4	36	6	4	2	10
125	4	7	5	30	1	5	45	3	5	10	14
126	12	2	7	6	9	6	54	9	6	18	18

55	65	75	85	95	105	115	125	135	145	5.8 2608	
										15	25
127	8	5	2	12	17	7	69	6	7	26	22
128	4	8	4	18	25	8	72	3	8	4	26
129	12	3	6	24	6	1	81	9	1	12	3
130	4	6	1	30	14	2	90	6	1	20	7
131	8	1	3	6	22	3	99	3	3	28	11
132	12	4	5	12	3	4	108	9	4	6	15
133	8	7	7	18	11	5	117	6	5	14	19
134	4	2	2	24	19	6	6	3	6	22	23
135	12	5	4	30	27	7	15	9	7	30	27
136	8	8	6	6	8	8	24	6	8	8	4
137	4	3	1	12	16	1	33	3	1	16	8
138	12	6	3	18	24	2	42	9	2	24	12
139	8	1	5	24	5	3	51	6	3	2	16
140	4	4	7	30	13	4	60	3	4	10	20
141	12	7	2	6	21	5	69	9	5	18	24
142	8	2	4	12	2	6	78	6	6	26	1
143	4	5	6	18	10	7	87	3	7	4	5
144	12	8	1	24	18	8	96	9	8	12	9
145	8	3	3	30	26	1	105	6	1	20	13
146	4	6	5	6	7	2	114	3	2	28	17
147	12	1	7	12	15	3	3	9	3	6	21
148	8	4	2	18	23	4	12	6	4	14	25
149	4	7	4	24	4	5	21	3	5	22	2
150	12	2	6	30	12	6	30	9	6	30	6
151	8	5	1	6	20	7	39	6	7	8	10
152	4	8	3	12	1	8	48	3	8	16	14
153	12	3	5	18	9	1	57	9	1	24	18
154	8	6	7	24	17	2	66	6	2	2	22
155	4	1	2	30	25	3	75	3	3	10	26
156	12	4	4	6	6	4	84	9	4	18	3
157	8	7	6	12	14	5	93	6	5	26	7
158	4	2	1	18	22	6	102	3	6	4	11
159	12	5	3	24	3	7	111	9	7	12	15
160	8	8	5	30	11	8	120	6	8	20	19
161	4	3	7	6	19	1	9	3	1	28	23
162	12	6	2	12	27	2	13	9	2	6	27
163	8	1	4	18	8	3	27	6	3	14	4
164	4	4	6	24	16	4	36	3	4	22	8
165	12	7	1	30	24	5	45	9	5	30	12
166	8	2	3	6	5	6	54	6	6	8	16
167	4	5	5	12	13	7	63	3	7	16	20
168	12	8	7	18	21	8	72	9	8	24	24
169	8	3	2	24	2	1	81	6	1	2	1

ಪದ	ದಿನ	ಮುಕ್ತ	ಪಾಠ	ಶಿಕ್ಷ	ವ್ಯಕ್ತ	ಅಧ್ಯ	ಅಧ್ಯ	ಅರ್ಕ	ಶಿಕ್ಷ	ವಿ.ಕ.ವರೋಧ	
										ಶಿಕ್ಷ	ಪಾಠ
170	4	6	4	30	10	2	90	3	2	10	5
171	12	1	6	6	18	3	99	9	3	18	9
172	8	4	1	12	26	4	108	6	4	26	13
173	4	7	3	18	7	5	117	3	5	4	17
174	12	2	5	24	15	6	6	9	6	12	21
175	8	5	7	30	23	7	15	6	7	20	25
176	4	8	2	6	4	8	24	3	8	28	2
177	12	3	4	12	12	1	33	9	1	6	6
178	8	6	6	18	20	2	42	6	2	14	10
179	4	1	1	24	1	3	51	3	3	22	14
180	12	4	3	30	9	4	60	9	4	30	18
181	8	7	5	6	17	5	69	6	5	8	22
182	4	2	7	12	25	6	78	3	6	16	26
183	12	5	2	18	6	7	87	9	7	24	3
184	8	8	4	24	14	8	96	6	8	2	7
185	4	3	6	30	22	1	105	3	1	10	11
186	12	6	1	6	3	2	114	9	2	18	15
187	8	1	3	12	11	3	3	6	3	26	19
188	4	4	5	18	19	4	12	3	4	4	23
189	12	7	7	24	27	5	21	9	5	12	27
190	8	2	2	30	8	6	30	6	6	20	4
191	4	5	4	6	16	7	39	3	7	28	8
192	12	8	6	12	24	8	48	9	8	6	12
193	8	3	1	18	5	1	57	6	1	14	16
194	4	6	3	24	13	2	66	3	2	22	20
195	12	1	5	30	21	3	75	9	3	30	24
196	8	4	7	6	2	4	84	6	4	8	1
197	4	7	2	12	10	5	93	3	5	16	5
198	12	2	4	18	18	6	102	9	6	24	9
199	8	5	6	24	26	7	111	6	7	2	13
200	4	8	1	30	7	8	120	3	8	10	17
201	12	3	3	6	15	1	9	9	1	18	21
202	8	6	5	12	23	2	18	6	2	26	25
203	4	1	7	18	4	3	27	3	3	4	2
204	12	4	2	24	12	4	36	9	4	12	6
205	8	7	4	30	20	5	45	6	5	20	10
206	4	2	6	6	1	6	54	3	6	28	14
207	12	5	1	12	9	7	63	9	7	6	18
208	8	8	3	18	17	8	72	6	8	14	22
209	4	3	5	24	25	1	81	3	1	22	26
210	12	6	7	30	6	2	90	9	2	30	3
211	8	1	2	6	14	3	99	6	3	8	7
212	4	4	4	12	22	4	108	3	4	16	11

సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	వివరాలు:	
										సంఖ్య	సంఖ్య
13	12	7	6	18	3	5	117	9	5	24	15
14	4	9	1	24	11	6	6	6	6	2	19
15	8	5	3	30	19	7	15	3	7	10	23
16	12	8	5	6	27	8	24	9	8	18	27
217	8	3	7	12	8	1	33	6	1	26	4
218	4	6	2	18	16	2	42	3	2	4	8
219	12	1	4	24	24	3	51	9	3	12	12
220	8	4	6	30	5	4	60	6	4	20	16
221	4	7	1	6	13	5	69	3	5	28	20
222	12	9	3	12	21	6	78	9	6	6	24
223	8	5	5	18	2	7	87	6	7	14	1
224	4	8	7	24	10	8	96	3	8	22	5
5	12	3	2	30	18	1	105	9	1	30	9
6	8	6	4	6	26	2	114	6	2	8	13
	4	1	6	12	7	3	3	3	3	16	17
	12	4	1	18	15	4	12	9	4	24	21
	8	7	3	24	23	5	21	6	5	2	25
	4	2	5	30	4	6	30	3	6	10	2
231	12	5	7	6	12	7	39	9	7	18	6
232	8	8	2	12	20	8	48	6	8	26	10
233	4	3	4	18	1	1	57	3	1	4	14
234	12	6	6	24	9	2	66	9	2	12	18
235	8	1	1	30	17	3	75	6	3	20	22
236	4	4	3	6	25	4	84	3	4	28	26
237	12	7	5	12	6	5	93	9	5	6	3
238	8	9	7	18	14	6	102	6	6	14	7
239	4	5	2	24	22	7	111	3	7	22	11
240	12	8	4	30	3	8	120	9	8	30	15
241	8	3	6	6	11	1	9	6	1	8	19
242	4	6	1	12	19	2	13	3	2	16	23
243	12	1	3	18	27	3	27	9	3	24	27
244	8	4	5	24	8	4	36	6	4	2	4
245	4	7	7	30	16	5	45	3	5	10	8
246	12	9	2	6	24	6	54	9	6	18	12
247	8	5	4	12	5	7	63	6	7	26	16
248	4	8	6	18	13	8	72	3	8	4	20
249	12	3	1	24	21	1	81	9	1	12	24
250	8	6	8	30	2	2	90	6	2	20	1
251	4	1	5	6	10	3	99	3	3	28	5
252	12	4	7	12	18	4	108	9	4	6	9
253	8	7	9	18	26	5	117	6	5	14	13
254	4	2	4	24	7	6	6	3	6	22	17
255	12	5	6	30	15	7	15	9	7	30	21

సం	దిన	మయ	కా	శని	సంకల	అయ	అయ	అయ	అయ	వి. క. కలం	
										శని	కా
256	8	8	1	6	23	8	84	6	8	8	25
257	4	3	3	12	4	1	83	3	1	16	2
258	12	6	5	18	12	2	42	9	2	24	6
259	8	1	7	24	20	3	51	6	3	2	10
260	4	4	2	30	1	4	60	3	4	10	14
261	12	7	4	6	9	5	69	9	5	18	18
262	8	2	6	12	17	6	78	6	6	26	22
263	4	5	1	18	25	7	87	3	7	4	26
264	12	8	3	24	6	8	96	9	8	12	3
265	8	3	5	30	14	1	105	6	1	20	7
266	4	6	7	6	22	2	114	3	2	28	11
267	12	1	2	12	3	3	3	9	3	6	15
268	8	4	4	18	11	4	12	6	4	14	19
269	4	7	6	24	19	5	21	3	5	22	23
270	12	2	1	30	27	6	30	9	6	30	27
271	8	5	3	6	8	7	39	6	7	8	4
272	4	8	5	12	16	8	48	3	8	16	8
273	12	3	7	18	24	1	57	9	1	24	12
274	8	6	2	24	5	2	66	6	2	2	16
275	4	1	4	30	13	3	75	3	3	10	20
276	12	4	6	6	21	4	84	9	4	18	24
277	8	7	1	12	2	5	93	6	5	26	1
278	4	2	3	18	10	6	102	3	6	4	5
279	12	5	5	24	18	7	111	9	7	12	9
280	8	8	7	30	26	8	120	6	8	20	13
281	4	3	2	6	7	1	9	3	1	28	17
282	12	6	4	12	15	2	18	9	2	6	21
283	8	1	6	18	23	3	27	6	3	14	25
284	4	4	1	24	4	4	36	3	4	22	2
285	12	7	3	30	12	5	45	9	5	30	6
286	8	2	5	6	20	6	54	6	6	8	10
287	4	5	7	12	1	7	63	3	7	16	14
288	12	8	2	18	9	8	72	9	8	24	18
289	8	3	4	24	17	1	81	6	1	2	22
290	4	6	6	30	25	2	90	3	2	10	26
291	12	1	1	6	6	3	99	9	3	18	3
292	8	4	3	12	14	4	108	6	4	26	7
293	4	7	5	18	22	5	117	3	5	4	11
294	12	2	7	24	3	6	6	9	6	12	15
295	8	5	2	30	11	7	15	6	7	20	19
296	4	8	4	6	19	8	24	3	8	28	23
297	12	3	6	12	27	1	33	9	1	6	27
298	8	6	1	18	8	2	42	6	2	14	4

సం	రక	సంఖ్య	వార	తీరి	సంఖ్య	అయ	అయ	అంక	అంక	వి.స. (కరణం)	
										తీరి	అంక
299	4	7	3	24	16	3	51	3	3	22	8
300	12	4	5	30	24	4	60	9	4	30	12
301	8	7	7	6	5	5	69	6	5	8	16
302	4	2	2	12	13	6	78	3	6	16	20
303	12	5	4	18	21	7	87	9	7	24	24
304	8	8	6	24	2	8	96	6	8	2	1
305	4	3	1	30	10	1	105	3	1	10	5
306	12	6	3	6	18	2	114	9	2	18	9
307	8	1	5	12	26	3	3	6	3	26	13
308	4	4	7	18	7	4	12	3	4	4	17
309	12	7	2	24	15	5	21	9	5	12	21
310	8	2	4	30	23	6	30	6	6	20	25
311	4	5	6	6	4	7	39	3	7	28	2
312	12	8	1	12	12	8	48	9	8	6	6
313	8	3	3	18	20	1	57	6	1	14	10
314	4	6	5	24	1	2	66	3	2	22	14
315	12	1	7	30	9	3	75	9	3	30	18
316	8	4	2	6	17	4	84	6	4	8	22
317	4	7	4	12	25	5	93	3	5	16	26
318	12	2	6	18	6	6	102	9	6	24	3
319	8	5	1	24	14	7	111	6	7	2	7
320	4	8	3	30	22	8	120	3	8	10	11
321	12	3	5	6	3	1	9	9	1	18	15
322	8	6	7	12	11	2	18	6	2	26	19
323	4	1	2	18	19	3	27	3	3	4	23
324	12	4	4	24	27	4	36	9	4	12	27
325	8	7	6	30	8	5	45	6	5	20	4
326	4	2	1	6	16	6	54	3	6	28	8
327	12	5	3	12	24	7	63	9	7	6	12
328	8	8	5	18	5	8	72	6	8	14	16
329	4	3	7	24	13	1	81	3	1	22	20
330	12	6	2	30	21	2	90	9	2	30	24
331	8	1	4	6	2	3	99	6	3	8	1
332	4	4	6	12	10	4	108	3	4	16	5
333	12	7	1	18	18	5	117	9	5	24	9
334	8	2	3	24	26	6	6	6	6	2	13
335	4	5	5	30	7	7	15	3	7	10	17
336	12	8	7	6	15	8	24	9	8	18	21
337	8	3	2	12	23	1	33	6	1	26	25
338	4	6	4	18	4	2	42	3	2	4	2
339	12	1	6	24	12	3	51	9	3	12	6
340	8	4	1	30	20	4	60	6	4	20	10
341	4	7	3	6	1	5	69	3	5	28	14

సం	వర్ష	మొ. అ	వార	శని	నక్షత్ర	అయ	అయం	అంక	ద్యుతి	వి. క. ప్రతి	
										శని	యం
342	12	2	15	12	9	6	78	9	6	6	18
343	8	5	7	18	17	7	87	6	7	14	22
344	4	8	2	24	25	8	96	3	8	22	26
345	12	3	4	30	6	1	105	9	1	30	3
346	8	6	6	6	14	2	114	6	2	8	7
347	4	1	1	12	22	3	3	3	3	16	11
348	12	4	3	18	3	4	12	9	4	24	15
349	8	7	5	24	11	5	21	6	5	2	19
350	4	2	7	30	19	6	30	3	6	10	23
351	12	5	2	6	27	7	39	9	7	18	27
352	8	8	4	12	8	8	48	6	8	26	4
353	4	3	6	18	16	1	57	3	1	4	8
354	12	6	1	24	24	2	66	9	2	12	12
355	8	1	3	30	5	3	75	6	3	20	16
356	4	4	5	6	13	4	84	3	4	28	20
357	12	7	7	12	21	5	93	9	5	6	24
358	8	2	2	18	2	6	102	6	6	14	1
359	4	5	4	24	10	7	111	3	7	22	5
360	12	8	6	30	18	8	120	9	8	30	9
361	8	3	1	6	26	1	9	6	1	8	13
362	4	6	3	12	7	2	18	3	2	16	17
363	12	1	5	18	15	3	27	9	3	24	21
364	8	4	7	24	23	4	36	6	4	2	25
365	4	7	2	30	4	5	45	3	5	10	2
366	12	2	4	6	12	6	54	9	6	18	6
367	8	5	6	12	20	7	63	6	7	26	10
368	4	8	1	18	1	8	72	3	8	4	14
369	12	3	3	24	9	1	81	9	1	12	18
370	8	6	5	30	17	2	90	6	2	20	21
371	4	1	7	6	25	3	99	3	3	8	26
372	12	4	2	12	6	4	108	9	4	6	3
373	8	7	4	18	14	5	117	6	5	14	7
374	4	2	6	24	22	6	6	3	6	22	11
375	12	5	1	30	3	7	15	9	7	30	15
376	8	8	3	6	11	8	24	6	8	8	19
377	4	3	5	12	19	1	33	3	1	16	23
378	12	6	7	18	27	2	42	9	2	24	27
379	8	1	2	24	8	3	51	6	3	2	4
380	4	4	4	30	16	4	60	3	4	10	8
381	12	7	6	6	24	5	69	9	5	18	12
382	8	2	1	12	5	6	78	6	9	26	16
383	4	5	3	18	13	7	87	3	7	4	20
384	12	8	5	24	21	8	96	9	8	12	24

సం	సం	యం	వం	సం	సం	సం	సం	సం	సం	వి.క.పరిణాం	
										సం	యం
385	8	3	7	30	2	1	105	6	1	20	1
386	4	6	2	6	10	2	114	3	2	28	5
387	12	1	4	12	18	3	3	9	3	6	9
388	8	4	6	18	26	4	12	6	4	14	13
389	4	7	1	24	7	5	21	3	5	22	17
390	12	2	3	30	15	6	30	9	6	30	21
391	8	5	5	6	23	7	39	6	7	8	25
392	4	8	7	12	4	8	48	3	8	16	2
393	12	3	2	18	12	1	57	9	1	24	6
394	8	6	4	24	20	2	66	6	2	2	10
395	4	1	6	30	1	3	75	3	3	10	14
396	12	4	1	6	9	4	84	9	4	18	18
397	8	7	3	12	17	5	93	6	5	26	22
398	4	2	5	18	25	6	102	3	6	4	26
399	12	5	7	24	6	7	111	9	7	12	3
400	8	8	2	30	14	8	120	6	8	20	7
401	4	3	4	6	22	1	9	3	1	28	11
402	12	6	6	12	3	2	18	9	2	6	15
403	8	1	1	18	11	3	27	6	3	14	19
404	4	4	3	24	19	4	36	3	4	22	23
405	12	7	5	30	27	5	45	9	5	30	27
406	8	2	7	6	8	6	54	6	6	8	4
407	4	5	2	12	16	7	63	3	7	16	8
408	12	8	4	18	24	8	72	9	8	24	12
409	8	3	6	24	5	1	81	6	1	2	16
410	4	6	1	30	13	2	90	3	2	10	20
411	12	1	3	6	21	3	99	9	3	18	24
412	8	4	5	12	2	4	108	6	4	26	1
413	4	7	7	18	10	5	117	3	5	4	5
414	12	2	2	24	18	6	6	9	6	12	9
415	8	5	4	30	26	7	15	6	7	20	13
416	4	8	6	6	7	8	24	3	8	28	17
417	12	3	1	12	15	1	33	9	1	6	21
418	8	6	3	18	23	2	42	6	2	14	25
419	4	1	5	24	4	3	51	3	3	22	2
420	12	4	7	30	12	4	60	9	4	30	6
421	8	7	2	6	20	5	69	6	5	8	10
422	4	2	4	12	1	6	78	3	6	16	14
423	12	5	6	18	9	7	87	9	7	24	18
424	8	8	1	24	17	8	96	6	8	2	22
425	4	3	3	30	25	1	105	3	1	10	26
426	12	6	5	6	6	2	114	9	2	18	3
427	8	1	7	12	14	3	3	6	3	26	7

ಸಂಖ್ಯೆ	ಅಂಕ	ಅಂಕ	ಅಂಕ	ಅಂಕ	ಅಂಕ	ಅಂಕ	ಅಂಕ	ಅಂಕ	ಅಂಕ	ಒಟ್ಟು	
										ಅಂಕ	ಅಂಕ
428	4	4	2	18	22	4	12	3	4	4	11
429	12	7	4	24	3	5	21	9	5	12	15
430	8	2	6	30	11	6	30	6	6	10	19
431	4	5	1	6	19	7	39	3	7	28	23
432	12	8	3	12	27	8	48	9	8	6	27
433	8	3	5	18	8	1	57	6	1	14	4
434	4	6	7	24	16	2	66	3	2	22	8
435	12	1	2	30	24	3	75	9	3	30	12
436	8	4	4	6	5	4	84	6	4	8	16
437	4	7	6	12	13	5	93	3	5	16	20
438	12	2	1	18	21	6	102	9	6	24	24
439	8	5	3	24	2	7	111	6	7	2	1
440	4	8	5	30	10	8	120	3	8	10	5
441	12	3	7	6	18	1	9	9	1	18	9
442	8	6	2	12	26	2	18	6	2	26	13
443	4	1	4	18	7	3	27	3	3	4	17
444	12	4	6	24	15	4	36	9	4	12	21
445	8	7	1	30	23	5	45	6	5	20	25
446	4	2	3	6	4	6	54	3	6	28	2
447	12	5	5	12	12	7	63	9	7	6	6
448	8	8	7	18	20	8	72	6	8	14	10
449	4	3	2	24	1	1	81	3	1	22	14
450	12	6	4	30	9	2	90	9	2	30	18
451	8	1	6	6	17	3	99	6	3	8	22
452	4	4	1	12	25	4	108	3	4	16	26
453	12	7	3	18	6	5	117	9	5	24	3
454	8	2	5	24	14	6	6	6	6	2	7
455	4	5	7	30	22	7	15	3	7	10	11
456	12	8	2	6	3	8	24	9	8	18	15
457	8	3	4	12	11	1	33	6	1	26	19
458	4	6	6	18	19	2	42	3	2	4	23
459	12	1	1	24	27	3	51	9	3	12	27
460	8	4	3	30	8	4	60	6	4	20	4
461	4	7	5	6	16	5	69	3	5	28	8
462	12	2	7	12	24	6	78	9	6	6	12
463	8	5	2	18	5	7	87	6	7	14	16
464	4	8	4	24	13	8	96	3	8	22	20
465	12	3	6	30	21	1	105	9	1	30	24
466	8	6	1	6	2	2	114	6	2	8	1
467	4	1	3	12	10	3	3	3	3	16	5
468	12	4	5	18	18	4	12	9	4	24	9
469	8	7	7	24	26	5	21	6	5	2	13
470	4	2	2	30	7	6	30	3	6	13	17

సంఖ్య	దిన	మొదల	వార	శుక్ర	శని	ఆది	పంచమ	ఆది	ఆది	దిన	వి.క. ప్రమాణం	
											(అ)	దిన
471	12	5	4	6	15	7	39	9	7	18	21	
472	8	8	6	12	23	8	48	6	8	26	25	
473	4	3	1	18	4	1	57	3	1	4	2	
474	12	6	3	24	12	2	66	9	2	12	6	
475	8	1	5	30	20	3	75	6	3	20	10	
476	4	4	7	6	1	4	84	3	4	28	14	
477	12	7	2	12	9	5	93	9	5	6	18	
478	8	2	4	18	17	6	102	6	6	14	22	
479	4	5	6	24	25	7	111	3	7	22	26	
480	12	8	1	30	6	8	120	9	8	30	3	
481	8	3	3	6	14	1	9	6	1	8	7	
482	4	6	5	12	22	2	18	3	2	16	11	
483	12	1	7	18	3	3	27	9	3	24	15	
484	8	4	2	24	11	4	36	6	4	2	19	
485	4	7	4	30	19	5	45	3	5	10	23	
486	12	2	6	6	27	6	54	9	6	18	27	
487	8	5	1	12	8	7	63	6	7	26	4	
488	4	8	3	18	16	8	72	3	8	4	8	
489	12	3	5	24	24	1	81	9	1	12	12	
490	8	6	7	30	5	2	90	6	2	20	16	
491	4	1	2	6	13	3	99	3	3	28	20	
492	12	4	4	12	21	4	108	9	4	6	24	
493	8	7	6	18	2	5	117	6	5	14	1	
494	4	2	1	24	10	6	6	3	6	22	5	
495	12	5	3	30	18	7	15	9	7	30	9	
496	8	8	5	6	26	8	24	6	8	8	13	
497	4	3	7	12	7	1	33	3	1	16	17	
498	12	6	2	18	15	2	42	9	2	24	21	
499	8	1	4	24	23	3	51	6	3	2	25	
500	4	4	6	30	4	4	60	3	4	10	2	
501	12	7	1	6	12	5	69	9	5	18	6	
502	8	2	3	12	20	6	78	6	6	26	10	
503	4	5	5	18	1	7	87	3	7	4	14	
504	12	8	7	24	9	8	96	9	8	12	18	
505	8	3	2	30	17	1	105	6	1	20	22	
506	4	6	4	6	25	2	114	3	2	28	26	
507	12	1	6	12	6	3	3	9	3	6	3	
508	8	4	1	18	14	4	12	6	4	14	7	
509	4	7	3	24	22	5	21	3	5	22	11	
510	12	2	5	30	3	6	30	9	6	30	15	
511	8	5	7	6	11	7	39	6	7	8	19	
512	4	8	2	12	19	8	48	3	8	16	23	
513	12	3	4	18	27	1	57	9	1	24	27	

వం	రం	మం	నం	తం	పం	అం	అం	అం	పం	ప.క. ప్ర.క.	
										కం	రం
514	8	6	6	24	8	2	66	6	2	2	4
515	4	1	1	30	16	3	75	3	3	10	8
516	12	4	3	6	24	4	84	9	4	18	12
517	8	7	5	12	5	5	93	6	5	26	16
518	4	2	7	18	13	6	102	3	6	4	20
519	12	5	2	24	21	7	111	9	7	12	24
520	8	8	4	30	2	8	120	6	8	20	1
521	4	3	6	6	10	1	9	3	1	28	5
522	12	6	1	12	18	2	18	9	2	6	9
523	8	1	3	18	26	3	27	6	3	14	13
524	4	4	5	24	7	4	36	3	4	22	17
525	12	7	7	30	15	5	45	9	5	30	21
526	8	8	2	6	23	6	54	6	6	8	25
527	4	5	4	12	4	7	63	3	7	16	2
528	12	8	6	18	12	8	72	9	8	24	6
529	8	3	1	24	20	1	81	6	1	2	10
530	4	6	3	30	1	2	90	3	2	10	14
531	12	1	5	6	9	3	99	9	3	18	18
532	8	4	7	12	17	4	108	6	4	26	22
533	4	7	2	18	25	5	117	3	5	4	26
534	12	2	4	24	6	6	6	9	6	12	3
535	8	5	6	30	14	7	15	6	7	20	7
536	4	8	1	6	22	8	24	3	8	28	11
537	12	3	3	12	3	1	33	9	1	6	15
538	8	6	5	18	11	2	42	6	2	14	19
539	4	1	7	24	19	3	51	3	3	22	23
540	12	4	2	30	27	4	60	9	4	30	27
541	8	7	4	6	8	5	69	6	5	8	4
542	4	2	6	12	16	6	78	3	6	16	8
543	12	5	1	18	24	7	87	9	7	24	12
544	8	8	3	24	5	8	96	6	8	2	16
545	4	3	5	30	13	1	105	3	1	10	20
546	12	6	7	6	21	2	114	9	2	18	24
547	8	1	8	12	2	3	3	6	3	26	1
548	4	4	4	18	10	4	12	3	4	4	5
549	12	7	6	24	18	5	21	9	5	12	9
550	8	2	1	30	26	6	30	6	6	20	13
551	4	5	3	6	7	7	39	3	7	28	17
552	12	8	5	12	15	8	48	9	8	6	21
553	8	3	7	18	23	1	57	6	1	14	25
554	4	6	2	24	4	2	66	3	2	22	2
555	12	1	4	30	12	3	75	9	3	30	6
556	8	4	6	6	20	4	84	6	4	8	10

55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	5. (2000)	
										65	66
557	4	7	1	12	1	5	93	3	5	16	14
558	12	2	3	18	9	6	102	9	6	24	18
559	8	5	5	24	17	7	111	6	7	2	22
560	4	8	7	30	25	8	120	3	8	10	26
561	12	3	2	6	6	1	9	9	1	18	3
562	8	6	4	12	14	2	18	6	2	26	7
563	4	1	6	18	22	3	27	3	3	4	11
564	12	4	1	24	3	4	36	9	4	12	15
565	8	7	3	30	11	5	45	6	5	20	19
566	4	2	5	6	19	6	54	3	6	28	23
567	12	5	7	12	27	7	63	9	7	6	27
568	8	8	2	18	8	8	72	6	8	14	4
569	4	3	4	24	16	1	81	3	1	22	8
570	12	6	6	30	24	2	90	9	2	30	12
571	8	1	1	6	5	3	99	6	3	8	16
572	4	4	3	12	13	4	108	3	4	16	20
573	12	7	5	18	21	5	117	9	5	24	24
574	8	2	7	24	2	6	6	6	6	2	1
575	4	5	2	30	10	7	15	3	7	10	5
576	12	8	4	6	18	8	24	9	8	18	9
577	8	3	6	12	26	1	33	6	1	26	13
578	4	6	1	18	7	2	42	3	2	4	17
579	12	1	3	24	15	3	51	9	3	12	21
580	8	4	5	30	23	4	60	6	4	20	25
581	4	7	7	6	4	5	69	3	5	28	2
582	12	2	2	12	12	6	78	9	6	6	6
583	8	5	4	18	20	7	87	6	7	14	10
584	4	8	6	24	1	8	96	3	8	22	14
585	12	3	1	30	9	1	105	9	1	30	18
586	8	6	3	6	17	2	114	6	2	8	22
587	4	1	5	12	25	3	3	3	3	16	26
588	12	4	7	18	6	4	12	9	4	24	9
589	8	7	2	24	14	5	21	6	5	2	7
590	4	2	4	30	22	6	30	3	6	11	11
591	12	5	6	6	3	7	39	9	7	18	15
592	8	8	1	12	11	8	48	6	8	26	19
593	4	3	3	18	19	1	57	3	1	4	23
594	12	6	5	24	27	2	66	9	2	12	27
595	8	1	7	30	8	3	75	6	3	20	4
596	4	4	2	6	16	4	84	3	4	28	8
597	12	7	4	12	24	5	93	9	5	6	12
598	8	2	6	18	5	6	102	6	6	14	16
599	4	5	1	24	13	7	111	3	7	22	20

పదం	పద్యం	అక్షరం	పదం	పదం	పదం	పదం	పదం	పదం	పదం	పదం	
										పదం	పదం
600	12	8	3	30	21	8	120	9	8	30	24
601	8	3	5	6	2		9	6	1	8	1
602	4	6	7	12	10		18	3	2	16	5
603	12	1	2	18	18		27	9	3	24	9
604	8	4	4	24	26	4	36	6	4	2	13
605	4	7	6	30	7	5	45	3	5	10	17
606	12	2	1	6	15	6	54	9	6	18	21
607	8	5	3	12	23	7	63	6	7	26	25
608	4	8	5	18	4	8	72	3	8	4	2
609	12	3	7	24	12	1	81	9	1	12	6
610	8	6	2	30	10	2	90	6	2	20	10
611	4	1	4	6	1	3	99	3	3	28	14
612	12	4	6	12	9	4	108	9	4	6	18
613	8	7	1	18	17	5	117	6	5	14	22
614	4	2	3	24	25	6	6	3	6	22	26
615	12	5	5	30	6	7	15	9	7	30	3
616	8	8	7	6	14	8	24	6	8	8	7
617	4	3	2	12	22	1	33	3	1	16	11
618	12	6	4	18	3	2	42	9	2	24	15
619	8	1	6	24	11	3	51	6	3	2	19
620	4	4	1	30	19	4	60	3	4	10	23
621	12	7	3	6	27	5	69	9	5	18	27
622	8	2	5	12	8	6	78	6	6	26	4
623	4	5	7	18	16	7	87	3	7	4	8
624	12	8	2	24	24	8	96	9	8	12	12
625	8	3	4	30	5	1	105	6	1	20	16
626	4	6	6	6	13	2	114	3	2	8	20
627	12	1	1	12	21	3	3	9	3	6	24
628	8	4	3	18	2	4	12	6	4	14	1
629	4	7	5	24	10	5	21	3	5	22	5
630	12	2	7	30	18	6	30	9	6	30	9
631	8	5	2	6	26	7	39	6	7	8	13
632	4	8	4	12	7	8	48	3	8	16	17
633	12	3	6	18	15	1	57	9	1	24	21
634	8	6	1	24	23	2	66	6	2	2	25
635	4	1	3	30	4	3	75	3	3	10	2
636	12	4	5	6	12	4	84	9	4	18	6
637	8	7	7	12	20	5	93	6	5	26	10
638	4	2	2	18	1	6	102	3	9	4	14
639	12	5	4	24	9	7	111	9	7	12	18
640	8	8	6	30	17	8	120	6	8	20	22
641	4	2	1	6	25	1	9	3	1	28	26
642	12	6	3	12	6	2	18	9	9	6	3

వం	రం	మొద	దూర	తర	వ్యక్త	అయ	అయ	అయ	అయ	అయ	వి.క. ప్రమాణం	
											తర	యోగ
643	8	1	5	18	14	3	27	6	3	14	7	
644	4	4	7	24	22	4	36	3	4	22	11	
645	12	7	2	30	3	5	45	9	5	30	15	
646	8	2	4	6	11	6	54	6	6	8	19	
647	4	5	6	12	19	7	63	3	7	16	23	
648	12	8	1	18	27	8	72	9	8	24	27	
649	8	3	3	24	8	1	81	6	1	2	4	
650	4	6	5	30	16	2	90	3	2	10	8	
651	12	1	7	6	24	3	99	9	3	18	12	
652	8	4	2	12	5	4	108	6	4	26	16	
653	4	7	4	18	13	5	117	3	5	4	20	
654	12	2	6	24	21	6	6	9	6	12	24	
655	8	5	1	30	2	7	15	6	7	20	1	
656	4	8	3	6	10	8	24	3	8	28	5	
657	12	3	5	12	18	1	33	9	1	6	9	
658	8	6	7	18	26	2	42	6	2	14	13	
659	4	1	2	24	7	3	51	3	3	22	17	
660	12	4	4	30	15	4	60	9	4	30	21	
661	8	7	6	6	23	5	69	6	5	8	25	
662	4	2	1	12	4	6	78	3	6	16	2	
663	12	5	3	18	12	7	87	9	7	24	6	
664	8	8	5	24	20	8	96	6	8	2	10	
665	4	3	7	30	1	1	105	3	1	10	14	
666	12	6	2	6	9	2	114	9	2	18	18	
667	8	1	4	12	17	3	3	6	3	26	22	
668	4	4	6	18	25	4	12	3	4	4	26	
669	12	7	1	24	6	5	21	9	5	12	3	
670	8	2	3	30	14	6	30	6	6	20	7	
671	4	5	5	6	22	7	39	3	7	28	11	
672	12	8	7	12	3	8	48	9	8	6	15	
673	8	3	2	18	11	1	57	6	1	14	19	
674	4	6	4	24	19	2	66	3	2	22	23	
675	12	1	6	30	27	3	75	9	3	30	27	
676	8	4	1	6	8	4	84	6	4	8	4	
677	4	7	3	12	16	5	93	3	5	16	8	
678	12	2	5	18	24	6	102	9	9	24	12	
679	8	5	7	24	5	7	111	6	7	2	16	
680	4	8	2	30	13	8	120	3	8	10	20	
681	12	2	4	6	21	1	9	9	1	18	24	
682	8	6	6	12	2	2	18	6	2	26	1	
683	4	1	1	18	10	3	27	3	3	4	5	
684	12	4	3	24	18	4	36	9	4	12	9	
685	8	7	5	30	26	5	45	6	5	20	13	

సం	సం	సం	సం	సం	సం	సం	సం	సం	సం	సం	
										సం	సం
686	4	2	7	6	7	6	54	9	6	28	17
687	12	5	2	12	15	7	63	9	7	6	21
688	8	8	4	18	23	8	72	6	8	14	25
689	4	3	6	24	4	1	81	3	1	22	2
690	12	6	1	30	12	2	90	9	2	30	6
691	8	1	3	6	20	3	99	6	3	8	10
692	4	4	5	12	1	4	108	3	4	16	14
693	12	7	7	18	9	5	117	9	5	24	18
694	8	2	2	24	17	6	6	6	6	2	22
695	4	5	4	30	25	7	15	3	7	10	26
696	12	8	6	6	6	8	24	9	8	18	3
697	8	3	1	12	14	1	33	6	1	26	7
698	4	6	3	18	22	2	42	3	2	4	11
699	12	1	5	24	3	3	51	9	3	12	15
700	8	4	7	30	11	4	60	6	4	20	19
701	4	7	2	6	19	5	69	3	5	28	23
702	12	2	4	12	27	6	78	9	6	6	27
703	8	5	6	18	8	7	87	6	7	14	4
704	4	8	1	24	16	8	96	3	8	22	8
705	12	3	3	30	24	1	105	9	1	30	12
706	8	6	5	6	5	2	114	6	2	8	16
707	4	1	7	12	13	3	3	3	3	16	20
708	12	4	2	18	21	4	12	9	4	24	24
709	8	7	4	24	2	5	21	6	5	2	1
710	4	2	6	30	10	6	30	3	6	1	5
711	12	5	1	6	18	7	39	9	7	18	9
712	8	8	3	12	26	8	48	6	8	26	13
713	4	3	5	18	7	1	57	3	1	4	17
714	12	6	7	24	15	2	66	9	2	12	21
715	8	1	2	30	23	3	75	6	3	20	25
716	4	4	4	6	4	4	84	3	4	28	2
717	12	7	6	12	12	5	93	9	5	6	6
718	8	2	1	18	20	6	102	6	6	14	10
719	4	5	3	24	1	7	111	3	7	22	14
720	12	8	5	30	9	8	120	9	8	30	18
721	8	3	7	6	17	1	9	6	1	8	22
722	4	6	2	12	25	2	18	3	2	16	26
723	12	1	4	18	6	3	27	9	3	24	3
724	8	4	6	24	14	4	36	6	4	2	7
725	4	7	1	30	22	5	45	3	5	10	11
726	12	2	3	6	3	6	54	9	6	18	15
727	8	5	5	12	11	7	63	6	7	26	19
728	4	8	7	18	19	8	72	3	8	4	23

సం.	వర్షం	మొత్తం	వారం	వి.వి.వి.వి.వి.వి.						వి.వి.వి.వి.వి.వి.	
				వి.	వి.	వి.	వి.	వి.	వి.	వి.	వి.
729	12	3	2	24	27	1	81	9	1	12	27
730	8	6	4	30	8	2	90	6	2	20	4
731	4	1	6	6	16	3	99	3	3	28	8
732	12	4	1	12	24	4	108	9	4	6	12
733	8	7	3	18	5	5	117	6	5	14	16
734	4	2	5	24	13	6	6	3	6	22	20
735	12	5	7	30	21	7	15	9	7	30	24
736	8	8	2	6	2	8	24	6	8	8	1
737	4	3	4	12	10	1	33	3	1	16	5
738	12	6	6	18	18	2	42	9	2	24	9
739	8	1	1	24	26	3	51	6	3	2	13
740	4	4	3	30	7	4	60	3	4	10	17
741	12	7	5	6	15	5	69	9	5	18	21
742	8	2	7	12	23	6	78	6	6	26	25
743	4	5	2	18	4	7	87	3	7	4	2
744	12	8	4	24	12	8	96	9	8	12	6
745	8	3	6	30	20	1	105	6	1	20	10
746	4	6	1	6	1	2	114	3	2	28	14
747	12	1	3	12	9	3	3	9	3	6	18
748	8	4	5	18	17	4	12	6	4	14	22
749	4	7	7	24	25	5	21	3	5	22	26
750	12	2	2	30	6	6	30	9	6	30	3
751	8	5	4	6	14	7	39	6	7	8	7
752	4	8	6	12	22	8	48	3	8	16	11
753	12	3	1	18	3	1	57	9	1	24	15
754	8	6	3	24	11	2	66	6	2	2	19
755	4	1	5	30	19	3	75	3	3	10	23
756	12	4	7	6	27	4	84	9	4	18	27
757	8	7	2	12	8	5	93	6	5	26	4
758	4	2	4	18	16	6	102	3	6	4	8
759	12	5	6	24	24	7	111	9	7	12	12
760	8	8	1	30	5	8	120	6	8	20	16
761	4	3	3	6	13	1	9	3	1	28	20
762	12	6	5	12	21	2	18	9	2	6	24
763	8	1	7	18	2	3	27	6	3	14	1
764	4	4	2	24	10	4	36	3	4	22	5
765	12	7	4	30	18	5	45	9	5	30	9
766	8	2	6	6	26	6	34	6	6	8	13
767	4	5	1	12	7	7	63	3	7	16	17
768	12	8	3	18	15	8	72	9	8	24	21
769	8	3	5	24	23	1	81	6	1	2	25
770	4	6	7	30	4	2	90	3	2	10	2
771	12	1	2	6	12	3	99	9	3	18	6

సం.	సం.	సం.	సం.	సం.	సం.	సం.	సం.	సం.	సం.	సం.	సం.
772	8	4	4	12	20	4	108	6	4	26	18
773	4	7	6	18	1	5	117	3	5	14	14
774	12	2	1	24	9	6	6	9	6	12	18
775	8	5	3	30	17	7	15	6	7	28	22
776	4	8	5	6	25	8	24	3	8	28	26
777	12	3	7	12	6	1	33	9	1	6	3
778	8	6	2	18	14	2	42	6	2	14	7
779	4	1	4	24	22	3	51	3	3	12	11
780	12	4	6	30	3	4	60	9	4	30	15
781	8	7	1	6	11	5	69	6	5	8	19
782	4	2	3	12	19	6	78	3	6	16	23
783	12	5	5	18	27	7	87	9	7	24	27
784	8	8	7	24	8	8	96	6	8	2	4
785	4	3	2	30	16	1	105	3	1	10	8
786	12	6	4	6	24	2	114	9	2	18	12
787	8	1	6	12	5	3	3	6	3	26	16
788	4	4	1	18	13	4	12	3	4	4	20
789	12	7	3	24	21	5	21	9	5	12	24
790	8	2	5	30	2	6	30	6	6	20	1
791	4	5	7	6	10	7	39	3	7	28	5
792	12	8	2	12	18	8	48	9	8	6	9
793	8	3	4	18	26	1	57	6	1	14	13
794	4	6	6	24	7	2	66	3	2	12	17
795	12	1	1	30	15	3	75	9	3	30	21
796	8	4	3	6	23	4	84	6	4	8	25
797	4	7	5	12	4	5	93	3	5	16	2
798	12	2	7	18	12	6	102	9	6	24	6
799	8	5	2	24	20	7	111	6	7	2	10
800	4	8	4	30	1	8	120	3	8	10	14
801	12	3	6	6	9	1	9	9	1	18	18
802	8	6	1	12	17	2	18	6	2	26	22
803	4	1	3	18	25	3	27	3	3	4	26
804	12	4	5	24	5	4	36	9	4	12	3
805	8	7	7	30	14	5	45	6	5	20	7
806	4	2	2	6	22	6	54	3	6	28	11
807	12	5	4	12	3	7	63	9	7	6	15
808	8	8	6	18	11	8	72	6	8	14	19
809	4	3	1	24	19	1	81	3	1	22	23
810	12	6	3	30	27	2	90	9	2	30	27
811	8	1	5	6	8	3	99	6	3	8	4
812	4	4	7	12	16	4	108	3	4	16	8
813	12	7	2	18	24	5	117	9	5	24	12
814	8	2	2	24	5	6	6	6	6	2	16

వర్ష	కొడి	ముంజు	కాం	తొడి	వక్ర	అయ	అయ	అంక	దక్క	వి.క. ప్రత్యేక	
										తొడి	యోగ
815	4	5	6	30	13	7	15	3	7	10	20
816	12	8	1	6	21	8	24	9	8	18	24
817	8	3	3	12	2	1	33	6	1	26	1
818	4	6	5	18	10	2	42	3	2	4	5
819	12	1	7	24	18	3	51	9	3	12	9
820	8	4	2	30	26	4	60	6	4	20	13
821	4	7	4	6	7	5	69	3	5	28	17
822	12	2	6	12	15	6	78	9	6	6	21
823	8	5	1	18	23	7	87	6	7	14	25
824	4	8	3	24	4	8	96	3	8	22	2
825	12	3	5	30	12	1	105	9	1	30	6
826	8	6	7	6	20	2	114	6	2	8	10
827	4	1	2	12	1	3	3	3	3	16	14
828	12	4	4	18	9	4	12	9	4	24	18
829	8	7	6	24	17	5	21	6	5	2	22
830	4	2	1	30	25	6	30	3	6	10	26
831	12	5	3	6	6	7	39	9	7	18	3
832	8	8	5	12	14	8	48	6	8	26	7
833	4	3	7	18	22	1	57	3	1	4	11
834	12	6	2	24	3	2	66	9	2	12	15
835	8	1	4	30	11	3	75	6	3	20	19
836	4	4	6	6	19	4	84	3	4	28	23
837	12	7	1	12	27	5	93	9	5	6	27
838	8	2	3	18	8	6	102	6	6	14	4
839	4	5	5	24	16	7	111	3	7	22	8
840	12	8	7	30	24	8	120	9	8	30	12
841	8	3	2	6	5	1	9	6	1	8	16
842	4	6	4	12	13	2	18	3	2	16	20
843	12	1	6	18	21	3	27	9	3	24	24
844	8	4	1	24	2	4	36	6	4	2	1
845	4	7	3	30	10	5	45	3	5	10	5
846	12	2	5	6	18	6	54	9	6	18	9
847	8	5	7	12	26	7	63	6	7	26	13
848	4	8	2	18	7	8	72	3	8	4	17
849	12	3	4	24	15	1	81	9	1	12	21
850	8	6	6	30	23	2	90	6	2	20	25
851	4	1	1	6	4	3	99	3	3	28	2
852	2	4	3	12	12	4	108	9	4	6	6
853	8	7	5	18	20	5	117	6	5	14	10
854	4	2	7	24	1	6	6	3	6	22	14
855	12	5	2	30	9	7	15	9	7	30	18
856	8	8	4	6	17	8	24	6	8	8	22
857	4	3	6	12	25	1	33	3	1	16	26

क्र.सं.	वर्ग	सं.सं.	सं.सं.	सं.सं.	सं.सं.	सं.सं.	सं.सं.	सं.सं.	सं.सं.	सं.सं.	सं.सं.
858	12	6	1	18	6	2	42	9	2	24	3
859	8		3	24	14	3	51	6	3	2	7
860	4	4	5	30	22	4	60	3	4	10	11
861	12	7	7	6	3	5	69	9	5	18	15
862	8	2	2	12	11	6	78	6	6	26	19
	4	5	4	18	19	7	87	3	7	4	23
	12	8	6	24	27	8	96	9	8	12	27
	8	3	1	30	8	1	106	6	1	20	4
	4	6	3	6	16	2	114	3	2	28	8
867	12	1	5	12	24	3	3	9	3	6	12
868	8	4	7	18	5	4	12	6	4	14	16
869	4	7	2	24	13	5	21	3	5	22	20
870	12	2	4	30	21	6	30	9	6	30	24
871	8	5	6	6	2	7	39	6	7	8	1
872	4	8	1	12	10	8	48	3	8	16	5
873	12	3	3	18	18	1	57	9	1	24	9
874	8	6	5	24	26	2	66	6	2	2	13
875	4	1	7	30	7	3	75	3	3	10	17
876	12	4	2	6	15	4	84	9	4	18	21
877	8	7	4	12	23	5	93	6	5	26	25
878	4	2	6	18	4	6	102	3	6	4	2
879	12	5	1	24	12	7	111	9	7	12	6
880	8	8	3	30	20	8	120	6	8	20	10
881	4	3	5	6	1	1	9	3	1	28	14
882	12	6	7	12	9	2	18	9	2	6	18
883	8	1	2	18	17	3	27	6	3	14	22
884	4	4	4	24	25	4	36	3	4	22	26
885	12	7	6	30	6	5	45	9	5	30	3
886	8	2	1	6	14	6	54	6	6	8	7
887	4	5	3	12	22	7	63	3	7	16	17
888	12	8	5	18	3	8	72	9	8	24	15
889	8	3	7	24	11	1	81	6	1	2	19
890	4	6	2	30	19	2	90	3	2	10	23
891	12	1	4	6	27	3	99	9	3	18	27
892	8	4	6	12	8	4	108	6	4	26	4
893	4	7	1	18	16	5	117	3	5	4	8
894	12	3	3	24	24	6	6	9	6	12	12
895	8	5	5	30	5	7	15	6	7	20	16
896	4	8	7	6	13	8	24	3	8	28	20
897	12	3	2	12	21	1	33	9	1	6	24
898	8	6	4	18	2	2	42	6	2	14	1
899	4	1	6	24	10	3	51	3	3	22	6
900	12	4	1	30	18	4	60	9	4	30	9

55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66
901	8	7	3	6	26	5	69	6	5	8	13
902	4	2	5	12	7	6	78	3	6	16	17
903	12	5	7	18	15	7	87	9	7	24	21
904	8	8	2	24	23	8	96	6	8	2	25
905	4	3	4	30	4	1	105	3	1	10	2
906	12	6	6	6	12	2	114	9	2	18	6
907	8	1	1	12	20	3	3	6	3	26	10
908	4	4	3	18	1	4	12	3	4	4	14
909	12	7	5	24	9	5	21	9	5	12	18
710	8	2	7	30	17	6	30	6	6	20	22
911	4	5	2	6	25	7	39	3	7	28	26
912	12	8	4	12	6	8	48	9	8	6	3
913	8	3	6	18	14	1	57	6	1	14	7
914	4	6	1	24	22	2	66	3	2	22	11
915	12	1	3	30	3	3	75	9	3	30	15
716	8	4	5	6	11	4	84	6	4	8	19
717	4	7	7	12	19	5	93	3	5	16	23
918	12	2	2	18	27	6	102	9	6	24	27
919	8	5	4	24	8	7	111	6	7	2	4
920	4	8	6	30	16	8	120	3	8	11	8
921	12	3	1	6	24	1	9	9	1	18	12
922	8	6	3	12	5	2	18	6	2	26	16
923	4	1	5	18	13	3	27	3	3	4	20
924	12	4	7	24	21	4	36	9	4	12	24
925	8	7	2	30	2	5	45	6	5	20	1
926	4	2	4	6	10	6	54	3	6	28	5
927	12	5	6	12	18	7	63	9	7	6	9
928	8	8	1	18	26	8	72	6	8	14	13
929	4	3	3	24	7	1	81	3	1	22	17
930	12	6	5	30	15	2	90	9	2	30	21
931	8	1	7	6	23	3	99	6	3	8	25
932	4	4	2	12	4	4	108	3	4	16	2
933	12	7	4	18	12	5	117	9	5	24	6
934	8	2	6	24	20	6	6	6	6	2	10
935	4	5	1	30	1	7	15	3	7	10	14
936	12	8	3	6	9	8	24	9	8	18	18
937	8	3	5	12	17	1	33	6	1	26	22
938	4	6	7	18	25	2	42	3	2	4	26
939	12	1	2	24	6	3	51	9	3	12	3
940	8	4	4	30	14	4	60	6	4	20	7
941	4	7	6	6	22	5	69	3	5	28	11
942	12	2	1	12	3	6	78	9	6	6	15
943	8	5	3	18	11	7	87	6	7	14	19

సం	తరగతి	గ్రామం	సంఖ్య	విద్యార్థుల సంఖ్య						మొత్తం	
				మగ	స్త్రీ	మొత్తం	అక్షరాస్యులు	అక్షరాహీనులు	మొత్తం	అక్షరాస్యులు	
944	4	8	5	24	19	8	96	3	8	22	23
945	12	3	7	30	27	1	105	9	1	30	27
946	8	6	2	6	8	2	114	6	2	8	4
947	4	1	4	12	16	3	3	3	3	16	8
948	12	4	6	18	24	4	12	9	4	24	12
949	8	7	1	24	5	5	21	6	5	2	16
950	4	2	3	30	13	6	30	3	6	10	20
951	12	5	5	6	21	7	39	9	7	18	24
952	8	8	7	12	2	8	48	6	8	26	1
953	4	3	2	18	10	1	57	3	1	4	5
954	12	6	4	24	18	2	66	9	2	12	9
955	8	1	6	30	26	3	75	6	3	20	13
956	4	4	1	6	7	4	84	3	4	28	17
957	12	7	3	12	15	5	93	9	5	6	21
958	8	2	5	18	23	6	102	6	6	14	25
959	4	5	7	24	4	7	111	3	7	22	2
960	12	8	2	30	12	8	120	9	8	30	6
961	8	3	4	6	20	1	9	6	1	8	10
962	4	6	6	12	1	2	18	3	2	16	14
963	12	1	1	18	9	3	27	9	3	24	18
964	8	4	3	24	17	4	36	6	4	2	22
965	4	7	5	30	25	5	45	3	5	10	26
966	12	2	7	6	6	6	54	9	6	18	3
967	8	5	2	12	14	7	63	6	7	26	7
968	4	8	4	18	22	8	72	3	8	4	11
969	12	3	6	24	3	1	81	9	1	12	15
970	8	6	1	30	11	2	90	6	2	20	19
971	4	1	3	6	19	3	99	3	3	28	23
972	12	4	5	12	27	4	108	9	4	6	27
973	8	7	7	18	8	5	117	6	5	14	4
974	4	2	2	24	16	6	6	3	6	22	8
975	12	5	4	30	24	7	15	9	7	30	12
976	8	8	6	6	5	8	24	6	8	8	16
977	4	3	1	12	13	1	33	3	1	16	20
978	12	6	3	18	21	2	42	9	2	24	24
979	8	1	5	24	2	3	51	6	3	2	1
980	4	4	7	30	10	4	60	3	4	10	5
981	12	7	2	6	18	5	69	9	5	18	9
982	8	2	4	12	26	6	78	6	6	26	13
983	4	5	6	18	7	7	87	3	7	4	17
984	12	8	1	24	15	8	96	9	8	12	21
985	8	3	3	30	23	1	105	6	1	20	25
986	4	6	5	6	4	2	114	3	2	28	2

సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.	సం సం.
987	12	1	7	12	12	3	9	9	3	6	6
988	12	4	2	18	20	4	12	6	4	14	10
989	12	7	4	24	1	5	21	3	5	22	14
990	12	2	6	30	9	6	30	9	6	30	18
991	12	5	1	6	17	7	39	6	7	8	22
992	12	8	3	12	25	8	48	3	8	16	26
993	12	3	5	18	6	1	57	9	1	24	3
994	12	6	7	24	14	2	66	6	2	2	7
995	12	1	2	30	22	3	75	3	3	10	11
996	12	4	4	6	3	4	84	9	4	18	15
997	12	7	6	12	11	5	93	6	5	26	19
998	12	2	1	18	19	6	102	3	6	4	23
999	12	5	3	24	27	7	111	9	7	12	27
1000	12	8	5	30	8	8	120	6	8	20	4

వనవర్గ సాధనమును మార్చుచు గాక పోషకవర్గ సాధనమును చేయ జూచు
వలయు గంపాదు దిగిగిన వర్గముల విశ్రాంతి విధానముతో సాధించుకొనవలయును.

- 1. కరణమును గుణము 6 లాభము 7
- 2. కర్తవ్యమును ,, 8 ,, 6
- 3. జాతిని ,, 9 ,, 4
- 4. రాజుని ,, 9 ,, 12
- 5. గ్రహమును ,, 6 ,, 9
- 6. యోగినిని ,, 8 ,, 8

పదమును పైసంఖ్యలతో గుణించి లాగించినచో కేవల మాయా వంతులగును. నిర్మాణ విశేషమునుబట్టి అంగుళ, హస్త, దండ, రాజదండ, జ్యోతిష్కరందాది ప్రమాణములను గ్రహించి పదమును కర్తవ్య రాసదముగూడ నాయా మాయసర్వకమును.

(ఇది బాహుళ్యశ్రుతివేద వర్ణనలగమందే ద్వారక ప్రతిరణము ముగిసెను.)
బాహుళ్యశ్రుతివేద వర్ణనలగమం సమాప్తమ్.

వాస్తు గ్రంథములు

గ్రంథనామము

1. అగ్నిపురాణము:- (దూ : పురాణములు) ముద్రికము-బందేనో
పాఠాచార్య సంపాదకము. బొంబాయి సం. గ్రంథ. కాలి. శేట, 1982, సీ. నెం 8504,
8505, 8506, రెండు గ్రంథములు ఇంగ్లీషు అనువాద, విమర్శలు,

2. అపరాజితవృద్ధి :- కుమరదేవార్య విరచితము, పోపలకాయి
అంబాకంఠరమాన్కర్ ఏల్. సి. ఇ సంపాదకము ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్,
బరోడావారిదే 1950 లో ముద్రితము. దీనికిసూత్ర సంతాన గుణశీర్షి ప్రకాశమును
వాహంతరగణగలదు. దీనియందు 289 సూత్రములుగలవు 814 పేజీలు, ఉపోద్ఘా
తము 14 పేజీలు, విషయానుక్రమణిక 88 పేజీలు.

విషయములు :- 1. గండమాదన వర్ణనము 2 సూత్రధారునిచేష్టాకవ్య
విషయములు 3. బ్రహ్మాండోత్పత్తి 4. పాతాండ్యపార్థవ సూత్రము 5. సప్తో
ర్వలోకవర్ణనము 6. అష్టకక్షుర్వవము 7. సృష్టిసంసారావతరణము 8. సప్త
పాతాల రాజ్యోత్పవము 9. సప్తస్థిపకూపాం వాచుములు 10. సంసారకూత
గ్రామాత్పత్తి 11. గర్భవికాసము 12 చతుర్విదగర్భ విజ్ఞానోద్భవము 13 శరీరస్థ
కర్మజ్ఞానోద్భవాప్తాదక గుణదోషములు 14. 9వకర్మ బ్రహ్మజ్ఞానం 15 గీతాసర్వా
వము 16 సత్త్వరజస్తమో లక్షణములు, ఉత్పత్తి 17. గ్రహవిద్రువ మండలము
18. సూర్యాదిగ్రహబింబమానములు 19. తిరులు 20. యుగచేదిప్రమాణము 21
ప్రతికల్పమందు ఆత్మరూప పంచలింగమందు దేవతాలయ నిరూపణము 22. పంచ
లింగోద్భవశాక్యస సృష్టివర్ణనము 23. ప్రథమ మల్పావతారము 24. కూర్మావ
తారము 25. వరాహావతారము 26. వృసింహావతారము 27. పరశురామావతారము
28. కృష్ణావతారము 29. బుద్ధావతారము 30. దశమమైవ హరివర్ణనము 31
సోమేశ్వరవిర్ణయము 32 ఏకాదశరుద్రులు; విశ్వకర్మావతారము, 33. పృథుపృథివీ
సంవాదము, విశ్వకర్మకూలోకాగమవము 34. అయ్యపృథ్వాగమము 35. కూత
ర్వాత్ప్రమాణము 36. సప్తసాగర సంస్థానము 37. మేర్వాది కులావలాన్తకము
38. విశ్వకర్మదృష్టవవ లండములు 39. భారతక్షేత్ర గ్రామసంఖ్యా వృషరాజ్య
ప్రమాణము 40 మహాపవములు 41. ఉపవనశాసన చందయాత్ర 41. తిల్యాద్వాది
శిలాలక్షణము 42 హస్తకంఠీ ప్రమాణం 43. గణిత కర్ణసిఘంటిపు 44. జ్యోతిష
పంచాంగవాసనా 45. జ్యోతిషము 46. నక్షత్రవిషయము 47. ఏకాదిపరార్థ

పర్యంత గణితపాఠములు 48 ఖాళీపేజీ 49. సూత్రపాఠ్యము 50. సూత్రపాఠ
 లక్షణము 51. తూపరిగ్రహము, కీలకారోపణము 52. తూర్కప్రమాణము 53.
 దేలాగుద సంక్రమణ వాస్తువిద్యము 54. మహాశక్తి కలసంబంధము-వాస్తువిద్య 55.
 56. వాస్తువిద్య వాస్తువిద్య 57. వాస్తువిద్యములు 58.
 వాస్తువిద్య దేవతానిర్ణయము 59. వాస్తువిద్యోపమర్మలక్షణము 60. దివ్యవాది
 వాస్తువిద్యము 61. అలంకారసూత్రపాఠ్యము 62. వాస్తువిద్య
 ప్రమాణము 63. గృహారంభాది శస్త్రమాసములు 64. ఆయవిలాసము 65. నక్షత్రవిద్య
 రము 66. వ్యయంకకలాపాగ్రహ వీచ్యుత్సాహాయ్యము 67. కాస్త
 ద్యుందనిర్ణయము 68. గృహప్రాసాద సంకేతములు 69. గృహోత్పత్తి - రాజ
 ప్రాసాద నిర్ణయము, ఏకకాల, ద్వికాల, త్రికాల, చతుశ్కాల, పంచకాలములు 70
 తూపరాది ప్రమాణగణనము 71. పాపముల నగరవర్ణనము 72. తేజాది పురప్ర
 మాణము. మార్గనిర్ణయము 73. తేజాదియంత్రములు 74. విశేషపురనామములు 74
 ప్రమాణాది - కంఠరాంభదక తూపములు 75. కలియగతోతో తరణ ప్రకృతి 76
 మహారాజ నివేకలక్షణము 77. సభాక్షక వేదీలక్షణము 78. మహారాజాది రాజాది
 విలాసము 79. గణకాలా లక్షణము 80. అశ్వకాల 81. త్రివిధరాజ గృహములు
 82. రాజరవనము 83. ప్రత్యేకలక్షణము 84. గృహగ్రామనగరకోట 85. గృహ
 ప్రాసాదనగరకోట వర్ణనము 86. శత్రువ్యంతు 87. మహారాజ గృహమాడలక్ష
 ణము 88. రాజగిర్జ్యోత్సావలక్షణము 89. అలయంత్రలక్షణము 90. వాద్యకాలా
 లక్షణము 91. ఏకకాలాగృహ లక్షణము 92. పాశ్చాత్యునిగణనోపములు 93. యుగ్మ
 పాపాదివ్యా తింకద్వేష వేదములు 94. ద్వికాలాగృహలక్షణము 95. ద్వికాలా
 గృహలక్షణకృమము 96. 97. త్రికాలాగృహ లక్షణము 98. చతుశ్కాలా గృహ
 లక్షణము 99. పంచకాలాది గృహసంయోజనము 100. కట్టాదిచతుర్విధ కాలాదే
 దము 101. క్షారనివేకన కలాపములు 102. మహారాజ ప్రాసాదాయతన వివే
 కము 103. క్షారాకృతి 104. కైలాశాది పంచనాగర ప్రాసాదవేదములు
 105. చతుర్విధ ప్రాసాదోత్పత్తి 106. నాగరప్రాసాద లక్షణము-107. ప్రాసాద
 ప్రమాణము 108. ప్రాసాదసంస్థానోన్మాదలక్షణము 109. వీరవాస్తు చాలయము
 110. నక్షత్రప్రాసాదవాస్తులక్షణము 111. వీరప్రాసాదలక్షణము 112. ప్రాసాద
 వేదము 113. ప్రాసాదస్థానాదిలక్షణము 114. విశేషప్రాసాదవేద
 ములు 115. అగ్రవేదయోజనము 116. చతుర్విధగతి వేదములు 117. గణకాలగత్య
 వ్యవహారము 118. ప్రమాణగత్యవ్యవహారము 119. విస్తృతపురము అగ్రగత్య
 వ్యవహారము 120. సూర్యార్ణవగతిలక్షణము 121. ఏక

ద్వారకానాయకవక్రమము 122 బలాజకమానము 123 ప్రాసాదపీఠోదయమా
 నము 124 నాగరప్రాసాదపీఠలక్షణము 125 పంచవిక్రదావికపీఠభేదములు 126
 బాగరప్రాసాదోదయమానము 127 నాగరప్రాసాదబురకప్రకాశం 128 మేఘ
 మంతోపరస్తకసంఘా ప్రమాణము 129 గర్భగృహోచ్చయమానము 130
 నాగరప్రాసాదద్వారమానము 131 ఏకాదిననాంక ద్వారకాథా నామములు 132
 త్రికాథాద్వారవిస్తృతి 133 శివాయకనమందు ద్వారదేవతలు, ప్రాచీనకర్మములు
 134 దేవతాదిట్టం 135 ప్రాసాదగర్భమండలం 136 త్రిపుటన న్యూనాదిక
 మానం 137 ద్వారకృష్టినిర్ణయము 138 ప్రాసాదోర్ధ్వ మాననిర్ణయము 139
 వస్తుందాశవృత క్షయరేఖావిరూపణం 140 త్రిఖండావ్యష్టాదశ అండాచితా
 కలాపార విచారము 141 ఖండోదయోద్భవము, పంచవింశతిరేఖా విరూపణము
 142 బాగరాది ప్రాసాదములందు ఆమంక సారాంగప్రమాణము 143 ప్రాసాద
 కంఠోత్పత్తి 144 ప్రాసాదవ్యవహారము 145 సమస్తవ్యవస్థయము 146
 ద్వయమాచోర్ధ్వము 147 ప్రతిష్ఠాసప్తకము 148 మండలవిధి 149 రత్నస్థా
 నము 150 ప్రాసాదాంగములందు దేవతాన్యాసము 151 సూత్రధార ఘాతావిధి
 152 గురుయాగ నిర్ణయము 153 కూర్మప్రమాణము 154 వైరాజ్యాది పంచ
 విమానములు 155 వైరాజ్యాదిప్రాసాదలక్షణములు 156 ఏకవిధాంగాది ప్రాసా
 దనామనూపణము 157 వైరాజ్యప్రాసాదము 158 నుండి అనుపేదప్రాసాద
 లక్షణములు 178 ఆర్జాయాంతముగంపు 179 చతుష్టస్త్రిప్రాసాదనామములు 180
 విమాన నాగిరిచ్ఛందజనవ మేఘలక్షణము 183 వరుణుగంపు 184, 185 సమస్త
 మండప నిరూపణము, 186 పుష్పకాది సప్తవింశతి మండపములు 187 వింశతి
 మండపములు 188 మండపనిర్ణయము 189, 190, విశావభేద నిరూపణము 191
 విమాన దేవతానుక్రమము 192 అపొనిర్ణయము 193 పంచవింశతి సంపదణములు
 194 పకవతోరణ పంచహింశోంక లక్షణము 195 సప్తకుఠి వపరకలక్షణము 196
 లింగోత్పత్తి 197 లింగార్చనవిధి 198 రత్నలలింగప్రమాణం 199 అష్టలోహ
 మయ లింగనిర్ణయము 200 దాక్షిణ్యలింగనిర్ణయము 201 శైలలింగహస్తాంగుల
 ప్రమాణ నిర్ణయము 202 శైలలింగయూదిలింగ నిర్ణయము 203 లింగపూజా 204
 ప్రాకారలింగ నిర్ణయము 205 వాణలింగ నిర్ణయము, 206 వాణలింగము 207 పీఠా
 లక్షణము 208 నందీగృహ లక్షణము 209 ప్రతిమాప్రమాణం 210 ప్రతిమాంక
 ణము 211 స్థానవిధి 212 ఏకాదశరూడనిర్ణయము 213 చిత్తాలాది విశిష్టనూర్తి
 లక్షణము 214 బ్రహ్మసూర్యాది వస్తుగమముల్లిని 215 పర్వప్రతిమా 216
 చిత్తాననస్థాచ్యాపరికరలక్షణము 217 ద్వారావతి 218 వైకుంఠాది ప్రమాణము

219 విష్ణుమూర్తి లక్షణం 220 సర్వ పరిహారనిర్ణయము 221 జీవోద్రమూర్తిలక్షణము 222 గోరీద్యాంధకమూర్తినిః 223 జీవీమూర్తి లక్షణం 224 చిత్ర సర్వాప నిర్ణయము 225 పరమాధ్యాది కల్పితరూపమానం 226 స్వచ్ఛంద శైరవాపకారము 227 చిత్రపతోచ్ఛ్రితినిః 228 పత్రాతికంటక వేదజీవసూత్ర నిర్ణయము 229 వేదాతికుంస్థాన వర్ణవేదము 230 సరస్వత్యర్చనం గుడిశిష్య సంబంధలక్షణం 231 వట్టపత్ర వర్ణనానిః 232 వేదకర్మచిది 233 యాపాంఠార యుతదికృ కర్మకథనము 234 శ్రీపురుష లక్షణము 235 వృద్ధింకబాయుధలక్షణము 236 వీధికాదరణలక్షణము 237 బాలవాదికృలక్షణము 238 సప్తస్వరములు 239 కాండవాది నృత్యలక్షణములు ఇంతవరకు గ్రంథములఠించివట్టు ప్రాయజిడినది దివర అధ్యాయములలో కొంతభాగము కఠింమైనది ఈగ్రంథములో నికను కొన్నిసూత్రములు లఠించవలసియున్నది.

3. అపరాజిత వాస్తుశాస్త్రము. (మణికంకరభట్ట సంపాదికము - కూరక)

4. అభిలషితార్థ చింతాపణి (పల్ల సోమేశ్వర రచితము) శిల్ప శాస్త్రము గైక్యాదీసిరిణి లోదావారిచే ముద్రితము.

5. అర్థశాస్త్రము (కొదీల్యరచితము) R శామాసాస్త్రి B. A గారిచే ప్రచురితము మైసూరు 1919.

విషయములు :- 22 అ. జనపదవివేకము 23 యాచిచ్ఛిద్రవిధానము 24 దుర్గవిధానము 25 దుర్గనివేకము 26 వాస్తుక - గృహవాస్తుక 27 వాస్తువికృయ సిమావివాదము, మర్యాదాస్థాపనము, భాద వాధిక 27 వాస్తుశ్చేతపదపాంస.

6. అంశుమల్ (కాళ్యపీయము) అలయములు, శిల్పములు (అనంబా శ్రమగ్రంథమాం - పూనావారిచే ముద్రితము)

- 7. అంశుమద్యేదాగమము - అగమము
- 8. అంశుమానికల్పము.
- 9. అగమములు 28.

- 1. అంశుమద్యేదాగమము 2. కాచిళాగమము, 3 యోగతాగమము 4. చింత్యాగమము 5. అదిలాగమము 6. దీప్తాగమము 7. సూక్ష్మాగమము 8. సమాప్రాగమము 9. సుప్రవేదాగమము 10. అంశుమాలాగమము 11. విజయోగమము 12. స్యాసాగమము 13. అదిలాగమము 14. వీలాగమము 15. రోరవాగమము 16. మతులాగమము 17. చిమలాగమము 18. చంద్రాగమము 19. చింతాగమము

20. చోళాగమము 21. లలితాగమము 22. సిద్ధాగమముతో వైఖానసాగమము
 23. సాంత్వనాగమము 24. సుర్యోక్తాగమము 25. పరమేశ్వరా గమము 26-
 కిరణాగమము 27. వామాలాగమము 28. పేరుకెలియలేదు

1. కామికాగమము - 76 పటములవరకు గలదు. ఇందు 80 పట
 లములకు మించి వాస్తుశిల్పముగలదు. (సర్వశీమహల్ శైలరి తంజావూరు వాఙ్మం
 18 నెం 15288 రు, అముద్రితము) ప 11 కూపడి 12 ప్రవేశాలవిధి 13. కూ
 పరిగ్రహము 14 కూకర్షణము 15 కంఠస్థానము 16 మానోప కరణము
 17 పదవిన్యాసము. 18 సూత్రనిర్మాణము 19 వాస్తుదేవతలి 20 గ్రామాది
 లక్షణము 21 విస్తారాయాచులక్షణము 22 ఆయాదిలక్షణము 23 దండికాది
 (ద్వారాది విషయము) 25 వీడిద్యారాది మానము 26 గ్రామాదిదేవతా స్థాప
 నము 28 గ్రామాదివిన్యాసము 29 బ్రహ్మదేవపదము 30 గ్రామాదిఅంగస్థాన
 నిర్మాణం 31 గర్భన్యాసము 32 బాలస్థాపనవిధి 33 గ్రామగృహవిన్యాసము
 34 వాస్తుకాంతి విధి 35 కాలాలక్షణవిధి 37 ద్వీకాలా లక్షణవిధి 37 చతు
 శ్కాలా లక్షణవిధి 40 పర్వమావ లక్షణము 41 నంద్యావర్తలక్షణము 42 స్వస్తి
 కము 43 పక్షికాలాదివిధి 44 హస్తీకాల 45 మాలికాలక్షణము 46 లాంగల
 మాలికావిధి 47 మూలికమాలికావిధి 48 పద్మమాలికావిధి 49 నాగరాదివిధి
 కము 50 కూమిలంబవిధి 51 అద్వైష్టికా విధానము 52 ఉపపీఠవిధి 53 పాద
 మావవిధి 54 ప్రస్తరవిధి 55 ప్రాసాదదూషణము 56 కంఠలక్షణము 57 శిఖర
 లక్షణము 58 స్థూపాలక్షణము 59 నాలాదిస్థాపక 60 విచిత్రామూడి విధి 61
 మూర్తిస్థాపనము 62 లింగలక్షణము 63 అంకురార్పణము 64 లింగప్రతిష్ఠ 65
 ప్రతిమాలక్షణము 66 దేవతాస్థాపనవిధి 68 ప్రతిమప్రతిష్ఠ 69 విమానస్థాపనము
 70 మండపస్థాపనము 71 ప్రాసాద లక్షణము 72 పరివార స్థాపనవిధి, గలవు.

2. కారణాగమము I భాగము (ఇది సముగ్రముగ లలించుటలేదు)
 ప 8 వాస్తువిన్యాసము 4 అద్వైష్టికావిధి 5 అభిషేకవిధి 6 గర్భన్యాసవిధి
 7 ప్రసాదలక్షణము 8 ప్రాసాదలక్షణము 9 లింగలక్షణము 10 మూర్త్యేష్టికాలక్ష
 ణము 11 ప్రతిమాలక్షణము 12 స్త్రీమాన - దళతాలలక్షణము 13 కన్న
 దళతాలలక్షణము 14 నవతాలోత్రమ లక్షణము 16 బలికర్మ 19 మృత్యుం
 హము 20 అంకురార్పణము 41 మహాధిషేకవిధి 56 వాస్తుహోమ విధి 69 లింగ
 స్థానము 60 పరివారలక్షణము 61 బలిపీఠ ప్రతిష్ఠ 62 రత్నలింగ స్థాపనము 66
 పరివారవిధి 70 విమానస్థాపనము 68 తక్తస్థాపనము 100 మృత్యుల్పగ్రహము (10
 పటము)

కారణాగమము ii వ భాగము (అసంపూర్ణము) T.M.S.S.M. లైబ్రరీ తంజావూరు) బాబ్బం 18 నెం 18245 వ 4 తిలకరిక 5 గోపూరికలక్షణము 6 మండపలక్షణము 7 పీఠలక్షణము 8 శక్తిలక్షణము 9 గామాదివిధి 10 బాస్తుకాంధివిధి 11 మృత్పంగ్రహము 12 అంకురార్పణము 13 దింబిడి 14 కొడుక బందనము 15 సయనోత్పలనము 16 శయనారోపణము 21 కపరింగస్థాపనము 28 మత్స్రపతివ్యగలపు ఇదియు సంపూర్ణముగ లభించలేదు.

2. వై భావసాగమము (అసంపూర్ణము)

ప 22 ప్రతిమాలక్షణము 48 ఉత్తమదశతాలము

3. సుప్రభేదాగమము (పటలములు) అసంపూర్ణము.

ప 22 కరవాధితారము (మకుటి, శిరోమూషణ, అసన, వర్మంత, సింహాసన, లంగ (అవతాళములు, చిత్రకాలలు) స్తంభములు మొ॥ వానిని గురించి వివరింపబడినది. 23 గామాదిలక్షణము 26 తరుణాలయ విధి 27 ప్రాసాదబాస్తు 28 అద్యన్తికాంధి 29 గర్భవ్యాసవిధి 30 అంకురి లక్షణము 31 ప్రాసాదలక్షణము 32 మూర్త్యేన్దికాంధి 33 లింగలక్షణము 34 శకునలక్షణము 35 అంకురార్పణము 36 లింగప్రతిష్ఠా 37 శకల (విగ్రహ) ప్రతిష్ఠ 38 శక్తిప్రతిష్ఠ 39 పరివారవిధి 40 వృక్షకస్థాపన విధి ఇంతవరకు లభించినవి.

4. అగస్త్యకళలాధికారము (అగస్త్యప్రోత్తము) మద్రాసు ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్టు లైబ్రరీ, కేదలాగు బాబ్బం XXII నెం 18046, 18047, 18058 దు లతో 8 పుస్తకములు గలవు.

మానసంగ్రహము 2 ఉత్తమదశతాలము 3 మర్కమదశతాళము 4 అవమదశతాలము 5 ప్రతిమాలక్షణము 6 వృక్షకవాహనలక్షణము 7 వచేక్యరవిధి 8 బోదకప్రతిష్ఠలక్షణము 9 బాహుసంగ్రహము 10 మృత్పంగ్రహము 11 చర్మసంస్కారము, నెం 18058 దు పుస్తకములలో.

1 మానసంగ్రహము 2 ఉత్తమదశతాలము 3 మర్కమదశతాళము 4 సోమాస్కంఠలక్షణము 5 చంద్రశిఖరలక్షణము 6 వృక్షకవాహనలక్షణము 7 త్రిపురాంతక లక్షణము 8 కల్యాణసుందరలక్షణము 9 అర్ధనారీక్యరలక్షణము 10 ప్రాకృతలక్షణము 11 దివ్యలనలక్షణము 12 వందేకామగ్రహలక్షణము 13 దక్షిణామూర్తిలక్షణము 14 కాలదహనలక్షణము 15 18 దొరకలేదు 19 ప్రతిమాలక్షణము 20 ఉపసేకవిధానము (8 అ) 21 మాలమానము (9 అ) 22 రజ్జుబంధసంస్కారం

(10 అ) 28 వర్ణసంస్కారము (11అ) 24 అక్షరాలక్షణము (12 అ) అచ్చార్య
పునఃసంకల్పణ తేజాయున్నది.

10. అగాధవిసోదము :- గృహనిర్మాణవిషయము.

11. అయితత్త్వము (మండపసూత్రభార రచితము)

12. ఆనూదిలక్షణము (శిల్ప, ప్రతిమా ప్రమాణములు గలవు)

కె. ఎం. ఎన్. ఎమ్. లైబ్రరీ (తంజావూర్) నా XVIII నెం 15422 ఈ
అముద్రితము) 87 పేజీలు, దేవనాగరిలిపిలో గలదు.

3. కాశ్యపీయము :- (వాతప్రతి) మ ఓ మా డై, కే నెం.
22 పు నెం 19082 దు 19088. అ 1 కర్మణము 2 ప్రాసాదవాస్తు 3 బాస్తుహా
మము 4 ప్రాథమేష్ఠికావిధి 5 ఉపపీఠవిధానము 6 అధిష్ఠానము 7 అలంకరణము 8
స్తంభలంకణము 9 పరివాలంకణము 10 వేదికలంకణము 11 తాలంకణము 12
కోరణములు 13 వృత్తస్ఫుటికలంకణము 14 స్తంభతోరణ విధి 15 కుంభకలంక
ణము 16 వృత్తస్ఫుటికలంకణము (అ18) 17 ద్వారలంకణము 18 కంపద్వారలంక
ణము 19 ప్రాసాదలంకణము 20 గంవిధానము 21 శిలలంకణము 22 నాసికా
లంకణము 23 మానోవకరణము 24 మానుషాత్మాది లంకణము 25 నాగరాదివిధి
26 గర్భస్థానవిధి 27 ఏకశిలవిధానము 28-40 బ్యాబ్రికయోధక తలంక
ణము 41 షోడశభూమి విధానము 42 మూర్త్యైష్ఠీకాలంకణము 43 ప్రాసాదలంక
ణం 44 మండపలంకణము 45 గోపురలంకణము 46 సప్తమాతృకాలంకణము 47
వినియోకలంకణము 48 పరివారవిధి 49 తిలగలంకణోద్ధారము 50 ఉత్తమదళాలం
కణము 51 మధ్యమదళాలంకణము 52 ఉత్తమనవతాలంకణము 53
మధ్యమనవతాలంకణము 54 అభయనవతాలంకణము 55 అష్టతాలంకణము 56 సప్తతాలంకణము 57
పీఠలంకణము 58 కళలస్థానవిధి 59-60 సుఖాసనము 61 చంద్రశేఖరమూర్తిలంక
ణము 62 వృషభకూటానము 63 వృత్తమూర్తి 64 గంగాధరమూర్తి 65
ప్రతిపురమూర్తి 66 కల్పాణసుందరమూర్తి 67 అర్ధనారీశ్వర 68 గణపమూర్తి
69 పశుపతిమూర్తి 70 కంఠాలమూర్తి 71 మార్కటహారమూర్తి 72 తిలకనమూర్తి
73 చందేశానుగ్రహలంకణ 74 దక్షిణామూర్తి 75 కాలమూర్తి 76 తిలగో
ద్యుపలంకణ 77 వృషభసంగ్రహ 78 కుంభలంకణ 79 కుంభపాణి 80 రక్షాలంక
ణము 81 మృత్యుసంస్కార 82 కల్మషసంస్కార 83 వర్ణసంస్కార 84 కర్ణ
దేవనమేర్పలంకణ 85 గ్రామాలంకణము 86 గ్రామలంకణములు గలవు కాశ్యప

శిల్పము అనుపేరుతో 88 ఆధ్యాయములు గల గ్రంథము ఆనందాశ్రమము - పూనా వారిచే 1928లో ముద్రింపబడినది, ఇందు 48 ఆధ్యాయములో వణ్ణులాది లక్షణములు, 57 ఆధ్యాయములో పిండికాలక్షణములు చెప్పబడినవి. మిగిలిన గ్రంథ మంతయు సమానముగ నున్నది.

14. కూపాది జలస్థానలక్షణము - నూతులు, తెరుపులు విరివించు విధానముగలదు.

15. కాతుకలక్షణము : శిల్పశాస్త్రము.

16. క్రియాసంగ్రహశంక :- స్థంపరీక్ష, గృహాదినిర్మాణ నియమములు, ఇతరవైదికాంశములుగలవు.

17. శ్రీ రార్ణము :- (విశ్వకర్మ విరచితము) వాస్తు, శిల్పము మొదలగుండు.

18. శ్రేతనిర్మాణవిధి - గృహాది నిర్మాణముల కువయొక్క మగువటు కూడవి కుడిచేయ విధానముగలదు.

19. గరుడపురాణము :- (చూ: పురాణములు)

20. గార్గ్యసంహిత :- (బ్రహ్మవిద్యాశాస్త్రం) కేంద్రికలో గలదు. 108 పుటములు దేవరాగరిలిపి 1814 లో మూలమునుండి ప్రతి బ్రాహ్మణులచేసని గలదు.

21. వాస్తువిషయము :- గృహాదిహవణసంక్షేపము, గృహప్రవేశము) నిర్మాణ విషయములుగలవు.

22. గృహానిర్మాణవిధి :- గృహములు, దేవాలయములు, ఇతరనిర్మాణములు చేయువిధానము గలదు.

23. గృహాపీఠ :- గృహానిర్మాణ విధానముగలదు.

24. గృహావాస్తు ప్రదీపము :- (లక్నోలో 1901 లో ముద్రితము 87 పేజీలు.) తోక్తిషాంకములు, వాస్తు పతిష, వాస్తు పూజావిధానముగలదు.

25. గృహారంభవిధి :- (శ్రీపతి విరచితము.)

26. గోపుర - విమానాది లక్షణము :- (వ్రాతప్రతి) డి. ఎం. ఎస్. ఎస్. ల్లిలరి. తంజావూరు.) బాల్యం XVIII నెం 15428 దేవాలయ నిర్మాణములు, పోలార, గోపులాది నిర్మాణములు కలవు.

27. గ్రామనిర్ణయము :- (నారాయణ రచితము) వాస్తు సారణిలో ఉదాహరణము.

28. భంజ్యోక్తుర్ల నూతనక :- వదిలిరములందు విట్లుకట్టువిధానము
29. చక్రకాస్త్రము :- శిల్పము, ఇతరాంశములు
30. చిత్రకర్మ శిల్పకాస్త్రము :- చిత్రలేఖన విధానము తెలుపబడినది.
31. చిత్రపటము :- చిత్రలేఖనవిషయము.
32. చిత్రలక్షణము :- విగ్రహ ప్రమాణములు, చిత్రలేఖనము, ఇది అర్మపితావలోనికి గూడ అనువదించబడినట్లు తెలియబడుచున్నది.
33. చిత్రనూత్రము :- చిత్రలేఖన విషయము.
34. జయనూతన మానసోల్లాసము :- (జయపంచదేశ రచితము) శిల్పముగలదు.
35. జలార్ణవకాస్త్రము :- (వరాహ రచితము ముద్రితము) వాచిక్క రామస్వామి కాస్త్రులు క్రి సస్సు. మద్రాసు (బ్రహ్మకృపా లాఠకర్ణకము, కూచి యందు అంతును తెలుసుకొను విధానము)
36. జలార్ణవ యంత్రము :- వీరుకోడు యంత్రనిర్మాణవద్దతి
37. జ్ఞానరత్నకోశము :- (విశ్వకర్మ రచితము) శిల్పవిషయలోరకము
38. కచ్చుకాస్త్రము లేక మనుష్యాలయచంద్రిక :- గృహ నిర్మాణవద్దతిగలదు (ముద్రితము)
39. కారాలక్షణము :- కారాదేవీ నిర్మాణము.
40. బుద్ధవతిమూలక్షణము :-
41. కళాప్రకారము :- (వశిష్టప్రకారము) శిల్పములందు దోషనిరూ పణ చెప్పుబడినది.
42. దేవకాశిల్పము :- విగ్రహ నిర్మాణములు, మైసూరు మహా రాజా ర్చనగిలోగలదు, XIX నెం 686 కు.
43. దేవాలయలక్షణము :- దేవాలయ నిర్మాణ విషయము.
44. ద్వారలక్షణపటలము :- ద్వారములను చేయువిధానము.
45. నారదపురాణము :- (ముద్రితము) వెంకటేశ్వర పెరియ్యు - లొబాదు.

46. నారదసంహిత :- (ముద్రితము) శైవ భక్త్యర్థ ప్రేక్ష్యు -
లొంటాయి. 1 సుకప్రతిష్ఠ 2 బాస్తు విభావము-8 బాస్తులక్షణములు.

47. నారదశిల్పము :- (మైసూరు నువ్వలూ శైవ్యుల) దుర్గ, గామి,
నగరాది నిర్మాణములు, రాజహర్షాది నిర్మాణములు.

48. వక్షి మనుష్యులయ లక్షణము :- (అముద్రితము) మనుష్యు
నివాస, వక్షినివాస నిర్మాణవిధి తెలుపబడెను.

49. పంచర్మాత ప్రవీణిక :- (మంగళదీపిక) నారద షాంచరాత్రి
మందొకభాగము దీనికి పెద్దన్నాచార్య తెలుగు దీకగండు.

1 శిలా సంగ్రహము 2 దామసంగ్రహము 3 ప్రతిమాలక్షణము 4
ప్రతిమా సంగ్రహము, జలాదిభావము 4౫ అధ్యాయములు.

50. కిందప్రకారము - గోపీరాజవిరచితము :- బాస్తునోరణి తిలా
హారము.

51. పీఠలక్షణము :- (అముద్రితము)
పీఠనిర్మాణ విధానము గలదు.

52. వ్రురాణములు :- మహాపురాణములు 18
1. బ్రహ్మ 2 పర్వ 3 విష్ణు 4 శివ 5 భాగవత 6 నారద 7 మార్కం
డేయ 8 అగ్ని 9 భవిష్య 10 బ్రహ్మవైవర్త 11 లింగ 12 పరాశరా 13 స్కంద
లక్షణమార 14 బామన 15 మత్స్య 16 గరుడ 17 బ్రహ్మండ 18 షాయపురా
ణములు. (కూర్మపురాణమని కొన్నిచోట్ల గలదు.) వెంకటేశ్వరప్రేక్ష్యు - లొంటాయి
బాదు అద్భుతేసివారు.

వీనిలో బాస్తు శిల్పాది విషయములు గలవు

1. అగ్నిపురాణము :- (అచార్య బండెనోపాధ్యాయ సంపాదితం,
కాశీ, ముద్రణ-1968) ఆ 88 కూ పరిగ్రహ 41 శిలావిన్యాస 42 ప్రాసాద
లక్షణ 43 ప్రాసాద వేసరాస్థాపనము 44 ప్రతిమాలక్షణ 45 చిందికాలక్షణ 46
సాలాగ్రహాది మూర్తిలక్షణ 47 మర్బ్బాది దళావలల లక్షణ 50 వేపిప్రతిమా
లక్షణ 51 సూర్యాది ప్రతిమాలక్షణ 52 వేపి ప్రతిమాలక్షణం (60)(68) లింగ
లక్షణ 53 లింగమావాది కథనము 54 చిందికాలక్షణం (45) శిలి బాస్తుదేవ
ప్రతిష్ఠ 62 నక్షిప్రతిష్ఠ 104 ప్రాసాదలక్షణ 105 నగరాది బాస్తుకథనము
108 నగరాదిబాస్తుకథనము, 247 బాస్తులక్షణము.

2. గనుదవురాణము :- (ముద్రితము) ఆ 45 ప్రాసాదపురాణము 46 ప్రాసాదపురాణము 47 ప్రాసాదపురాణము 48 ప్రాసాదపురాణము 49 ప్రాసాదపురాణము 50 ప్రాసాదపురాణము 51 ప్రాసాదపురాణము 52 ప్రాసాదపురాణము 53 ప్రాసాదపురాణము 54 ప్రాసాదపురాణము 55 ప్రాసాదపురాణము 56 ప్రాసాదపురాణము 57 ప్రాసాదపురాణము 58 ప్రాసాదపురాణము 59 ప్రాసాదపురాణము 60 ప్రాసాదపురాణము 61 ప్రాసాదపురాణము 62 ప్రాసాదపురాణము 63 ప్రాసాదపురాణము 64 ప్రాసాదపురాణము 65 ప్రాసాదపురాణము 66 ప్రాసాదపురాణము 67 ప్రాసాదపురాణము 68 ప్రాసాదపురాణము 69 ప్రాసాదపురాణము 70 ప్రాసాదపురాణము 71 ప్రాసాదపురాణము 72 ప్రాసాదపురాణము 73 ప్రాసాదపురాణము 74 ప్రాసాదపురాణము 75 ప్రాసాదపురాణము 76 ప్రాసాదపురాణము 77 ప్రాసాదపురాణము 78 ప్రాసాదపురాణము 79 ప్రాసాదపురాణము 80 ప్రాసాదపురాణము 81 ప్రాసాదపురాణము 82 ప్రాసాదపురాణము 83 ప్రాసాదపురాణము 84 ప్రాసాదపురాణము 85 ప్రాసాదపురాణము 86 ప్రాసాదపురాణము 87 ప్రాసాదపురాణము 88 ప్రాసాదపురాణము 89 ప్రాసాదపురాణము 90 ప్రాసాదపురాణము 91 ప్రాసాదపురాణము 92 ప్రాసాదపురాణము 93 ప్రాసాదపురాణము 94 ప్రాసాదపురాణము 95 ప్రాసాదపురాణము 96 ప్రాసాదపురాణము 97 ప్రాసాదపురాణము 98 ప్రాసాదపురాణము 99 ప్రాసాదపురాణము 100 ప్రాసాదపురాణము

3. వారభవురాణము :- (ముద్రితము) వెంకటేశ్వరప్రెస్సు - బొంబాయి ఆ 12 వేదాంతము - కూప-కలకాది నిర్మాణము.

4. బ్రహ్మాండపురాణము :- (ముద్రితము) ఆ 7 గృహాదినిర్మాణము.

5. భవిష్యపురాణము :- (ముద్రితము) వెంకటేశ్వరప్రెస్సు - బొంబాయి ఆ 12 (మత్యపర్వ) ప్రతిదేవతా శ్రవణమాలకము ప్రహ్లాదపర్వలో ఆ 120 ప్రాసాదపురాణము 121 మూర్తిస్థానము (విగ్రహానిర్మాణమునకు ఆవసరమైన వస్తుసంబంధ నిరూపణము) 122 ప్రతిమామూలము (విగ్రహానిర్మాణనిరూపణము)

6. మత్స్యపురాణము :- (ముద్రితము) జీవానందవిద్యాసాగరకర్తాచార్య పరిష్కృతము. ఆ 210, 1207 పేజీలు 1871 కలకత్తా. ఆ 261 ప్రాసాదపురాణము 262 గృహాశాల నిర్ణయము 263 కళ్యాణా నిర్ణయము 264 సంకమాన నిర్ణయము 265 వాస్తుపరిగ్రహము (ప్రవాది విషయములు) 266 బాల్యాహారణము 267 క్రియా యోగము (నవతాలమానము, మూర్తి ప్రమాణనిర్ణయము) 268 దేవతార నిరూపణము (రామ, లలి, వైశాఖ, వరాహ, వారసింహ, మత్స్య, కూర్మ, రుద్రాకాశములు, ఇతర మూర్తినిర్ణయము) 269 అర్ధ-దీర్ఘ 270 ప్రాకార ప్రతిమ, యమ, వరుణాది ప్రతిమానిర్ణయము 271 పీఠాలక్షణం 272 లింగలక్షణము 273 దేవప్రకాశా అధిపానము 274 ప్రాసాదలక్షణము 275 వందలక్షణము.

7. లింగపురాణము :- (ముద్రితము) వెంకటేశ్వరప్రెస్సు బొంబాయి 2వ భాగములో ఆ 48 యాగకుండ విన్యాసపూర్వక సర్వదేవతాస్థాపన తిథి, ప్రాసాదానిర్మాణనిరూపణము.

8. వాయుపురాణము :- (ముద్రితము) 1వ భాగము వెంకటేశ్వరప్రెస్సు - బొంబాయి. ఆ 89 శైలీశత వివిధ దేవాలయకీర్తనము.

9. విష్ణుభక్తికర్మపురాణము :- (ముద్రితము) 3వ భాగము వెంకటేశ్వరప్రెస్సు - బొంబాయి. ఆ 1 ద్వితమాత్ర దేవార్పణాపన దేవతాసాన్నిధ్య, కరుణార్థకర్మము 21 శయానవిష్ణునిర్ణయము 22 అంగవిష్ణుము 23 చిత్రమాత్ర నిర్ణయము 24 ఆః నుండి 25 ఆః పర్వంతము బహువిధ దేవతామూర్తి నిర్ణయము

ప్రతిమానవిద్వేషము, తిక్తస్వరూప నిరూపణము, అత్యాదివిషయములు గలవి 88
 89. శివబాది దేవతాపూజనము 90 పాపాన్య పాపసాధనములు ద్వారా ప్రతిమా
 విందికాది ప్రతిమావిద్వేషము 91 దేవాలయాల్లో వారు స్వీకరణం 92 శివపర్వ 93
 అగ్నికాళరణము 94 వజ్రదేవతరణము 95 దేవాలయ ప్రతిష్ఠ జేవంతియొక్క
 తూర్పుదిక్కు 96 శివానాసాదికము 97 కల్యాణానం 98 ప్రతిష్ఠాఫలములు: 99
 నుం 100 ప్రతిష్ఠాతంత్రము 101 తోరణోద్ధా పది 102 నుండి 103 కామ్య
 భేదములే వివిధ దేవతాపూజన క్రమము.

83. ప్రతిమాద్రవ్యాదివచనము :- (ప్రతిష్ఠాపత్రి)

84. ప్రతిమామూలక్షణము :- (ప్రతిష్ఠాపత్రి) సంస్కృతములము-
 లివెట్టు కాషానుబాదము గూడ గలదు.

85. ప్రతిష్ఠాతంత్రము :- మయసంకల్పముని నామాంతరముగలదు.
 ప్రతిష్ఠాపత్రి) శిల్పవిషయములు గలవి.

86. ప్రతిష్ఠాతంత్రము :- కపిలేశ్వరి సంబాధము (ప్రతిష్ఠాపత్రి)
 తంబాపూరు లి. లి. నెం 15429 దు.

87. ప్రాసాదకల్పము :-

88. ప్రాసాదదీపిక :- శిల్పవిషయకోశము.

89. ప్రాసాదమండనము :- (ముద్రాకము) మండన సూక్తిధార
 కరికము); J. D. Zadoo సంపాదికము. 8 అధ్యాయముల గ్రంథము కాస్తుశిల్ప
 విషయములు. కాశ్మీరు సిరిజ - త్రేనగరు: 1947. దీనికి భగవాన్ దాస్ బైన్
 కృతహిందీ బ్యాంకుగలదు. తొలంబాపం, గ్రం. కాశ్మీరి లింకును.

90. ప్రాసాదలక్షణము :-

91. ప్రాసాద లక్షణము:- గృహాది నిర్మాణకోశము J.D.zadoo
 సంపాదికము. (ముద్రాకము) కాశ్మీరు సిరిజ - త్రేనగరు 1947.

92. ప్రాసాదాలంకారలక్షణము :- (తిరువాన్కూరు మహారాజా
 లి. లి. నెం) దేవాలయాలంకార నిరూపణము.

93. దింబమానము :-

94. త్రిపురారాజు :- (ముద్రాకము) వరాహవిహారకృతము. ఇందు
 కాస్తుశిల్పలక్షణము, ప్రతిష్ఠాతంత్రము, ప్రతిష్ఠాపత్రి, కల్యాణము, ప్రతిమా

విజ్ఞానము ప్రతిపాదన ప్రతిష్ఠాగంధ. (1) మహామహోపాధ్యాయ స్వచ్ఛందవిద్యవేది పరిషత్తుకము 1895 లో ముద్రించు. కర్ణాటక కృతసంస్కృత ల్యాబ్యవసహితము (2) ఇంగ్లీషు అనువాదము శ్రీ వి. కుబ్జియ్యయ్యశాస్త్రి కృతము, సహాయకులు ఎమ్. రామకృష్ణరెడ్డి, కెం. శుభాచల 1947. 8. హిందీ ల్యాబ్య బలదేవప్రసాద మిశ్రకృతము లా. శ. 1874లో ముద్రితము.

65. బుద్ధ్యపరిమాలక్షణము :-

66. బుద్ధ్య లక్షణము :-

67. మత్తపరిష్కారత్వము :- రమణవచన కృతము-శిష్యవిషయము

68. మనుష్యాలయ-చరిత్ర :- (ముద్రితము) శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి శిష్యులు. గృహనిర్మాణ బోధకము 8 అధ్యాయములు

69. మనుష్యాలయ చరిత్రము :- (తిరువాన్కూరు మహారాజా లైబ్రరీ) గృహనిర్మాణ బోధకము.

70. మంత్రాశ్రయ మూలకల్యము :- (తంత్రోగ్రంథము) తిరివేంకటేశ్వర సంస్కృతగ్రంథములలో గలదు. దీనికి దీక్షిణులు వాసానువాదముగలదు. వేదాంత విషయములు గలవు.

71. మయమతము :- (ముద్రితము) పు. మ. ది. గణపతిశాస్త్రి సంపాదించిన శ్రీవేంకటేశ్వర సంస్కృత పీఠము 1919, 34 అధ్యాయములు మద్రాసు 40 యండ్ల లైబ్రరీలో లభించు ఇతరప్రతులు.

1. మయమత శిష్యశాస్త్రవిజ్ఞానము గన్నమారాజ్య తెలుగు దీక్షాసహితము.
2. మయశిష్యశాస్త్రము, 3. మయమతము ఇంట్ల కొంతలాగము Rev. J.E.Kearn గారిచే ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించబడినది. చూ: ఇండియన్ ఏంటిక్విరీ బాల్యం V పే 280 - 299. 4. మయమతము 88 పేజీలు వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రియ్యశిష్యులచే ముద్రితము 1916. 5. మయవాస్తుశాస్త్రం: 3. బమ్మియమొదటిగారిచే ముద్రితము 40 పే, 1917.

6. మయమత వాస్తుశాస్త్రము :-

పు. 4. మా లైబ్రరీలో కేవలము బాల్యం XXII నెం 18084, అరవ బాల్యం 18085 తెలుగుబాల్యం 18086, 18087, 18088, 18089 తెలుగుదీక్షా సహితము.

ఏనులో 18084 ప్రతి 890 పరిమాణం :- పెద్దది 18 1/2" x 8" పేజులు 22 వంతులుగలవు.

96. ఆధ్యాత్మికములు గలవు.

1. సుఖశ్రీవార్షాయము 2 వ్యాసుప్రభాకరము 3 భూవరీక్ష 4 క్షుద్ధిగ్రహము 5 మాన్వేనకరణము 6 దిక్పరిచ్ఛేదము 7 పద్మవేదతాదివ్యాసము 8 దేవతాకర్మవిధానము (అనంతపూర్ణము) 9 గాఢాగ్రహణవివ్యాసము (అనంతపూర్ణము) 10 నగరవివ్యాసము 11 భూమిలంఠ విధానము 12 గర్భవ్యా విధి 13 ఉపస్థితవిధానము 14 అదిష్ఠాన విధానము 15 పాపప్రమాణ ద్రవ్యపరిగ్రహము 16 ప్రస్తరకరణము 17 సంధికర్మ 18 శివరకరణ భవనవిసేషమాస్త్ర 19 ఏకకూపి విధానము 20 ద్వికూపి శ్రీ త్రికూపి 22 బహుకూపి 23 ప్రాణాక కరివార 24 గోపురవిధాన 25 సతా (మండప) 26 శాలావిధానం 27 గృహమానాళికార (దక్షుర్గృహవిధానం) 28 గృహప్రవేశము 29 రాజవేళ్యవిధానము 30 ద్వారవిధానము 31 యానాళికారము 32 యానకయనాళికారము 33 లింగలక్షణము 34 ఏకలక్షణం (అనంతపూర్ణం) 35 అనుకర్మ 36 ప్రతిమాంక్షణము

18085 వఠి 76 పేజీలు 1-32 ఆధ్యాత్మికములు, 33(34) దాసవిలగండు, 18087 వఠి 8 పేజీలు, 2 అనంతపూర్ణములైన ఆధ్యాత్మికములు 18088 వఠి 94 పేజీలు.

97. ఆధ్యాత్మికములు గలవు.

- 1 ప్రతిమా విధానము 2 అ యలక్షణము 3 లింగలక్షణము 4 దక్షిణ విధానము 5 కుంఠి విధానము 6 నవతార విధానము 7 హస్తకర్మ 8 ఉపస్థిత 9 ఏకకూపి విధానం 10 ద్వికం 11 త్రికం విధానము 12 గోపురవిధానము.

18089 వఠిలో 18088 వఠిలోగల మొదటి వాణగు ఆధ్యాత్మికములు గలవు.

72. సుఖశ్రీనిర్వాణ తంత్రము :- (ముద్రితము) కంకల్లా. 7, 8, 14 అధ్యాయాలో తాస్త్ర, శిల్ప, ఆంధ్రనిర్వాణ విషయములు కంకల్లా.

73. సుఖశ్రీభారతము - సభాశుభ్రము :- (ముద్రితము (వేద దేశ్వర పెళ్ళిస్తు - తొందాయ) ఏకంక వ్యాఖ్యాన సహితము, 1 మయినేత 7 ఇంద్ర సభా చర్చన 8 యమనసాచర్చన 10 కులేరసభాచర్చన 14 బ్రహ్మసభాచర్చనముగలవు.

74. మానకథనము :- (అముద్రితము)

75. మానవతా స్తులక్షణము :- తాస్త్ర విషయములు (ముద్రితము)

78. మానసారము, మానసారప్రోక్షము : మూడితము సంస్కృతములము శ్రీ ప్రసన్నకమల ఆచార్య M.A.I.E.S. గారిచే ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించబడినది. శ్రీ ఆచార్యగారు దీని ఆధారములో యాక్సిండ్ గ్రంథములను ఇంగ్లీషులో వెలువరించిరి. (అంపోబడు)

1. A dictionary of Hindu Architecture (1927)
2. Indian Architecture according to Manasara-silpa Sastra. (1927)
3. MANASARA:- Sanskrit Text with critical Notes. (1934)
4. Architecture of Manasara Translation in English (1934)
5. Architecture of Manasara - Plates (i-cxxxV) (Architectural cxxxVI-CLVII Sculptural) (1934)
6. Hindu Architecture in India and Abroad (1946)
7. An Encyclopaedia of Hindu Architecture (1946)

మానసార గ్రంథములో 70 అధ్యాయములుంటే.

- 1 సంకీర్ణము 2 శిల్పలక్షణాంశానోపకరణము 3 రాస్త్ర పకరణము 4 కూచి సంకీర్ణవిధానము 5 కూచిపరిష్కారవిధానము 6 శంకుస్థాపన లక్షణము 7 పదవిద్యాస లక్షణము 8 జలికర్మవిధానము 9 గామీలక్షణము 10 నగరవిధానము 11 కూచిలంఠ విధానము 12 గర్భవిద్యాస విధానము 13 ఉపపీఠ విధానము 14 అదిష్ఠానవిధానము 15 స్తంభలక్షణము 16 ప్రస్తరభిదానము 17 సంకీకర్మవిధానము 18 విమానలక్షణము 19 ఏకకలవిధానము 20 ద్వికలవిధానము 21 త్రికల విధానము 22 చతు స్తల విధానము 23 పంచకలవిధానము 24 షట్కలవిధానము 25 సప్తకలవిధానము 26 అష్టకలవిధానము 27 నవకల విధానము 28 దశకలవిధానము 29 ఏకాదశకల విధానము 30 ద్వాదశకల విధానము 31 షోడశకలవిధానము 32 పరివార విధానము 33 గోపురవిధానము 34 మండప విధానము 35 కాలా శిలానము 36 గృహానానస్థానవిధానము 37 గృహాప్రవేశ విధానము 38 ద్వార స్థాన విధానము 39 ద్వారమాన విధానము 40 రాజాహార్య విధానము 41 రాజాంగ విధానము 42 రాజలక్షణము 43 కథలక్షణము 44 కథాన విధానము 45 సింహాసన లక్షణము 46 తోరణ విధానము 47 మర్మరంగవిధానము 48 కల్పకృష్ణవిధానము 49 మౌలికలక్షణము 50 భూషణ లక్షణము 51 శిల్పము లింక్షణము 52 లింగవిధానము 53 పీఠలక్షణము 54 శక్తి లక్షణము 55 శైవలక్షణము 56 బౌద్ధలక్షణము 57

మందిరక్షణములోకి యక్షవిద్యార్థరక్షణము 59 తక్షణము 60 హంసలక్షణము
 61 గరుడలక్షణము 62 చ్చన్నరక్షణము 63 సింహలక్షణము 64 పృథివీరా
 నము 65 ఉత్తమదేశాల విధానము 66 మధ్యమదేశాల విధానము 67 ప్రలయ
 లక్షణము 68 మహర్షిష్ట విధానము 69 అంగదూషణ విధానము 70 నయనోష్ఠిల
 లక్షణము దీనిలో పరిష్టముగండు. ఈ గంధముపై శ్రీజానకగారు కాశ్యపమైన
 కృషీనిజరిపి లాఠియోజాస్త్ర శాస్త్రపై దుష్టమును లోకమునకందచేసెనాచి. లాఠ
 యోజాస్త్రశాస్త్రముపై ఇంత బృహస్పతిశోధనమునుచేసి గ్రంథములను లోకమున
 కందచేసిన వాఠిష్టమును లేదని దిప్పవచ్చును వీరికృషీఅద్వితీయము.

77. మానసోల్లాసము :- (బరోడా డైజాస్ లైబ్రరీ) 24 అధ్య
 యములు 1 మందిరారంభము హస్త కథనము 2 వీరకావ్యకారగృహలక్షణము
 3 రాజగృహలక్షణము 4 బాస్తుదేవతాజానితి 5 గృహపృథేకవిధి 6 గృహపర్ణము
 7 గృహార్చితవర్ణలక్షణము 8 విశ్రాంతివర్ణనము 9 శివలింక్షణము 10 అంబాల లోగ
 కథనము 11 విశ్రాంతిలోగము 12 పస్త్రాంతలోగము 13 మాల్కొపలోగము 14
 దూషాలోగము 15 అసనలోగము 16 పుత్రాంతిలోగము 17 అన్నలోగము 18
 పానీయలోగము 19 అభ్యంగలోగము 20 యావలోగము 21 చక్రలోగము 22
 కయ్యోలోగము 23 దూపలోగము 24 శ్రీలోగకథనము

78. మానసోల్లాసప్యత్రాంతకథనము :- (బరోడా) బాస్తుశిల్ప
 విషయలోకము

79. మాన్వీ ధ్యానము :- శిల్పవిషయములుగలవు.

80. భూల స్తంభనిర్ణయము :- (బ్రాహ్మప్రతి) తంజావూరు లైబ్రరీ
 నెం 15449 ఈ నక్కరట్టాచే వ్రాయబడినది.

81. కర్మ దీపిక :- బాస్తువిషయములు

82. కర్మమూల :- శ్రీపతిరతికము (మరాఠీ దీక) మురళీధర్ గజా
 నువ పొన్నే ఎం. ఎ. పి. పాఠశాల సంపాదకము తక్కనకాలికి రీసెర్చి
 ఇన్స్టిట్యూట్ - భూనా 1957 ఆ 17 బాస్తుప్రకరణం, 18 గృహావసరము 20
 దీప్తిపత్రిక గం. 2

83. రాజగృహ నిర్మాణము :- (తంజావూరు లైబ్రరీ) రాజగృహ
 ముల నిర్మాణపద్ధతి తెలుపబడినది.

84. రాజవల్లభ దీక :- మంతన, మూలకావచారిత్ర రాజవల్లభము
 నకు బ్యాంక్.

85. రాశ్రివకారము :- వాస్తుసంబంధ జ్యోతిషాంశములు

86. రూపమండపము :- (మండప సూత్రతార కలితము) హిందీ దేశ - రాజ. బలరామ శ్రీరాత్మక, లొకాంబా సం గ్ర. రాశీలో ముద్రితము వాస్తు విషయములు గలవు.

87. లక్ష్మణ సముచ్చయము :- (అముద్రితము) విగ్రహముల ప్రమాణములనుగుర్చి వివరింపబడినది. హేమాద్రి దావకాండలో నువహరింప బడినది మహారాష్ట్రదేశిక, వరకరామ ప్రకాశములో గూడ నువహరింపబడినది.

88. లఘుశీల్ప జ్యోతిషము :- శీల్పవిషయము (ముద్రితము) లొకాంబా సంస్కృత గ్రంథాలయము - కాశీ

89. లఘుశీల్ప జ్యోతిష సారము :- శీల్పవిషయము (అముద్రితము)

90. లలితీక నిర్ణయము :- (అముద్రితము)

91. వాస్తుచక్రము :- వాస్తువిషయములు (అముద్రితము) 4 పత్రములు దిన్న పుస్తకము

92. వాస్తుతత్వము :- 1658 లో రాహూరులో ముద్రితము వాస్తు సంబంధి జ్యోతిషాంశములు గలవు

93. వాస్తునిర్ణయము :- వాస్తువిషయములు గలవు.

94. వాస్తుపుస్తక లక్ష్మణము :- వాస్తుపుస్తక విషయము

95. వాస్తుప్రబంధము :- 1904 లో లక్నోలో ముద్రితము వాస్తు విషయజ్యోతిషాంశములు గలవు.

96. వాస్తుప్రదీపము :- (బాసుదేవరచితము) లొకాంబా. సం. గ్రం. కాశీ. (ముద్రితము)

97. వాస్తుమంజరి ముద్రితము :- జైపూరు. లొకాంబా. సం. గ్రం. కాశీ దేవాలయ-శీల్పవిషయములు గలవు.

98. వాస్తుమండపము - (మండపసూత్రతార) లొకాంబా సం. గ్రం. కాశీ (ముద్రితము) వాస్తు విషయములు గలవు.

99. వాస్తుయోగతత్వము :- (రఘునందన) వాస్తు దేవతాన్యాసము, మత్స్య, దేవీపురాణ, రుద్రయామల, వసిష్ఠ సంహితలనుండి విశేషములు ప్రాయోగింపబడినవి.

100. వాస్తుశాస్త్ర ప్రదీపము :- వాస్తువిషయము

101. వాస్తుశాస్త్రావలి :- (మండగనూతనాడజోవి) 1888లో కాశీలో ముద్రితము.

102. వాస్తుశాస్త్రాక్షరము :- (వింజ్జేశ్వరీ ప్రసాదద్వివేది) 1955లో కాశీలో ముద్రితము 12 ప్రకరణములుగావు.

1 కూపరిగ్రహణము 2 దిక్పాతనము 3 శక్తోద్ధారము 4 మేలాపకము 5 చిందాధ్యానయనము 6 గృహోపకరణ ప్రకరణం 7 ఇష్టికానిర్మాణము 8 ద్వారాదిమానప్రకరణం 9 గోహారంభముపూర్ణము 10 గృహప్రవేశము 11 పరిశీల్యము 12 అరాళయ ప్రకరణము.

హిందూ వ్యాఖ్యాన సహితము :- అశ్విన్యాది నక్షత్రజాతకులకుపయుక్తములైన శ్లోకప్రకరణములు నక్షత్రాధారక పూర్వకముగ నివ్వబడినవి. సంప్రదాయవేదమును తెలుసుకొనుటకు వీలుగనున్నది. ముహూర్త చింతామణి మొదలగు గ్రంథములందు తెలుపబడిన విధానము ననుసరించి చించపాఠనము చేయబడినది.

103. వాస్తురాజవల్లభము :- (మండగనూతనాధార రచితము) ముద్రితము 1947 (తృతీయవారం) రామయత్న ఓడూ విరచిత కాపాలికా సహితము, 14 అధ్యాయములుగావు. చౌకాంబా సంకల్పిణి) వాస్తువిషయములు, పీఠాదికాలా నిర్ణయములు, రాజగృహాది ప్రమాణములు. ఇతర జ్యోతిషాంశములుగావు.

104. వాస్తుముక్తావలి :- (ముద్రితము) చౌకాంబాసం. గ్రంథాలా

105. వాస్తులక్షణము :- (వాగ్మతప్రతి)

106. వాస్తువిచారము :- (వ్రాతప్రతి)

107. వాస్తువిద్య :- గణపతిశాస్త్రి కృతసంస్కృత వ్యాఖ్యాన సహితము. త్రివేంకటము 1918లో ముద్రితము 16 అధ్యాయములుగావు.

1 సాధనాధారము 2 వసుధారక్షణము 3 వాస్తు దేవతాపఠనము 4 వాస్తు పుడవకథనము 5 వేదీస్థానస్థానము 6 వాస్తుమర్మ సంస్థానము 7 కాలవియమము 8 కాలాచారము 9 పాదమాన కథనము 10 అపాలక్షణము 11 అపాకరణము 12 రూపినిలోదనము 13 ద్వారవిన్యాసము 14 కదాలద్వార నిర్ణయము 15 తవనపరిగ్రహము 16 మృల్లోష్ఠ లక్షణము.

గృహాది నిర్మాణములకు మిక్కిలి యుపయుక్తమైంది

108. వాస్తువిధి :- (విశ్వకర్మ ప్రోక్షము)

109. వాస్తుశాస్త్రం :- (సనత్కుమార)

110. వాస్తుశాస్త్రం లేక శిల్పశాస్త్రం :- సంవత్ 1947 లో ముద్రితము గుజరాతి వ్యాఖ్య, చిత్రములుగూడ గంపు 14 అం గ్రంథము. దీనిని వాస్తురాజ్యలలితమంటారు.

111. వాస్తుశిరోమణి :- (ముద్రితము) బొకాంబా, సం. గ్రం. ౯౩

112. వాస్తుసముచ్ఛయము :- (వ్రాతపత్రి)

113. వాస్తుసంగ్రహము :-

114. వాస్తుసంగ్రహము :- (విశ్వకర్మ)

115. వాస్తుసముచ్ఛయము :- (లోడరానందాంతర్గతము)

116. వాస్తుసంగ్రహము :- (100పత్రిములు, అను ద్రితము) తెలుగు లిపి.

117. వాస్తుసారము :- 1918 లో ముద్రితము అనమ్మబాబాడు - గుజరాతివ్యాఖ్య.

118. వాస్తుసారణి :- (మాతృప్రసాద పాండే) ముద్రితము 1909 వాచడాసి.

14. గ్రంథముల సంగ్రహము :-

1 గ్రామనిర్ణయము నారాయణమఠం, 2 లాశిప్రకారము - గర్గపత్రము, 3 దళాప్రకారము - వసిష్ఠమఠము, 4 దిక్పాఠనము - సంకరాచార్య 6 స్థల కళాకరములు నారాయణమఠం, 6 వాస్తుప్రదీపమఠము, 7 రాహుముఖము ... రామదైవజ్ఞ, 8 విశ్వకర్మమఠము, 9 పంచప్రకారం - గోపీరాజమఠం, 10 నారద మఠము, 11 ద్రివాదిషోడశ గృహములు - గణపతి, 12 గృహారంఠము - శ్రీమతి, 13 వాస్తురత్నప్రదీపము, 14 వృషాలోపణము - గణపతి.

119. వాస్తుసారసర్వస్వ సంగ్రహము :- ముద్రితం - బెంగుళూరు 1884 కన్నడవ్యాఖ్య వాస్తువిషయకోశకము.

120. విమావలక్షణము :-

121. విశ్వకర్మమఠము :- హేమాద్రి పరిశిష్య కాండలో ౬ వా హ్యమము, 17 అధ్యాయము గంపు.

122. విశ్వకర్మక్షాసము :- (అనుద్రితము)

123. విశ్వకర్మ పురాణము :- (కొంతభాగములందీరినది)

124. విశ్వకర్మ ప్రకాశము :- (ముద్రికము) హిందీవ్యాఖ్య బొంబాయి 1817లో 1898, ౧౯౧౧, 1898, తెలుగుదేశతో కొండపల్లి పీఠవెంకయ్య డి. సస్సు రాజమండ్రి వారిచే ప్రచురింపబడినది. అధ్యాయములు 18 గలవు.

విషయములు 88 గలవు.

- 1 మంగళాచరణము, 2 బాస్తుపురుషోత్పత్తి - పూజావిధానం, 3 భూమిలక్షణం - వలములు, 4 గృహప్రవేశ సమయ కడువలము, 5 అవనవిధి, 6 స్వప్నవిధి, 7 భూమివలములు, 8 గృహారంభ సమయకర్మ, 9 ద్వకాద్యాయవలములు, 10 అనుష్ఠానాంశాది వలములు, 11 గృహమధ్య కేవలస్థాపన కర్మము, 12 దుర్గివాది గృహలేదములు, 13 ద్వారమానములు 14 స్తంభప్రమాణములు, 15 గృహములకు కాలానిర్ణయము, 16 గృహారంభ కాలనిర్ణయము, 17 గృహారంభ అగ్నిస్థగ్నిహవలములు, 18 కయ్యామందిర, తపన, సుభారాది గృహవలము, 19 పాదుకోపాననా మందాది మావలక్షణము, 20 కంకుళిలా వ్యాసనిర్ణయము, 21 బాస్తుదేహాలక్షణము, పూజావిధి విధిరాసము, 22 శిలావ్యాసము (20 వలె) 23 ప్రాసాదవిధానము, 24 శిల్పవ్యాసము, 25 ప్రాసాదనిర్ణయము, 26 పీఠికా లక్షణము, 27 సుందరలక్షణము, 28 ద్వారలక్షణము, 29 వాపీమాపరటాకోద్యాన క్రియ, 30 దారుచ్చేదనవిధి, 31 గృహప్రవేశనిర్ణయము, 32 గృహప్రవేశకాల కర్మ, 33 కయ్యాసన విధిరాది లక్షణము, 34 కలకచక్ర - బాస్తుకాంఠి, 35 దుర్గ నిర్ణయము, 36 కల్పక్షానం - కల్పోద్ధారము, 37 సుగరసంబంధి రాజగృహాదినిర్ణయము, 38 గృహకోష విహవలము.

125. విశ్వకర్మ బాస్తుశాస్త్రము :- (సెట్టల సూరప్పచే వ్రాయబడినది 100 లాకపత్రములు) మ. ఓ. మా. లైబ్రరీ నెం 1805 రు.

126. విశ్వకర్మ బాస్తుశాస్త్రము :- (అనంతకృష్ణ కట్టారక సంస్కృత వ్యాఖ్యానము) దీనిని శ్రీ K బాసుదేవశాస్త్రి, మేజరు N. B. గాదేగోరు ఇంగ్లీషు స్థూలానువాదమును వ్రాసిరి. 37 అధ్యాయములు T. M. S. S. M. (లైబ్రరీ తంజావూరు)వారిచే ప్రచురింపబడినది. ఉత్తమగ్రంథ రాజము సంస్కృతిములో సర్వశ్రేష్ఠ వ్యాఖ్య.

అ విషయములు :-

1. బాస్తుతి (Prayer of God Siva)

- 2 పరమేశ్వర కృతవర్తనసాధనము (The Present Text)
- 3 కాలచరీక్ష - దిశ్చిర్ఛయము (Auspicious time, True East and west)
- 4 ద్రవ్యసంగ్రహము (Materials)
- 5 కూపదీక్ష (Selection of Site)
- 6 గర్భవిద్యాసము (Impregnation of Site)
- 7 గ్రామలక్షణము .. మాసలక్షణము (Planing of Village's-12 Types)
- 8 కేటాదిలక్షణము
నికూదిలక్షణము } (12 Types) Hamlets 5 Types
- 9 నగర లక్షణముండు పదవిద్యాసము.
పదదేవతలు, పరితాప, పురదేవతలు } Planning of sites Division
into Squares and their
deities Etc. Types of cities
20 Types,
- గృహలక్షణము (Houses Etc)
- 10 దుర్గలక్షణము (Forts-12 Types)
- 11 ప్రాసాదముండు దేవప్రాసాదము (Temples)
- 12 ప్రాసాదముండు రాజప్రాసాదము (Palaces), Fortification of Palace
- 13 ప్రాసాదముండు నృప్రాసాద దుర్గవిధానము ..
- 14 భవనలక్షణము (Mansion)
- 15 పూర్వభవన లక్షణము Frontage of Palaces Etc.
- 16 న్యాయశాల Courts of Justice
- 17 సింహాసనలక్షణము Thrones
- 17 పౌరదేశ్య సభలక్షణం Assemblies for administration of
Justice
- 18 కోశాగార లక్షణము Treasury
- 19 అంకశుర లక్షణము Janana and
.. గోపాల లక్షణం it's window's
- 20 అక్షయశాల - పుస్తకశాల Arsenal, Libraries
- 21 అంతర్భవన లక్షణము Rooms

22. భోజన హాలు (Banqueting Hall)
23. శయ్యాగృహము (Bed Rooms)
24. వసంత గృహము (Spring Resort)
25. ద్వారలక్షణము (Doorways)
26. శోభనలక్షణము (Ornamental archways and Panels)
27. ఆధిష్ఠాన లక్షణము (Base of Buildings)
- 28-32. పీఠాదివనబౌతు గోపురదితి (Towers)
33. చాపిలక్షణము (Small Tanks)
34. తటాలక్షణము (Big Tanks)
- 35-36. వృషభాలయ తర్కూర్వ (Temple in Palace and its Portico)
మండపము
37. మృగశాల (Park of The deer and other Pets)
- 38-39. వాహికాలా హా సిలాల (Stables of horses and elephants)
40. విద్యాలయము (Universities and colleges)
41. సంకీర్ణవనము (Houses for higher and middle classes)
- 42-43. పతాక - పాఠశాలలక్షణము (Ornamental Additions)
- 44-45. మహాలాల - విశేషాలాలక్షణము (Halls for Special Purposes)
- 46-48. కల్యాణాలాల, పంచరౌమవిహార (Ornamented and Storyed
గోపుర విహారలక్షణము Halls)
49. రంగశాలాల లక్షణము (Theatres and concert Halls)
(Nataka Sangita Sala)
50. మంత్రి యువరాజుదేవము (Mansions for Ministers &
Princes)
51. గ్రామనిర్మాణ క్రమము
52. రాజుర్వర్ణ్య గృహవిశేషము } (Houses)
53. కదాటాల్లాల లక్షణము (Door's bolts and other Safetymeasures)
54. సోపాన లక్షణము (Staircase)
- 55-57. ఏకశాలాల-ద్విశాలాల-విహార
శాలాల లక్షణము } (Storeyed Halls)
58. పీఠాల, బేదిశాలలక్షణము (Platforms, benches etc.)
59. దీపాల లక్షణము (Lamp Stand)
60. చక్రాల లక్షణము (The central open Space)
61. సంధిలంధ లక్షణము (Joinery)

62. సర్వవిధావరణ లక్షణము (Roofing)
63. దాపాలక్షణము (Ornamental appendage)
64. స్తంభలక్షణము (Pillars)
65. దాన్యగృహ లక్షణము (Grannery's)
66. గోశాల లక్షణము (Cow Sheds)
67. గ్రామపురద్వార లక్షణము (Entrance to Villages and cities)
- 68-69. మార్గ-మార్గశాలాలక్షణము (Roads Rest houses)
70. మార్గ-విక్రాంతి స్థానకల్పనము (Armed outposts)
71. విశేషభవన లక్షణము (Special Mansions for beauty)
72. దేవప్రాసాద లక్షణము (Temples)
73. గర్భగృహాలక్షణము (Holy of Holies)
74. శత స్తంభ మండపలక్షణము (Pillared Halls)
75. విమానలక్షణము (Canopy)
76. ప్రాకారలక్షణము (Ramparts)
77. ఉపపీఠ లక్షణము (Pedestal)
78. దేవపీఠ లక్షణము (Stands for Images)
79. సకలదేవ లక్షణము (Images)
80. శివదేవ దేవతలు (Saiva Images)
81. విష్ణుదేవ దేవతలు (Vaisnava ..)
82. లక్ష్మీగర్భాది దేవ లక్షణము (Female Deitie's)
83. క్షత్రదేవ స్థాపనక్రమము (Canonised saints)
84. దాహనలక్షణము (Deities' carriers and Chariots)
85. ఉత్సవకాల నిర్ణయము (Festivals)
86. ప్రతిమాహూజన భజనాదిభవనము (Temple buildings and image worship their merit.)
87. మనుష్య అన్వేషణము (Human goal)

ఈ గ్రంథమునకు అనంతకృష్ణ కట్టాచకుడు మృదుమదుర శైలిలో సంస్కృత వ్యాఖ్యానము వ్రాసియుండెను. అగస్త్య, వండి, వాచద, అపహస్పతి, తిమ్మలోక, కళ్యాణ, కాళ్యాణయన, మరీచి, చిత్రతోయక, పాలకావ్య, పుండరీక, దీర్ఘదర్శి, పునర్దాసు, యోగసౌం, ఇత్యాది మహర్షుల మతములు గలవని యీ గ్రంథ మందు తెలుపబడెను. వ్యాఖ్యాత, మానసాచార, విష్ణు, మయ, విశ్వకర్మ మతాదులను బాగుగ పరిశీలించిన విద్వాంసుడు, శిల్పకలా దీపికయను గ్రంథమునకు గూడ వితడు సంస్కృత వ్యాఖ్యానము వ్రాసివట్టి తెలిపియుండెను. మాక్ష్మిగ్రంథము మాత్రములొంద

లేడు ప్రాచీనబాస్తు. కర్వాది వైడుష్కమును తిలుసుకొనుట క్రిగంతము మహా తమమైవది.

197. విశ్వకర్మ సంప్రదాయము :- బాస్తువిషయము

198. విశ్వకర్మీయ శిల్పకాస్త్రము :- బాస్తుశిల్పము.

199. విశ్వవిద్యాభరణము :- బాస్తువిషయము

200. కాస్త్రజలధి రత్నము :- బాస్తు విషయము (హరిప్రసాద రచితము)

201. శిల్పదీపకము :- (గంగాధర రచితము) మహాదేవరామచంద్ర ముద్రితము 1988 గృహస్వరూపాది దిశ్యములుగలవు.

202. శిల్పనిఘంటువు :- (ఆపారకాశ్రీ రచితము)

203. శిల్పలేఖ :-

204. శిల్పకాస్త్రం :- (మ. క. మా. క్ర. శే. బా. XXII వం 18046, 18047, 18049, 18056, 18057.) కాశ్మీరీయ శిల్పము, అగస్త్య శిల్పము, దీని ప్రతిలకటి 1882 లో మదీపట్టణమునుండి C P శాస్త్రిగారి నిమిత్తము బ్రాహ్మణులకినట్లుగలదు గ్రంథము సంపూర్ణముగలేదు.

205. శిల్పరత్నము II భాగములు :- ముద్రితము, శ్రీవేంకట సంస్కృతసీరికా, ప్రవచనభాగము 1928 మ మ. గ్రా గణపతికాశ్రీగారిచే పరిష్కృతము ద్వితీయభాగము 1929 శ్రీ శె. సాంబశివకాశ్రీగారిచే పరిష్కృతము.

ప్రవచనభాగము 48 అక్షర ద్వితీయభాగము 38 అక్షర గలదు. సమగ్రము.

పథమభాగస్థలక్షణములు :-

- 1 మంగళాచరణము, 2 అనుక్రమణిక, 3 అచార్యలక్షణము, 4 శిల్పలక్షణము,
- 5 మానసాదనము, 6 కూచిలక్షణము, 7 కూపరిగ్రహణము, 8 హం లక్షణము,
- 9 గామీమాలిలక్షణము, 10 చాని దండమాచరణము, 11 గామీమాలి కథనము,
- 12 గామీమాలినివేదము 13 గ్రామములందు ఉద్ధాన, వాపి, తటావాది స్థానములు,
- 14 ప్రదోషముభాదులందు లేదము, 15 రాజరాద్వాదిలేదము, 16 పర విన్యాసము,
- 17 బాస్తుపూజ, 18 గ్రామాదులందు బ్వారవిధి, 19 దేవాలయ నియమవిధి,
- 20 విమానకరణముందు భాగవిధి, 21 దిక్పరిశ్రేయము, 22 గర్భస్థానము,
- 23 బాస్తుమర్మవిభావము, 24 ప్రాసాదాది నిర్మాణముందు ద్రవ్యవిధి.

25 కాలక్షయము, 26 ఇన్ధికావిధి (ఇటుకలు), 27 సుధా (సున్నము), 28 దాళ (కర్రలు), 29 మ్ముత్తా (మన్ను), 30 మృల్లోష్ఠకరణము (పెంకులుదేయట), 31 లోహములు, 32 ఆయాది లక్షణములు, 33 లాశ్యపపక్షము, 34 గ్రహస్సుత్రా నయనము, 35 ప్రాసాదలక్షణము, 36 శాంతికాది తుంగనియములు, 37 మహా ప్రాసాదతుంగనియము, 38 అల్పప్రాసాదము, 39 నాగరాదివిధి 40 ప్రాసాద నియము, 41 మహాప్రాసాదదేదములు, 42 పద్మప్రాసాదము, 43 ప్రాసాద దేదము, 44 పాదాదిస్థానవిధానము, 45 సామాన్యవిధి, 46 ఉపపీఠోన్నతి, 47 పద్మము, 48 ఉపపీఠావయవములు, 49 అధిష్ఠానము, 50 మంచకములు, 51 పాదబంధములు, 52 ప్రతిబంధములు, 53 తుముదకరణము, 54 సమకూకరణ సౌధనావనకలక్షణము, 55 గృహారంభము, 56 ప్రతమావాదికము, 57 త్రిం శారము, 58 ముద్దీలంఠము, 59 కూటకోస్తాదులంఠిస్థాననియమము, 60 వాలలక్షణము, 61 త్రివిధికా స్తంభలక్షణములు, 62 ద్వారములు, 63 సోపానము, 64 తోరణములు, 65 మంగళములు, 66 శాలకములు, 67 కూటకోస్తాదికము 68 పంజరములు, 69 పృతస్సుబీతకము, 70 కుండలంఠ, 71 ఉత్తరవిధి 72 ప్రస్త రము, 73 గలలక్షణము, 74 కిరణము, 75 లుపాలక్షణము, 76 ముక్తివృత్తికావిధి 77 నాసికలక్షణము, 78 ముక్తవాసి, 79 మూర్తిస్థానము, 80 స్థూపికా, 81 శాంతికాదినీయము, 82 ద్వితీయము, 83 త్రితీయము, 84 చతుస్థయము, 85 పంచతలము, 86 షష్ఠయము, 87 సప్తయము, 88 అష్టయము, 89 నవతలము 90 దశతలము, 91 ఏకాదశతలము, 92 ద్వాదశతలము, 93 వృత్తక్షణకాది ప్రాసాదలక్షణము, 94 మండపము, 95 ముఖమండపము, 96 ఆర్యనామండపము, 97 ఆదివాసమండపము, 98 నాట్యమండపము, 99 ప్రాశారము, 100 వీధుల 101 గోపురము, 102 పరివారవిధానము, 103 జలిపీఠలక్షణము, 104 ద్వార లక్షణము, 105 చిత్రలక్షణము.

ఈ లాగమంతయు దేవాలయనిర్మాణ విధానమును తెలుపును. ఈ గ్రంథము నామాలాగ్రంథముగ పరిశ్రమించినారు దేవాలయ నిర్మాణమునందు సంపూర్ణప్రజ్ఞను పొందగలరు.

ద్వితీయ భాగస్థ విషయములు :- 16 అధ్యాయములు.

1 లింగాదిసాధనవిధి, 2 లింగలక్షణము, 3 లక్షణోద్ధారవిధి, 4 ప్రతిష్ఠాత్మేర విధి, 5 త్తమదశకాలము, 6 మధ్యమదశకాలము, 7 అధమదశకాలము, 8 ఉత్తమ దశకాలము, 9 మధ్యమవనకాలము, 10 అధమవనకాలము, 11 అష్టకాలము

12 నవ్వేలాలము, 13 వట్టాలము, 14 బండలాలము, 15 దళుప్రాలవిధి, 16 కిరీట, కలికాది లక్షణము, కిరీట, కుంభం, గ్రాహిణి, కలిక కేయోర, ముద్రక, వర్ణదాది పాపదేద, యజ్ఞోపవీత, ఉరఃసూత్ర, చమ్పదీర గ్రాహిణిహార, అక్షరాల, స్కంధముల, కదిసూత్ర, తాలక, కుజంగవలయ, వస్త్ర, ధన, కర లింక మ్ముగ, చక్ర, కంఠ, కమరు, కమండలు, పాదావస్థనపద్మ, నాలలక్షణములు గలవి. 17 కూలసౌపనలక్షణము, 18 దక్షిణంధలక్షణము, 19 మృత్యునివధి 20 దేవీకుమారలక్షణము, 21 వాహనలక్షణము, 22 క్రేష్టప్రకరణము (సుఖానవాది క్రేష్టాన స్వరూపవర్ణనము) 23 విష్ణు ప్రకరణము అష్టాక్షర్యాది విష్ణుశాస్త్రస్వరూప వర్ణనము, 24 కాక్షప్రకరణము మూలదిగ్గాది త్రిదక్షప్రసారాంకవివిధక ర్షి యాన స్వరూపవర్ణనము, 25 ఇంద్రాదిదేవతార్యాన ప్రకరణము, 26 లింబదోషలక్షణము, 27 పీఠాదిలక్షణము, 28 ప్రాణిషా విరాచము, 29 శిష్టోద్ధారవ్యక్తికరణము, 30 లింగప్రాసాదకరణము, 31 మనుష్యాలయ లక్షణము, 32 కూషప్రస్థీవిరాచము, 33 అననాదిపరిధ్విదిలక్షణము, 34 కర్మకారవేదస్మృతిము, 35 కర్మలక్షణము గ్రంథసమాప్తి.

ఈ భాగములో దేవతావ్రతిమా ప్రమాణములు, మూర్తిర్మానవే, యాన స్వరూపములు, మొదలగు ప్రతిమావిజ్ఞానముతలుపనిచినది. అంత్యముందు 31, 32, 33 అధ్యాయములు గృహాస్తు విషయములు స్వల్పముగ వివరింపబడినవి.

133. శిల్పశాస్త్ర సారసర్గవాము :-

137. శిల్పసర్వస్వ సర్గవాము :- (429 షీతల చాగ్రవర్ణి)

తంజావూరు ల్లి 1910, నెం 15184 రు.

3. శిల్పసారము :- (మ ౬. మా ల్లి నెం 18059 రు)

139. శిల్పశాస్త్రము :-

140. శిల్పశాస్త్రము :- (తెలుగులేక, చాగ్రవర్ణి)

141. శుక్రగీతి :- శివానంద విద్యాసాగర సంపాదితము, 4వ అధ్యాయములో దేవతామూర్తి లక్షణములుగలవి

142. సమైకాంగణ మూత్రధారము :- (రోజుమహారాజు విరచము)

మొదలగు గ్రంథములు గాఢపరిశోధన గాఢ పరిష్కరింపబడినది. ద్వితీయ పల్కాయము శ్రీరామదేవకరణ అగర్వాలా ఎం.ఎ.సి. పాఠ, డి. లిడ గారిచే పరిష్కరింపబడినది. 1924, 1938లో ఓరియంటల్ అన్వేషిట్యూట్ లండన్ వారిచే ప్రకటింపబడినది.

ఈ గ్రంథముపై శ్రీద్వివేంద్రనారాయణ డి. లింగార నంపూర్ణ పరిశోధన
ముకు జరిపి యాశ్రింది గ్రంథములను ప్రచురించిరి. బాస్తుశిల్పముయ గ్రంథముల
సర్వపటి. పై బాబాదేశోడ లోక్తి.

1. భారతీయబాస్తుశాస్త్ర (హిందీ) 1955. 2. సమరాంగణసూత్రభార బాస్తు
శాస్త్రం (మూలభాష్యం) 89 అంక 3 దీపా (హిందీ అనువాదము) 89 అంక
(భవనశాస్త్ర)

4. Vastu Sastra VOL I ఇంగ్లీషు విమర్శ (Hindu Science
of Architecture)

5. Vastu Sastra VOL II ఇంగ్లీషు విమర్శ (Hindu canons
of Iconography & Painting)

6. Vastu Sastra VOL III ఇంగ్లీషు విమర్శ, ద్వితములు.

7. ప్రాచీన విజ్ఞానము (హిందీ) మరీకొన్ని భాగములుగూడ ప్రకటింపగల
మని భావించారు. ఈ గ్రంథము 88వ అధ్యాయములో 262వ శ్లోకము వరకు
మాత్రమే లభించినదియు, పై గ్రంథము దొరక జేదనీయు తెలియజేయబడినది.
బాస్తు, శిల్ప గ్రంథములలో మత్తమ గ్రంథము. ఇతర బాస్తుశిల్ప గ్రంథములలో యే
అపూర్వ విషయము లిందు గలవు. విషయములు.

1 మహాసమాగమనాధ్యాయ 2 విక్రమకర్మ పుత్రసంవాదము 3 ప్రాశ్నా
ధ్యాయము 4 మహాబాధిసర్గము 5 మహానాశము 6 సహజేబాధితారము 7 వర్ణాశ్రమ
విభాగము 8 మానసిక 9 వాస్తవలక్షణము 10 పురవివేకము 11 బాస్తుశిల్పము విభా
గము 12 బాధ్యాదిసిరాది వికల్పము 13 మర్మవేద 14 పురుషాంగ దేహాసమం
త్వాది నిర్ణయము 15 రాజనివేకము 16 మహాప్రవేశము 17 ఇంద్రద్వితీయనిరూపణము
18 వగరాదిసంజ్ఞ 19 చతుశ్కాలావిధానము 20 నిమ్నోద్ధార వంతు 21 ద్వాప
స్తతి త్రిశాలాలక్షణము 22 ద్విశాలాగృహ లక్షణము 23 ఏకశాలాలక్షణము 24
ద్వారపీఠతి మానాదికము 25 సమస్తగృహ సంఖ్యాకరణము 26 ఆయాదినిర్
యము 27 సభావృక్షము. 28 గృహాచార్య ప్రమాణములు 29 కయనాసనలక్షణము
30 రాజగృహోద్ధారము 31 యంత్రవిధానము. బహువిధ యంత్రనిర్మాణవిధి
32 గజశాల, కిశిలకళాం. 34 అప్రయోజ్య ప్రయోజ్యవివరణములు, కిశిలశాలాసమిది,
36 లలిదానవిది, 37 కింకనూత్రపాతము, 38 బాస్తు సంస్కృత మూత్ర
కార్యాదుము, 39 ద్వారగుణదోషములు, 40 పీఠమూలము, 41 చతుర్విది, 42
కాంతకర్మవిది, 43 ద్వారరంగఫలము, 44 స్థపతిలక్షణము, 45 ఇష్టాంగలక్షణము,
46 తోరణరంగాదికాంతి, 47 వేదిలక్షణము, 48 గృహాచార్యనిరూపణము, 49 దుర్

కాది ప్రాసాదలక్షణము, 50 ప్రాసాదగుణభావలక్షణము, 51 అయతననివేశము, 52 ప్రాసాదకాళివర్ణనము, 53 అమన్యవాస్తుద్వారనిర్ణయము, 54 ప్రాసాదద్వారమాననిర్ణయము, 55 మేర్వాదిషోడశప్రాసాదాలిలక్షణము, 56 దేవకాది చతుష్టయీ ప్రాసాదలక్షణము, 57 మేర్వాదివింశ లక్షణము, 58 ప్రాసాదస్తవనము, 59 విమానాది చతుష్టయి ప్రాసాదలక్షణము, 60 శ్రీకూటాది వర్తింకల్పాసాద లక్షణము, 61 పీఠపంచకలక్షణము, 62 ద్రావిడప్రాసాదలక్షణము, 63 మేర్వాదివింశికాసాగరప్రాసాదలక్షణము 64 దిగ్బలాదిప్రాసాదలక్షణము 65 కూచిబిట్టప్రాసాదలక్షణము, 66 మండప లక్షణము 67 సప్తవింశతిమండపలక్షణము, 68 జగత్కంఠనముదాయాది కారము, 69 జగతి లక్షణము, 70 లింగపీఠ ప్రతిమాంక్షణము, 71 చిత్రోద్దేశము 72 కూచిబిట్టము 73 లెక్కకర్మాదికము, 74 అందకప్రమాణము 75 మానోత్పత్తి 76 ప్రతిమాంక్షణము, 77 దేవాలయరూపప్రహారణ సంయోగం లక్షణము 78 దోషగుణ నిరూపణము, 79 ముఖ్యాగతాదిస్థాన లక్షణము, 80 వైష్ణవాదిస్థానం లక్షణము 81 పంచపురుషలక్షణము, 82 రసదృష్టి లక్షణము 83 పతాకాదిచతుష్టయిహ స్తులక్షణము, ఇస్కందమంది తరువాత గ్రంథము లభించలేదని ప్రాయశాచింపి.

ఈ గ్రంథమును, సోదారణగృహ, రాజగృహ, సోదాదినిర్మాణ భేదములు, సర్వగృహసంఖ్యానిరూపణము, మొదలగు విషయములతో గృహవాస్తుభాగము, అయతనిర్మాణభేదస్వరూపనిరూపణము, దేవతావ్రతమా విజ్ఞానము, దిక్పర్యవ్యాఖ్యార్థమేక విషయములు చర్చించబడినవి. ఈ గ్రంథమును పరిశీలించినచో తోషమహారాజు నమయమునకు పూర్వమందే తారతమ్యపు విజ్ఞానము కావోపకాళలుగవిస్తూ రించినట్లు తెలియగలదు. యంత్రాశ్వాసముందు తన నమయమునకే యంత్రవిజ్ఞాన శాస్త్రము లు వ్రమగుమన్నట్లు తోషరాజు తెలిపి యుండెను.

148 దీపార్ణవము : (కీర్తిము, దేవాలయవాస్తు, ముదితము, ప్రధాకంఠరక్షితుకళాయిసోమ పురాస్తవతి సంపాదితము పాలీటాడా...సోరాత్త) గుర్తరలాపాదీక గలదు. 1960లో ప్రకటింపబడినది.

ఈ గ్రంథము విశ్వకర్మచే రచించబడినది జ్ఞానప్రవాళ దీపార్ణవమునిపేరు. 28 అధ్యాయములు, పరిశిష్టముగలవు, 488 శ్లోకాలు.

పూర్వార్థము : ఆ విషయములు

1. అయతన్వార్తాధికారము
2. పురుషాధికారము
3. జగతి తోరణాధికారము
4. పీఠలక్షణాధికారము
5. ప్రసాదోదయమందోచలాధికారము
6. ద్వార

మానాదికారము 7 దేవతాదికారము 8, దేవతార్పణము ... పదస్థాపనాదికారము. 9, కిలాదికారము 10, మండపాదికారము 11 సంవరణాదికారము 12, కూర్మశిలాదికారము 13, రామలింగాదికారము 14 బాణలింగాదికారము 15 వృషభరక్షణము 16 చతుర్వింశతి గౌరీస్వరూప నిరూపణము 17, భూదేశ సరస్వతి స్వరూపము 18, తమోదకాదికర్మస్వరూప నిరూపణము 19 పూర్ణ త్పలాదిపంచవింశతి పంచదేవ ప్రాసాద నిరూపణము పూర్వార్థ పరిశిష్టము 205 పేజీ నుండి 308 పేజీవరకు గలదు.

ఉత్తరార్థ విషయములు ఆ 20, తివేంద్ర ప్రాసాద లక్షణము 21, తివప్రతిమా లక్షణము 22, తివ పరికరలక్షణము 23 తివమూర్తి-వర్ణలంఛనాది లక్షణ యక్షిణీ స్వరూప నిర్ణయము 24, తైవదేశదిక్పాలన వ్యవహారప్రతిహారాది తోడవే స్వరూపనిర్ణయము 25, ననువసరణము 26, అష్టాపద స్వరూపము 27, మేరుగిరిస్వరూప వందీశ్వర ద్వీపరచన అవపరిశిష్టము 473 పేజీ నుండి 488 పేజీ వరకు గలదు

గుర్జరరాజ్యలో బౌద్ధాభ్యాసము ప్రాసిన శ్రీసోంపురాగారు మహా విద్యాంసులు సోమవారపుర తేవాలయ పునఃసద్ధరణమును చేయించి, ఇంద్రునిక ద్విత్వములుగలవు, బాస్తు శాస్తుతము బాస్తురాజము, సచ్చిచ్ఛత్రము, పృష్ఠార్థము, ప్రాసాదముం దనము, వసునంది కృతప్రతిష్ఠాసారము, క్షీరార్థము, ఇతరములైన గ్రంథములను గూడ ఉదహరించిరి

144 పాంచరాలత ప్రాసాద ప్రాసాదము, 1 నుండి 10 అాలు పద్మ సంహితాంతర్గత క్రియాపాదము తేవాలయ విషయము, హిందూ దేవాలయస్మిత్ గారిచే సంపాదించబడినది ముద్రితము 968 రత్నంబెస్ మద్రాసు ఈ గ్రంథము యొక్క చివరలో వీరుచూచిన యితరగ్రంథములు

1. ఆగస్త్యసంహిత (అముద్రితము) MGOML, D 5191, 2 అనికర్ణసంహిత (ముద్రితము) ఏ, శ్రీనివాసఅయ్యంగారు, మైసూరు 1956, 3) భారద్వాజ సంహిత(అముద్రితము) (MGOML, R 1343, c, MGOML 1839 c 4) భర్గవ శత్రుఘ్నము (అముద్రితము) MGOML R 1733 a 5, హయశిర్ష సంహిత, ముద్రితము అదికాంతము, వీరేంద్రశిసెర్పి సాస్ట్రేజీ, రామహిమ, రూర్కూ పాడిస్టాన్ 2 భాగములు 1958 - 1957 (6) ఈశ్వరసంహిత (ముద్రితము) సుదర్శనప్రెస్సు కంచీపురం 1928, సద్విద్యాప్రెస్సు మైసూరు 1980, 7 కపిలంబ సంహిత (ముద్రితము) 2. సి. వి. ప్రెస్సు, కడప 1898, 82 అంశం 6) మహాసవర్ణ

మర సంచిత (అనుద్రితము) MGOMLR 8458, (9) మార్కెటింగ్ సొ
 సీట్ (అనుద్రితము) MGOMLR 2986, 10 సారదయ సంచిత (అనుద్రితము)
 MGOMLR 2508, 11. పాఠ్య సంచిత (అనుద్రితము) సర్టిఫైడ్ ప్రెస్సు
 పైసాకు 1891, 12. నాయుడు కం, బెంగుళూరు 1937 12 పరమపురుష సంచిత
 (అనుద్రితము) పి. సీతారామారావు సంకలనము వ్రతారణము 18 పాఠశాల
 సంచిత (అనుద్రితము) 1958 శ్రీ విలాస ప్రెస్సు శ్రీరంగం 1968, 19.
 పాఠ్య సంచిత (అనుద్రితము) ఎ. శ్రీనివాస అయ్యలూరు, బెంగుళూరు
 1954, (16) వైద్యో కమ సంచిత అనుద్రితము పి. సీతారామారావు ప్రచురించు
 16. సవంతీ సంచిత (అనుద్రితము), MGOMLR 4801 17 సాక్ష్య
 సంచిత (అనుద్రితము) సుందర్ ప్రెస్సు 1909, 18 శ్రీ పత్న సంచిత
 (అనుద్రితము) మంగలిలాస ప్రెస్సు కుంకనోటము 1904 19 వైష్ణవ సంచిత
 (అనుద్రితము) 20 అ. అ. అచ్యుత్ లెఖారి మద్రాసు 10 H22,
 (20) విష్ణు సంచిత (అనుద్రితము) శివేంద్ర ప్రెస్సు 1935, 20 అర్జునములు (21)
 విష్ణు సంచిత (అనుద్రితము) అచ్యుత్ 8 1, 18, 21 అర్జునములు (22) విష్ణు
 సంచిత (అనుద్రితము) బెంగుళూరు బుక్ డిపో, బెంగుళూరు 1998, (22) విష్ణు
 సంచిత (అనుద్రితము) MGOMLR 8702, 22 అర్జున (అనుద్రితము) (24)
 విశ్వామిత్ర సంచిత (అనుద్రితము) అచ్యుత్ 18 క్ష 2, MGOMLR 1801.

వైకాస సగ్రంథములు :

1. కాశ్యపాన కాండము :- (అనుద్రితము) అ. పార్థసారథి
 అయ్యలూరు వారిచే సంకలనము, వెంకటేశ్వర కురియంబర్ పేరీలు, తిరువతి.
2. సుందరారావునాథి కారిము :- (అనుద్రితము) పి. రమేనాథ
 కర్కపల్లి తల్లూరూరు, ఎం రామకృష్ణ కవులచే సంకలనము, తిరువతి.
3. శ్రీ విమానారావు కల్పము :- (అనుద్రితము) శ్రీ తిరువతి దేవ
 స్థానము, 1928 కల్పగ్రంథములు కూడ కొన్ని గ్రంథ వాని వివరములు వెనుకబాసి
 సందర్శన వివరించలేదు
 అంతరదేశముల లభించిన కొన్ని తెలుగు వాస్తుగ్రంథములు
 1. కృష్ణవాస్తు :- (అనుద్రితము) తెలుగు వేద్యములు, తాత్పర్యము
 తము, 2 అమ్మలమొదలియారు మద్రాసు 1927 పేరీలు 95, వాస్తువిషయములు,
 2. గృహవాస్తు :- (అనుద్రితము) బోగువారి స్వామిగర్భ సిద్ధాంతి,
 వెంకటేశ్వర పరిషత్తు వారిచే పాఠము 1955, గృహవాస్తు విషయములు 18 ప్రక
 రణములు 4/7 పేరీలు అనుభవవాస్తు రహస్యసూక్తములు = అనుద్రితములు

గ్రామీణ కర్షక స్వయంసహాయక కమిటీలను ఏర్పాటుచేయుటకు 614 గ్రామీణులను ఏర్పాటుచేయుటకు కార్యకర్తలను యంకములుగూడ గలవి ఏర్పాటుచేయుటకు ఏర్పాటుచేయుటకు.

3. గృహవాస్తు గణితరత్నావళి :- (ముద్రితము) గృహములను నిర్మించుటకు 1957 మార్చి 28, ప్రకాశం డిల్లా, అయోధ్య గణితమును గురించి వివరించుచున్నది.

4. గృహవాస్తు దీపిక :- (ముద్రితము) ముద్రాకర్మములను నిర్మించుటకు, కృషి, గృహవాస్తు విషయములు, కవచగణిత మును 800 పేజీల గలవి.

5. గృహవాస్తు దర్పణము :- (ముద్రితము) లోకనాథకవి, పి. కృష్ణమూర్తి మొదలగువారు, మద్రాసు 1928, గృహవాస్తు విషయములు.

6. గృహవాస్తు దర్పణము :- (ముద్రితము) సమస్తాను సంకల్పితము. నేతునూరి గంగాధరము, కొంపవల్లి పీఠాధికారి, మద్రాసు-రాజమండ్రి 1957 వాస్తు విషయములు, వాస్తువిషయ శాస్త్రపాఠములు.

7. గృహవాస్తు రహస్యము :- (ముద్రితము) 1వ భాగము, విద్యావారకాశ్రమ, విద్యావార డి.సి. ఏయారు, 10 డిల్లానులు, గృహవాస్తు, విషయములు.

8. గృహగణిత శాస్త్రము :- (ముద్రితము) రాయపాపి పుస్తకాలయ వై.ఎస్.ఆర్. తిరుగు తాత్పర్యసహితము ఆర్కానండ్ మద్రాసు - అందరు, 1985, 8 భాగములుగా వివరించబడినది. వాస్తు, శాస్త్రము, ఇతరములు.

9. గృహవాస్తు పాఠశాలము :- (ముద్రితము) నేతునూరి గంగాధరము, సత్యనారాయణ ముద్రితము, 1940, 2వ భాగము, అర్థి, రమ, అం, ముద్రాను విషయములు, గృహవాస్తు పరిశోధనములు గలవి.

10. వాస్తుదుందుభి :- (ముద్రితము) సమస్తాను సహితము, తిరుగు తాత్పర్యసహితము, అంబాలకర్మ, వేంకటరమణము 1988, గ్రంథకర్త స్వయం సహాయక కమిటీలను ఏర్పాటుచేయుటకు వాస్తువిషయము, శాస్త్రపాఠములు.

11. వాస్తు పాఠశాలము :- (ముద్రితము) కె. ఎస్. శర్మ, పేజీలు 1957 వాస్తు విషయములు తిరుగు తాత్పర్యముతోగలవి.

12. వాస్తునా రాయగోయము :- (ముద్రితము) వాస్తు సూక్ష్మ వాస్తునా రాయగోయము, రాజమండ్రి, తృతీయ ముద్రణము 1977, గృహవాస్తు గ్రామీణులకు రచన. ప్రతిమండలములుగలవి.

13. వాస్తు పూజా విధానము :- (ముద్రితము) డి. డి ఆచార్య మన్నెటికొండ 1971 వాస్తుపూజావిధాన విరాచనముగలది.

14. వాస్తు సారసంగ్రహము అను కృష్ణవాస్తు :- (ముద్రితము) వ్యాఖ్యాత మల్లాది లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి. యస్. అప్పలస్వామి డి సన్సు-రామోద్రి 1950, కృష్ణవాస్తువు ఇదియు ఒకటిగ బరిగణించ వలయును.

15. రామారాయ వాస్తు :- భారతీయ వాస్తుశాస్త్ర విషయములకు ఇందులో వివరించిన విషయములకు సామ్యము లేదు. సర్వోత్కృతముగ వ్రాయ బడినది.

16 శిల్పశాస్త్రము :- (ముద్రితము) ఆంధ్రలాత్పర్క సహితము, వమ్మిళ్ళాగరాయశెట్టి మద్రాసు, 1984 శిల్పవిషయములుగలవు.

17 సుబ్బారాయ వాస్తుశాస్త్రము :- (ముద్రితము) కలిగొట్ల విశ్వేశ్వరరావు, నల్లూర్ల 1971 ఇది స్వతంత్రరచన. ఇందలి విషయములు కొన్ని సంప్రదాయములకు దూరముగనున్నవి.

18 వాస్తువిజ్ఞానసర్వస్వము :- (ముద్రితము) కామిశెట్టి వీరాస్వామినాయుడు, మాచవరం, 1988. ఈ గ్రంథరచన ఉపాకల్పిత విషయములతో విండియిస్తుంది. స్వేచ్ఛా రచనము.

ఇంతను కొన్ని గ్రంథములు లభించు అవకాశములున్నవి. ప్రాచీన భారతీయ వాస్తుశాస్త్ర మహాసాగరర మందనేక గ్రంథకర్తములుగలవు. వానినన్నిటిని గురించి వివరించవలసిన యవసరమున్నను, గ్రంథవిస్తరతీతిచే నిచట వివరించలేదు. మద్రాసులో అదియాల్ లైబ్రరీ, గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్టు లైబ్రరీ, తంజావూరు డి. ఎం. ఎస్. ఎం. లైబ్రరీ, మైసూరు మహారాజా లైబ్రరీ, రీసెర్చి ఇన్స్టిట్యూట్, త్రివేంద్రం. గవర్నమెంటు లైబ్రరీ, బరోడా గైడ్ ల్యాబ్, లైబ్రరీ, భావనగదులో గల ప్రాచీన గ్రంథాలాంధ్రగారము, ఉత్తరవేశపు జైవూరు మహారాజా అయసీంహా లైబ్రరీ, కాశీలో సంస్కృత విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయము, హిందూ విశ్వవిద్యాలయపు లైబ్రరీ, గోయలూ మహావిద్యాలయపు లైబ్రరీ, కలకత్తా వేషనల్ లైబ్రరీ, ఇత్యాదీ స్థలములనుండి సేకరింపబడిన గ్రంథములను గురించి సమయాంతరముందు వేరొక ప్రయత్నముచే పోతక మహాశయులకు విన్నవించగలను.